

**TURİZMİN YEREL EKONOMİYE ETKİLERİ VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ; VAN ÖRNEĞİ**

Aysu UĞURLAR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EYLÜL 2006
ANKARA**

Aysu UĞURLAR tarafından hazırlanan TURİZMİN YEREL EKONOMİYE ETKİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ; VAN ÖRNEĞİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Orhan KUNTAY
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç .Dr. Nihan Özdemir SÖNMEZ

Üye : Prof. Dr. Orhan KUNTAY

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hakan SAĞLAM

Tarih :26/09/2006

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Aysu UĞURLAR

TURİZMİN YEREL EKONOMİYE ETKİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ; VAN ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Aysu UĞURLAR

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Eylül 2006

ÖZET

Turizm etkinliklerinin çarpanlar etkisi tarım, sanayi gibi diğer yerel ekonomik etkinliklerin gelir ve istihdam açısından büyümesinde bir katalizör etkisi yaratmaktadır. Bu nedenle, turizm birçok ülke/bölge/yörede politik, ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayan önemli bir kalkınma aracıdır. Turizmden beklenen ekonomik faydanın sürdürülebilir olabilmesi, bu faydanın sosyal ve çevresel amaçlarla bütünleştirilmesi temeline bağlıdır. Sürdürülebilir turizmin gelişmesi, kültürel bütünlüğü, temel çevresel süreci, biyolojik canlılığı ve yaşamı sürdürme gereksinimlerini karşılayarak bütün kaynakların yönetilmesine önem vermektedir. Bu amaçla, Dünya Turizm Örgütü, turizmin sürdürülebilirliğini ve denetimini sağlayabilmek için, turizmin etkilerinin ölçülmesine yönelik, çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere toplam 140 gösterge belirlemiştir. Sunulan tez çalışmasında, Van ilin’de turizmin önemli bir kalkınma aracı olacağı düşünülmüştür. Dünya Turizm Örgütünün modeli göz önünde bulundurularak, ilde turizmin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için, temel ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeleri ve etkileri saptanarak, temel sorunları belirlenmiştir. Tezin sonuçlarına göre, turizmin yerel ekonomiye olan katkısının artırılması için, yerleşmelere ve kaynaklara göre var olan olanaklara yönelik talebin ve çekiciliğin artırılması gerekmektedir. Bu da, kamu ve özel sektör temsilcilerinin, konaklamadan, ulaştırmaya, pazarlamadan, güvenliğe ve çeşitli altyapı hizmetlerine kadar her türlü turistik etkinliğin turizm için organize

edilmesi ile mümkündür. Uzun vadede, turizmin ekonomik olarak sürekliliğini sağlayabilmek için, çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler ve etkileri belirlenerek, periyodik olarak izlenilmelidir. Böylece, kaynaklar sürdürülebilirlik ilkelerine göre etkin bir şekilde yönetilebilecektir.

Bilim Kodu : 805

Anahtar Kelimeler : Sürdürülebilirlik, turizmin yerel ekonomik etkisi, sürdürülebilir turizm göstergeleri

Sayfa Adedi : 238

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Orhan KUNTAY

**THE IMPACTS OF TOURISM ON LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT
AND ITS SUSTAINABILITY: THE CASE OF VAN**

(M.Sc. Thesis)

Aysu UĞURLAR

**GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

September 2006

ABSTRACT

The multiplier effect of tourism activities creates a catalyser effect for the growth of income and employment of other local economic activities like agriculture and industry. For this reason, tourism is a crucial development tool that provides political, economic and social development in many countries/regions/localities. A sustainable economic benefit from tourism depends on its integration with social and environmental aims. Sustainable tourism development considers an integrated resource management by providing cultural integrity, environmental process, biological livability and basic living conditions. With this aim, World Tourism Organization, have decided 140 indicators including environmental, social and economic dimensions for measuring the effects of tourism which provide the sustainability and control of tourism. In this thesis, considering the model of World Tourism Organization, tourism is analysed by main economic, social and environmental indicators and its basic problems and impacts are determined by thinking of tourism as a crucial development tool in Van case. Due to the results of the thesis, for increasing the contribution of tourism to the local economy, it is necessary to increase the demand and attractiveness of potentials according to the settlements and resources. This is possible by the organization of various tourism activities from accommodation to transportation, marketing, security and infrastructure services provided by public and private sector. In long term,

for providing the economic stability of tourism, it is necessary to monitor the environmental, social and economic indicators and their effects periodically. Thus, resources can be managed effectively due to the sustainability principles.

Science Code : 805

Key Words : Sustainability, the local economic impact of tourism, the indicators of sustainable tourism

Page Number: 238

Adviser : Prof. Dr. Orhan KUNTAY

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlamamda, değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren hocam Prof. Dr. Orhan Kuntay'a, jüri üyeleri Yrd. Doç .Dr. Nihan Sönmez'e ve Yrd. Doç Dr. Hakan Sağlam'a göstermiş oldukları sabır ve destek için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, tez hazırlama sürecinde, hiçbir zaman benden desteklerini esirgemeyen Bölüm Başkanımız Prof. Dr. Feral Eke'ye, atölye hocalarım Yrd. Doç. Dr. Kübra Cihangir Çamur'a ve Öğr. Gör. Dr. Çiğdem Varol'a, değerli arkadaşım Arş. Gör. Nilüfer Gürer'e ve sevgili aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xix
HARİTALARIN LİSTESİ	xx
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xxi
1. GİRİŞ	1
2. TURİZM, TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	10
2.1. Turizm Kavramı.....	10
2.2. Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi.....	11
2.2.1. Turizmin doğrudan (birincil) etkilerini ölçmede kullanılan yöntemler	11
2.2.2. Turizmin dolaylı(ikincil) ekonomik etkilerinin ölçülmesinde kullanılan yöntemler	17
2.3. Sürdürülebilirlik Kavramı	30
2.4. Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Sürdürülebilir Turizmde Göstergeler ..	32
3. VAN İLİ'NE GENEL BAKIŞ VE VAN İLİ'NDE TOPLAM TURİSTİK ARZ, SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMDE İLİŞKİLER	42
3.1. Genel Konumu.....	42
3.2. Sosyo-Ekonomik Yapı	59
3.3. Van İlinde Toplam Turistik Arzı ve Sürdürülebilir Turizmde İlişkiler.....	44

	Sayfa
3.3.1. Turizmi yönetici ögeler	44
3.3.2. Turistik etkinlikler.....	54
3.3.3. Yerleşmelere göre turizm	69
3.3.4. Kaynaklara göre turizm	73
3.4. Turistik Organizasyon	86
4. ALAN ÇALIŞMASI	87
4.1. Yerli ve Yabancı Turistlerle Yapılan Görüşmelerin Sonuçları.....	87
4.2. Yerli ve Yabancı Turistlerin Tüketim Harcamaları.....	112
4.3. Görüşme Yapılan Konaklama İşletmeleri.....	122
4.4. Görüşme Yapılan Turizme Yönelik Ticari İşletmeler	133
4.5. Ölçümü ve Değerlendirilmesi Yapılan Göstergeler	140
4.5.1. Ekonomik göstergeler.....	140
4.5.2. Sosyal göstergeler	151
4.5.3. Çevresel göstergeler	154
4.5.4. Etki analizlerinin değerlendirmesi	162
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	166
KAYNAKLAR.....	177
EKLER.....	180
EK-1. Alan çalışmasında kullanılan anketler	181
EK-2. Devlet İstatistik Enstitüsü çıkan ziyaretçi anketi örneği ve Dünya Turizm Örgütünün sürdürülebilir turizm modelinde uyguladığı çıkış yapan ziyaretçi anketi örneği	190
EK-3. Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri	194
EK-4. Van İli 1999-2005 yılı kamu yatırımlarının sektörel dağılımı	200
EK-5. Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi	201
EK-6. Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler	216

	Sayfa
EK-7. Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler	219
ÖZGEÇMİş.....	238

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1 Turizm gelirlerinin yayılma özelliği	18
Çizelge 2.2. 1985 yılı turizmin diğer sektörlerle olan doğrudan ve toplam bağlantı etkileri.....	24
Çizelge 2.3. 1990 yılı turizmin diğer sektörlerle olan doğrudan ve toplam bağlantı etkiler.....	25
Çizelge 2.4. 1995 yılı turizmin diğer sektörlerle olan doğrudan ve toplam bağlantı etkiler.....	26
Çizelge 2.5. Gayri safi yurtiçi hasılanın ortalama yıllık büyüme hızlar	28
Çizelge 2.6. Çevre üzerine turizmin etkilerini değerlendirmesi	37
Çizelge 2.7. Turizm etkisinin sosyal değerlendirilmesi	37
Çizelge 2.8. Turizm etkisinin ekonomik değerlendirilmesi.....	37
Çizelge 3.1. 2000 yılı nüfus sayımına göre Türkiye, Doğu Anadolu ve Van ili'nin Durumu	43
Çizelge 3.2. İşgücünün iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı	43
Çizelge 3.3. Gayri safi yurtiçi hasılanın sektörel dağılımı (1987 yılı sabit fiyatlarıyla, milyar TL)	44
Çizelge 3.4. 2001-2005 yılları arasında Van İli'ne verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı.....	50
Çizelge 3.5. Yıllık ortalama yolcu sayısı.....	57
Çizelge 3.6. Ferit Melen Hava Limanı (Van) yolcu trafiği	58
Çizelge 3.7. Kilim satıcı firmalar	60
Çizelge 3.8. Van İlin'deki turizm işletme belgeli oteller	61
Çizelge 3.9. Belediye belgeli tesisler	62
Çizelge 3.10. Yıllara göre turist sayısı.....	63

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.11. 2003-2005 Yılları itibariyle milliyetlerine göre Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı.....	63
Çizelge 3.12. Yıllar itibariyle milliyetlerine göre Van'ı ziyaret eden yabancı turist sayısı (işletme belgeli oteller)	64
Çizelge 3.13 Van İli'ndeki kampingler	65
Çizelge 3.14 Van İli turizm işletme belgeli yeme içme tesisleri	65
Çizelge 3.15. Belediye belgeli restaurant ve lokantalar	66
Çizelge 3.16. Kahvaltı sofraları.....	67
Çizelge 3.17. Sehayat acentaları	68
Çizelge 3.18. Van İlinin önemli doğa alanları ve korunma durumu.....	79
Çizelge 4.1. Görüşme yapılan yerli turistlerin geldikleri yere göre ziyaret amaçları.....	88
Çizelge 4.2. Görüşme yapılan yabancı turistlerin geldikleri yere göre ziyaret amaçları.....	89
Çizelge 4.3. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre konakladıkları otellerin nitelikleri.....	90
Çizelge 4.4. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre konakladıkları otellerin nitelikleri.....	90
Çizelge 4.5. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin konakladıkları otellerin niteliklerine göre yüzdesi.....	91
Çizelge 4.6. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre daha önce Van'ı ziyaret edip etmedikleri	92
Çizelge 4.7. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre daha önce Van'ı ziyaret edip etmedikleri	92
Çizelge 4.8. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre daha önce Van'ı ziyaret edip etmedikleri	93
Çizelge 4.9. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına cinsiyetleri	93

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.10. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına cinsiyetleri.....	93
Çizelge 4.11. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına yaş dağılımı	94
Çizelge 4.12. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına yaş dağılımı	95
Çizelge 4.13. Yerli ve yabancı ziyaretçilerin ziyaret amaçlarına göre meslekleri.....	96
Çizelge 4.14. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretlerini yönlendirmede bilgi aldıkları en :önemli kaynak.....	97
Çizelge 4.15. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretlerini yönlendirmede bilgi aldıkları en :önemli kaynak.....	97
Çizelge 4.16. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretçilerin sehayahatlerini organize etme biçimi.....	99
Çizelge 4.17. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretçilerin sehayahatlerini organize etme biçimi.....	99
Çizelge 4.18. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaretlerini gerçekleştirmek kullandıkları ulaşım aracı.....	101
Çizelge 4.19. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaretlerini gerçekleştirmek kullandıkları ulaşım aracı.....	101
Çizelge 4.20. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre Van'da konaklanan gün sayısı	102
Çizelge 4.21. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre Van'da konaklanan gün sayısı	102
Çizelge 4.22. Görüşme yapılan paket turla gelen yabancı turistlerin paket tur kapsamında Van'da konakladıkları gün sayısı.....	102
Çizelge 4.23. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri kaleler	103
Çizelge 4.24. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri şelaleler.....	104

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.25. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri kıyılar.....	104
Çizelge 4.26. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri adalar	105
Çizelge 4.27. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da bulunmaktan hoşnut olup olmadığı	105
Çizelge 4.28. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'a erişimde memnun olup olmadığı.....	106
Çizelge 4.29. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince kenti temiz bulup bulmaması.....	106
Çizelge 4.30. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van Gölü ve kıyılarını temiz bulup bulmaması	107
Çizelge 4.31. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre tarihi ve kültürel yerlerin korunup korunmamasına ilişkin gözlemleri.....	108
Çizelge 4.32. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre tarihi ve kültürel yerlerin erişilebilirlik durumu	108
Çizelge 4.33. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre Van'daki el sanatlarını yeterli bulup bulmaması	108
Çizelge 4.34. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin yöresel yemekleri tanımış olmasından dolayı memnuniyeti	109
Çizelge 4.35. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere .göre yöresel yemeklerin kalitesinin iyi olup olmadığı	109
Çizelge 4.36. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere .göre konaklanan işletmelerin kalitesinin yeterliliği.....	110
Çizelge 4.37. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere .göre konaklanan işletmelerdeki personelin hizmetlerinin yeterliliği.....	110
Çizelge4.38. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin kendini güvende hissetme durumu	110

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.39. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'ı seyahatleri süresince ödediği paranın karşılığını alıp almadığını hissetme durumu	111
Çizelge 4.40. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'ı tekrar ziyaret edip etmeme isteği	111
Çizelge 4.41. Paket turla seyahat eden yabancı turistlerin harcama dağılımı	114
Çizelge 4.42. Yabancı turistlerin(paket tur hariç) tüketim harcama dağılımı	114
Çizelge 4.43. Yabancı turistlerin(paket tur hariç) tüm ulaşım harcamalarını içeren tüketim harcama dağılımı	115
Çizelge 4.44. Yerli ziyaretçilerin harcama dağılımı	116
Çizelge 4.45. Yerli ziyaretçilerin tüm ulaşım harcamalarını içeren tüketim harcama dağılımı	117
Çizelge 4.46 2005 yılı aylık turizm geliri	117
Çizelge 4.47. Turizm işletme belgeli otellerin oda sayısı ve yatak kapasitesi	124
Çizelge 4.48. Belediye belgeli otellerin oda sayısı ve yatak kapasitesi	124
Çizelge 4.49. Turizm işletme belgeli otellerin ortalama oda doluluk oranı	125
Çizelge 4.50. Belediye belgeli otellerin ortalama oda doluluk oranı yüzdesi	125
Çizelge 4.51. Turizm işletme belgeli otellerin yabancı ve yerli ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı	126
Çizelge 4.52. Belediye belgeli otellerin yabancı ve yerli ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı	126
Çizelge 4.53. Turizm işletme belgeli otellerin çalışanların sayısı	127
Çizelge 4.54. Belediye belgeli otellerin çalışanların sayısı	127
Çizelge 4.55. Turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerde mevcut yatak başına istihdam ve minimum olması gereken istihdam	128
Çizelge 4.56. Turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerde idari ve diğer personellerin maaşlarına göre yüzdesi	129

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.57. Turizm işletme belgeli otellerin idari (personel) çalışanlarının eğitim durumu	130
Çizelge 4.58. Turizm işletme belgeli otellerin diğer (personel) çalışanlarının eğitim durumu	130
Çizelge 4.59. Belediye belgeli otellerin idari (personel) çalışanlarının eğitim durumu	130
Çizelge 4.60. Belediye belgeli otellerin diğer (personel) çalışanlarının eğitim durumu	131
Çizelge 4.61. Turizm işletme belgeli otellerin işletmelerini pazarlamada kullandıkları tanıtım biçimi	132
Çizelge 4.62. Konaklama işletmelerine göre Van’da turizmi olumsuz etkileyen faktörler	132
Çizelge 4.63. Turizme yönelik ticari işletmelerin dağılımı	134
Çizelge 4.64. Turizme yönelik ticari işletmelerin mülkiyet durumu	135
Çizelge 4.65. Turizme yönelik ticari işletmelerin faaliyet süresi	135
Çizelge 4.66. Turizmle ilgili etkinlik alanlarında idari ve diğer personel çalışan sayıları.....	136
Çizelge 4.67. Turizme yönelik ticari işletmelerde idari ve diğer personellerin maaşlarına göre yüzdesi.....	136
Çizelge 4.68. Turizme yönelik ticari işletmelerin turizmden elde ettiği gelirlerinin toplam gelirlerine göre oranı.....	137
Çizelge 4. 69. Ekonomik göstergeler.....	141
Çizelge 4. 70. Ekonomik göstergelerin etki analizi	151
Çizelge 4. 71. Sosyal göstergeler	151
Çizelge 4. 72. Sosyal göstergeler etki analizi	154
Çizelge 4. 73. Çevresel göstergeler	154
Çizelge 4. 74. Van Gölü kıyılarında su örneklerinin alındığı yerler ve koliform sayıları (100 ml. su/adet).....	155

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.75. İlçelere göre, günlük toplanan katı atık miktarı ve depolama.....	159
Çizelge 4.76. Çevresel göstergeler etki analizi	162

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Sürdürülebilir turizm göstergeleri saptanması	6
Şekil 2.1 DTÖ'nün önerdiği sürdürülebilir turizm modeli	34
Şekil 3.1 Sürdürülebilir turizmde ilişkiler	45
Şekil 3.2. Van Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2005 yılı harcama cetveli	52
Şekil 3.3 Türkiye'nin önemli doğa alanlarının koruma oranı.....	75
Şekil 4.1. Görüşme yapılan yerli ve yabancı konakladıkları otellerin niteliklerine göre yüzdesi.....	91
Şekil 4.2. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin cinsiyetlerinin Yüzdesi	94
Şekil 4.3. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin yaş dağılımı Yüzdesi	96
Şekil 4.4. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'a ziyaretlerini yönlendirmede bilgi aldıkları en :önemli kaynak.....	98
Şekil 4.5. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretçilerin seyahatlerini organize etme biçimi	100
Şekil 4.6. İlçelere göre turizm işletme belgeli otellerin toplam yatak kapasitesi	123
Şekil 4.7. Belediye belgeli otellerin ilçelere göre dağılımı	127

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 3.1. Van İli'nde miras coğrafyalar/önemli doğa alanları	78
Harita 3.2. Su kuşları temelinde uluslararası öneme sahip sulak alanlar	82

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
BM	Birleşmiş Milletler
CPC	Merkezi Ürün Sınıflaması
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DHKD	Doğal Hayatı Koruma Derneği
DTÖ	Dünya Turizm Örgütü
DTSK	Dünya Turizm Seyahat Konseyi
EİKÖ	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
NACE	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması
UHY	Uydu Hesaplama Yöntemi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1.GİRİŞ

Turizm, yer aldığı bölgenin Gayri Safi Milli Hasılasına olumlu katkısı, çarpan etkisiyle başta inşaat olmak üzere ziraat, balıkçılık, el sanatları gibi pek çok sektörün gelişmesine ve bu sektörlerdeki istihdamın artmasına, döviz girdilerindeki artışla ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Turizmden elde edilen gelirle yerel halkın yaşam kalitesi artmakta, artan kaynaklarla yerel altyapı (ulaşım, kanalizasyon, iletişim, vb.) yatırımları artırılmaktadır. Turizm aynı zamanda yerel kültürün canlanmasına, sürdürülmesine (mevcut folklorik özelliklerin canlanmasına); dışarıya göçün önlemesine, gençleri daha iyi bir eğitim alarak turizm etkinliklerinde yer almasına, kültürel çeşitlenme farklı kültürleri tanıma/tanıtma fırsatları yaratmasına, tarihi alanların ve kültürel mirasın korunmasına, önemli doğal değerlere sahip alanların korunmasına ve geliştirilmesine neden olmaktadır.

Ancak, turizmin sayılan bu olumlu özelliklerinin yanı sıra kontrol edilmediği takdirde, geri dönüşü mümkün olmayan olumsuz etkileri de olabilir. Bu nedenle turizm geleceğe de aktarılacak devamını sağlamak, sürdürülebilir bir turizm anlayışı ile gerçekleştirilebilir.

Tezin Amacı

Tez çalışmasında, başlangıçta, turizmin gelir ve işgücü açısından yerel ekonomiye olan katkısını ölçmek için “Bölgesel Turist Gideri Modeli” ve turizm gelirlerinin bölge ekonomisinde ne kadar etkin olduğunu ölçmek için ise, “Çarpan Analizi” ile çarpan katsayısı ortaya konulmak istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, yerli ve yabancı turistlere, konaklama işletmelerine ve turizme yönelik ticari işletmelere yönelik üç tip anket hazırlanmıştır. Ancak, anket çalışmaları sonucunda elde edilen veriler ve ankete geri dönüş yüzdesi yetersiz olduğu için bu modeller kullanılamamış ve çalışmanın amacı değiştirilmiştir.

Bu nedenle, çalışmanın başlangıç amacı değiştirilerek Van ilinde sosyo ekonomik bir kalkınma aracı olabilecek turizmden beklenen ekonomik faydanın sürdürülebilirliğini

sağlamak için, il genelinde çok temel çevresel, sosyal, ekonomik göstergeler ortaya konularak bu göstergelerin etki analiz değerlendirmelerine göre ilin çevresel, sosyal ve ekonomik temel sorununun saptanması ve böylece bölgesel/yerel turizm yetkililerine ya da kontrol yöneticilerine, yol gösterici bir örnek çalışma sergilenmesi amaçlanmıştır.

Kapsam

Tez beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takiben, ikinci bölüm; çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. İlk olarak bu bölüm turizm kavramı ve turizmin doğrudan(birincil) ve dolaylı(ikincil) etkilerinin ölçülmesine yönelik yöntemleri ve artık turizmden ayrı olarak düşünülemeyecek sürdürülebilirlik kavramı, turizm ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Son olarak bu bölümde, Dünya Turizm Örgütü'nün geliştirmiş olduğu, sürdürülebilir bir turizm modelinde, turizme dayalı bir gelişim için, gereken göstergeler ve göstergelerin seçim yöntemi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Van İline ilişkin kısa bir tanımlamadan sonra, ilde sürdürülebilir turizmde ilişkiler, toplam turistik arz ve toplam turistik talep anlatılmaktadır. Ayrıca, bu bölüm, sürdürülebilir turizmde yönetici öge olan bölge/yerel genelinde yapılan planlama çalışmalarını, finansal destekleri, kalkınma ajanslarını, pazarlama, promosyon ve politikalarını, ildeki turistik etkinlikleri, yerleşmelere ve kaynaklara göre analizlerini ve kamu/özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin turistik organizasyonunu kapsamaktadır.

Dördüncü bölümde, yerli ve yabancı ziyaretçilerle, konaklama işletmeleri ve turizme yönelik ticari işletmelere yönelik görüşmelerin bulguları yer almaktadır. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, kurumlardan, ya da yapılan farklı bilimsel çalışmalardan elde edilen istatistiklerle, alana ilişkin temel çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler belirlenmektedir. Ayrıca bu bölüm alana ilişkin çevresel, sosyal ve ekonomik temel sorunların belirlenebilmesi için, göstergelerin etki analizini içermektedir.

Son bölümde, yapılan tüm araştırma, inceleme ve görüşmeler sonucunda, turizmden beklenen ekonomik faydanın sürdürülebilir olması için çevresel, sosyal amaçlarla bütünleştirilmesinin gerekliliği ve bu nedenle çevresel, sosyal ve ekonomik göstergelerin ortaya konulması ve bunların etkilerinin analiz edilerek bu göstergelerin izlenmesi, kontrol edilmesi gerekliliği tartışılmaktadır. Van iline ilişkin temel çevresel, sosyal, ekonomik göstergelerin etki değerlendirilmesi sonucu elde edilen temel sorunların bölgesel/yerel turizm yöneticilerine yol gösterici olması için, bu temel çalışmaya yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Sınırlılıklar

Alan Çalışması 2005 yılı Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Çalışmada ziyaretçi anketi, konaklama anketi ve turizme yönelik ticari işletmeler anketi olmak üzere üç tip anket uygulanmıştır.

Yerli ve yabancı ziyaretçilere uygulanan anket çalışmasında çalışmanın başlangıcında turizm işletme belgeli ve belediye belgeli işletmeleri ağustos ayı içinde ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerin %10'nuna anket yapılmak istenmiştir. Bu amaçla, alan çalışmasına başlamadan önce, bu işletmelerle telefon ile görüşme yapılmış, bu konu hakkında bilgi verilmiş ve birer anket örneği gönderilmiştir. Alan çalışmasına gitmeden önce, işletmeler bu konuda yardımcı olacaklarını belirtmişlerdir. Ancak, alan çalışmasında bu durum böyle gerçekleşmemiş, işletmeler müşterilerini rahatsız etmekten çekinmiştir. Bu nedenle, Gevaşta bir tatil kampı, Van merkez ilçede 2 yıldızlı, 3 yıldızlı, 4 yıldızlı, belediye belgeli 1. sınıf ve belediye belgeli 2.sınıf birer otel olmak üzere toplam 6 işletme bu konuda yardımcı olmayı kabul etmiştir. Alan çalışmasında istenilen sayıda konaklama işletmesinin yardımcı olmaması, yerli ve yabancı ziyaretçilere yapılan anketlerde istenilen sayıya ulaşılmasını sınırlamıştır.

Ziyaretçilere yapılan ankette, ilde kalınan süre zarfında yapılan tüketim harcamalarının ve ziyaretçilerin yapılan ziyaretten memnun kalıp kalmadıklarına yönelik soruların cevaplanabilmesi için ziyaretçi anketinin, ziyaretin son günü yani

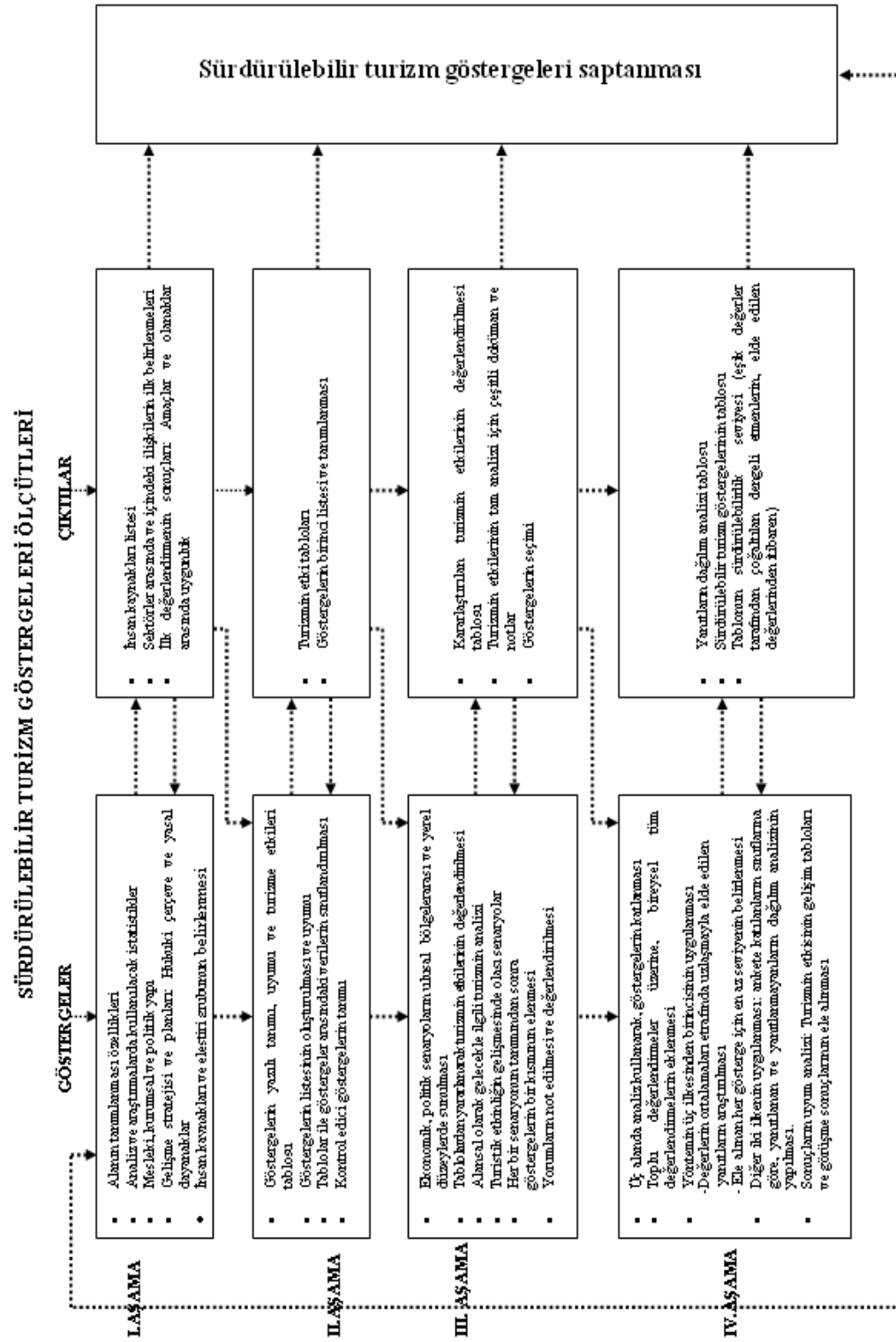
Van'dan ayrılan gün doldurulması gerekmektedir. Bu nedenle, ziyaretçilere/müşterilerine anket yapılmasına izin veren işletmelerde, özellikle yeni giriş yapan ziyaretçilerle görüşülmüş ve anketin ziyaretin tamamlandığı gün son gün/çıkış günü doldurulması ve resepsiyona bırakılması rica edilmiştir. Ancak, ziyaretçilerin bir kısmı anketlerini giderken resepsiyona bırakmamış ya da anketi tam doldurmamışlardır. Bu nedenle, ziyaretçi anketlerine hem sınırlı sayıda işletmenin izin vermesi hem de anket yapılmasını kabul eden ziyaretçilerin bu konuda yeterli duyarlılığı göstermemesi sonucunda 50'si yerli, 82 'si yabancı olmak üzere toplam 132 turist/ziyaretçi ile görüşme yapılabilmektedir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan 2005 yılı Ağustos ayına ilişkin turizm işletme belgeli konaklama tesisi giriş ve geceleme formları sadece 13 turizm işletme belgeli otelden 9'u tarafından doldurulmuştur. Bu formların, sadece turizm işletme belgeli değil aynı zamanda belediye belgeli oteller tarafından da doldurulması gerektiği halde belediye belgeli 23 işletmenin hiçbirisi tarafından doldurulmamıştır. Sadece bu formu dolduran turizm işletme belgeli 9 otelin verileri toplandığında, 2005 yılı Ağustos ayında ili 6000 yerli, 2500 yabancı turist ziyaret etmiştir. Bu verilerle bile kıyaslandığında turistlere yapılan anketler yerli turistlerin % 0.8'ni, yabancı turistlerin %3.2'ni ve toplam turistlerin ise % 1.6'nı teşkil etmektedir. Görüldüğü gibi bu oranlar bile çalışmada beklenen %10 örnekleme karşılamamaktadır. Bu nedenle, yapılan anket sayısı yetersiz bulunmuş ve ziyaretçi anketleri de sadece görüşme olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

İl Kültür ve Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre alanda yer alan 13 adet turizm işletme belgeli otellerin 12'si yani % 92'si, 23 adet belediye belgeli otellerin 14'ü yani %60 ile görüşme yapılmıştır. Bir başka deyişle toplam 36 işletmenin % 72'si ile anket yapılabilmektedir. Bu oranın yüksek olmasına karşın ancak çarpanlar analizi yapabilmek için işletmelere yönlendirilen gelir ve giderlerine ilişkin sorulara yanıt vermek istenmemiş ya da doğruluğu güvenilir olmayan gerçeği yansıtmayan cevaplar verilmiştir. Bu cevaplar yetersiz olarak görüldüğünden değerlendirilmeye alınamamıştır. Bu nedenle çarpanlar analizi yöntemi uygulanamamış ve çarpan katsayısı bulunamamıştır.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Van Belediyesi, Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve Rus Pazarı Kooperatif başkanından alınan verilere göre belirlenen turizme yönelik ticari işletme anketleri, seyahat acentaları, yeme içme(belediye belgeli restaurant ve lokantalar, restaurant ve kampingler), kahvaltı salonları, halı kilim satıcı firmalar, gümüşçüler, hediyelik eşya ve giyime(konfeksiyon mağazaları) yönelik işletmeleri kapsamaktadır. Alanda tüm bu işletmelere anket dağıtılmış, çalışmanın amacı izah edilmiş ve işletmeler tarafından doldurulmak üzere kabul edilmiştir. Fakat, işletmeler bu konuda yeterli duyarlılığı göstermemiş ve ankete geri dönüş yüzdesi çok düşük olmuştur. Bu işletmelerden 12 seyahat acentasının 6'sı, 19 adet halı kilim satıcı işletmelerinin 6'sı, 15 adet gümüşçünün 6'sı, Rus pazarındaki 70 adet hediyelik eşya satan işletmenin 5'i, 34 yeme içme işletmesinin 14'ü, 6 kahvaltı salonunun 3'ü, 236 giyim mağazasının 5'i bu anketleri doldurmuştur. Toplam 392 işletmenin 45'i yani %11'i anketleri doldurmuştur. Ancak bu işletmelerde de işletmelerin gelir ve giderlerine yönelik sorular verilen yanıtlar gerçeği yansıtmadığı için bu cevaplar yetersiz olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, bu çalışmada anketler görüşme olarak değerlendirilmiştir.

Dünya Turizm Örgütünün sürdürülebilir turizmde göstergelerin seçilmesi ve seçilen göstergelerin etkilerinin ortaya konulmasında geliştirdiği model, dört aşamada gerçekleşmektedir Birinci aşamada alan sınırlandırılmakta, analiz ve araştırmada kullanılacak istatistikler, turizmle ilgili aktörler, politikalar yasal araçlar ve insan kaynakları yani bir eleştiri grubu yer almaktadır. İkinci aşamada analiz ve istatistiklerin yardımı ile göstergelerin ön seçimi yapılmakta ve ortaya konulmaktadır. Göstergelerin çevresel, sosyal ve ekonomik sınıflandırılması yapılarak etki tablosu oluşturulmaktadır. Üçüncü aşamada ise, bu sınıflamadaki göstergelerin alana ilişkin mevcut senaryoların tanımlanması ile entegre edilerek bir kısmı elenmektedir. Ancak, bu eleme alandaki turizmle ilgili kişilere/aktörlere yapılan anketin sonucunda, anketi yapılan kişilerin göstergeleri yorumlamasına bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Son aşamada, birinci aşamada elde edilen göstergeler ile anket yapılanların yorumlamasından sonra elenen göstergelerin eleştiri grubu tarafından geri beslemeli bir şekilde uyum analizi yapılarak göstergeler yeniden saptanmaktadır (Bkz. Şekil1.1).

Şekil 1.1. Sürdürülebilir turizm göstergeleri saptanması

Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen, bu modelde, dört aşamanın uygulanabilmesi için, uzman kişilere ve ciddi finansal kaynaklara gereksinim vardır. Bu nedenle, tez çalışmasında göstergelerin saptanması ve etkilerinin ortaya konulmasında aşamalar bu nitelikte uygulanamamaktadır. Çalışmada sadece ilk iki aşama ile sınırlı kalınmış ve elde edilen veriler doğrultusunda (anketler, sözlü görüşmelere, kurumsal ve bilimsel istatistikler), çevresel, sosyal, ekonomik göstergeler il genelinde olduğu için, genelleştirilmiştir. Bu genelleştirilmiş göstergeler ve ölçütler sadece alandaki turizmin sürdürülebilirliğinde, genel/temel çevresel, sosyal ve ekonomik sorunu ortaya koyabilecek niteliktedir.

Yöntem

Yöntem olarak; kavramsal çerçevenin belirlenmesinde literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında basılı yayınlardan ve internetten yararlanılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, Van Valiliği, Van Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü gibi resmi kurum ve kuruluşlardan elde edilen basılı yayınlar yanında, basılmış kitaplar ve resmi internet sitelerinden gerekli olan bazı yayınlar ve istatistiksel veriler derlenmiştir. On-line hizmet veren kütüphane siteleri sayesinde konuya ilişkin bilgilerin yer aldığı dergiler, makaleler, “taranmış, Yüksek Öğretim Kurumu resmi sitesinde tez taraması yapılmış ve fayda sağlayacağı düşünülen tezlerin listesi çıkarılmıştır. YÖK kütüphanesinde inceleme yapılarak faydalı olan yayınlar kullanılmıştır. Tüm bu araştırma ve taramalardan elde edilen veriler çalışmanın tümüne yayılacak şekilde ilgili bölümlere dahil edilmiştir.

Çalışmada üç tip anket kullanılmıştır (EK-1) Birincisi ziyaretçilere yönelik ziyaretçi anketidir. Çalışmada kullanılan ziyaretçi anketi çalışmanın amacına göre, 2003 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ve TC. Merkez Bankasının birlikte yürüttüğü turizm gelir ve gideri harcamalar bazında ayrıntılı olarak hesaplamak için oluşturulmuş yabancı ziyaretçi anketi, ve çıkan vatandaş anketi ile, Dünya Turizm Örgütü’nün 2004 yılında yayınladığı Indicators of

Sustainable Development for Tourism Destinations adlı kitabındaki çıkış yapan ziyaretçi anketinden yararlanılarak geliştirilmiştir (EK-2).

Bu kapsamda anket hem İngilizce hem de Türkçe olarak, yerli ve yabancı turistlere sorulmak üzere hazırlanmış ve toplam 17 sorudan oluşmuştur. Ankette ziyaretçilerin yaptıkları tüketim harcamaları sorularına alınan cevaplar ile kişi başına düşen ziyaretçi harcaması belirlenmekte ve böylece yapılan harcamaların yerel ekonomiye olan katkısı ölçülebilmektedir. Ankette turistlerin tüketim harcamaları, konaklanan işletme içindeki yeme içme harcamaları, konaklanan işletme dışındaki yeme içme harcamaları, Van' a ulaşım için yapılan harcamalar, Van'ın içindeki ulaşım için yapılan harcamalar, hediyelik eşya için yapılan harcamalar, kişisel alışveriş için yapılan harcamalar, ve diğer(ören yerleri için bedel, rent a car vb.) harcamalar olarak sınıflandırılmıştır. Ziyaretçilerin tüketim harcamalarına ilişkin soruların yanı sıra, geldikleri ülke/kent, cinsiyetleri, yaşları, meslekleri sorulmuş ve böylece ili ziyaret eden turistlerin nereden, hangi yaş grubundan, hangi meslekten olan turistler tarafından tercih edildiği ortaya konularak turist profili belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, turistlerin ilde hangi konaklama işletme tipini tercih ettiği ve ziyaret için neden bu ili tercih ettiği, ilde nereleri ziyaret ettiği sorgulanarak en çok tercih edilen ya da en çok ziyaret edilen yerler saptanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise, turistlerin yapmış olduğu bu ziyarete ilişkin memnuniyetlerini ortaya koyma yönünde, sunulan hizmetlerin niteliği, kendilerini emniyet ve güvende hissedip hissetmedikleri, görülen yerlere, yöresel davranış ve tutumlara ilişkin deneyimleri /görüşleri sorulmuştur.

Konaklama işletmeleri için uygulanan anket toplam 24 sorudan oluşmaktadır. Ankette işletmenin tipi, yatak kapasitesi, faaliyet süresi, işletme sahibinin yöre sakini olup olmadığı gibi soruların yanı sıra, turizmin alanda ne kadar etkin olduğu belirleyebilmek için, yöre sakini ve yöre sakini olmayan çalışanların sayısı, sezonluk yada mevsimlik geçici olarak farklı il ya da ülkelerden personel çalıştırıp çalıştırılmadığı sorulmaktadır. Ayrıca, çalışanların maaşları sorgulanarak, turizm etkinliklerinde çalışanların sosyo-ekonomik açıdan tatmin olup olmadığı belirlenmektedir. Konaklama işletmelerinde sunulan hizmet kalitesini belirlemeye

yönelik çalışan personelin ne kadarının hangi seviyede ve turizmle ilgili eğitim alıp almadığı sorulmuştur. İşletmelerin pazarlama açısından kendilerini uluslar arası/yerel ölçekte ne kadar tanıtabildiğini ortaya koyabilmek için, en fazla kullandıkları tanıtım biçimi sorgulanmıştır. Turizmin işletmelere olan ekonomik katkısını ortaya koymak için, gelir ve gidere ilişkin sorular sorulmuş ayrıca talep edilen mal ve hizmetlere olan talebin yerel kaynaklardan hangi oranda yararlanıldığı sorulmuştur. Son olarak da, ilde turizmi olumsuz etkileyen faktörlerin olup olmadığı ve bu konudaki önerileri/görüşleri açık uçlu olarak sorulmuştur.

Turizme yönelik ticari işletmelere 16 soruluk bir anket uygulanmaktadır. Ankete verilen cevaplarla işletmelerin mülkiyet durumu, faaliyet süresi belirlenebilmektedir. Ayrıca, ne kadar yöre sakininin istihdam edildiğini ortaya çıkarmak için yöre sakini ve yöre sakini olmayan çalışanların sayısı sorulmuştur. Turizm alanında çalışanların sağladığı sosyo ekonomik faydayı ve işletmelerinde turizmden sağladığı ekonomik faydayı belirleyebilmek için, çalışanların maaşları, daimi, mevsimlik ya da kısa süreli mi olarak çalışıp çalışmadıkları sorulmaktadır. Son olarak da, bu işletmelere de ilde turizmi olumsuz etkileyen faktörlerin olup olmadığı ve bu konudaki önerileri/görüşleri açık uçlu olarak sorulmuştur.

Ayrıca, alandaki turistik organizasyonu belirleyebilmek için, İl Çevre Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Valilik, Belediye, Üniversite gibi kurum kuruluşların yanısıra turizmle ilgili sivil toplum örgütlerine turizm konusundaki çalışmaları ve bu kurum ve kuruluşların birbirleri ile koordinasyonları ya da ilişkilerinin nasıl olduğuna yönelik sözlü görüşmeler yapılmıştır.

Bu görüşmeler ve ziyaretçi anketi, konaklama işletmeleri anketi, turizme yönelik ticari işletmeler anketleri sonucunda elde edilen görüşmelere ek olarak kurumsal istatistikler ve alanla ilgili bilimsel çalışmalarda kullanılabilecek veriler yardımı ile Dünya Turizm Örgütü'nün sürdürülebilir turizmde çevresel, sosyal ve ekonomik göstergelerin belirlenmesine yönelik geliştirdiği modelden yola çıkarak, alana özgün verilerin ve değerlendirmelerin uyarlanması ile ilde sürdürülebilir bir turizm için, çevresel, sosyal ekonomik temel göstergeler ve etkileri belirlenmiştir.

2.TURİZM, TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Turizm birçok ülkede politik, ekonomik ve sosyal gelişmenin önemli bir nedeni olmaktadır. Önemli bir ekonomik kalkınma aracı olan turizmde, sürdürülebilir bir gelişme, doğal ve kültürel kaynakları etkin bir şekilde kullanmak, korumak ve geliştirmek ile mümkün olacaktır. Turizmde beklenen ekonomik faydanın sürdürülebilir olması, bugünkü ve gelecekteki toplumların yaşam kalitesinin artırılmasını da sağlayacaktır.

2.1.Turizm Kavramı

Öztaş'a (2002) göre, turizm, sürekli olarak ikamet edilen yer dışında, eğlence, dinlenme, spor, kültür vb. gereksinimlerin giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama faaliyetleridir.

Gürer (2003) şöyle demektedir:

“Turizm faaliyetleri, insanları dinlendirici, yeni yerler görmek ve tanımak yoluyla kültürel olarak geliştirici faaliyetler olmalarının yanı sıra yeni işgücü olanakları yaratan, özellikle yöresel olarak ekonomik gelişmeye katkı sağlayan ve bu yolla yöresel kalkınmaya ivme veren faaliyetlerdir”.

Genel anlamda turizm, insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında, 24 saati geçen seyahatlerinde, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür [İçöz ve diğ, 2002].

Özetle turizm, sosyal, kültürel ve ekonomik geniş etkinlikler bütününden oluşmaktadır.

2.2. Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi

Turizm etkinlikleri bir çok sektörden pay almakta ve bir çok sektörü doğrudan, bir çok sektörü de dolaylı olarak etkilemektedir. Bu durum, turizm ile ilgili sağlıklı ve yeterli veri elde edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Dolayısı ile turizmin ekonomik etkilerini tam anlamıyla tespit etmek neredeyse olanaksızlaşmaktadır. Ancak, bugüne kadar çok çeşitli yöntemler ile turizmin hem ekonomik, hem de diğer etkileri ölçülmeye çalışılmıştır [Unur, 2004].

Turistlerin ülkeye/bölgeye gelmesi ve harcama yapması sonucu, ülkenin/bölgenin toplam gelir ve refahında meydana gelen artış, turizmin bir ülkeye/bölgeye olan ekonomik katkıları şeklinde tanımlanabilir. Turistlerin yapmış oldukları tüketim harcaması sonucunda oluşan turizmin ekonomik etkileri, iki aşamalı olarak ölçülmektedir. Bu aşamalardan birincisi turizm olayının gerçekleşmesi sonucu anında oluşan gelir, istihdam vb. gibi doğrudan(birincil) etkilerin ölçülmesinde kullanılan yöntemlerdir. İkinci aşama ise, turizm hareketleri sonucu ekonominin bütününde oluşan değişimi yani, dolaylı (ikincil ve uyarılmış) etkileri ölçmede kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlerde, öncelikle turist harcamaları rakamsal olarak belirlenmekte, daha sonra ülke/bölge ölçeğinde bir ekonomik model kullanılarak, söz konusu rakamların ekonomi içerisindeki dolaşımı ve bu dolaşım sonucu ortaya çıkan toplam etki hesaplanmaktadır.

2.2.1. Turizmin doğrudan(birincil) etkilerini ölçmede kullanılan yöntemler

Turizm harcamalarını hesaplama yöntemi

Bir ülke ya da bölgedeki turistlerin yapmış oldukları harcamaları hesaplamada kullanılan temel yöntemler şunlardır.

Turist harcamalarının gözlemlenmesi yöntemi

İçöz'e [2005] göre, turistleri gittikleri yerde izlemek ve onların harcamalarını kaydetmek, turizmin ulusal gelire ve ekonomiye katkısını hesaplamak konusunda kesin verilerin elde edilmesini sağlayabilir.

Yöntemin uygulaması, turistlerin sürekli takip edilerek yaptıkları harcamaların gözlemlenerek kaydedilmesi şeklinde yapılmaktadır. Turistin benzine, yiyeceğe, konaklamaya vb. alanlara ne kadar harcama yaptığının bir gözlemci tarafından kaydedilmesi ve bu sonuçların genellemesiyle toplamı, turist harcamaları ya da turizmin hangi sektöre ne kadar katkıda bulunduğu ortaya çıkartılmaktadır. Bu yöntemin uygulanabilmesi için her şevden önce gözlem yapacağınız turistlerin sizinle bir şekilde işbirliği yapması gerekmektedir. Yöntemin olumsuz yanı ise belirli gruplardan elde edilen sonuçların tüm turistlere genellenmesinde yanlış sonuçlar verebilme olasılığıdır [Unur, 2004].

Alan araştırmaları yöntemi

Turist harcamalarının hesaplanmasında genellikle kullanılan bu yöntem, diğer yöntemlerde de birincil veri toplama yöntemi olarak kullanılmaktadır. Yöntem. seçilen örnek grup ya da gruplarla seyahatleri boyunca yaptıkları harcamalarla ilgili anket yapılması şeklinde uygulanmaktadır. Anket sonrasında elde edilen verilerin ortalamaları alınarak, ana kütlenin sayısı ile çarpılmaktadır. Bu çarpım sonucunda turistlerin yapmış oldukları harcamalardan hangi sektörün ne kadar pay aldığı ve toplam turist harcamaları bulunmaktadır.

Bu yöntem, özellikle uluslararası turizm alanında uygulandığında, iç turizme kıyasla daha iyi sonuçlar vermektedir [İcöz ve Kozak 2005].

Banka kayıtları yöntemi

Yöntemin amacı yabancı pasaportlu kişilerin bankalarda bozdurdıkları dövizlerin toplamını turist harcaması olarak hesaplamaktır. Bu nedenle turistlerin döviz bozdurduğu bankalar, döviz büroları vb. gibi tüm kuruluşlar kayıt tutarlar ve tuttıkları bu kayıtları merkez bankasına bildirmektedirler. Merkez bankası da ülkeye gelen turistlerin toplam ne kadar harcamayı yaptıklarını kendisine bildirilen kayıtlardan hesaplanmaktadır. Bu yöntemle, 1983 yılına kadar Türkiye'de turizm gelirlerinin eksik ölçüldüğü ileri sürülebilir. Çünkü, bu yöntem yalnızca "parası konvertible olmayan ve dışalım ile dışsatımda sınırlamaların olduğu ülkelerde uygulanabilir" gözükmemektedir [İçöz, 2005]. Yöntemin turistlerin, oteller, seyahat acentaları, kuyumcular, döviz büroları ve bankalar gibi bir çok yerde döviz bozdurduğu ülkelerde uygulanması olası görünmemektedir [Unur, 2004].

Uydu hesaplama yöntemi

Ulusal hesaplarda turizm, çevre, sosyal koruma ve araştırma/geliştirme, eğitim, sağlık, kültür, ulaştırma, veri işleme, konut ve haberleşme gibi alanların yarattığı ekonomik etkiler açık ve net olarak ortaya konulamamaktadır. Bu nedenle, bu alanların yarattığı ekonomik etkilerin ulusal hesaplardan ayrı, ancak, uyumlu bir şekilde hesaplanması amacıyla "Uydu Hesaplama Yöntemi (UHY)" önerilmektedir.

Fransa 1970'li yılların sonundan itibaren uydu hesapları terimini kullanmaktadır. Fransa, adı geçen terimi, Ulusal Hesaplar Sisteminin içinde tam olarak tanımlanmayan önemli yatay alanlarda, muhasebe uygulamalarını belirleyen bir yol olarak kullanmıştır. Ancak bunlar, sistemin uydu alt sistemleri olarak kabul edilebilir [Dinçer, 2001]. Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) 1983 yılında, uydu hesaplama yönteminden, diğer sektörlerle karşılaştırma yapmaya elverişli, kapsayıcı ve bütün bir sistem olarak söz etmiştir. İsveç ise 1985 yılında, yalnızca turizmin arz yönüyle ilgili ve turizm ağırlıklı çıktıları ölçmeye yönelik bir turizm uydu hesaplama yöntemi geliştirmiştir. Bu konuda en kapsamlı çalışmayı yaparak, 1984-1994 yılları arasında turizm etkinlikleri için kapsamlı bir uydu hesaplama yöntemi geliştiren

Kanada ise, 1994 yılında “Tourism Satellite Account(Turizm Uydu Hesabı)”adıyla yayınlamıştır[Unur ve İçöz, 2004].

Değişik ülkelerin yanı sıra Birleşmiş Milletler (BM), DTÖ, Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (DTSK) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (EİKÖ) gibi değişik uluslar arası kuruluşlar da uydu hesaplama yöntemi üzerinde çalışmakta ve bu konuda belirli standartlar geliştirmektedirler. EİKÖ turizm komitesi 1980’lerde gelişmiş ülkelerde turizmin ekonomik etkilerinin ortaya konması amacıyla, turizm ekonomik hesapları (tourism economics account) adı altında bir yöntemin geliştirilmesi teşvik edilmiş ve bu yöntem bugün uydu hesaplama yöntemine dönüşmüştür. Ayrıca EİKÖ turizm komitesi, 1997 yılında üyelerine uydu hesaplama yönteminin kullanılmasını önermiştir[Unur ve İçöz, 2004].

1991 yılında Kanada’nın Ottawa kentinde, DTÖ ve Kanada Hükümeti tarafından, seyahat ve turizm istatistikleri konusunda bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferans da, turizm olgusunu ve ekonomik etkilerini bütünüyle kapsayan, güvenilir ve tutarlı ölçütler ortaya konması amaçlanmıştır. Konferansta, tartışmalar sonucunda ülkelerin analitik temele dayanan turizm verileri için yeni bir hesaplama yöntemine istekli oldukları belirlenmiştir. Bu tespit doğrultusunda, yeterli veriye sahip olup aynı zamanda turizmin etkileri konusunda fazla bilgiye gereksinim duyan ülkelerin uydu hesaplama yöntemini kullanabileceği şeklinde bir karar alınmıştır. 1993 yılında BM, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ve benzeri uluslar arası kuruluşlar tarafından 1968’den beri kullanılan ulusal hesaplar sistemi (UHS68) yerine uydu hesaplama yönteminin temelini oluşturan yeni bir ulusal hesaplar sistemi (UHS93) benimsenmiştir [Unur ve İçöz, 2004]. 1993 yılında, BM ve diğer uluslar arası kuruluşların uzun yıllar ortaklaşa yaptıkları çalışmalar sonucu 1993 Ulusal Hesaplar Sistemi yayımlanmıştır [Sematı, 2002; Dinçer, 2001].

Makro seviyede bir ekonomik analiz aracı olarak kullanılan Ulusal Hesaplar Sistemi, bir ekonomideki üretim, gelir ve tüketim arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu sistem ülke ekonomisinin bilançosunu vermekte ve uluslar arası karşılaştırmalar yapılmasını sağlamaktadır. Sistemin temel amacı, ekonomik akımları ve stokları

sistematik bir biçimde kaydederek ekonominin ana sektörleri arasındaki akımların bir bütün olarak görülmesini sağlamaktır [Sematı, 2002].

1998 yılında Meksika’da toplanan Dünya Turizm Örgütü Yönlendirme Komitesi, Dünya Turizm Örgütü Sekreteryası tarafından temel olarak kabul edilmesi gereken turizm uydu hesaplama yönteminin kavramsal çerçevesini ortaya koymuştur.

1999 yılında DTÖ, EİKÖ ve Eurostat tarafından uydu hesaplama yönteminin yöntemsel çerçevesinin oluşturulması amacıyla kavramsal çerçevenin belirlenmesi için ortak bir çalışma gurubu oluşturulmuştur. Bu temel çalışmadan sonra söz konusu kuruluşlar üyelerini uydu hesaplama yöntemi konusunda teşvik etmeye başlamışlardır.

Dünya Turizm Örgütü’ne göre, uydu hesapları yöntemi temel olarak bir ekonomideki mal ve hizmetlerin arz ve talebi arasında oluşan genel dengeye dayanmaktadır. Yöntem turizmle ilgili olabilecek tüm mal ve hizmetlere olan talebi bütün unsurlarıyla ayrıntılı olarak analiz etmek ve bu mal ve hizmet taleplerinin karşılanması sırasında arzın nasıl işlediğini gözlemlemek düşüncesi üzerine kurgulanmıştır [Unur, 2004].

Turizm uydu hesabı, turizmi analiz edebilmek için, turizm türleri ile mal ve hizmetleri sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmanın ne şekilde yapılması gerektiği ulusal hesaplar sisteminin önerileriyle yapılabilmektedir.

Ulusal hesaplar sistemi, turizm uydu hesabının çeşitli durumlara ve ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde esnek olmasını önermektedir. Bu nedenle ulusal hesaplar sistemi sınıflandırma ve değişkenleri bütünleştirme üzerine öneriler sunmaktadır. Bu öneriler şunlardır [WTO, 1999]:

- a) Tüm turizm çeşitleri (iç turizm, dış aktif turizm, dış pasif turizm)
- b) Tüm ziyaretçiler (geceleyenler ve günübirlikçiler)
- c) Turizme özgü mal ve hizmetlerin özelliklerinin temel sınıflandırılması

- d) Turizme ilişkin faaliyetlerin temel sınıflandırılması
- e) Turizm tüketiminin temel tanımı
- f) Mevcut istatistiklerden birimsel biçimde derlenmiş ara çalışmalar ve nihai tabloların düzenlenmesi.

Turizm uydu hesabı yeni bir yaklaşımdır. Bu nedenle de çok fazla sayıda çalışmaya rastlamak mümkün değildir. Ancak son yıllarda turizmin ekonomik analizini bu yöntemle yapmak için çalışmalar hız kazanmıştır.

Özetle, UHY, turizmin "'Ulusal Hesaplar Sistemi" içindeki gerçek yerinin belirlenmesi amacıyla, turizme ilişkin bilgilerin arz ve talep açısından uyumlulaştırılarak ulusal hesaplar içerisine yerleştirilmesini öngören yardımcı (uydu) bir yöntemdir. Diğer bir deyişle, UHY turizmi hem arz hem de talep yönü ile ele alarak turizmin yarattığı ekonomik etkileri daha doğru olarak hesaplamayı ve bu hesapların ulusal hesaplarla uyumlu olmasını hedeflemektedir. Yöntem, turizm konusundaki kavram ve tanımlar yeniden ele alarak dünya genelinde standartlar oluşturmayı amaçlamaktadır [İçöz, 2005].

Uydu hesaplama yöntemleri dışında tüm yöntemlerde turizm geliri kavramı daha çok yabancı turistlerin ülke içinde yaptıkları turistik tüketim harcamalarından doğan gelir olarak tanımlanmaktadır.

İçöz (2005) şöyle demektedir:

“Turizm gelirlerini bir ülkenin turistik harcamalarının yalnızca bir bölümünden sağladığı ve ek dışsatım olarak yarattığı döviz etkisi nedeni ile, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesi açısından büyük öneme sahip bulunan “aktif dış turizm gelirleri” şeklinde sınırlandırmak mümkün değildir. Yabancı turistler gibi bir ülke vatandaşlarının da ülke içindeki turistik tüketim harcamalarının da, turistik mal ve hizmetlerin satıcılarının gelirlerini meydana getirdiğini ve bu mal ve hizmet tüketiminin ilgili sektörlerde harcama-gelir akımını hızlandırdığını, böylece tüm ekonomide dinamizm yarattığını göz önünde tutmak gerekir .”

Uluslararası turizmde söz sahibi olan ABD, İngiltere, İspanya, Fransa gibi bazı ülkelere bakıldığında, iç turizmin de en az dış turizm kadar gelişmiş olduğu ve zaman zamanda birbirini dengelediği görülmektedir. Çünkü, turizmin katma değer, çarpan vb. ekonomik etkileri göz önüne alındığında , bir ülkede iç turizmin gelişmesi en az o ülkeye yönelik dış turizm kadar önemlidir.

2.2.2. Turizmin dolaylı (ikincil) ekonomik etkilerinin ölçülmesinde kullanılan yöntemler

Çarpanlar analizi

Yerli ve yabancı turistlerin tüketim harcamaları ile alt ve üstyapı yatırım harcamaları ulusal geliri doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Turistik tüketim harcamalarının ulusal gelir üzerindeki etkilerini; doğrudan gelir etkisi ve yaratılan sektörler bakımından dağılımı, turistik gelir çarpanı ve katma değer etkisi bakımından ayrı ayrı incelemek gerekir [İçöz, 2005].

Bir bölgeye gelen turist sadece konaklama ve yeme içme değil, alışveriş, ulaştırma, eğlence, müze, sanat galerileri, spor merkezleri, ören yerlerine giriş vb. para harcayacaktır. Yapılan bütün bu harcamalar turizm gelirlerini oluşturmaktadır. Turizm etkinliklerine yapılan bu harcamaların yarattığı gelir miktarını ölçebilmek için, turizmle ilgili etkinlik alanlarında toplam üretimde bulunan ve turizme aktarılan payın bilinmesi gerekir. Diğer endüstrilerden bir kısmı, turizm sektörüne aktarılan mal ve hizmetleri belirli bir fiyat düzeyinde ürettiğine ve aynı zamanda bu mal ve hizmet üretimini tamamlayabilmek için diğer endüstrilerden girdi elde etmek için harcama yapmak durumunda olduğuna göre, ortaya gelir yaratma süreci çıkmaktadır. Örneğin, otel işletmelerinin ve lokantaların; yiyecek içecek hammadde gereksinimlerini iç piyasadan karşıladıkları varsayıldığında, toptancı ve imalatçıları bu ürünleri çiftçilerden satın alması gerekecek ve böylece turizm sektöründe bir birimlik gelirin bir kısmı tarım kesimine kadar uzanmış olacaktır. Böylece, turizmden belirli bir dönemde elde edilen gelir miktarındaki artış, ülkeye/bölgeye/yöreye giren ilk gelir miktarını aşmış ve ulusal gelirin genel düzeyi

yükselmiş olmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde turizmin gelişmesinden yana olanlar, konusu harcamaların çoğaltan etkisi(multipler effect) üzerinde önemle durmaktadırlar [Kozak ve diğ., 2000; Yağcı, 2003].

Turizm hizmetlerinin ve etkinliklerinin çarpanlar etkisi çizelge 2.1 de görüldüğü gibi tarım, balıkçılık gibi diğer yerel ekonomik aktivitelerin gelir ve istihdam açısından büyümesinde/gelişmesinde bir katalizör etkisi yaratacaktır [WTO, 2001; Levine, 2003]

Çizelge 2.1 Turizm gelirlerinin yayılma özelliği [WTO, 2001].

Turistlerin harcama yaptıkları yerler	Turizm sektörünün yaptığı harcamalar	En Son Yarar Sağlayanlar
1. Konaklama 2. Yiyecek 3. İçecek 4. Uluslararası Ulaşım 5. Gezi ve turlar 6. Eğlence 7. Hatıra ve Hediyeelik eşya 8. Fotoğraf ve bant 9. Kişisel bakım, ilaç vb. 10. Giyim 11. Değişik	-Maaşlar ve ücretler. -Bahşışler, ikramiyeler -Yerel vergiler, gelir vergileri - Komisyonlar - Müzik ve eğlence -Yönetimsel ve genel harcamalar -Yasal ve mesleki hizmetler -Yiyecek, içecek vb. satın alınması -Malzeme ve üretim maddeleri alımı -Tamir, bakım, onarım, koruma -Reklam, tanıtım, yayın iyileştirme çalışmaları -Toplu hizmetler: Su, gaz, elektrik, çevre vb. - Ulaştırma -Lisanslar:İzin belgeleri - Sigorta primleri -Gayrimenkul ve araç-gereç kiralama -Mobilya ve demirbaş eşyalar - Borçların anapara ve faiz geri ödemeleri -Gelir, kurumlar ve diğer vergiler - Amortisman - Yatırımcılara ve yabancı sermayeye geri dönüş (kar payı ve iştirak hissesi olarak)	- Muhasebeciler - Reklamcılar - Nalburiye dükkanları - Mimarlar, Avukatlar, Bankalar - Esnaf ve zanaatkarlar - Otomobil acentaları - Fırıncılar, bakkallar - Plaj yardımcıları - Kasaplar - Kasiyerler, veznedarlar - Hayır kurumları - Eczaneler, baharatçılar - Tezgahtarlar, sekreterler - Giyimmağazaları - Kulüpler - Konfeksiyoncular - Mühendisler - Yemekçiler - Rehberler - Mandıracılar; sütçüler - Doktorlar, dişçiler - Büyük mağazalar, toptancılar - Kuru temizlikçiler - Elektrikçiler - Mühendisler ve uzmanlar - Çiftçiler, balıkçılar - Hamallar, taşıyıcılar - Oto tamir ve bakımçıları - Bahçıvanlar - Hediyeelik eşya dükkanları -Yönetim:Eğitim, sağlık, demir-deniz ve karayolları, hizmetler

Turizm gelirlerinin etkisi üç şekilde ele alınabilir[Kozak ve diğ.,2000; İçöz, 2005]:

- a) -Turistlerin doğrudan harcama yapmaları sonucunda elde edilen gelir(doğrudan gelirler/direct expenditure)(Bkz. Çizelge 2.1 birinci sütun göstermektedir).
- b) -Birinci aşamaya bağlı olarak işletmeler arası işlemler için yapılan harcamalardan elde edilen gelir(dolaylı gelirler/indirect expenditure)(Bkz. Çizelge 2.1 ikinci sütun göstermektedir).
- c) -Turizmden elde edilen gelirin, istihdam edilen ya da turizmden kazanç sağlayan sağlayan kişiler tarafından harcanması sonucu elde edilen gelir(uyarılmış gelirler/induced expenditure) (Bkz. Çizelge 2.1.üçüncü sütun göstermektedir).

Gelirin her el değiştirmesi yeni vergi, tasarruf harcama demektir. Bir otel işletmesinin elde etmiş olduğu 1000 dolar tutarındaki oda gelirinin bir kısmı vergi olarak merkezi ya da yerel yönetimlere, bir kısmı hammadde alımı için toptancı ve perakendeci olan işletmelere ve işletmede çalışan personele maaş olarak ödenirken, kalan kısmı işletme tarafından tasarruf olarak alıkonulacaktır. Toptancı ve perakendeci işletmeler tekrar vergi ödeyecekler, tasarruf yapacaklar ve kalan miktarı yine harcayacaklardır. Personel ise aldığı ücretin bir kısmını zorunlu gereksinimleri için, bir kısmını vergi olarak öderken kalan kısmını da tasarruf etmek isteyecektir. Görüldüğü gibi paranın her el değiştirmesi yeni vergi, tasarruf ve harcama eğilimi demektir. Bir kısım gelir dolaşımdan çıkarken, kalan miktar işleme devam etmektedir. İşleme devam eden miktar çoğaltan katsayısının yükselmesine katkıda bulunacaktır [Kozak ve diğ.,2000].

Dolaşımdan çıkan miktar sızıntıyı oluşturmaktadır. “Sızıntı” paranın dolanımından çıkarak başka bölgelere gitmesi şeklinde tanımlanmaktadır[Kozak ve diğ., 2000; İçöz, 2005, WTO, 2004]. Örneğin; bir otel işletmesi, elde etmiş olduğu 1000 dolar tutarındaki oda gelirinin %20’sini vergi olarak(gelir vergisi) devlete ödemiş, %20’sini bölge ya da ülke dışından mal dışalımını için ödemiş ve %20 sini de tasarruf etmişse;

Sızıntı oranı= $0.20+0.020+0.20=0.60$ olacaktır [İçöz, 2005; Unur, 2004].

Sızıntı miktarının bilinmesi durumunda çoğaltan katsayısını hesaplamak mümkündür. Bir ekonomide turizm geliri ile ilgili çoğaltan katsayısı (k), ülkeye turizm aracılığıyla giren gelirin, ülke içerisinde el değiştirerek değişik kesimlerin gelirini oluşturması sonucunda yaratılan toplam nihai gelirin başlangıçta o ülkeye giren turizm gelirine oranlaması ile elde edilen katsayı şeklinde açıklanmakta ve aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir [Kozak ve diğ.,2000].

$$\text{Çoğaltan (Çarpan)katsayısı} = \frac{1}{\text{Sızıntı oranı}}$$

Sızıntı oranını formülde yerine koyarsak;

$$\text{Çoğaltan(Çarpan) katsayısı} = \frac{1}{0,60} = 1,66 \text{ olacaktır.}$$

Böylece elde edilen 1000 dolar tutarındaki bir oda geliri o bölgede $1.66 \times 1000 = 1600$ dolar tutarında ekonomik değer yaratmıştır. Sonuç olarak bir turistin yapmış olduğu bir birim tutarındaki harcama, sonuçta bir birimden daha fazla miktarda bir ekonomik değer yaratmaktadır.

Brian Archer, 1972 yılında bir bölgedeki turizm harcamalarının bölgesel ekonomiye olan toplam etkilerini ortaya koymak amacıyla yukarıdaki Keynes çarpanını turizme uyarlayarak bölgesel bir yaklaşım geliştirmiştir [Unur, 2004; İçöz, 2005]. Archer'ın geliştirdiği çarpan modeli(ad hoc yöntemi) ise şu şekilde formüle edilmektedir

$$k = \frac{A}{1-BC}$$

k= bir bölge için oluşturulmuş özel çarpan değeri,

A: ilk el sızıntılardan sonra ülke ya da bölgede kalan turist harcaması oranını,

B: bölge sakinlerinin üretilen mal ve hizmetlere yaptıkları harcamalarının toplam gelirine oranı.

C: ülke ya da bölge halkına gelir olarak kalan bölümün bölge halkının harcamalarına oranını göstermektedir.

İçöz (2005) şöyle demektedir:

“ Turistik gelir çarpanı değerleri ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişiklikler gösterir. Ayrıca ülkenin ya da bölgenin ekonomik yapısı ve bünyesi ile de yakından ilgilidir. Turistler tarafından tüketilen mal ve hizmetleri kullanma eğilimi, tasarruf eğilimi gibi nedenler çarpan katsayısı üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu gibi bölgedeki dışalım eğilim yüksekliği, bölge dışına daha fazla para sızmasına yol açacaktır. Genel olarak zayıf bir ekonomik yapıya sahip bölgelerin kendine yeterliliği az olacağından turistik harcamaların bölgedeki çarpan etkisi zayıf, bölge dışına sızıntılar ise daha fazla olacaktır. Çarpan etkisi, genel ekonominin iç yapısından da önemli ölçüde etkilenir ve turizm harcamalarının ekonomiyeye enjeksiyonu ile birlikte çeşitli sektörler bundan yararlanır. Gelir çarpanları turistik tüketim harcamalarının kısa vadeli ekonomik etkilerini değerlendirmede oldukça yararlıdır. Kısa dönemde çarpan, turizmin ekonomiyeye olan etkileri konusunda önemli bazı bilgileri verebilir. Örneğin;ekonomideki sızıntıların ve kaçakların saptanmasında, turizmden elde edilen gelirin ve istihdamın belirlenmesinde, ekonomide teşvik gerektiren ve genişleme değeri büyük, kar getirici, diğer alanların saptanmasında, çarpanların önemi büyüktür ve çarpanlar kısa dönemli planlamada yararlı araçlar olarak kullanılır”.

Bir ülke/bölgedeki çarpan katsayısının değerini etkileyen başlıca faktörler şu şekilde sıralanmaktadır:

Bölgenin ekonomik hacmi: Bölgede turistlere ve yöre halkına sunulan olanaklar, işletme ve ürün çeşitliliği, turizm işletmelerinin ve diğer işletmelerin sayısı, gelen ziyaretçi sayısı çarpan katsayısı için önemli etkenlerdir [İçöz, 2005]. Bölge ya da ülke ekonomisi ne kadar büyük ve çeşitli ise, ekonominin turizm nedeniyle finansman ve üretim girdilerinin dışalım gereksinimi o derece az olacaktır. Bu da turizm gelirlerinin dışalım nedeniyle bölge ya da ülke dışına çıkışını azaltacak ve çarpan katsayısını daha büyük çıkmasına neden olacaktır. Dolayısı ile ekonominin büyüklüğü ve çeşitliliği, bölgeye gelen paranın dolaşımını etkileyerek çarpan değerlerinin belirlenmesinde etkin olan temel unsurlardan biridir [Unur, 2004].

Bölgenin coğrafi büyüklüğü ve çeşitliliği: Coğrafi olarak büyük bir bölge daha küçük bölgelerden daha büyük çarpan değerine sahip olacaktır. Çünkü, diğer tüm koşullar

aynı olsa bile, coğrafi büyüklük nedeniyle artan ulaştırma maliyetleri bile tek başına dışalım azaltan bir faktör olarak kabul edilebilir. Ayrıca, merkezi bölgelerin çarpan değerleri de ücra bölgelerin çarpan değerlerinden daha büyük olacaktır [Unur, 2004].

Mal ve hizmetlere olan talebin ülkesel/bölgesel olanaklarla karşılanıp karşılanmadığı: Çarpan katsayısının yüksek olması için bölgesel kaynaklardan hangi oranda yararlanıldığı önemlidir. Örneğin ; lüks otel işletmelerinin belirli demirbaş ve tüketim maddelerini yurt dışından almak istemeleri ekonomideki sızıntı miktarını artırmaktadır [İçöz, 2005].

Bölge dışındaki işletmelerin elde ettikleri kazançları genel merkeze transfer etmeleri: Bu durumun en iyi örneğini ülke dışından gelerek ülkede yatırım yapan uluslar arası zincir şeklindeki konaklama ve seyahat işletmeleri oluşturmaktadır. Yabancı yatırımların bölge ekonomisi üzerinde olumlu etkileri olsa da, bölge işletmelerine oranla ülke ekonomisine katkıları daha düşük düzeydedir. Çünkü bu işletmeler sonuçta elde ettikleri kazancı kendi ülkelerine ya da merkeze taşıdıkları için bölge dışına gelir sızıntısına yol açmaktadır [İçöz, 2005].

Bölge dışından çalışmak amacıyla gelen kimselerin kazançlarını bölge dışına transfer etmek istemeleri: Foster' a [1985] göre, bu etki kendisini iki şekilde gösterebilir; Birincisi ülke içindeki bölgeler arası işgücü hareketleri sonucunda turizm merkezlerinin dışarıdan işgücü çekmeleridir. Bu bölge ekonomisi açısından olumsuz bir etki yaratmaktadır. İkincisi, ülke dışından çalışmak amacıyla gelen yabancı işgücüdür [İçöz, 2005]. Turizm tarafından doğan istihdamın bölge/yöre dışından karşılanması bölge/yöre toplumunun bu istihdamdan faydalanmasını azaltacaktır.

Yıl (zaman) faktörü: Çarpan, ekonominin belirli zaman kesitindeki özelliklerini yansıtmaktadır. Bir çarpanın değeri, ekonomik yapıdaki ve fiyatlardaki değişime paralel olarak değişmektedir. Yıllık değişimler çarpanın değerini de değiştirebilir [Unur, 2004; İçöz, 2005;]

Tüm bunların dışında, kitle turizminin ortaya çıkardığı paket turlar ile bir ülkeyesehayat eden turistlerin, tatil için gerekli bütün işlemleri daha önceden sehayahat acentaları aracılığı ile yaptıkları ve gerekli ödemeleri yaptıkları için ülke/bölge ekonomisine yaptıkları harcamaların çarpan etkisinin azalıp azalmadığı konusu da çarpan katsayısı konusunda yapılan başka bir tartışmadır. Örneğin, yabancı kökenli seyahat acentaları, sadece konaklama ve yerel ulaştırma işletmelerinden yararlanmakta ve bunlar için ödeme yaparak kalan miktarı kendi bölgesinde tutmaktadır. Böylece, bu miktar, henüz bölgeye girmeden işlem dışı kalmaktadır. Bu miktarında sızıntı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir [İçöz, 2005].

Çarpan hesaplamaları sunduğu faydaların yanı sıra birtakım sınırlılıkları ve zayıflıkları da bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Hesaplamalarda en önemli problemlerden biri yeterli miktarda veri bulunamamasıdır [Yağcı, 2003]. Turizm etkinliklerinin çok ürünlü olması ve ekonomideki bir çok sektörü etkilemesi nedeniyle, turizm sektöründe çarpan katsayılarını hesaplamak için konaklama yiyecek-içecek. ulaşım, alış-veriş. gezi vb. gibi ayrıntılı verilere gereksinim duyulmaktadır. Ancak, turizm ile ilgili varolan ekonomik veriler yeterince ayrıntılı değildir. Hatta, bu yetersizlik ülke genelinden bölge özeline inildikçe daha da artmaktadır. Dolayısıyla, eldeki verileri sınıflandırırken sorun yaşanmaktadır Bilgilerin yetersiz oluşu, bir çok araştırmacıyı öncelikle birincil veri toplamaya sevk etmektedir. Fakat, birincil veri elde etmenin zaman ve para açısından oldukça maliyetli olması, araştırmacıları yeniden var olan verileri kullanmaya yönlendirmektedir [Unur, 2004; İçöz, 2005].

Çarpan analizlerinin doğruluğu, kullanılan verilerin doğruluğu ile doğru orantılıdır. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal ve bölgesel istatistiksel verilerin güvenilir olamaması, çarpan analizleri ile varılan sonuçların doğruluğu ve güvenilirliği konusunda kuşkulara yol açmaktadır. Çarpan hesaplamaları kısa dönem hakkında bilgi veren dinamik değil, statik analizlerdir. Ayrıca, turizm harcamalarından kaynaklanan toplam geliri ortaya koymasına karşın, bu gelirin

bireyler ve sektörler arasında nasıl dağıldığı konusunda bilgi vermemektedir. Bu durum turizmin gelişimi konusunda karar verici ve planlayıcı konumunda olan politikacılar ve kurumlar açısından bir yetersizlik olarak kabul edilebilir [İçöz, 2005].

Girdi çıktı analizi

Turistik gelir çarpanının hesaplanmasında kullanılan bir diğer yöntem ise girdi çıktı (input-output) analizidir. Bir girdi çıktı analizi belirli bir dönem içerisinde, ekonomideki sektörler arasındaki değişim tablolarının düzenlemesiyle yapılır. Düzenlenen tablolarda tarım, üretim (sanayi) ve hizmetler sektörüyle dışalım ve dışsatım da dikkate alınarak, bu sektörler arasındaki değişim oranları araştırılır [İçöz, 2005; Yağcı, 2003].

Çakır ve Bostan [2000], 1985-1990-1995 yılları için Türkiye turizm sektörünün ileri ve geriye bağlantı etkileri incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Çizelge 2.2. 1985 yılı turizmin diğer sektörlerle olan doğrudan ve toplam bağlantı etkileri [Çakır ve Bostan, 2000].

	Sektörler	1985 Yılı Doğrudan İBE	1985 Yılı Doğrudan GBE	1985 Yılı Toplam İBE	1985 Yılı Toplam GBE
1	Tarım	0,00001	0,03775	0,00081	0,10732
2	Maden	0,00001	0,00428	0,00070	0,06120
3	İmalat	0,00000	0,32468	0,00103	0,57541
4	İnşaat	0,00000	0,00000	0,00090	0,00000
5	Ticaret	0,00060	0,07093	0,00168	0,10992
6	Turizm	0,01694	0,01694	1,01805	1,01805
7	Ulaştırma	0,00359	0,04990	0,00433	0,08532
8	Haberleşme	0,00296	0,01081	0,00387	0,01496
9	Bankacılık	0,01625	0,00283	0,01692	0,02219
10	Hizmetler	0,00067	0,00934	0,00094	0,02277
11	Konut	0,00000	0,00000	0,00011	0,00000
	Toplam	0,04103	0,52746	1,04934	2,01714

Çizelge 2.2 incelendiğinde, 1985 yılı itibarı ile sektörün doğrudan geri bağlantı etkilerini yani, nihai bir birimlik artış olması durumunda diğer sektörlerden alacağı girdi miktarını göstermektedir. Turizm sektöründeki nihai talepteki bir birimlik artış söz konusu olduğunda imalat sanayi sektöründe 0,325 birim, ticaret sektöründen 0,071 birim, ulaştırma sektöründe 0,0499 birim girdi almaktadır.

Çizelge 2.2’de turizm sektörünün 1985 yılında, toplam ileri bağlantı etkileri gösterilmiştir. Buna göre toplam ileri bağlantı etkisi en yüksek turizm sektörünün kendisidir. Turizmin bir birimlik nihai talep artışı için, diğer sektörlerle girdi olarak verdiği girdi oranı 1,018’ dir.

Çizelge 2.3. 1990 yılı turizmin diğer sektörlerle olan doğrudan ve toplam bağlantı etkileri [Çakır ve Bostan, 2000].

	Sektörler	1990 Yılı Doğrudan İBE	1990 Yılı Doğrudan GBE	1990 Yılı Toplam İBE	1990 Yılı Toplam GBE
1	Tarım	0,00003	0,13254	0,00084	0,20253
2	Maden	0,00000	0,00219	0,00075	0,02636
3	İmalat	0,00000	0,20885	0,00163	0,41261
4	İnşaat	0,00000	0,00000	0,00172	0,00000
5	Ticaret	0,00922	0,06283	0,01041	0,09726
6	Turizm	0,00719	0,00719	1,00891	1,00891
7	Ulaştırma	0,00169	0,05468	0,00295	0,08829
8	Haberleşme	0,00031	0,01368	0,00133	0,01923
9	Bankacılık	0,00769	0,01643	0,00882	0,03685
10	Hizmetler	0,00609	0,03442	0,00665	0,05270
11	Konut	0,00000	0,00000	0,00046	0,00000
	Toplam	0,3221	0,53281	1,04447	1,94474

Çizelge 2.3’e göre 1990 yılında ise turizm sektörü toplam geri bağlantı etkileri incelendiğinde, sırasıyla turizm, imalat, tarım sektörü en yüksek değerleri almaktadır. Yani turizm sektörü bir birim nihai çıktı için kendisinden 1,0089 birim, imalat sanayi sektöründen 0,4126 birim, tarım sektöründen 0,2025 birim girdi almaktadır. Çizelge 2.3’de de görüldüğü gibi toplam ileri bağlantılarında ise; birinci sırada kendisine

1,00891 birim, ikinci sırada bankacılık sektörüne 0,00882 birim ve üçüncü sırada hizmetler sektörüne 0,00665 birim girdi vermektedir. Burada turizm sektörünün kendisinin toplam geri ve ileri bağlantı katsayısı aynı zamanda çarpan katsayısıdır. 1990 yılında çarpan katsayısı 1,00891'dir.

1990 yılında turizm sektöründe toplam geri bağlantı etkisi genel ekonomi üzerinde değerlendirildiğinde, sektörün toplam geriye doğru bağlantı toplamı 1,944'tür. Yani, turizm sektörü hizmetlerine karşı nihai talep 1,000 TL artarken, ekonominin diğer sektörlerine olan mal ve hizmet talebi 1,944 TL artacaktır.

Görüldüğü gibi, sektörün ileriye-doğru bağlantı etkileri geriye-doğru bağlantı katsayılarına göre zayıftır. Bu nedenle, turizm sektöründeki genişlemenin geriye besleme etkisinden, yani girdi aldığı sektörleri uyarma etkisi, ileriye besleme etkisinden, yani girdi verdiği sektörü uyarma etkisinden daha yüksektir.

Çizelge 2.4. 1995 yılı turizmin diğer sektörlerle olan doğrudan ve toplam bağlantı etkileri[Çakır ve Bostan, 2000].

	Sektörler	1995 Yılı Doğrudan İBE	1995 Yılı Doğrudan GBE	1995 Yılı Toplam İBE	1995 Yılı Toplam GBE
1	Tarım	0,00007	0,01359	0,00140	0,03312
2	Maden	0,00000	0,00021	0,00076	0,00839
3	İmalat	0,00000	0,08647	0,00121	0,14587
4	İnşaat	0,00000	0,00000	0,00151	0,00000
5	Ticaret	0,00540	0,00061	0,00601	0,00231
6	Turizm	0,00067	0,00067	1,00088	1,00088
7	Ulaştırma	0,00191	0,00268	0,00291	0,00872
8	Haberleşme	0,00054	0,00078	0,00120	0,00154
9	Bankacılık	0,01203	0,00113	0,01406	0,00506
10	Hizmetler	0,01529	0,00342	0,01566	0,00734
11	Konut	0,00000	0,00000	0,00417	0,00000
	Toplam	0,03591	0,10957	1,04977	1,21322

Çizelge 2.4' e göre turizm sektörünün doğrudan ileri bağlantı incelendiğinde en çok girdiyi verdiği sektörler hizmetler, bankacılık ve ticaret sektörü şeklinde sıralanırken,

doğrudan geri bağlantı katsayılarında ise, imalat, tarım ve hizmetler şeklinde sıralanmaktadır.

Çakır ve Bostan (2000) şöyle demektedir:

“1985-1990-1995 yılları incelendiğinde en yüksek toplam geri bağlantı etkisi 1985 yılında görülmektedir. Bunun nedeni 1984 yılında turizme sağlanan teşvik ve kredilerdir. İkinci göze çarpan nokta, turizm sektörünün toplam ileri bağlantı katsayılarına göre sürekli yüksek çıkmasıdır. Buna karşılık, ileri bağlantı etkilerinin oldukça zayıf olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni, turizm sektörünün yapısı gereği önemli miktarlarda ara malları kullanmakla birlikte, ara malları/hizmetleri üretme yerine çoğunlukla nihai mal/hizmet üretmesidir. O halde, turizm sektörünün belirgin yapısal özelliği, nihai talep artışlarına bağlı olarak ortaya çıkan geriye doğru bağlantı etkileridir. Bu durum turizm sektörünün çıktı kapasitesini genişletmesinin, ekonomide genişletici etki yaratacağının göstergesidir. Sonuç olarak turizmin etkinliklerinin genişlemesinden bir çok sektör olumlu yönde etkilenmektedir ”.

Bir başka çalışma ise 16 ili kapsayan Doğu Anadolu Projesi’nde (DAP) bölgenin kalkınmasına yönelik girdi-çıktı analizlerine dayalı büyüme senaryoları geliştirilmiştir. 2001-2020 dönemini kapsayan 20 yıllık bir büyüme modeli önerilmiştir. Projenin üretim tahminlerinde statik girdi-çıktı modeli kullanılmıştır. Statik girdi çıktı modeli DAP bölgesi büyüme yolunun belirlenmesinde, daha açık bir ifade ile üretim ve gelir büyüklerinin belirlenmesinde bir araç olarak kullanılmıştır.

Bu modelin üç önemli kullanım alanı vardır. Bunlar , milli gelir hesaplarının tutarlılığını test etmek, yapısal analiz ve simülasyonlar yapmak ve planlama öngörülerini üretmektir. DAP için 1995 yılı verileri ile girdi çıktı tablosu kurulmuştur. Bunlar Türkiye’nin 1990 yılı girdi çıktı tablosu yapısında 64 sektörlü yerli akım değerlerden oluşmuştur. Planlama öngörülerini adını alan bu değerler için input output yılı olarak 1995, sabit fiyatlar için 1997 ve plan dönemi baz yılı olarak da 2000 yılı alınmıştır. Plan dönemi ise kendi içinde 2001-2005, 2006-2010 ve 2011-2020 şeklinde üç alt döneme ayrılmıştır[DAP, 2000].

Çizelge 2.5. her alt bölge ve Türkiye geneli için 1987-1997 arası gayri safi yurtiçi hasılanın büyüme hızını ve plan dönemi için öngörülen büyüme hızlarını

vermektedir. Türkiye'nin 1987-1997 arasında yılda ortalama yüzde 4,1'lik bir hızla büyümesine karşın her üç alt bölge de bu değerin çok altında bir gelişme gösterebilmiştir. Bu hızlar ileride de devam ettiği takdirde ülkenin diğer bölgeleriyle DAP Bölgesi arasındaki kişi başına gelir farkı gittikçe artacaktır. Bu nedenle aradaki farkın kapanması için Bölge'nin Türkiye genelinden daha yüksek bir hızda büyümesi öngörülmüştür[DAP, 2000].

Çizelge 2.5. Gayri safi yurtiçi hasılanın ortalama yıllık büyüme hızları (%) [DAP, 2000].

	A1			A2			A3			1987 - 1997
	2001- 2005	2006- 2010	2011- 2020	2001- 2005	2006- 2010	2011- 2020	2001- 2005	2006- 2010	2011- 2020	
Erzurum Altbölgesi	5,0	6,5	7,1	6,0	8,2	8,4	6,6	9,3	9,6	1,6
1. Tarım	3,8	4,4	4,8	4,4	5,9	5,7	4,6	6,0	5,6	
2. Sanayi	10,3	11,4	9,5	11,6	12,3	12,2	13,3	14,3	13,4	
İmalat Sanayii	12,1	11,8	11,0	13,1	12,7	13,7	14,6	15,2	15,2	
3. Hizmetler	4,8	6,4	7,4	5,9	8,3	8,3	6,4	9,5	9,8	
Kamu Hizmetleri	1,1	2,8	2,9	1,1	2,7	3,6	1,5	3,1	6,0	
Malatya- Elazığ Altbölgesi	5,6	6,5	6,5	6,6	7,5	7,4	7,4	8,0	7,8	2,2
1. Tarım	4,3	5,3	5,5	5,2	5,4	5,4	5,5	5,3	5,4	
2. Sanayi	5,8	7,6	7,2	7,2	9,2	8,4	8,7	9,0	8,1	
İmalat Sanayii	5,5	7,6	7,4	7,2	9,6	8,7	8,8	9,2	8,3	
3. Hizmetler	6,0	6,4	6,4	6,8	7,3	7,3	7,5	8,3	8,2	
Kamu Hizmetleri	4,2	3,4	3,3	4,3	3,5	3,3	4,3	3,5	3,3	
Van Altbölgesi	5,4	7,0	7,1	6,2	8,3	8,7	7,3	9,2	9,7	2,6
1. Tarım	3,2	6,2	6,6	4,2	6,2	6,1	5,1	6,9	7,2	
2. Sanayi	9,8	12,0	12,0	15,4	15,9	13,9	17,5	16,7	15,7	
İmalat Sanayii	10,3	12,1	11,8	15,8	15,7	13,6	17,3	16,5	16,0	
3. Hizmetler	5,6	6,7	6,4	5,8	7,7	7,9	6,9	8,6	8,6	
Kamu Hizmetleri	4,6	4,9	4,6	4,6	4,9	4,6	4,6	4,9	4,6	
DAP Bölgesi	5,3	6,6	6,9	6,3	7,9	8,0	5,1	8,7	8,9	
1. Tarım	3,9	5,0	5,4	4,6	5,8	5,7	5,0	5,9	5,9	
2. Sanayi	7,2	9,0	8,5	9,0	10,8	10,4	10,6	11,4	11,2	
İmalat Sanayii	7,3	9,2	9,1	9,3	11,2	11,0	10,9	11,7	12,0	
3. Hizmetler	5,4	6,5	6,8	6,2	7,8	7,9	6,9	8,9	9,0	
Kamu Hizmetleri	3,2	3,6	3,6	3,2	3,6	3,8	3,3	3,8	4,7	
Türkiye	5,2	5,3	5,4	5,2	5,3	5,4	5,2	5,3	5,4	4,1

Her alt bölge için üç ayrı senaryo geliştirilmiştir. En mütevazı senaryo A1 Senaryosu'dur. Bu senaryodaki öngörülere göre, DAP Bölgesi 2001-2005 arası yılda ortalama % 5,3, 2006-2010 arası % 6,6, 2001-2020 arası % 6,9 büyüyecek ve Bölge'de kişi başına gelir 2005'te ülke ortalamasının % 46'sına, 2010'da % 49,3'üne, 2020'de % 57,7'sine ulaşacaktır. Senaryolar içinde en iddialı olan A3 Senaryosu'nda ise adı geçen tarihlerde kişi başına gelir ülke ortalamasının sırasıyla % 50,1'ine, % 59,8'ine ve % 86,2'sine yükselecektir. Bugün görece en iyi durumda olan Malatya-Elazığ Alt bölgesi'nde kişi başına gelir 2020'de A1 Senaryosu'nda ülke ortalamasının % 75'ine, A2 Senaryosu'nda % 90'nına, A3 Senaryosu'nda ise % 100'üne ulaşacaktır (Bkz. Çizelge 2.5) [DAP, 2000].

Turizminde içinde bulunduğu sektörün en mütevazı düşük senaryoya göre büyüme hızında değişim % 5,4, % 6,2 ve % 6,4 dolayındadır. Turizmin bu sektör içindeki payı düşünüldüğünde turizm için fazla bir gelişme öngörülmemiştir (Bkz. Çizelge 2.5).

Girdi çıktı analizlerinin de çarpanlar analizi gibi sınırlıkları vardır. Örneğin, bölgesel ve yerel düzeyde hem girdi-çıkıtı analizi hem de diğer çarpanlar için gerekli olan verilerin yetersiz ya da hiç olmaması nedeniyle araştırmacılar genellikle başka çalışmalardan elde edilen verileri kullanmaktadırlar. Bu durum ise hatalı sonuçların çıkmasına neden olmaktadır [İçöz, 2005, Yağcı, 2003]. Ayrıca, statik olması, sabit oranlılık varsayımı ve fiyatların dışlanması gibi kendine özgü sınırlayıcı varsayımları ve yetersizlikleri vardır. Ancak, bu eksiklikleri giderecek alternatif modeller de kendi benzeri basitleştirici varsayımlarını ve yetersizliklerini birlikte taşırlar [DAP, 2000].

Sonuç olarak gerek turizm çarpanları yöntemi , gerekse girdi-çıkıtı analizleri turizmin ikincil ya da dolaylı etkilerini belirlemek için kullanılan yöntemlerdir. Her iki yönteminde kendi içinde belirtilen eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerin temel kaynağı da ekonomik faaliyetlerin ve harcamaların tam bir kaydının tutulamamasıdır. Bu iki sorun çözümlenirse turizmin ekonomik sonuçları daha iyi değerlendirilebilecektir.

Ancak, iki yöntem arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, girdi-çıktı yöntemleri çarpan yöntemlerine kıyasla politikacı ve plancılar için daha gerçekçi bir yol gösterici olarak öne çıkmaktadır. Bunun nedeni, çarpan yöntemlerine kıyasla daha fazla veri sağlamalarıdır. Dolayısı ile, girdi çıktı yöntemi ekonomideki sektörlerin birbirleriyle ilişkilerinin incelenmesine olanak verdiği için, çarpanlar içerisinde daha gerçekçi bir yaklaşım olarak görülmektedir.

2.3. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilir gelişme kavramı ilk olarak 1987’de yayınlanan ve kısaca Brundtland Komisyonu denilen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (WCED) raporu ile önem kazanmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. 1992 yılında ise, Rio de Janario’da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı toplanmıştır. Bu konferansta 1972 yılında yapılan Stokholm Konferansından sonraki yirmi yıllık süre içerisinde dünyada oluşan olumsuz çevresel sorunlar anlatılmıştır. 182 devlet tarafından 1992 Dünya Zirvesinde kabul edilen “Gündem 21(Agenda 21)”, dünyanın 21. yüzyıla sürdürülebilir gelişme ile girmesini amaçlayan ve dünyanın doğal kaynaklarının korunması konusunda en geniş ve en üst seviyede bir anlaşmayı beraberinde getiren, konusunda ilk ve çok önemli bir uluslar arası anlaşmadır [Birkan, 2002].

Dünya Zirvesinde çevresel konularda alınan kararların hepsi turizmin ve turizm etkinliklerinin gelecekte sürdürülebilirliği açısından birinci derecede önemli konuları içermektedir. Zirvede alınan kararların konu başlıkları, nüfus artışı, global ısınma ve sera etkisi, asit yağmurları, ormanların azalması, kirlilik ve su kaynaklarının tüketilmesi olarak özetlenebilir.

1996 yılında Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Dünya Turizm Örgütü, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı bünyesindeki Yeryüzü Konseyi bir araya gelerek “Seyahat ve Turizm için Gündem 21 (Agenda 21 for the Tourism and Travel Industry)” başlıklı Gündem 21 (Agenda 21) sonuçları üzerine kurulu bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor Dünya Zirvesinde, 182 devlet tarafından kabul edilen bir programdır [Türkay, 2002, WTO 2001].

Bu programda yapılan “turizmde sürdürülebilir kalkınma; gelecekteki fırsatları koruyup geliştirmeyi gözeterek, bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan bölgelerin ihtiyaçlarını karşılama ilkesini benimser. Bu şekilde tüm kaynakların yönetimi; kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığı sağlanırken, ekonomik, sosyal ve estetik gerekler karşılanacak şekilde öne çıkarılmaktadır. “Sürdürülebilir turizm ürünleri; turistik kalkınma ile zarar görmek yerine, yerel çevre, toplum ve kültürlerle uyum içinde, işlenen yararlı ürünlerdir” biçiminde tanımlanmıştır.

26 Ağustos 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Johannesburg kentinde düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda alınan kararların uygulanmasında ve hedeflere ulaşmada yaşanan zorluklara çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Bu zirveye Türkiye’de katılmıştır. Zirve, yoksullukla savaş ve çevreyi korumakla ilgili ayrıntılı eylem planları vermeyi amaçlamıştır. Zirvede hükümetler seçilen beş öncelikli alanda taahhütlerde bulunmuşlardır. Bunlar:

- Temiz su temini ve atık suları uzaklaştırmak
- Modern enerji imkanlarına ulaşamayan 2 milyar kişiye enerji olanaklarının yaygınlaştırılması.
- Sağlık konusunda, AIDS’le savaş eylemlerine ek olarak, suyla geçen hastalıkları ve kirlilikten kaynaklanan hastalık risklerini azaltmak ve 2020 itibari ile çevreye ve insan sağlığına zararlı kimyasal maddelerin üretim ve kullanımlarının bitirilmesi.
- Çölleşmeyle mücadele etmek, biyolojikçeşitliliği korumak ve ekosistem yönetimini iyileştirmektir.

Dünya Bankası’nın 2003 yılı raporu sürdürülebilir kalkınma üzerinedir. Raporda sürdürülebilir kalkınma, uzun dönem ve dinamik bir yapı içinde değerlendirilmekte ve özellikle yoksulluğun azaltılmasına yoğunlaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde 2.5-3 milyar kadar insanın günlük 2 dolarlık bir harcamanın altında gelire

yaşadığı belirtilmektedir Raporda önümüzdeki 50 yılda kalkınmanın sürdürülebilir olabilmesi için ülkelerin kalkınma stratejilerini oluştururken, dikkate alması gereken temel konular şu şekilde özetlenmektedir:

- Aşırı yoksulluk (abject poverty) yok edilmelidir.
- Gelir dağılımı eşitsizlikleri azaltılmalıdır.
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümleri araştırılıp sağlanmalıdır.
- Hava kirliliği, gelişmekte olan ülkelerin pek çok şehrinde sağlıksız boyutlara ulaşmıştır. Çözüm önerileri geliştirilmelidir.
- İçme suyu azlığı/kıtlığı giderek artan bir problem olmaktadır.
- Toprak kalitesinin bozulması, ormanların yok edilmesi, biyoçeşitliliğin kaybolması ve balıkçılıkta verimliliğin azalması gibi çevresel faktörler uzun dönemde sürdürülebilir kalkınma ile tutarlı değildir.

2.4. Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Sürdürülebilir Turizmde Göstergeler

Çağımızda üç temel konu öne çıkmıştır: Birincisi, 1992 yılında Rio Konferansı sonrasında sürdürülebilir gelişme, ikincisi ise, ilişkilerin ve etkileşimin küreselleşme ortamında tartışılmaya başlanması, üçüncüsü ise, katılımcı, iletişimci planlama pratiğinin geliştirilmesi çabalarıdır. Bu bağlamda planlamanın temel amacı, istenilen gelişmenin sürdürülebilir olmasını sağlamaktır. Sürdürülebilir bir gelişme ise yalnızca fiziksel değerlerle sınırlı kalmamaktadır; ekonomik çevre, sosyal, kültürel çevre, politik ve yasal çevre, teknolojik çevre, ekolojik çevre değerlerinin de katılması önem taşımaktadır [Kuntay, 2004].

Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizm kavramını “mevcut turistlerin ve ev sahibi bölgenin kültürel bütünlük, temel ekolojik süreçler, biyolojik çeşitlilik ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlanması” biçiminde tanımlamıştır [Birkan, 2002].

Çakılcıoğlu'na (2002) göre sürdürülebilir turizmin ana amacı; doğal ve kültürel varlıklara zarar vermeden, bölge ekonomisini toplumsal yaşantıya sürekli katkıda bulunacak biçimde geliştirmektir. Alt amaçları ise, tarihsel, doğal ve kültürel varlıklar ile çevreyi ve toplumu korumak, tarihi, doğal ve kültürel varlıkları turizme kazandırmak, turizmi çeşitlendirmek ve mevsimlere yaymak, turizm gelirlerini artırmak, ulaşım olanaklarını araştırmak, turizm hizmetlerindeki işgücünün niceliğini artırmak, yatırım olanaklarını geliştirmek ve turizm amaçlı tanıtım pazarlama etkinlikleri sıralanabilir[Erçoşkun ve Özer, 2006].

Planlama bir dizi süreçler bütünüdür. Sorunun belirlenmesi, sorunun analiz edilmesi, amaç ve hedefler için en iyi çözüm seçeneklerinin ortaya konması, ortak akıl ve ortak eylemin ve kararın eyleme dönüşmesi için stratejilerin belirlenmesi ve geri bildirimlerle bu süreçlerin tekrar edilmesi planlama süreçlerini oluşturmaktadır. Hızla değişen ve gelişen dünyada, turizmi planlamak iyi bir çözümlemeyi gerektirmektedir [Kuntay, 2004].

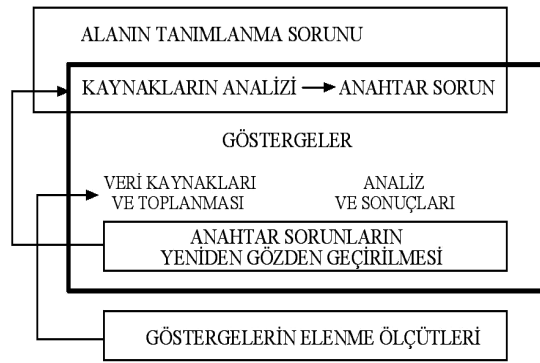
Tüm ifadelerden anlaşıldığı gibi, temel amaç istenilen gelişmenin sürdürülebilir olmasını sağlamaktır. Turizm planlamasında temel konu planlanan bölgenin üstünlüklerini ortaya koymaktır. Bölge hangi göstergelere göre diğer bölgelerden üstündür? Bölgenin turistler tarafından seçilme nedeni nedir? Hangi göstergeler etkili olmaktadır?

Sürdürülebilir turizm göstergeleri belirli turizm destinasyonları yöneticilerinin ya da bu noktalar ile ilgili hedef kitlelerin doğrudan kullanımına yöneliktir. Hedef kitlelere örnek olarak, tesis sahipleri, milli park yöneticileri ya da turistleri kendi bölgelerine çeken başlıca faktörlerin korunması ile ilgili sivil toplum örgütleri verilebilir. Ayrıca göstergeler, bölgesel ya da ulusal olarak daha geniş düzeyde gözlem yapabilme aracı olarak işe yarayabilmektedir [WTO, 2004]. Göstergelerin tanımlanması ve ölçümü, turizm ve çevre arasındaki belirli sebep/sonuç ilişkisinin tanımlanabilmesine imkan vermektedir. Ayrıca, göstergeler vasıtasıyla, aynı zamanda, turizm faaliyetlerinden kaynaklanan sonuçlar ve etkiler de ortaya konulmaktadır.

Göstergelerin tanımlanması ve farklı turizm bölgelerinin değerlendirilmesinde nasıl bir yöntem uygulanabilir? Yöntemin temel konusu katılımdır. Bölgede bulunan yerel toplum, yöneticiler ve sivil toplum örgütlerinin bu göstergelerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde görev almaları beklenmektedir.

Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) 2004 yılında karar organlarının veya katılımcıların değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla 140 adet gösterge yayınlamıştır. 42 gösterge ekonomik sorunlarla, 45 gösterge sosyal sorunlarla ve 53 gösterge çevresel sorunlarla ilgilidir. Bu göstergelere ilişkin bilgiler ekte sunulmaktadır (EK-3). Ancak, her ülke ya da bölge bu göstergeleri kendi özgün koşullarına göre uyarlayabilir [Kuntay, 2004].

Dünya Turizm Örgütü dört aşamadan oluşan bir yöntem önermektedir. Yöntemin temel yaklaşımı Şekil 2.1’de görülmektedir.

Şekil 2.1. DTÖ'nün önerdiği sürdürülebilir turizm modeli [Kuntay, 2004].

Burada ; birinci sorun alanın tanımlanması ve kaynakların analizidir. İkinci sorun ise göstergelerin elenme ölçütleridir. Alanın tanımlanması ve kaynakların analizi teknik bir konudur. Bilimsel verilere göre değerlendirilmektedir.

Göstergelerin elenme ölçütlerinde bir yöntem bulunması gerekmektedir. DTÖ geniş bir şekilde göstergelerin konusunu, alt konusunu, turizmle ilgisini, kısa tanımını,

sonucunda nasıl bir değerlendirmeye uygun olacağını veya başka şekilde erişimini, göstergelerin ölçülmesini ve ölçü birimini tanımlamıştır. Ancak hangi göstergenin daha önemli olduğu katılımcılara bırakılmıştır, veya ortak akıl ve ortak yararın bulunması istenmektedir. Bu amaçla göstergelerin seçiminde dört aşamalı çalışma önerilmektedir. Çalışmanın aşamaları şu şekildedir [Kuntay, 2004]:

1. Aşama: Başlangıç analizi: Alanın tanımlanması ile ilgilidir.

- Alanın tanımlanması, özellikleri
- Analiz ve araştırmalarda kullanılacak istatistikler
- Mesleki, kurumsal ve politik yapı
- Gelişme stratejisi ve planları: Hukuki çerçeve ve yasal dayanaklar
- İnsan kaynakları ve eleştiri grubunun belirlenmesi

1. Aşama çıktıları:

- İnsan kaynakları listesi
- Sektörler arasında ve içindeki ilişkilerin ilk belirlenmeleri
- İlk değerlendirmenin sonuçları: Amaçlar ve olanaklar arasında uygunluk

İnsan kaynakları listesi değerlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle listenin ortak akılı başarılı bir şekilde ortaya koyacak bir gruptan oluşması beklenmektedir. Birinci aşama, bir taraftan alanın sınırlandırılmasını, diğer taraftan turistik etkinliğin gelişmesi için yerel potansiyeli belirlemektedir. Genelde turizme bağlı özel aktörlerin bütünü, mesleki kuruluşları, öğretim birimlerini ve kamu kuruluşlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu “Eleştiri Grubu” bir ağ biçiminde organize edilmiştir. Turizme ilişkin özel ve kamu ilgilileri arasında oluşan temel ilişkilerin yeniden gruplandırıldığı bu ilk aşama sektörler arası ve içindeki ilişkileri basit şematik bir şekilde göstermektedir.

Fakat, ağın, kurumların ve kaynak kişilerin belirlenmesi, sadece tamamlanmamış bir ön analize ulaştırmaktadır. Turistik etkinliğin gelişmesinde, ilk sonuçları sağlayan, mevcut durumu, planlama araçlarını, yasal araçları ve gerekli istatistikleri, tanımlayan analizler bu aşamada tamamlanmaktadır.

2. Aşama: Göstergelerin saptanmasında ön seçim:

- Göstergelerin yazılı tanımı, uyumu ve turizme etkileri çizelgesi
- Göstergelerin listesinin oluşturulması ve uyumu
- Çizelgeler ile göstergeler arasındaki verilerin sınıflandırılması
- Kontrol edici göstergelerin tanımı.

2. Aşama çıktıları:

- Turizmin etki çizelgeleri
- Belirleyicilerin birinci listesi ve tanımlanması

İkinci aşamada, ölçüm araçlarının bütünü bir önceki aşamada sonuç olarak çıkan elemanlara göre ayarlanmaktadır: İlişkiler ve etkinliklerin işlevsel ağı ve gelişmenin kısa özeti yerel gerçeğe en uygun belirleyicilerin tanımlanmasını aydınlatmak ve sentezini yapmak için bir gayret söz konusudur (Örneğin, dağda kullanılan belirleyiciler, kıyıda kullanılamaz. Buna karşın, bazı ikinci derece veya basit turistik etkinlikler, turist sayısına bağlı olarak diğer etkinliklerin hakim olduğu yerlerde önemli etkiye sahip olabilir).

Tanımlanmış alanda belirlenen göstergelere bağlı olarak çevresel, sosyal ve ekonomik üç grup gösterge için etki değerlendirilmesi yapılmaktadır. Çizelge .2.6, Çizelge 2.7 ve Çizelge 2.8, etki değerlendirilmelerine birer örnek olarak sunulmaktadır.

Çizelge 2.6. Çevre üzerine turizmin etkilerini değerlendirme [Kuntay, 2004].

Kod	Etki Tipleri	Etkinin Değerlendirilmesi				Tanımlama
		Etki yok	Etki çok az	Etki sınırlı	Etki felaket	
IE2	Yüzey suları kalitesi	-	-	-	-	-
IE5	Katı atıkların kaldırılması	-	-	-	-	-

Çizelge 2.7. Turizm etkisinin sosyal değerlendirilmesi [Kuntay, 2004].

Kod	Etki Tipleri	Etkinin Değerlendirilmesi				Tanımlama
		Etki yok	Etki çok az	Etki sınırlı	Etki felaket	
IS1	Yerel nüfusun istihdamı	-	-	-	-	-
IS7	Toplumsal güvenlik seviyesi	-	-	-	-	-

Çizelge 2.8. Turizm etkisinin ekonomik değerlendirilmesi [Kuntay, 2004].

Kod	Etki Tipleri	Etkinin Değerlendirilmesi				Tanımlama
		Etki yok	Etki çok az	Etki sınırlı	Etki felaket	
IC1	Yerel işletmenin gelişmesi	-	-	-	-	-
IC2	İşletmenin kazancı	-	-	-	-	-

Sürdürülebilir turizm göstergelerini seçmede bu etki değerlendirmesi insan kaynaklarının(eleştiri grubunun) değerlendirilmesine ve bilinçli görüşmelere bağlıdır. Belirli ölçütler (veya etki tipi), turizm etkilerinin sorunuyla ilgili toplanan konuları içermektedir. Bunlar, sürdürülebilir gelişmenin boyutlarını veya üç grup göstergelerde, geçici bir karşılaştırma sağlayacaktır.

3. Aşama: Sonuç araştırma tartışmaları, göstergelerin elenmesi

- Ekonomik, politik senaryoların ulusal bölgelerarası ve yerel düzeylerde sunulması
- Çizelgelerden yararlanarak turizmin etkilerinin değerlendirilmesi
- Alansal olarak gelecekle ilgili turizmin analizi
- Turistik etkinliğin gelişmesinde olası senaryolar
- Her bir senaryonun tanımından sonra belirleyicilerin bir kısmının elenmesi
- Yorumların not edilmesi ve değerlendirilmesi

3. Aşama Çıktıları

- Kararlaştırılan turizmin etkilerinin değerlendirilmesi çizelgesi
- Turizmin etkilerinin tam analizi için çeşitli doküman ve notlar
- Göstergelerin seçimi

Üçüncü aşamada, tartışmalar, genel sorunların bütünsel ele alınmasıyla, yarı yönlendirilmiş bir biçimde yapılacaktır. Bunlar, anketi yapılan etkinlik alanlarında, özel sorunlar ve alanda sosyal, ekonomik ve politik gelişmeler üzerinedir. Yerel turizmin özellikleri üzerine (tipoloji, yatırımların maliyeti, tarihi miras ve arz ve talep arasındaki gelişmeler vb.) gibi soruları geliştirmek gerekecektir.

Göstergelerin seçimi aşamasında anketi yapılan kişilerin dikkatini dağıtmamak amacıyla bir saat veya bir buçuk saat sınırı içinde ve geniş bir serbestlikte yanıtları almak gerekmektedir. Göstergelerin elenmesi, anketi yapılan kişilerin belirleyicileri yorumlamasına göre ve tepkisini ölçen davranışları üzerine yapılır. Anket yapılan kişinin huzurunda, göstergenin tanımı ve bileşenleri, değer biçmesini yönlendirmek amacıyla okunur.

4. Aşama: Seçilmiş Göstergelerin Analizi ve Ele Alınması

- Sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda analizler kullanarak, göstergelerin kesinleştirilmesi.
- Toplu değerlendirmeler üzerine, bireysel tüm değerlendirmelerin eklenmesi
- Yöntemin üç ilkesinden birincisinin uygulanması. Değerlerin ortalamaları etrafında uzlaşmayla elde edilen yanıtların araştırılması. Ele alınan her gösterge için en az seviyenin belirlenmesi
- Diğer iki ilkenin uygulanması: ankete katılanların sınıflarına göre, yanıtlanan ve yanıtlanmayanların dağılım analizinin yapılması.
- Sonuçların uyum analizi: Turizmin etkisinin gelişim tabloları ve görüşme sonuçlarının ele alınması

4. Aşama çıktıları

- Yanıtların dağılım analizi tablosu
- Sürdürülebilir turizm göstergelerinin çizelgesi
- Çizelgenin sürdürülebilirlik seviyesi

Göstergelerin değerlendirilmesinde katılımcıların bir puanlama sistemi uygulamaları istenmektedir. Bu puanlama sisteminde aşağıdaki konular öne çıkmaktadır:

Yanıtların dağılım analizi ve yanıt vermeyenlerin analizi yapılmaktadır. Kullanımların ortaya konmasında yanıtların bütünü üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu nedenle, uzlaşılan yanıtların analizinde, elenen elemanların yeniden katılması gerekmektedir. Çünkü, istatistikte, tüm yanıtların değerlendirilmesi beklenmektedir. Bu yeni analizin elde edilmesi, bir çizelgede toplanmaktadır. Burada, ankete katılanların kategorisine göre yanıtlar çizelgeye geçirilmektedir. Bu karşılaştırma, göstergelerin gelecekte değerlendirilmesi sırasında kullanma olasılığını ve önceki çalışmada elenen göstergeleri ortaya çıkaracaktır.

Göstergelerden birinin diğerinin önüne geçmesi (dengeleme) ve düzenlenmesi sürdürülebilir gelişmenin strateji ve amaçlarının işlevinde daha sonra yapılacaktır. Bu iki nedenle uygulanmaktadır. Birincisi, gelişme stratejilerinin seçiminde politikayı sağlarken göstergelerin ele alınması ve değerlendirilmesini kolaylaştırmak için, ikincisi yerel aktörlerin (genel olarak özel sektörün) çalışma kapsamlılığını sağlayarak bazı ilkelere çerçeve belirleyicileri sağlamak içindir.

Sonuç olarak tüm bu aşamalar ve çıktılar bağlantılıdır. Her aşamadan elde edilen sonuç bir sonraki aşamaya ve çıktılara yön vermektedir. Burada amaç bu dört aşama sonucunda göstergelerin/belirleyicilerin saptanmasıdır. Ancak vurgulanması gereken en temel nokta ise tüm bunların geri besleme ile yapılması ve göstergelerin ortaya konulduktan sonra her aşamada yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğidir. Çünkü çevresel, sosyal, ekonomik göstergeler birkere saptandıktan sonra bunların etkilerinin, turizmde sürdürülebilirliğini sağlamak için periyodik olarak izlenmesi

gerekmektedir. Dolayısı ile başlangıçta olumlu etkileri olan göstergelerin olumlu şekilde devam edip etmediği ya da olumsuz olan etkileri olan göstergelerin hangi düzeyde azaltılıp azaltılmadığını gözleyebilmek ve karşılaştırma yapabilmek için tüm aşamaların ve çıktıların periyodik olarak yeniden gözden geçirilmesi önemlidir. Böylece, yapılan geri besleme ile göstergeler daha sağlıklı bir şekilde geliştirilebilecek ve etkileri kontrol edilebilecektir (Bkz. Şekil 1.1).

Gösterge çalışmalarıyla ilgili Dünya Turizm Örgütü 2004 yılında “Destinasyonlarda Sürdürülebilir Gelişme için Göstergeler” adlı bir rehber kitap yayınlamıştır. Kitabın başlangıç bölümünde, göstergelerin önemi, gösterge tipleri, göstergelerin kullanımı, göstergelerin ölçümü ve tanımlamaları yapılmıştır. Kitapta konu ile ilgili birçok örnek çalışma ile yöntemin önemi ortaya konulmaktadır.

18-22 Şubat 2006 yılında, Dünya Turizm Örgütü’nün önderliğinde, Suudi Arabistan Jeddah kentinde, Sürdürülebilir Turizm ve Destinasyonlarda Yerel Gündem 21 Semineri ve Destinasyonlar için Sürdürülebilir Göstergeler Çalıştayı yapılmıştır. Çalıştaya Mısır, Lübnan, Sudan, Tunus gibi 13 Arap ülkesinden katılım olmuştur. Çalıştayda yöntem olarak üç aşama izlenmiştir. Birinci aşama (araştırma ve organizasyon aşaması), alanın belirlenmesini, katılımcıların belirlenmesini, alanın turizm değerlerinin/kaynaklarının ve risklerinin belirlenmesini ve alana ilişkin uzun dönemli bir vizyonun ortaya konulmasını içermektedir. İkinci aşama(göstergelerin gelişimi), öncelikli konuların belirlenmesi, geçerli göstergelerin tanımlanması, veri kaynaklarının envanterini ve seçim usullerini içermektedir. Üçüncü aşama(uygulama), uygulanabilirliğin değerlendirilmesini, veri toplama ve analizlerini, analizlerin raporlandırılmasını ve göstergelerin uygulamasının değerlendirilmesini ve kontrolünü içermektedir. Bu kapsamda, çalışma alanı olarak Jeddah’ta, tarihi kent merkezi eski Jeddah pilot bölge seçilmiştir. Alana ilişkin yukarıdaki aşamalar uygulanarak, Dünya Turizm Örgütü uzmanlarınca yönlendirilen katılımcılar tarafından çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler ortaya konularak pilot bölgenin öncelikli göstergeleri saptanarak gösterge veri seti oluşturulmuştur. Bu veri setinde göstergeler kısaca, yerel toplumun turizmden memnuniyeti, turizmin yerel toplum üzerine etkisi, turistlerin memnuniyeti, güvenlik, yerel ekonominin

turizmden sağladığı fayda(turizm alanında yapılan yatırımların sayısı, turizm etkinliklerinde istihdam edilen yerel toplum sayısı, turizmle ilgili işletmelerin sayısı vb.), hassas ekosistemlerin korunması, katı atık yönetimi, pis su arıtma yönetimi biçiminde sıralanmıştır. Dünya Turizm Örgütü, çalıştayda elde edilen sonuçların bundan sonraki çalışmalar için bir çerçeve oluşturmasını ummaktadır.

3.VAN İLİ'NE GENEL BAKIŞ VE VAN İLİ'NDE TOPLAM TURİSTİK ARZ, SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMDE İLİŞKİLER

3.1. Genel Konumu

Van ili tarihsel olarak önemli kervan yollarının kavşağında bulunmaktadır. Batıdan doğuya geçişte, üç kavşak söz konusudur. Birincisi Doğu Beyazıt –İsfahan, ikincisi Van-İsfahan, üçüncüsü Bağdat-İsfahan güzergahlarıdır. Bugün ise, Van ili bir ulusal ve uluslararası bağlantıya sahiptir.

Van'da demiryolu bağlantısı ise yetersiz durumdadır. Karayolu bağlantıları içinde uzun süreli turlarla bağlantı gerekmektedir. Tarihsel olarak insanların ticari ilişkiler için göç yolları üzerinde olduğu gibi diğer canlılarında göç yollarındadır.

3.2. Sosyo - Ekonomik Yapı

Van 1968 yılından bu yana kalkınmada birinci derecede öncelikli iller arasındadır. 1996 ve 2003 yıllarında Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasında Doğu Anadolu 7 bölge içinde en geri kalmış bölge olup 7. sıradadır [DPT, 2003].

Van illerin sosyo ekonomik sıralamasında ise, 1996 yılında 76 il arasında 67. sırada, 2003 yılında 81 il içinde 75. sırada yer alarak iller arasında da geri sıralarda yer almaktadır [DPT, 2003].

Son 73 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. Aynı dönemde, Van İli'nin nüfusu 11,6 kat artış göstermiş ve ilin toplam nüfusu 887 524 'e yükselmiştir. Çizelge 3.1'de Van İli'nin bölge ve Türkiye ile karşılaştırılması görülmektedir.

Çizelge 3.1. 2000 yılı nüfus sayımına göre Türkiye, Doğu Anadolu ve Van ili'nin durumu [DPT, 2002]

	Türkiye		Doğu Anadolu		Van	
Nüfus	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kent ¹	44 109 336	65,01	3 267 692 53	53,15	446 976	50,94
Köy	23 735 567	34,99	2 879 911 46	46,85	430 548	49,06
Toplam	67 844 903	100,00	6 147 603	100,00	877 524	100,00

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre, Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı binde 18,28 iken Van ilinin nüfus artış hızı binde 31,96 olarak belirlenmiştir. Bu oran Türkiye nüfus artış hızının üzerindedir. Bu durumun nedenlerinden biri doğurganlık, diğeri ise il dışına olan göçe rağmen özellikle 1990 yılından itibaren terör hareketleri nedeniyle çevre il ve ilçelerden alınan zorunlu göçtür .

Çizelge 3.2. İşgücünün iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı [Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2003]

Sektör Adı	Nüfus	%
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	186 249	67,25
Madencilik ve taşocağı	63	0,02
İmalat sanayi	6 046	2,1
Elektrik, gaz, su	722	0,26
İnşaat	10 388	3,75
Toptan, perakende ticaret, lokanta ve oteller	12 038	4,34
Diğer	61 780	22,28

Çizelge 3.2 de görüldüğü üzere, 2000 yılı işgücünün iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımında, Van'da iktisaden faal nüfusun %67,2'si (186 249) tarım ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir [Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2003].

DİE 2001 yılı verilerine göre, Van ili, ülke gayri safi yurt içi hasılası(GSYİH) içindeki yüzde % 0,5 lik payla 42. sıradadır. Kişi başına düşen 1 040 895 400 TL'lik

¹ Kent nüfusu olarak verilen nüfus büyüklükleri il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içindeki nüfusu kapsar.

Köy nüfusu : Bucak ve köylerdeki nüfusları kapsar.

(859 ABD Doları) GSYİH'siyle 72. sırada yer almaktadır. GSYİH'nın sektörel dağılımı Çizelge 3.3 de görülmektedir.

Çizelge3.3. Gayrı safi yurtiçi hasılanın sektörel dağılımı(1987 yılı sabit fiyatlarıyla, milyar TL) [DPT,2003].

	Tarım		Sanayi		Hizmetler		Toplam	
	1987	2000	1987	2000	1987	2000	1987	2000
Van	63	102	17	41	198	300	278	442
D. Anadolu	878	1,046	542	629	1,634	2,214	3,054	3,890
Türkiye	13,314	15,962	19,276	33,738	42,132	69,089	74,722	118,789
Bölge Pay%	7,2	9,8	3,1	6,5	12,1	13,6	9,1	11,4
Ülke Pay%	0,5	0,6	0,1	0,1	0,5	0,4	0,4	0,4

Sonuç olarak ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olan ilin yukarıdaki verileri gözönüne alındığında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında diğer illere göre oldukça geri kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Van gibi geri kalmış il yada bölgelerde, ilin kalkınmasında turizme dayalı bir gelişim, turizmin diğer sektörler üzerindeki çarpan etkileri gözönünde bulundurulduğunda, hem istihdamı, hem de GSYİH'sının sektörel dağılım oranlarını ve kişi başına düşen GSYİH'yı artıracak bir önemli bir sosyo-ekonomik kalkınma aracı olacaktır.

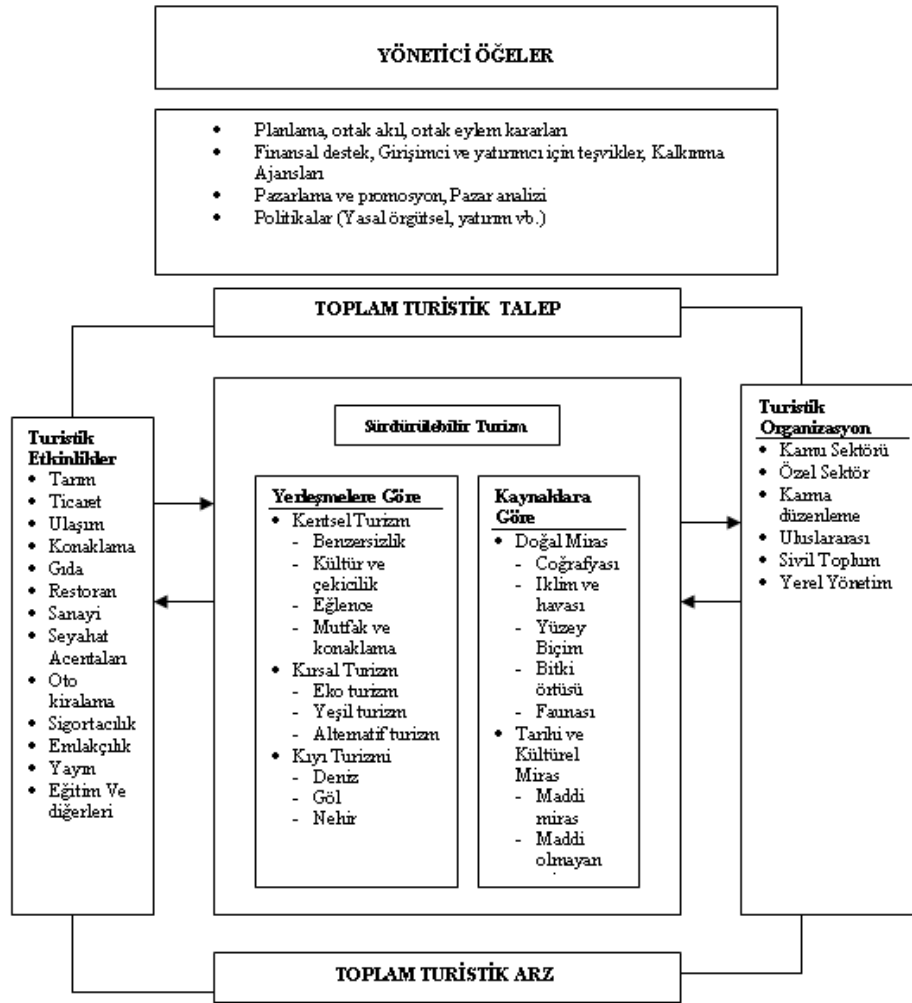
3.3. Van İli'nde Toplam Turistik Arz ve Sürdürülebilir Turizmde İlişkiler

3.3.1. Turizmi yönetici öğeler

Ekonomik, sosyal ve politik gelişmenin bir nedeni olan turizm aynı zamanda bir organizasyon işidir. Turizmi organize etmenin temel ilkeleri; ortak akıl, ortak eylem kararlarının çoğulcu bir katılımı alınması ve temel ortak amacın yaşam kalitesini artırma yönünde geliştirilmesi, bugüne kadar düşünülmemiş uygulanamamış özgün ve başarılı uygulanmış konuların geliştirilmesi olarak sayılabilir. Dolayısı ile bir organizasyon ve kararlık gerektiren turizmde, bu ilkelerin gerçekleşmesini yönetici öğeler sağlamaktadır.

Turizmi yönetici öğeler şunlardır(Bkz. Şekil 3.1)[Kuntay, 2004]:

- Planlama, ortak akıl, ortak eylem kararlarının alınması
- Finansal destek, girişimci ve yatırımcı için teşviklerin sağlanması, ortak gelişmeyi sağlayıcı “Turistik Kalkınma Ajansları”nın geliştirilmesi
- Pazarlama ve promosyonun organizasyonu pazar analizinin iyi değerlendirilmesi
- Politikalar (Yasal, örgütsel, yatırım vb.)

Şekil 3.1 Sürdürülebilir turizmde ilişkiler [Kuntay, 2004].

Bu bakış açısıyla Van ilinde planlama, finansal, pazarlama ve politik açıdan ele alınan turizmi yönetici öğeler şöyledir.

Planlama açısından

1977 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafınca yapılan “Van Gölü ve Çevresi Turizm ve Rekreasyon Master Planı” 1990 yılında tamamlanacak şekilde programlanmıştır. Planda yatırımlar kısa ve uzun dönem olmak üzere iki ayrı bölümde ele alınmıştır. Gerçekleşmesi daha önce başka yatırımların gerçekleşmesine bağlı yatırımlar, uzun vadeli yatırım programına dahil edilmiştir. Planda kısa dönemde yapılması önerilen uygulamalar; özellikle tur güzergahları üzerindeki yolların durumunun iyileştirilmesine yönelik ulaşım sektöründeki yatırımlar, geceleme olanaklarının artırılmasına dönük yatırımlar, tarihi ve arkeolojik değerlerin(Ani Harabeleri, İshak Paşa Sarayı, Akdamar Adası öncelikli) düzenlemesine ilişkin yatırımlar, yerel rekreasyon talebinin karşılanmasına dönük yatırımlar, bölge turizminin en önemli odak merkezi olacağı düşünülen Van’da turistik etkinliklerin artırılmasına yönelik yatırımlardır. Planda uzun dönemde yapılması önerilen uygulamaların ise, kısa dönemde uygulanacak yatırımlardan sonra gerçekleşecek turizm talebine paralel olarak yapılması öngörülmüştür [Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1977].

1994 yılında ise Van Valiliği tarafından yaptırılan, Van İli Turizm Envanteri ve elıştırme Planının temel amacı il sınırları içindeki, mevcut ve muhtemel turizm olanaklarını ortaya çıkarmak ve gelişmesi için alınması gerekli tedbirleri önermektedir[İlal, 1994]. Ancak bu çalışma finansal kaynak yetersizlikleri nedeniyle gerçekleşememiştir.

2000 yılında Doğu Anadolu Kalkınma Planı’nda, var olan doğal ve kültürel zenginliklerine rağmen, turizm talebinin kaynaklandığı iç ve dış merkezlere görece uzaklığı ve 1980’lerin ikinci yarısından 1990’ların sonuna kadar süren terör hareketleri nedeniyle turizm sektöründe yeterince gelişme gösterememiş bölgede, Van, Malatya ve Erzurum merkezli değişik süreli turlar düzenlenmesini, Erzurum Albölgesi’nde kış turizminin geliştirilmesini, Ağrı Dağı’nın milli park ilan edilerek çevresinin düzenlenmesini ve Ağrı-Erzincan yolu üzerindeki transit trafiğe yönelik olarak yol üstü dinlenme tesislerin yapılmasını öngörmektedir. Ayrıca Bölge, su ve

dağ sporları, termal turizm ve eko turizm açılarından geniş olanaklar sunduğundan, bu olanaklardan da yararlanılması uygun görülmektedir. Plan'a göre Erzurum, Malatya ve Van kentlerinde konaklama kapasitesinin zaman içinde önemli ölçüde artırılması gerekecektir. Planda tanıtımın çok iyi yapılması, turların iyi organize edilmesi, güvenlik sisteminin iyi kurulması ve havaalanı yer hizmetlerinde indirim yapılması, benzinin en düşük değerden satılması gibi çekici önlemlerle 2005 yılında 150 000-200 000 turist bekleneceği tahmin edilmiştir. Bunun dışında plan 2006 yılında Van ili için 1/25000 ölçekli bir çevre düzeni planı yapılmasını öngörmektedir [DPT, 2000].

2006 yılı itibari ile Van'da 1/25000 çevre düzeni planının yapılması için çalışmalara başlanmıştır. Böylece Van 'da Doğu Anadolu Kalkınma Planı'nın uygulanması yönünde ilk adım henüz atılmıştır.

Van Valiliği tarafından, ildeki tarihi ve turistik değerleri korumak ve turizme kazandırmak amacıyla 2005 yılı içinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar şunlardır[Van Valiliği, 2005]:

Eski Van Kenti ve Hüsrev Paşa Külliyesi Çevre Düzenlemesi: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi bölümü öğretim üyeleri ve öğrencilerinin katılımı ile Eski Van Şehri ve Hüsrev Paşa Külliyesi'nin çevre temizliği gerçekleştirilmiş ve bu tarihi değerlerin korunmasını sağlamak amacıyla etrafı tel örgü ile çevrilmiştir.

İl Kültür ve Turizm Envanterinin Hazırlanması, ildeki, mevcut kültürel ve doğal değerlerin tespit edilmesi ve bu değerlerin bilgilerinin oluşturulmasını hedef alan çalışma sonucunda; araştırmalara, projelere ve program stratejilerine kaynak teşkil etmesi amaçlanmıştır. İlgili konularda uzman kişiler tarafından geniş çaplı olarak araştırmalar yapılarak, ayrıntılı bir şekilde konular anlatılmaktadır. İl Turizm Konseyinin yürüttüğü "Van'da Turizm ve Geleceği" konulu proje kapsamında yürütülen "Van 2005 Kültür ve Turizm Envanteri" ile ilgili olarak fotoğraf, slayt çekimi ve arşivlenmesi çalışmaları tamamlanmıştır.

Ayanis Kalesi Kazı Çalışmaları: 1990 yılından itibaren her yıl 30 gün süre ile çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu yıl temmuz ayında başlayan çalışmalar bitirilmiştir. Kazıdan çıkan eserler Van Müzesine teslim edilmiştir. Kazı çalışmaları gelecek yıllarda da devam edecektir. Kazının şu ana kadar %15'i bitirilmiştir.

Yukarı Anzaf Kalesi Kazı Çalışmaları: 1990 yılından itibaren her yıl 30 gün süre ile çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu yıl temmuz ayında başlayan çalışmalar bitirilmiştir. Kazıdan çıkan eserler Van Müzesine teslim edilmiştir. Kazı çalışmaları gelecek yıllarda da devam edecektir.

Yoncatepe Kale ve Nekropolü Kazısı: 1990 yılından itibaren her yıl 30 gün süre ile çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu yıl ağustos ayında başlayan çalışmalar devam etmektedir. Kazıdan çıkan eserler Van Müzesine teslim edilmiştir. Kazı çalışmalarının önümüzdeki yıl devam edip etmeyeceği bakanlık iznine bağlıdır.

Eski Van Kenti Saray Kapısı ve Çifte Hamam Temizlik ve Kazı Çalışmaları: Kültürel değerlerimizi korumak ve gün yüzüne çıkararak gelecek nesillere aktarmak ve il turizmine katkıda bulunmak amacıyla Van Valiliği, YYÜ Rektörlüğü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü ile işbirliği içinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Hoşap Kalesi Restorasyonu, Van Kalesi Restorasyonu ve Van Kalesi Drenaj Projeleri hazırlanmaktadır.

Van Belediyesi 2006 yılı itibariyle “Van Kalesi ve Eski Van Şehri Koruma Amaçlı İmar Planı” kapsamı içinde bir bölümü 3. derece sit alanı ve bir bölümü 1. derece doğal sit alanı içinde bulunan sahil şeridinde düzenleme çalışmalarına başlamıştır. Düzenleme alanı; Van bölgesinin en önemli taşınmaz kültür varlıklarından biri olan Van Kalesi’nin çok yakınında ve kale ile görsel ilişki içinde olması, koruma altına alınan sazlıkları da içermesi dolayısıyla kentin ve bölgenin doğal, kültürel, turistik değerlerinin geleceği ve korunması açısından önemli bir konumda olan düzenleme alanında, günübirlik tesisler, yeme-içme birimleri, spor alanları yapılması öngörülmektedir. Bu kriterlerle ele alınan düzenleme, uygulanabilirlik açısından

etaplara ayrılmıştır. Alanın büyük bir bölümü “1. Derece Doğal Sit Alanı” olarak belirlenmiştir bu nedenle şimdilik bu alan düzenleme dışı tutulmuştur. Doğal sit alanında öncelikli olarak sazlıkların bugünkü durumunun iyileştirilmesi de projenin hedefleri arasındadır. Bu alan için; biyolojik çeşitliliğin artırılarak ekolojik dengenin korunması, kirlenme sorununun çözümü, bu alanın ekolojik turizm unsuru olarak kullanılması gibi konularda da olanaklarının araştırılması çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar tamamlandıktan sonra doğal sit alanı da düzenleme kapsamına alınarak; bölgenin karakteristik flora ve faunası ile ekolojik değerlerinin doğal ortamında korunduğu, bölge turizmine katkıda bulunacak bir doğa parkının yapılması öngörülmektedir.

Doğal sit alanının kuzeyindeki 1. etap düzenleme alanı ile ilgili olarak, 1/1000 ölçekli Genel Çevre Düzeni ve Peyzaj projeleri hazırlanmış ve kamulaştırma, dolgu, yol yapımı, altyapı ve ağaçlandırma gibi çalışmalara başlanmıştır.

Finansal destek, girişimci ve yatırımcı için teşviklerin sağlanması, ortak gelişmeyi sağlayıcı “turistik kalkınma ajansları”nın geliştirilmesi

Kalkınmada öncelikli iller arasında bulunan Van İli’nde, 1999-2005 yılı kamu yatırımlarının illere göre sektörel dağılımında bu tarihler arasında Van’ a turizm alanında hiçbir yatırım yapılmadığı görülmektedir (EK-4)

Hazine Müsteşarlığı’nın verilerine göre, 2001 yılında, Van’da hizmetler sektöründe yer alan ulaştırma, ticaret, sağlık ve turizme yönelik olmak üzere toplam beş adet yatırım teşvik belgesinin iki adeti turizme yöneliktir. 2002, 2003, 2004 yıllarında hizmetler sektöründe ulaştırma, sağlık, altyapı gibi alt sektörlerde yatırım teşvik belgesi verilmiştir. Bu yıllarda ilde turizm alanında yatırım teşvik belgesi yer almamaktadır. İmalat, enerji ve hizmetler olmak üzere yatırım teşvik belge sayısı adeti en fazla 2005 yılında olmasına karşın turizm alanında sadece bir adet olduğunu görmekteyiz. Çizelge 3.4’de de görüldüğü gibi 2001-2005 yıllarında Van’da turizme yönelik yatırım teşvik belge adeti toplam üçtür (Bkz. Çizelge 3.4) Van’da ise bu

sayının bu yıllar arasında sadece üç ile sınırlı kalması turizm alanında Van'da girişimin oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.4. 2001-2005 yılları arasında Van İli'ne verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı

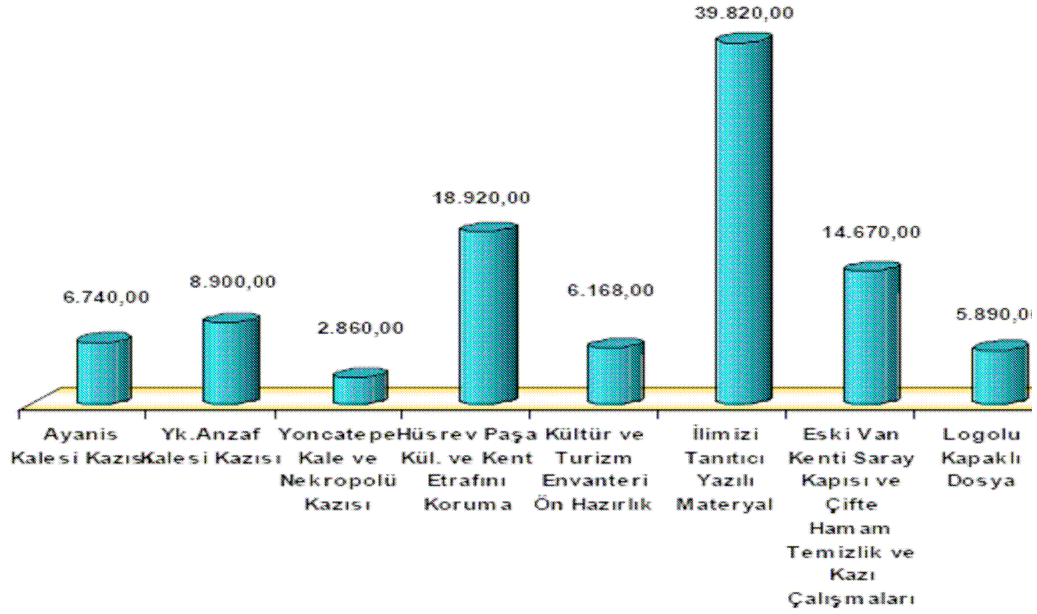
Yıllar	Sektör	Belge Sayısı(Adet)	Toplam Yatırım (MilyonTL)	İstihdam (Kişi)
2001	Gıda ve İçki (İmalat)	2	531 856	25
	Çimento(İmalat)	2	1 912.092	49
	Ulaştırma (Hizmetler)	1	500 000	-
	Turizm(Hizmetler)	2	2 495 545	70
	Ticaret(Hizmetler)	1	276 895	10
	Sağlık(Hizmetler)	1	10 112 300	100
	Toplam	9	15.828.688	254
2002	Gıda ve İçki(İmalat)	2	3 238 275	105
	Dokuma ve Giyim(İmalat)	2	123 423	179
	Kimya(İmalat)	2	1 073 000	82
	Ulaştırma(Hizmetler)	1	1 600 000	20
	Eğitim(Hizmetler)	1	606 651	-
	Toplam	8	7 488 451	386
2003	Dokuma ve Giyim(İmalat)	1	708 000	72
	Kimya(İmalat)	2	1 029 070	41
	Çimento(İmalat)	1	285 000	21
	Pişmiş Kil ve Çim.Ger. (İmalat)	1	4 142 491	75
	Ulaştırma(Hizmetler)	1	500 000	10
	Sağlık(Hizmetler)	1	15 827 548	100
	Toplam	7	22 492 109	319
2004	Gıda ve İçki	4	2 694 680	115
	Demir Dışı Metaller(İmalat)	1	1 600 000	20
	Çimento(İmalat)	2	2 867 000	35
	Pişmiş Kil ve Çim.Ger. (İmalat)	1	3 000 000	20
	Ulaştırma	1	204 000	-
	Sağlık(Hizmetler)	1	862 756	-
	Diğerleri(Hizmetler)	1	1 691 738	50
	Altyapı(Hizmetler)	1	400 000	40
	Toplam	12	13 320 174	280
2005	Gıda ve İçki(İmalat)	2	1 749 695	36
	Madeni Eşya(İmalat)	2	3 701 360	148
	Elektronik(İmalat)	1	10 400 000	113
	İnşaat(İmalat)	1	1 000 000	80
	Seramik(İmalat)	1	1 650 000	100
	Enerji(Enerji)	1	3 227 284	15
	Ulaştırma(Hizmetler)	2	2 098 000	5
	Turizm(Hizmetler)	1	1 756 982	50
	Sağlık(Hizmetler)	7	70 191 887	240
	Altyapı(Hizmetler)	6	11 050 050	20
	Toplam	24	106 825 258	807

AB'ye uyum sürecinde bölgesel farklılıkları azaltmaya yönelik olarak hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda (ÖÜKP) öncelikli olarak tespit edilen 12 adet Düzey 2 bölgesinde Türkiye AB Mali İşbirliği kapsamında finanse edilen kalkınma programlarına devam edilmektedir. Bunlardan Doğu Anadolu Kalkınma Programı (Bitlis, Hakkâri, Muş, Van) ve 10 ili kapsayan Samsun, Kastamonu ve Erzurum Düzey 2 bölgeleri kalkınma programlarında proje teklif çağrıları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda değerlendirilmek üzere 1 760 proje teklifi alınmıştır. Değerlendirme sonucunda tarım, kırsal kalkınma, turizm ve çevre, alt yapı, KOBİ'ler, sosyal kalkınma ve yerel girişimler alanlarında seçilen projeler 2006 yılı içinde uygulamaya konulacaktır [DPT, 2006]. Bu kapsamda şu ana kadar turizm ve çevre bileşeninde 74 proje kabul edilmiştir. Ayrıca Doğu Anadolu Kalkınma Programı çerçevesinde Van'da oluşturulmuş birimin 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordisnasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununca 2006 yılı sonu itibari ile Kalkınma Ajansı² olması beklenmektedir.

Van Valiliği tarafından ilin tanıtılmasına yönelik hazırlanmış olan broşür ve yayınlar için İçişleri Bakanlığı'ndan çıkan 118 046 YTL ödeneğin 53 937,80 YTL si bu yayınlara aktarılmıştır. Bunun dışında, geriye kalan ödenek ise, Van Gölü Sempozyum Kitabı, Dünyada Van Dergisi, Geçmişten Günümüze Van kitaplarının basılması için ayrılmıştır [Van Valiliği, 2005].

2005 yılı sonunda Valilik tarafından ildeki tarihi ve turistik değerleri korumak ve turizme kazandırmak amacıyla yapılan çalışmaların harcamaları şekil 3.2 'deki gibidir.

² Bu Kanunun amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir .

Şekil 3.2. Van Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2005 yılı harcama cetveli YTL[Van Valiliği, 2005].

Pazarlama ve promosyonun organizasyonu pazar analizinin iyi değerlendirilmesi

01-09 Ekim 2005 tarihinde, Van Ticaret ve Sanayi Odası'nın öncülüğünde Valilik ve Belediyeninde katkılarıyla Van-Asya İpekyolu Turizm Ticaret ve Sanayi Fuarı düzenlenmiştir. Yılda bir kez düzenlenen fuara uluslararası katılım beklenenden fazla olmuştur.

26 Mayıs 2006'da Van Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün ve Seyahat acentalarının katılımı ile İstanbul'da düzenlenen "Travel Turkey Uluslararası Turizm Fuarı"na katılarak Van'ın tanıtılmasına katkıda bulunmuşlardır.

Sivil toplum kuruluşları kamu kuruluşları bu fuarları düzenleyerek ya da katılarak ilin uluslar arası anlamda tanıtılmasını amaçlamaktadırlar. Ancak ilde yer alan ve ilin pazarlanmasında etkin rol alabilecek olan konaklama işletmeleri ya da seyahat acentaların etkinliklerini gösterecek çalışmaları yoktur.

Van Valiliği, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü tarafından yapılan işlerin kamuoyuna aktarılması, çeşitli yayınların hazırlanması vb. görevleri yürütmektedir. İlin turizm potansiyelinin tanıtılması ve ile gelen yerliyabancı ziyaretçilere rehberlik edilmesi bakımından ihtiyaç duyulan tanıtım materyallerinin hazırlanması için Van Gölü Broşürü, Tarihi ve Kültürel Değerler Broşürü Van Kedisi Broşürü, Yemek ve Kahvaltı Broşürü, Kent Planı Broşürü, Doğal Güzellikler Broşürü, El Sanatları Broşürü, Van Turizm Rehberi, Poster, Kartpostal, Kent Planı Haritası basılmıştır. Ayrıca Van Gölü Sempozyum Kitabı, Dünyada Van Dergisi, Geçmişten Günümüze Van Kitabı gibi yayınların hazırlık çalışmaları devam etmektedir [Van Valiliği, 2005].

Politikalar açısından

Devlet Planlama Teşkilatı 2006 yılı programında bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin ve işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi ile kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının sağlanması ihtiyacının devam edildiği belirtilmiştir. Programda, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla, bölgede Doğu Anadolu Projesi Ana Planının (DAP) uygulanmasına devam edilmesi öngörülmektedir.

Van Valiliği 2006 yılında hazırlamış olduğu Stratejik Plan'da 2007-2011 yılları arasında, Ayanis Kalesi, Yukarı Anzaf Kalesi, Yoncatepe Kalesi ve Nekropolünün ve Kalecik Nekropolü Kazılarının devam ettirilmesini, Hoşap Kalesi'nde, Eski Van Şehri ve Kalesi'nde, Akadamar Adası'nda da yeni arkeolojik kazıların yapılmasını öngörmüştür. Bir Ar-Ge merkezi kurulması ve ilin kültür ve turizm faaliyetleri ile ilgili her türlü çalışmanın bu merkezin koordinatörlüğünde yürütülmesini sağlamak da stratejik planda yer alan hedefler arasındadır. Bunların dışında, İl Kültür Turizm Envateri'nin tamamlanarak, ildeki kültür ve turizm değerlerinin kamuoyuna tanıtılması amaçlanmakta ve Van Kalesi civarında gerekli çalışma ve yatırımlar

yapılarak, Eski Van Kenti Dönüşüm Projesi ile buranın Tuşpa Sanat Kenti'ne dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda Tuşpa Sanat Kentin'de bir Urartu müzesi, botanik bahçesi, aqua park, minyatür kent ve anfi tiyatro yapımı gerçekleştirilmek istenmektedir. Ayrıca Hoşap Kalesi ve Çevresini'nin düzenlemesinin yapılması ve turizme yönelik işletmelerin açılması hedeflenmektedir [Van Valiliği, 2006].

Sonuç olarak planlama, finansal destek, pazarlama-promosyon ve politikalar, yatırımlar açısından turizmin yönetici öğeleri Van için değerlendirdiğimizde planlama açısından çalışmaların gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmesi hedeflenen zamandan çok sonra gerçekleştiğini, girişimciler ve yatırımlar ve pazarlama açısından yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Valiliğin 2005 yılında göstermiş olduğu çalışmalar olumlu olmakla beraber, stratejik planda öngörülen hedeflerin hangi oranda gerçekleşeceği ilerleyen yıllarda görülecektir. Turizmden beklenen sosyal, ekonomik ve çevresel bir faydanın sürdürülebilir olabilmesinde yönetici öğelerin önemi gözardı edilemez.

3.3.2. Turistik etkinlikler

Ülkeler açısından turizm talebi “iç turizm talebi” ve dış turizm talebi” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç turizm talebi, kişilerin kendi ülkelerinde gerçekleştirdikleri turizm amaçlı seyahat ve bu seyahatlerle bağlantılı etkinlikleri içerir. Kişilerin kendi ülkeri dışına yaptıkları turistik seyahatler ve gerçekleştirdikleri turizm amaçlı etkinlikler ise dış turizm talebi kapsamında değerlendirilir [Yağcı, 2003]. Turizm öz olarak bir talep olayıdır. Ziyaretçilerin tüketimi taleple ilgili yaklaşımın temel bileşenidir. Ancak turistik talep, yalnızca ziyaretçilerin tüketimine karşılık değildir. Yani ilgili ülkede ziyaretçilerin dolaysız tüketim büyüklüğünü belirleyecek temel bileşen iç turizm tüketimidir. Bu nedenle, turistik talepten daha geniş kavramlara gereksinim vardır. İç turizm tüketimi ile birlikte, turistik tesis sabit yatırımlarının oluşmasını sağlayacak tüketimler, ortak turistik tüketimi içeren değerler “Toplam Turistik Talep” değerlerini tanımlamaktadır. Böylece, ziyaretçiler ön planda olmakla

birlikte, turistik talepten daha geniş kavramların bileşenleri ortaya çıkmaktadır [Kuntay, 2004].

Turizmde, turizmden bağımsız ve bağımlı olmak üzere iki çeşit arz kavramı bulunmaktadır. Bir bölgenin doğal, tarihi, kültürel ve folklorik değerleri, tarihi ve sanatsal değerleri, gelenek ve görenekleri vb. gibi faktörler, turizmden bağımsız arz unsurlarını oluşturan öğelerdir. Bu sayılan özelliklerin turizm ile doğrudan bağlantısı yoktur. Ancak bir yerin bu tür varlıklara sahip olması, o yere ya da bölgeye olan turizm talebini artıracak, teşvik edecek ve çekiciliğini artıracaktır. Bağımlı turizm arzı ise yukarıda sayılan değerlerden turizm amaçlı yararlanmak üzere, turistik mal ve hizmetlerin alt üst yapısı tamamlanmış bir dizi tesislerle turistin hizmetine arz edilmesi olayıdır. Bağımlı turizm arzı adından anlaşılabilceği gibi, tamamen bir bölgeye olan turizm hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan bir arz çeşididir. Burada kamu ve özel sektör temsilcileri konaklamadan, ulaştırmaya, pazarlamadan, güvenliğe ve çeşitli altyapı hizmetlerine kadar her etkinliği/faaliyeti turizm için organize etmektedir [Bahar ve Kozak, 2006].

Bir turizm bölgesinin/yöresinin turizm amaçlı kullanabileceği kaynaklarını iyi analiz etmesi ve onları turistin ve ülkenin yararına sunabilmesi ekonomik anlamda önemlidir. Turizmin ekonomik önemi gözönünde bulundurulduğunda, bir ülke/bölge/yörenin turizm arzının ve özelliklerinin incelenmesi, turizm planlamasında o ülke/bölge/yörenin hangi bölgelerinin ve çekicilik merkezlerinin tanıtılmasının o ülke/bölge/yöreye maksimum faydayı sağlayacağı konusunda yardımcı olacaktır.

Sürdürülebilir turizmde ilişkiler bir döngü içindedir (Bkz. Şekil 3.1.) Bir tarafta turistik etkinlikler kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmaya çalışırken diğer tarafta organizasyonlar bu bilgileri değerlendirmekte ve ekonomik, sosyal ve fiziksel olarak olumsuz etkileri en aza indirecek düzenlemelerle yani toplam turistik arz ile toplam turistik talepleri karşılamaya çalışmaktadır. Diğer taraftan ise toplam turistik talep baskısını devam ettirmektedir [Kuntay, 2004].

Turistik etkinlikler yoksa turistik gelişme sağlanamaz. Arzın temelini oluşturan bölgede/yörede yerleşmelere göre ve kaynaklara göre varolan olanaklar, turistik organizasyonlarla kaynakları tüketmeden sürdürülebilir bir biçimde kullanılarak toplam turistik arz yaratılır. Toplam turistik talep başarısı toplam turistik arza bağlıdır.

Ulaşım

Van'da ulaşım karayolları, demiryolları ve havayolları ile sağlanmaktadır. Ayrıca Van Gölü üzerinde feribot seferleri yapılmaktadır. Muradiye- Çaldıran üzerinden Doğubeyazıt'a, Ağrı-Erciş karayolu ile Patnos üzerinden Ağrı'ya, Van–Gevaş karayolu ile Bitlis-Muş üzerinden diğer bölgelere ulaşım sağlanmaktadır.

Gürpınar-Başkale üzerinden Yüksekova ve Hakkari ile irtibat sağlayan, aynı zamanda Yüksekova üzerinden İran ile bağlantı kuran devlet yolu mevcuttur. Van–Tatvan yolunun 66.km'sinde yapılmakta olan Kuzgun Kıran geçidinde Eylül 2004'de 4 km'lik tünel inşaatına başlanmıştır. Tünelin 2006 yılında tamamlanması beklenmektedir. Ayrıca Van-Tatvan arası bölünmüş yol çalışmalarına da yakın zamanda başlanacaktır [Denizcilik Müsteşarlığı, 2006].

Diyarbakır Ulaştırma Bölge Genel Müdürlüğünün 2004 yılı verilerine göre bazı güzergahlardaki yıllık yolcu hareketlerinde en fazla sefer sayısının İstanbul, Ankara, Mersin, olduğunu ve buna bağlı olarakta yolcu sayısının arttığını Çizelge 3.5'de görmekteyiz.

Çizelge 3.5. Yıllık ortalama yolcu sayısı³[Denizcilik Müsteşarlığı, 2006]

Güzergahlar	Sefer Sayısı	Yolcu Sayısı(adet)
Van-Aydın	240	1160
Van-Samsun	460	3365
Van-Erzurum	682	9480
Van-Gaziantep	732	15.950
Van-Bodrum	732	20.950
Van-Diyarbakır	732	19.630
Van-Antakya	746	19.149
Van-Antalya	1656	17411
Van-İzmir	1680	34345
Van-Bursa	1846	31175
Van-Mersin	3344	65.297
Van-Ankara	3355	62745
Van-İstanbul	4338	64897
Toplam	21.275	365554

Van Gölü’nde ağırlıklı olarak yük taşımacılığı yapılmaktadır. Yolcu taşımacılığı yok denecek kadar azdır. Van’da toplam 2 iki tane deniz motoru kooperatifi vardır⁴. Toplam 33 motor vardır. Bunlar kış aylarında balıkçılık yapmaktadır. Yazın ise turizm amaçlı olarak Çarpanak, Akdamar ve Adır adalarına yabancı ve yerli turist taşımaktadır. Yazın bir günde ortalama 4 sefer yapılmakta ve günde 4 motor çalışmaktadır.

Van Gölü’nde deniz yolu (iç su yolu) taşımacılığı demiryolu bağlantılı yapılmaktadır. Taşımacılığın yapıldığı dört feribottan, Refet Ünal ve Orhan Atılman 310 kişilik, Van –Tatvan feribotu ise 170 kişiliktir [Denizcilik Müsteşarlığı, 2006]. Ulaştırma Bakanlığı’nın girişimiyle, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nca Van Valiliği’ne 2 adet vapur gönderilmiştir. Söz konusu vapurlar il turizmine kazandırmak için Van İl Feribot İskelesi’nde çalışmalar devam etmektedir. Vapurların kapasiteleri 170 ve 240 dır. Vapurlarla ilgili personel, İstanbul Denizcilik İşletmesi’ne kursa gönderilmiştir. Ayrıca vapurlara iskele yapımı için çalışmalar devam etmektedir. Van Gölü’nde yolcu taşımacılığı ve turizmin geliştirilmesi amacıyla İl Özel İdaresine ait vapurlarla işletmecilik yapmak üzere İl genel meclisinin 05.10.2005 tarih ve 64 sayılı kararıyla “Bütçe İçi İşletme” kurulması

³ Yolcu sayılarına ara istasyonlarda inen ve binen yolcularda dahildir. Seyahat firmalarından alındığı belirtilen bu rakamlara özel ve resmi otobüslerde, minibüs ve binek otomobilleri dahil değildir.

⁴ SS. Van Gölü Deniz Mot. Taşımacılar Koop: 11 kaptan
Akdamar Gül Mot. Taşımacılar Koop. 12 kaptan çalışmaktadır[Alan çalışması, 2005]

kararlaştırılmıştır. İşletmeye ait çalışma yönetmeliği de 21.12.2005 tarih ve 74 sayılı İl Genel Meclisi kararıyla kabul edilerek İçişleri Bakanlığı'nın 28.12.2005 tarihli olurları ile işletme izni verilmiştir [Van Valiliği,2006]. Mavi Tur amaçlı olarak gönderilen bu vapurlarla Çarpanak, Adır, Mollakasım, Akdamar ve Gevaş hattında turizm amaçlı kullanılması düşünülmektedir. Ancak, henüz mavi tur için kullanılmamaktadır.

Van'da havaalanı şehir merkezine 5 km uzaklıkta Van Gölü yakınlarındadır. Ferit Melen Hava Alanı 'ndan⁵ THY, AtlasJet, Pegasus şirketleri tarafından düzenli olarak Ankara ve İstanbul ve aktarmalı olarak diğer illere seferler yapılmaktadır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre yolcu trafiği izelge 3.6 da görülmektedir.

Çizelge 3.6. Ferit Melen Hava Limanı (Van) yolcu trafiği [DHİM, 2006].

Yıllar	İç hat	Dış hat	Toplam
2003	142 791	1 212	144 003
2004	160 917	2 627	163 544
2005	291 743	2 804	294 547

Van Ferit Melen Hava Limanından alınan bilgiye göre Van'da dış hat, direk bağlatılı değildir. Ankara ve ağırlıklı olarak İstanbul aktarmalıdır.

Ticaret

İlde ticaret kuruluşları küçük çaplı ve daha çok yerel gereksinimleri karşılamaya yönelik perakendeci işletmelerdir.

Turizmle ilgili özel mallar üreten işletmeler, turizm amacıyla yapılan seyahatler esnasında turizme katılanların turistik ihtiyaçlarını gidermeleri konusunda faaliyet gösteren ve dolayısıyla bu konuda özel malları üreten ticari müesseselerdir. Özel

⁵ Ferit Melen Havaalanının mevcut yolcu kapasitesi 1,2 Milyon Yolcu/Yıl

mallar arasında yolculuk için gerekli eşyalar, hatıra eşyaları, seyahat literatürü, spor malzemeleri vb. sayılabilir [Köşker, 2001].

Van'da turistik açıdan alış-veriş faaliyetlerinin esasını hatıra eşya alım- satımı oluşturmaktadır. Turistik hatıra eşyaların başında da Van kilimi gelmektedir. Bunun yanında Van gümüş işleri de ilgi toplamaktadır. Gümüşten yapılmış kemerler, bilezik, küpe, kolye, tütün tabakası, ağızlık, başlık vb. takılar halı ve kilim galerilerinde ve bazı kuyumcularda satılmaktadır.

Turizme yönelik olarak kilim üretici firmaları şunlardır:

- S.S. Van El Sanatları Kooperatifi
- Van Belediyesi Üretim ve Teşhir Atölyesi
- Urartu Bazaar Halı ve Kilim
- Bostaniçi Belediyesi Halı ve Kilim Atölyesi

2004 yılında kurulan SS.Van El sanatları Kooperatifi nin toplam 7 üyesi vardır. Mali imkansızlıklar nedeniyle henüz üretime geçememiştir. Daimi çalıştırılmak üzere 40 tezgah ve 40 eleman şu anda finansal açıdan destek beklemektedir. Kooperatif Dünya Bankasına bir proje önermiştir. Proje henüz kabul edilmemiştir. Gelişmeler beklenmektedir.

Van Belediyesi Üretim ve Teşhir Atölyesinde 70 kadın istihdam edilmektedir. Urartu Bazaar Halı ve Kilim hem üretici hem satıcı olan bu firma üretimini 2 ay boyunca halk eğitim kursu vererek gerçekleştirmektedir. Kursta 2 ay boyunca 30 kişi eğitilmektedir. 2 ay sonra yeni kişiler eğitilmektedir. Buradan firmanın daimi çalışan üretici bir kadrosunun olmadığını görmekteyiz. Firmada, Dünya Bankası ve İş ve İşçi Bulma Kurumunun Özelleştirme ve Sosyal Destek Projesi kapsamında 30 kadına kurs verilmiştir. Bu kapsamda üretilen halı-kilimler firma tarafından satışa sunulmuştur. Bostaniçi Belediyesi Halı ve Kilim Atölyesinde 40 kadın istihdam

edilmektedir. Van'da kilim üreten bu firmaların dışında da 19 işletme de bu kilimlerin satışı yapılmaktadır.

Çizelge 3.7. Kilim satıcı firmalar [İl Kültür ve :Turizm Müdürlüğü, 2005].

Sıra No	İşletmenin Adı
1	Mezopotamya Halı ve Kilim
2	Nemrut Halıcılık ve Kilimcilik
3	Şirvan Kilimcilik
4	Aşan Kilimcilik
5	Bazaar Ahtamara
6	Bazaar Sine
7	Abbasigil Halıcılık veKilimcilik
8	Afşar ART Galeri
9	İpek Yolu Halı ve Kilimcilik
10	Herdem Halı Kilim
11	Gürpınar Halı Kilim
12	Teke Halı Kilim
13	Gürpınar Halı Kilim
14	Galeri Motif
15	Bazaar Buhara Halı-Kilimcilik
16	Sezener Halı Kilim
17	Gül Halı-Kilim
18	Hitit Halı Kilim
19	Doğu Kilimcilik

Bunun dışında, toplam 300 üyesi olan Büyük Rus Pazarında da 70 işletmede Bahçesaray ve Çatak Mirvana Ceviz Ağacı oymacılığında yapılan ürünler ile Hindistan, Pakistan, ve Endonezya El sanatları ürünleri gibi ürünler hediyeelik eşya olarak satılmaktadır.

Van Kuyumcular Odası'ndan alınan bilgiye göre kayıtlı 1 üye olmak üzere kayıtlı olmayan 14 gümüşçü ile birlikte toplam 15 gümüşçü yer almaktadır. Ancak firma isimlerine ilişkin resmi bir kayıt verilememiştir.

Van'da yer alan gümüşçüler içinde sadece bir tanesi Atasoy Gümüşçülük üretici firma olarak çalışmaktadır. Bu firma Osmanlı Döneminde Van bölgesinde uygulanmaya başlanmış olan savatlı gümüş işlemeciliğini devam ettiren tek firmadır.

Konaklama

İldeki başlıca konaklama tesisleri otel ve kampinglerdir. Türkiye'de 2005 yılı işletme belgeli tesis sayısı 2.412 , yatak sayısı ise 483.330'dur. İlde ise, toplam 13 tane turizm işletme belgeli tesisin yatak kapasitesi 1493'dür. Söz konusu otellerin 8 tanesi kent merkezinde olup dört, üç ve iki yıldızlıdır ve merkezde toplam yatak sayısı 970'dir (Bkz. Çizelge 3.8). Edremit İlçesinde ise dört ve üç yıldızlı olmak 2 tane turizm işletme belgeli otel vardır. İlçede, toplam yatak sayısı ise 309'dur. Ercişte yatak kapasitesi 182 olmak üzere iki adet turizm işletme belgeli üç yıldızlı otel vardır. Çaldıran da ise yatak kapasitesi 32 olmak üzere bir adet turizm işletme belgeli bir yıldızlı otel vardır. Turizm İşletme belgeli oteller daha çok merkez ilçede toplanmıştır.

Çizelge 3.8. Van İlin'deki turizm işletme belgeli oteller [İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2005]

Sıra No	Tesisin Adı	Tesisin Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Ek Üniteler	Bulunduğu İlçe
1	B Urartu	4 Yıldızlı Otel	75	150	150 Kişilik Lok.Top.Sal.	Merkez
2	Tamara	4 Yıldızlı Otel	80	190	250 Kişilik LokantaTeras 120 Kişilik Seminer ve Konferans Salonu	Merkez
3	Akdamar	3 Yıldızlı Otel	69	150	120 Kişilik Lok.ve 120 Kiş Top.Sal	Merkez
4	İlvan	3 Yıldızlı Otel	32	90	92 Kişilik Kafe.125 Kişilik Sal.	Merkez
5	Bayram	2 Yıldızlı Otel	60	120		Merkez
6	Yakut	3 Yıldızlı Otel	64	132	160 Kişilik Lokanta	Merkez
7	B. Asur	2 Yıldızlı Otel	52	104	Amerikan Bar.	Merkez
8	Çağ Oteli	2 Yıldızlı Otel	21	34	Merkez	Merkez
9	Merit Şahmaran	4 Yıldızlı Otel	90	180	120 Kişilik Lok. 235 Top.Sal.	Edremit
10	Tuşba	3 Yıldızlı Otel	63	129	170 Kişilik Lok.ve 135 Kiş.Top.Sal	Edremit
11	Grand Arsisa	3 Yıldızlı Otel	40	95	150 kişilik lokanta, 200 kişilik toplantı salonu	Erciş
12	Turvan	3 Yıldızlı	30	87		Erciş
13	Grand Yağmur otel	1 Yıldızlı otel	16	32		Çaldıran
	Toplam		692	1493		

Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2004 yılı verilerine göre toplam 142 848 yatak kapasiteli 2 233 Belediye Belgeli Nitelikli Konaklama Tesisi bulunmaktadır.

İlde ise, 1457 yatak kapasitesili, toplam 23 belediye belgeli konaklama tesisi vardır. Merkezde toplam, yatak kapasitesi 1332 olmak üzere 20 belediye belgeli tesis vardır. Erciş'te toplam 58 yatak kapasitesi 110 olmak üzere 2 tane belediye belgeli tesis vardır. Çaldıran'da ise yatak kapasitesi 15 olmak üzere bir adet belediye belgeli tesis vardır. Belediye belgeli otellerde turizm işletme belgeli oteller gibi merkez ilçede toplanmıştır(Bkz. Çizelge 3.9).

Çizelge 3.9. Belediye belgeli tesisler [İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2005 ve Emniyet Genel Müdürlüğü, 2005]

Sıra No	Tesisin Adı	Tesisin Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Bulunduğu İlçe
1	Kahraman Oteli	2	40	72	Merkez
2	Fuat Oteli	1	40	72	Merkez
3	Dinçer Oteli	2	26	60	Merkez
4	Tebriz Oteli	2	40	75	Merkez
5	Tekin Oteli	2	52	104	Merkez
6	Kent Oteli	1	66	122	Merkez
7	Tahran Oteli	1	38	71	Merkez
8	Mavi Zümrüt	2	24	40	Merkez
9	İpek Oteli	2	31	68	Merkez
10	Aslan Oteli	2	22	45	Merkez
11	Seyitoğlu Oteli	2	14	20	Merkez
12	Çaldıran Oteli	2	21	50	Merkez
13	Paris Oteli Oteli	2	65	120	Merkez
14	Ağansoy Oteli	2	40	75	Merkez
15	Şahin Oteli	1	40	90	Merkez
16	Bahar Oteli	2	27	50	Merkez
17	Beşkardeş Oteli	1	56	104	Merkez
18	Grand Van Oteli	1	21	44	Merkez
19	Konak Oteli	3	12	20	Merkez
20	Ada Oteli	3	12	30	Merkez
21	Serhat Oteli	3	25	50	Erciş
22	Uğur Oteli	1	33	60	Erciş
23	Tahran Oteli	2	15	15	Çaldıran
	TOPLAM		760	1457	

2004 Yılına oranla 2005 yılında Yerli Turist Sayısında % 25 artma Yabancı Turist Sayısında % 15 artış olmuştur (Bkz. Çizelge 3.10).

Çizelge 3.10.Yıllara göre turist sayısı [İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2005]

							Genel Toplam	Genel Toplam
Yıllar	İşletme Belgeli Oteller			Belediye Belgeli Oteller				
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli
1994	19,714	119,371	139,085					
1995	11,154	104,059	115,213					
1996	16,776	102,31	119,086					
1997	15,026	110,774	125,8					
1998	13,174	120,328	133,502					
1999	8,351	117,731	126,082					
2000	10,721	106,651	117,372	8,873	98,447	107,32		
2001	10,635	80,472	91,107	6,034	63,362	69,396		
2002	17,711	80,472	98,183	9,729	105,755	115,484		
2003	8,179	104,336	112,515	6,296	94,845	101,141	14,475	199181
2004	14,013	70,241	84,254	4,445		70241	18458	70241
2005	20518	99287	119805	7235	52809	60044	27753	104496

Çizelge 3.11'e göre 2003 yılında toplam 14.029.558 turist, 2004 yılında ise 17.517.610 ve 21.124.886 turist 2005 yılında ise 21.124.886 yabancı turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Van'da ise, 2003 yılında 14.475, 2004 yılında 18.458 ve 2005 yılında 20.518 turist ili ziyaret etmiştir.

Çizelge 3.11. 2003-2005 Yılları itibariyle milliyetlerine göre Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı [TÜİK, 2006].

		2003	%	2004	%	2005	%
1	Almanya	3.332.451	23,8	3.983.939	22,7	4.243.584	20,1
2	B D T (Rus)	2.121.254	15,1	2.792.123	15,9	3.432.082	16,3
3	İngiltere	1.091.404	7,8	1.387.817	7,9	1.757.843	8,3
4	Bulgaristan	1.006.612	7,2	1.309.885	7,5	1.621.918	7,7
5	Hollanda	940.098	6,7	1.191.382	6,8	1.254.153	5,9
6	İran	497.282	3,5	628.726	3,6	957.244	4,5
7	Fransa	470.582	3,4	548.858	3,1	701.190	3,3
8	Yunanistan	393.517	2,8	485.417	2,8	584.840	2,8
9	Belçika	308.118	2,2	426.971	2,4	503.821	2,4
10	Avusturya	379.830	2,7	455.863	2,6	486.051	2,3
11	ABD	222.918	1,6	291.102	1,7	434.991	2,1
12	İsveç	204.205	1,5	284.086	1,6	405.956	1,9
13	İtalya	236.931	1,7	318.097	1,8	401.852	1,9
	Diğer	2.824.356	20,0	3.413.344	19,5	4.339.361	20,5
	Toplam	14.029.558	100,0	17.517.610	100,0	21.124.886	100,

Çizelge3.12. Yıllar itibariyle milliyetlerine göre Van'ı ziyaret eden yabancı turist sayısı (işletme belgeli oteller) [İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2005].

YILLAR	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
İran	11.402	9.201	14.027	11.747	9.443	36.670	6.749	4.629	4931	3332	3511	4250
Almanya	153	110	140	271	352	121	433	684	1509	1409	1307	1500
ABD	1.143	777	925	758	503	427	511	1.219	1158	1100	778	1000
İngiltere	215	41	92	232	77	90	274	309	577	580	660	700
Hollanda	-	38	72	83	75	45	90	243	737	732	640	690
Fransa	98	56	119	84	167	39	130	366	717	600	586	620
İtalya	71	79	142	269	253	23	400	336	721	92	236	500
İsrail	-	-	-	-	-	-	-	432	553	19	360	450
Avusturya	3.754	37	36	44	85	12	115	99	270	178	107	209
İsveç	-	16	28	26	23	6	52	75	100	150	143	200
Belçika	-	47	69	120	117	27	258	387	414	400	122	150
BDT(Rus)	103	50	43	5	5	-	2	25	16	12	39	80
Diğer	2.733	686	1019	1310	1999	870	1610	1722	1867	4648	5208	10169
TOPLAM	19.714	11.154	16.776	15.026	13.174	8.351	10.721	10.635	14.710	8.179	14.013	20.518

Türkiye'ye 2005 yılında en çok yabancı turist Almanya ve BDT den gelimektedir (Bkz. Çizelge 3.11). Van'da ise en çok yabancı turist İran, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda'dan gelmektedir[Bkz. Çizelge 3.12].

Kamp, kamping İmkanları

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 2005 yılı verilerine göre Edremit'te kamping sayısı 9'dur. Ancak, 2005 yılı Ağustos ayında yapılan alan çalışmasında, bu kampinglerin 4'ünün kapanmış olduğu görülmüştür. Şu anda ilde, Edremit ilçesinde 5 Gevaş ilçesinde de 1 tane olmak üzere toplam 6 tane kamping vardır (Bkz. Çizelge 3.13). Bölgede 1990 ların sonuna kadar süren terör hareketleri bu kampinglere 1980-1985 yıllarındaki yoğun talebi (özellikle yabancı turist) düşürmüştür. Son 10 yıldır (Gevaş'taki kamping hariç) bu işletmeler, sadece restaurant olarak işletilmektedir. İşletmelerin kapanma nedeni, son 10 yıldır gerçekleşen talebin düşüşüne bağlanabilir.

Çizelge 3.13 Van İli'ndeki kampingler [Alan Çalışması, 2005]

.	Kampingler	Sandalye Sayısı	Çadır Kapasitesi
1	Edremit Zümrüt Restaurant ve Kampingi	200	50
2	Edremit Kadembas Restaurant ve Kampingi	Kapalı	
3	Edremit Martı Restaurant ve Kampingi	Kapalı	
4	Edremit Konak Restaurant ve Kampingi	300	150
5	Edremit Şahin Restaurant ve Kampingi	Kapalı	
6	Edremit Anatolya Restaurant ve Kampingi	100	40
7	Edremit Edremit Restaurant ve Kampingi	160	30
8	Edremit Cenk Tur Restaurant ve Kampingi	Kapalı	
9	Edremit Yalı Restaurant ve Kampingi	400	150
10	Gevaş Ahtamara	100	15
	Toplam	1260	435

Sayılan bu konaklama tesisleri dışında: Merkezde, Merkez Öğretmen Evi, İskele Öğretmen Evi, Edremit ilçesinde Jandarma Dinlenme Kampı, Devlet Su İşleri Dinlenme Kampı ve Karayolları Dinlenme Kampı, Gevaş'ta Gençlik Kampı, Gevaş Eğitim ve Dinlenme Tesisleri, Başkale'de Başkale Öğretmen Evi gibi kamu kurum ve kuruluşlarının tesisleri bulunmaktadır.

Restoranlar

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2005 yılı verilerine göre Türkiye'de turizm işletme belgeli 201501 kapasiteli 919 yeme içme tesisi vardır. Van'da ise Gevaş ilçesinde 780 kapasiteli, Merkez ilçede 120 ve 460 kapasiteli olmak üzere toplam 3 adet tesis vardır (Bkz. Çizelge, 3.14).

Çizelge 3.14 Van İli turizm işletme belgeli yeme içme tesisleri [İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2005]

Yeri	Tesis Adı	Kapasite(kişi)
Gevaş	Grand Deniz Tur Tesisleri (3.sınıf)	780
Merkez	Özersan Turistik Tesisleri (2.sınıf)(	120
Merkez	Anzaf Turistik Tesisleri (1.sınıf)(	460
	Toplam	1360

Çizelge 3.15. Belediye belgeli restaurant ve lokantalar[Alan Çalışması, 2005]

Yeri	Lokanta adı	Kapasite (kişi)
Merkez	Altın Şiş	126
Merkez	Ablanın Sofrası	42
Merkez	Birkoç Lokantası	40
Merkez	Doğu Kebap Evi	32
Merkez	Su-Ha Kebap Salonu	48
Merkez	Sultan Sofrası	68
Merkez	Şeref Şahin	28
Merkez	Şadırvan Et Lokantası	50
Merkez	Vitamin Et Lokantası	47
Merkez	Safa Et Lokantası	24
Merkez	Merkez Et Lokantası	190
Merkez	Milyan Et Restaurant	220
Merkez	Besse Et Lokantası	160
Merkez	Beşyol Et Lokantası	20
Merkez	Kebabistan Et Lokantası	120
Merkez	Çınar Restaurant	120
Merkez	Pınar Et Lokantası	155
Merkez	Toplam	1466

İl Kültür Turizm Müdürlüğü’nden alınan verilere göre 2005 yılında Van’da belediye belgeli 21 adet restaurant ve lokanta vardır. Ancak, alan çalışmasında bu işletmelerin 4’nün kapalı olduğunu görülmüştür (Bkz. Çizelge 3.15).

Sonuç olarak Van’da turizm işletme belgeli ve belediye belgeli olmak üzere toplam 2826 kişi kapasiteli 24 yeme içme işletmesi vardır. Bu sayıya Çizelge 3.13 deki restaurant ve kampingleri de eklersek 4086 kişi kapasiteli toplam 34 işletme olduğu görülmektedir(Bkz. Çizelge 3.13- Çizelge 3.14- Çizelge 3.15).

Kahvaltı Salonları

Sayıları oldukça sınırlı olsa da Kahvaltı Salonları sadece Van’a özgüdür. Yerli ve yabancı turistler tarafından en fazla tercih edilen kahvaltı sofrası 6 tanedir [İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2005].

Çizelge .3.16. Kahvaltı sofraları [Alan Çalışması, 2005]

İşletmenin Adı	Kapasite(kişi)
Bak Hele Bak Kahvaltı Salonu	70
Sütçü Fevzi Kahvaltı Salonu	30
Konak Kahvaltı Salonu	30
Seher Kahvaltı Salonu	35
Erol Kardeşler Kahvaltı Salonu	40
İmsak Kahvaltı Salonu	30
Toplam	235

Sadece Van’a özgü olan bu kahvaltı salolarının sayısı ve 235 kişilik kapasitesi gözönünde bulundurulduğunda özellikle yerli turistlerin ve yerel halkın severek tercih ettiği bu işletmeler sayı ve kapasite açısından yetersizdir (Bkz. Çizelge 3.16)

Seyahat Acentaları

1618 sayılı yasanın 1. maddesi, seyahat acentalarını “kar amacıyla turistlere turizmle ilgili tüm hizmetleri sunan ve ülke ekonomisine ve genellikle ödemeler dengesine katkıda bulunan ticari kuruluşlardır” şeklinde tanımlamaktadır.

Van’da , 5’i A⁶ grubu, 3’ü A grubu geçici(A-G) ve 3 ,ü B grubu olmak üzere toplam 12 seyahat acentası vardır. Bunlardan Ayanis ve Zeysin Acentaları kent içi ve kent dışı turlar düzenlemektedir. Diğer acentalar ise sadece bilet satış acentası olarak hizmet vermektedir (Bkz. Çizelge 3.17).

⁶ A. (A) Grubu seyahat acentaları - 1 inci maddede söz konusu olan tüm seyahat acentalığı hizmetlerini görmektedirler.B. (B) Grubu seyahat acentaları - uluslararası kara, deniz ve hava ulaştırma araçları ile (A) grubu seyahat acentalarının düzenleyecekleri turların biletlerini satmaktadırlar.C. (C) Grubu seyahat acentaları - yalnız Türk vatandaşları için yurt içi turlar düzenlerler. (B) ve (C) grubu seyahat acentaları kendi hizmetleri dışında kalan diğer seyahat acentalığı hizmetlerini göremezler. Ancak kendilerine (A) grubu seyahat acentalarının verecekleri hizmetleri görmektedirler.

Çizelge .3.17. Sehayat Acentaları

S.No	Acent Adı	Grub	Yer
1	Ayanis Turizm	A	Merkez
2	Çarpanak Turizm	B	Merkez
3	Erek Turizm	A	Merkez
4	Güven Kardesler Turizm (Van Sb.)	A	Merkez
5	Kamran Turizm (Ercis/Van Sb.)	A	Ercis
6	Kamran Turizm	A	Merkez
7	Old Tusba Turizm (Baskale Sb.)	B	Baskale
8	Old Tusba Turizm	B	Merkez
9	Ovam Tur	A-G	Merkez
10	Sevliler Turizm	A-G	Merkez
11	Urartu Turizm	B	Merkez
12	Zeysin Turizm	A-G	Merkez

Çarpanak ve Old Tuşba acentaları eğer talep olursa rent a car olarak hizmet vermektedir. Bunların dışında ilde rent a car hizmeti veren başka işletme yoktur.

Eğitim

Van'da Yüzüncü yıl Üniversitesine bağlı Van Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Yüksekokulu vardır. Bunun dışında Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi 2006 yılında eğitim- öğretime başlamıştır.

Bu eğitim kurumlarındaki öğrencilerin stajer öğrenci olarak konaklama işletmelerinde çalıştırılması, işletmelerdeki personelin hizmet kalitesini artıracak bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle ilde turizme yönelik eğitim veren kuruluşların bulunması bir avantajdır.

Turizme özgü hizmetler listesi ve Avrupa Topluluğunda ekonomik faaliyetlerin istatistiki sınıflaması(NACE) turistik etkinlikler karşılaştırması

Van iline ilişkin turistik etkinlikleri belirleyebilmek için Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan Genel Sanayi ve İşyeri Sayımları verileri en son 2002 yılında yapılmıştır. Genel Sanayi ve İşyeri Sayımlarında sınıflama, Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflamasına (NACE) göre yapılmaktadır. Dünya

Turizm Örgütü, turizme özgü mal ve hizmetlerin Merkezi Ürün Sınıflaması(CPC) adlı bağlantılı sınıflamanın kullanımını önermektedir. Bu kapsamda Dünya Turizm Örgütünün geliştirdiği CPC sınıflaması ile NACE sınıflaması arasında bir karşılaştırma yapılmış ve CPC'deki hizmetlere ve kodlara karşılık gelebilecek en uygun NACE karşılığını gösteren sektör ve alt sektör isimleri ve kodlarını gösteren bir çizelge oluşturulmuştur. TÜİK tarafından yapılan sınıflamada Van iline ilişkin ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılmasında sadece ana sektörlerin (toptan ve perakende ticaret, otel lokanta, Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme, Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri) kodları verilmiştir alt sektörler belirtilmemiştir. Bu nedenle EK-5 deki çizelgede Van iline ilişkin sütunda ekonomik faaliyetlerde ana sektör kodu yer almaktadır. CPC sınıflamasında yer alan 170 hizmetten 73 hizmetin karşılığı NACE sınıflamasında bulunmamaktadır. Karşılığı bulunan faaliyetler ise, Dünya Turizm Örgütü Turizme Özgü Hizmetler Listesinde belirlenen hizmete en uygun düşen faaliyetlerdir yani birebir karşılığı değildir(EK-5).

Sürdürülebilir turizmde turistik etkinlikler yoksa turistik gelişme sağlanamaz. Sunulan turistik etkinliklerin çeşitliliği bir bölge/yörede turizmden sağlanması düşünülen faydayı artıracaktır. Bu nedenle, Dünya Turizm Örgütünün önerdiği CPC sınıflaması gibi sınıflamalar bir bölge/yörede turistik etkinliklerin çeşitliliğini ve o bölge/yörede sunulan turistik etkinliklerin düzeyini belirlemede/ karşılaştırmada önem taşımaktadır.

3.3.2. Yerleşmelere göre turizm

Sürdürülebilir turizmde kaynaklar yerleşmelere(kentsel, kırsal, kıyı) göre ve kaynaklara(doğal miras, tarihi ve kültürel miras) analiz edilmektedir. Bu kaynakların varlığı toplam turistik talebi doğurmaktadır.

Yerleşmelere göre turizm kentsel, kırsal ve kıyı turizmi olarak sınıflandırılmaktadır.

Kentsel turizm

Bir kentin turistik olabilmesi için birçok seçenek sunulabilmesi önem taşımaktadır. Sunulan seçeneklerin çokluğu o kentte kalınan süreyi artıracaktır [Kuntay, 2004]. Toplam turistik talep, özgün egzotik, kültürel ve doğal değerlere doğru hızlı bir kayma sergilemektedir [Neyişçi, 2006]. Ancak temelde benzersiz bir kent olmak, başka bir anlatımla kentin bir kimliğinin olması, kentin tarihi bir geçmişinin olması(Dubai kentinde olduğu gibi her zaman geçerli olmayabilmektedir) ve nitelikli özgün konaklama imkanlarının bulunması, kentin çekiciliğini artıran temel nedenlerdir[Kuntay, 2004].

Kentin ziyaret edilmesindeki temel nedenler şu şekilde sıralanabilir[Kuntay, 2004]:

Benzersiz ve ilginç olması: Çok ilginç meydan, anıtların bulunması, pek çok görülecek ve gezilecek yerlerinin olması, benzersiz tatil deneyimine ve etkinliklere sahip olmasıdır.

Eğlence İmkanları: Gece hayatının zenginliği, mükemmel alış-veriş imkanları, büyük, zengin müzik yaşamının varlığı, büyük tiyatro ve sanat yaşamı, ilginç festival ve etkinliklerin düzenlenmesi, casinolar.

İş İmkanları: Büyük şirketlerin yönetim merkezlerinde görüşme, sanayi ürünlerini görme satın alma, ihale ve iş görüşmeleri, resmi dairelerde iş talebi.

Kültürel çekicilik ve gezilecek yerler: İlginç mimari eserler, tarihi geçmiş zenginliği, tanınmış yerel toplumun özellikleri, farklı kültür ve yaşam üslubu, mükemmel müzeler ve galeriler, yerel gelenekler ve göreneklerdir.

Mutfak kültürü ve konaklama: Sofistik restoranlar, benzersiz mutfak ve tatlılar, beş yıldızlı veya az yıldızlı temiz oteller, beş yıldızlı kıyı otelleri, tatil köyleri.

Sağlık İmkanları: Uzman doktorlara kontrol için gitme, gelişmiş sağlık kuruluşlarında tedavi için bulunma, refakatçi olarak bulunmak.

Spor İmkanları: Su, kara ve havaya bağlı sporlar, spor karşılaşmaları, akdeniz oyunları, olimpiyatlar biçiminde sıralanmaktadır.

Van'da kentsel turizm açısından sunulan hizmetler yetersiz olmakla birlikte, Van kentinde ki olanaklar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Van'da benzersizlik: 200 yılı aşkın hüküm süren Urartular'ın başkenti Tuşpa (Van Kalesi) sadece o bölgede hüküm sürmüş ve Urartu Medeniyeti'ne başkentlik yapmış olan Van bu açıdan benzersizdir.

Van'da eğlence imkanları: Kentte eğlence imkanlarının sunulduğu 400 kişilik kapasiteye sahip olan ve sadece yerel halka hitap eden bir türkü bar vardır.

Van'da kültürel çekicilik ve gezilecek yerler: Van'da turizme yönelik gezilebilecek önemli yerlerden birisi Van Müzesi'dir. 1995 yıl sonu itibariyle, 17.199 arkeolojik, 1002 etnografik, 17.987 sikke, 4 tablet, 394 mühür ve mühür baskısı ile 153 el yazması eserden oluşan toplam 36.739 adet eserin kayıtlı ' bulunduğu müze, Van'ın başkentlik yaptığı Urartu Devletine ait çok çeşitli ve zengin eserleri nedeniyle dünyanın en büyük Urartu müzesi durumundadır (Köşker, 2001). Ancak sergi salonlarının yetersizliği nedeni ile 1 000 eser sergilenebilmektedir. Bu nedenle depoda bekletilen eserlerin sergilenmesi için yeni binalara ve salonlara gereksinim duyulmaktadır.

Bu depoda, Hristiyanlığın ilk dönemlerine ait, masa genişliğinde deri veya parşömen üzerine yazılmış Aramice kutsal metinlerin yazıldığı bir yazma bulunmaktadır. Aramice metinlerin önemi ise, Hz. İsa'nın konuştuğu ilk dil olmasıdır.[Radikal, 2006] Şu anda bu yazmanın depodaki yetersiz korunma koşullarında ne durumda olduğu dahi bilinmemektedir.

Van'da mutfak kültürü ve konaklama: Van'da sengeser, ayran aşısı, bulgur aşısı, sulu erişte, eşkili, keledoş, kabak boran, kayganak, kurutlu köfte, mihla, şille, çörek içi dağlardan toplanan ve bahçelerde yetişen değişik yabancı bitkilerin bir arada kullanılması yapılan yöresel yemekleri vardır. Ancak, Van'da turistik etkinliklerde 2826 kişi kapasiteli toplam 24 işletme olduğu anlatılmıştır. Bu sayı zengin bir yemek kültürüne sahip olan Van'da turistlerin arzu ettiği yemeklerin bulunabileceği ve turistlerin zevkine hitap edebilecek türden restoran ya da lokanta sayısının oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Otlu peynir, murtuga, gül reçeli, bal, kavut, cacık, tereyağı önemli kahvaltılıklardır. Özellikle yerli turistlerin tercih ettiği bu kahvaltılıklar, sadece Van'a özgü olan kahvaltı sofralarında tüketilmektedir. Ancak, kente özgün bu işletmeler sayıca 6 olup 235 kişilik kapasiteye sahiptir(Bkz. Çizelge 3.16). Bu sayıda sunulan hizmetlerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Konaklama hizmetleri açısından bakıldığında kentte dört, üç ve iki yıldızlı toplam 970 yatak kapasiteli 8, 1332 yatak kapasiteli 20 tane belediye belgeli otellerin dışında sunulan konaklama hizmeti yoktur. Turizm işletme belgeli otellere göre belediye belgeli otellerin nitelik olarak daha yetersizdirler. Tüm bunlar gözönünde bulundurulduğunda sunulan konaklama hizmetlerinde yetersiz olduğu söylenebilir.

Van'da Sağlık İmkanları: Bitlis, Muş, Hakkari gibi çevre illerin merkezi konumunda olan Van, Devlet Hastanesi, özellikle Yüzüncü Yıl Üniversite Araştırma Hastanesinin bulunması sağlık hizmetlerinin eksik olduğu yukarıda ki iller için sağlık konusunda bir çekim merkezi olmaktadır.

Kıyı turizmi

Van' Gölü'ne kıyısı olan Edremit ilçesinde 4 yıldızlı ve 3 yıldızlı otellerin (Bkz. Çizelge 3.8) ve restoran kampinglerin bulunması(Bkz. Çizelge 3.13), Gevaş ilçesinde kamping ve turistik işletme belgeli yeme –içme tesislerinin bulunması[Bkz. Çizelge 3.14] bu ilçelerin kıyı turizmi açısından gelişmiş olduğunu göstermektedir. Sayıca Edremit'ten daha az olanak sunmasına karşın, Akdamar Adası'na teknelerin Gevaş'tan hareket etmesi nedeni ile yoğunluğu bilinmemekle beraber yerli ve yabancı turistler tarafından daha çok ziyaret edilmektedir.

Kırsal Turizm

Kırsal turizm açısından dağcılık gelişmiştir. Artos, Süphan, ve Erek dağlarında turistler tarafından dağcılık yapılmaktadır.

3.3.3. Kaynaklara göre turizm

Doğal miraslar ve tarihi kültürel miraslara göre değerlendirilmektedir.

Doğal miraslar(Van İli'nde miras coğrafyalar/önemli doğal alanlar)

Önemli Doğa Alanları (Key Biodiversity Areas), Uluslar arası Doğa Koruma Kurumu(Conservation International), Dünya Kuşları Koruma Kurumu (BirdLife International) ve Dünya Bitkileri Koruma Kurumu (PlantLife) tarafından geliştirilen bilimsel kriterlere göre uluslararası öneme sahip olduğu kanıtlanmış alanlardır.

Eylül 2003'te Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yapılan Dünya Parklar Konferansı'nda pek çok uluslararası kuruluş tarafından hem Önemli Doğa Alanlarının belirlenmesi metodu, hem de bunların çok özel bir alt grubu olan Sıfır Yok Oluş Alanları (Alliance for Zero Extinction Sites) tartışılmıştır. Bu alanlar dünyada sadece bir tek noktada yaşayıp (endemik), o bölgede de tükenme noktasına gelmiş türleri içermektedir. Bu durumdaki coğrafyalarda önemli doğa alanı kabul edilmektedir [Yeşil Atlas, 20003].

Türkiye'nin uluslararası öneme sahip "Önemli Doğa Alanları" ve sınırları 1980'lerin sonlarından bu yana araştırılmaktadır. İlk olarak 1989 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) ve Dünya Kuşları Koruma Kurumu (BirdLife International) Türkiye'nin ilk Önemli Kuş Alanları kitabını yayımlamıştır. Bu çalışmayı nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan denizkaplumbağaları (DHKD/WWF-Türkiye) ve Akdeniz fokunun (SAD-AFAG) yaşadığı alanlarla ilgili envanterler izlemiştir. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları envanteri 1997'de DHKD, 2003'te ise Doğa Derneği tarafından revize edilmiştir. Türkiye'nin Önemli Kelebek Alanları'nı içeren

bir envanter, yine 2003 yılında InsectLife International tarafından hazırlanmıştır. Aynı yıl içinde ayrıca Doğal Hayatı Koruma Vakfı(WWF-Türkiye) tarafından Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları ve denizkaplumbağası alanları güncellemesi yayımlanmıştır. Türkiye'nin Önemli Doğa Alanlarıyla ilgili bölgesel çalışmalar da bulunmaktadır. Bugüne kadar ayrıntılı bir şekilde araştırılan bölgeler, İstanbul ilini, Konya Kapalı Havzası'nı ve Güneydoğu Anadolu'yu kapsamaktadır .

Türkiyenin Önemli Doğa Alanları Haritası⁷ hazırlanırken, yukarıda belirtilen ana envanterlerin tümü kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye canlıları ile ilgili pek çok uzman, ilk defa bu çalışmada kullanılmak üzere veri sunmuştur. Haritanın yapılması için dünyada sadece Türkiye üzerindeki tek bir noktada yaşayan ve orada da nesli tehlike altında olan bitki, balık, kelebek, memeli, sürüngen, amfibi türleriyle ilgili tüm veriler bir araya getirilmiştir ve böylece “Sıfır Yok Oluş Alanları tespit edilmiştir “Sıfır Yok Oluş alanları, yeryüzünde başka hiçbir noktada yaşamayan ve Uluslararası Doğal Hayatı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN)⁸'nin kırmızı liste kriterlerine göre nesli CR veya EN⁹ kategorilerinde tehlike altında olan bir ya da daha çok canlı türünü içermektedir. Türkiye'de şu ana kadar yüz tane sıfır yok oluş alanı tanımlanmıştır.

Bugüne kadar Türkiye’de tanımlanmış 266 Önemli Doğa Alanı bulunuyor. Bu alanlar toplam 14 milyon 894 bin 169 hektarlık alanı (Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %19’u) kaplamakla birlikte, bunun yaklaşık %80’nin henüz hiçbir koruma statüsü yoktur ve korunan alanlar da etkili bir şekilde yönetilmemektedir. Şekil.3.3

⁷ Türkiye'deki Önemli Doğa Alanları belirten harita nihai listeyi içermemektedir. Türkiye canlıları ve yaşam ortamları ile ilgili çalışmalar arttıkça, haritaya yeni alanlar eklenmesi söz konusu olacaktır. Alan sınırları çizilirken 30x30 metre çözünürlükteki LANDSAT uydu fotoğrafları kullanılmıştır. Bu çalışma Yeşil Atlas için Doğa Derneği Coğrafi Bilgi Sistemleri Birimi tarafından yapılmıştır [Yeşil Atlas, 2003].

⁸ IUCN Kırmızı Liste Sınıfları ve Ölçütleri, küresel tükenme riskleri yüksek olan türleri sınıflandırmak için kolayca anlaşılabilir bir sistem olarak tasarlanmıştır. Bu sistemin amacı, farklı türleri tükenme risklerine göre sınıflandırmak için açık ve nesnel bir yöntem oluşturmaktır.

⁹ Kırmızı Liste Sınıf ve Ölçütlerinin standart bir formatta kullanımını yaygınlaştırmak için aşağıdaki gösterim formları önerilir: Kırmızı Liste Sınıfı tam (uzun) ya da kısaltma şeklinde aşağıdaki gibi yazılabilir (başka dillere çevrildiğinde, kısaltmaların İngilizce kullanımları değiştirilmemelidir): Tükenmiş, EX; Doğada Tükenmiş, EW; Kritik, CR; Tehlikede, EN; Duyarlı, VU; Tehdite Yakın, NT; Düşük Riskli, LC; Yetersiz Verili, DD; Değerlendirilmemiş, NE.

de görüldüğü gibi, turuncu bölgeler koruma alanları, açık renkte gösterilen bölgeler ise korunmayan alanların yüzdesini işaret etmektedir. Barların üzerinde verilen rakamlar önemli doğa alanlarının her bölgede kapladığı alanı hektar cinsinden vermektedir. % işaretiyle gösterilen rakamlar ise önemli doğa alanlarının ne kadarının henüz korunmadığını belirtiyor. Miras Coğrafyalarımız olan tüm Önemli Doğa Alanları'nın zaman içerisinde uygun bir koruma statüsüne kavuşturulması ve Avrupa Birliği'nin Kuşları Koruma Yönetmeliği (79/409/EEC) ve Habitatları ve Türleri Koruma Yönetmeliği (92/43/EEC) kapsamında Türkiye'nin de katılması gereken Natura 2000¹⁰ doğal alanlar ağına dahil edilmesi gerekmektedir [Yeşil Atlas, 2003].

Şekil 3. 3 Türkiye'nin önemli doğa alanlarının koruma oranı [Yeşil Atlas, 2003].

10 Avrupa Birliği'nin (AB) Kuşları Koruma Yönetmeliği ve AB Habitatları ve Türleri Koruma Yönetmeliği altında sırasıyla SPA'lerin ve SAC'lerin belirlenmesi gerekmektedir. SPA ve SAC'lerin bütünü Natura 2000 adı verilen uluslararası korunan alanlar ağını oluşturmaktadır. Bu yönetmelik uyarınca AB'ye üye olan her ülke toprakları üzerindeki hayvanlar, bitkiler ve habitatlar açısından uluslararası öneme sahip alanları koruma altına almakla yükümlüdür. 1998 tarihli Avrupa Mahkemesi kararıyla BirdLife International tarafından geliştirilen ÖKA kriterleri, SPA'lerin belirlenebilmesi için en geçerli yöntem olarak kabul edilmiştir. Ülkemiz AB üyesi olmamasına rağmen, AB ile bütünleşme sürecinde bu yönetmelikler ulusal mevzuatımızla uyumlulaştırılması gereken bir belge olarak ortaya çıkmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı birçok resmi kurumla birlikte ve sivil toplum örgütlerinin de katkılarıyla biyolojik çeşitliliğin korunmasını tek bir yasal zemine oturtmaya çalışmaktadır.

Ancak, Önemli Doğa Alanları, içinde insan yaşamayan mutlak koruma alanları olarak görülmemelidir. Bir alana bulunduğu yer ve koşullar değerlendirilerek en uygun koruma statüsü verilmelidir.

Önemli Doğa Alanları genellikle sıra dışı coğrafi güzellikleri ve geleneksel yaşam biçimlerinin son örneklerini de barındırmaktadır. Bu nedenle tüm koruma ve gelişme projeleri bölgenin kendi doğal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak orada yaşayan insanlarla birlikte şekillendirmelidir. Önemli Doğa Alanları için koruma amaçlı ve katılımcı yönetim planları uygulanmalı ve doğal yapılarına zarar vermesi muhtemel kalkınma projeleri yeniden değerlendirilmelidir [Yeşil Atlas, 2003].

Önemli Doğa Alanları iki kriter kullanılarak belirlenir [Yeşil Atlas, 2003]:

1. Ana Kriter: Hassaslık (Vulnerability)

Nesli tehlike altına düşmüş türlerin önemli popülasyonlarını barındıran alanlardır. Nesli tehlike altında olan canlıların pek çoğu olağan koşullar altında geniş bir alana yayılma eğilimi gösterse de, bugün insan baskısı nedeniyle birbirinden kopuk ve çoğunlukla kendisini çevreleyen alanlardan kolayca ayrılabilen coğrafyalarda sıkışıp kalmışlardır. Örneğin, Toy (Otis tarda) adlı kuş türü elli yıl öncesine kadar Türkiye'deki hemen tüm bozkır ve tarım alanında yaygın olarak üremekteyken, bugün yalnızca 20-30 alanda kalmıştır. Buralar genellikle Anadolu'daki son geniş bozkır alanlarını veya avcılık baskısının nispeten az olduğu geleneksel tarım alanlarını içermektedir. Önemli Doğa Alanı kriterleri, nesli tehlike altındaki türler hakkındaki bilgileri kullanarak "hassas" coğrafyaları belirler.

2. Ana Kriter 2: Benzersizlik (Irreplaceability)

Yeryüzündeki bazı alanlar insan baskısı olmasa da kendilerini çevreleyen geniş coğrafyadan farklı özellikler taşır ve bu fark çoğu zaman belirgin doğal sınırlarla

kendini gösterir. Örneğin, Tuz Gölü, Orta Anadolu bozkırlarının ortasında daha ilk bakışta farklı bir oluşum olarak göze çarpar.

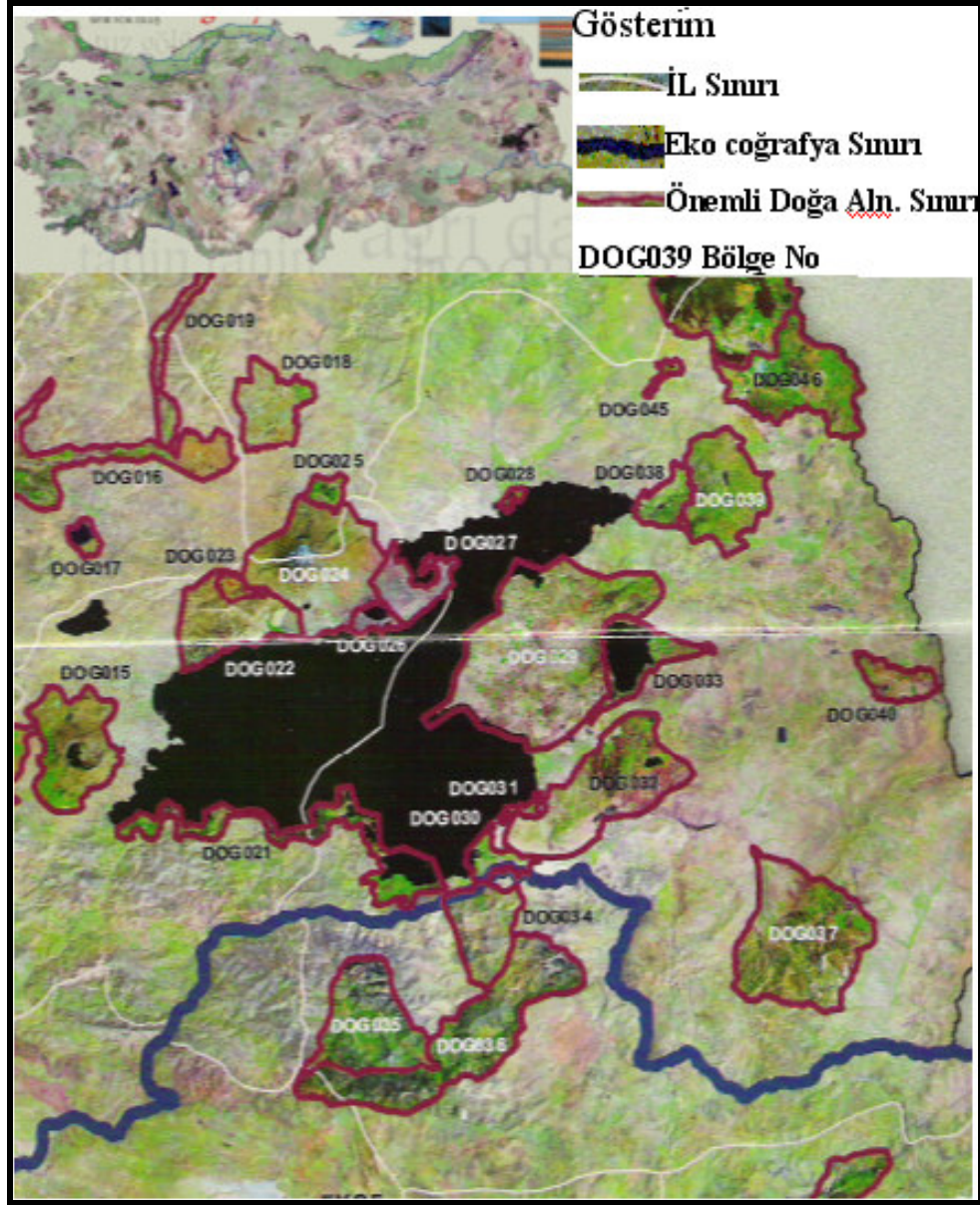
Biyocoğrafik olarak küçük bir iç deniz özelliği taşıyan Tuz Gölü, dünyanın başka hiçbir yerinde yaşamayan pek çok bitki ve hayvan türünün tek yaşam alanıdır. Turnaların (*Grus grus*), flamingoların (*Phoenicopterus ruber*) ve sakarca kazlarının (*Anser albifrons*) dünya nüfusunun önemli bir kısmı, yılın belli dönemlerinde bu gölün etrafında yaşamaktadır ve Tuz Gölü yok olduğu takdirde gidebilecekleri ikinci bir coğrafya daha yoktur.

Önemli doğa alanı kriterleri, Tuz Gölü gibi benzersiz coğrafyaları tanımlayabilmek için üç ayrı kategoriye (dar yayılışlı türler; tek bir biyoma endemik türler; ve yoğunlaşan türler) giren canlı topluluklarıyla ilgili verileri değerlendirir.

Özetle bu alanlar, birinci ve ikinci ana kriteri aynı anda sağlayan Önemli Doğa Alanları'dır ve hem çok hassas, hem de benzersiz alanlardır. Bu alanlar, yalnızca yerinde koruma çalışmalarının yararlı olabileceği türler ve yaşam ortamları için belirlenmektedir.

Yaygın dağılışlı memeli türleri veya kesintisiz dağılış gösteren geniş orman alanları gibi bazı tür ve yaşam ortamlarını koruma alanları korumak anlamlı değildir. Bu özelliklere sahip doğal alanlar veya türler önemli doğa alanı kriterlerini sağlamamaktadır ve etkili şekilde korunmaları için alan koruma dışındaki sürdürülebilir ormancılık veya doğa dostu yapılaşma gibi yöntemler devreye sokulmalıdır.

Yeşil Atlas için Doğa Derneği Coğrafi Bilgi Sistemleri Birimi tarafından yapılan Harita 3.1., bölge alan kodlarına göre sınıflandırılmış ve bölgelerdeki alan ise kodlara göre sınırlandırılmıştır.

Harita 3.1. Van İli'nde miras coğrafyalar/önemli doğa alanları(Yeşil Atlas, 2003)

Aşağıda Van İli'nin önemli doğal alanlarına ilişkin veri çizelgesi aşağıdaki gibidir(Bkz. Çizelge 3.18)

Çizelge 3.18. Van İlinin önemli doğa alanları ve korunma durumu [Yeşil Atlas ,2003].

İl	Alan Adı	Alan Kodu/ Bölge Kodu Harita 3.1 'e göre	Koruma Önceliği	Korunma Durumu	Yüzölçümü (Hektar)	Önemli Doğa Alanı Kriterlerini Sağlayan Tür Grupları
Van- Bitlis	Güney Van Gölü Kıyıları	DOG021	İzlenmesi Gerekli	%0.3'ü Korunuyor	33 980	Önemli Kuş Alanı
Van	Çelebibağı Sazlıkları	DOG028	Korumaya Bağımlı	Korunmuyor	1 238	Önemli Kuş Alanı Herpetofauna İçsu Balıkları
Van	Van Ovası	DOG029	Korumaya Bağımlı	%0.1'i Korunuyor	102 900	Önemli Kuş Alanı Herpetofauna İçsu Balıkları
Van	Dönemeç Deltası	DOG030	Korumaya Bağımlı	Korunmuyor	7 315	Önemli Kuş Alanı Herpetofauna İçsu Balıkları
Van	Edremit Sazlıkları	DOG031	Korumaya Bağımlı	Korunmuyor	1 855	Önemli Kuş Alanı Herpetofauna İçsu Balıkları
Van	Erek Dağı Ve Turna Gölü	DOG032	Korumaya Bağımlı	Korunmuyor sıfıryokoluş	52 070	Önemli Bitki Alanı
Van	Erçek Gölü	DOG033	Korumaya Bağımlı	Korunmuyor	20 380	Önemli Kuş Alanı
Van	Mukus Vadisi	DOG035	İzlenmesi Gerekli	Korunmuyor	38 490	Önemli Bitki Alanı
Van	Çatak Vadisi	DOG036	Korumaya Bağımlı	%10'u Korunuyor	63 830	Önemli Bitki Alanı Kelebekler

Çizelge 3.18. (Devam)Van İlinin önemli doğa alanları ve korunma durumu
[Yeşil Atlas ,2003].

Van	İspiriz Dağı	DOG037	Korumaya Bağımlı	Korunmuyor sıfıryokoluş	61 590	Önemli Bitki Alanı
Van	Bendimahı Deltası	DOG038	Korumaya Bağımlı	%25'i Korunuyor	9 266	Önemli Kuş Alanı Herpetofauna İçsu Balıkları
Van	Pirreşit Dağı	DOG039	izlenmesi Gerekli	Korunmuyor	38 040	Önemli Bitki Alanı
Van	Çimenova Gölleri	DOG040	Yeterince Bilinmiyor	Korunmuyor	95 80	Önemli Kuş Alanı
Van	Çiçekli Göl	DOG045	Yeterince Bilinmiyor	Korunmuyor	1 736	Önemli Kuş Alanı
Van	Çaldıran Ovası	DOG046	Acil	Korunmuyor Sıfır yokoluş	38 210	Önemli Kuş Alanı Önemli Bitki Alanı
Van- Ağrı	Tendürek Dağı	DOG047	İzlenmesi Gerekli	Korunmuyor	87 100	Önemli Bitki Alanı

Çizelge 3.18’de ifade edilen “koruma önceliklerine” ilişkin alan terimlerinin açıklaması şu şekildedir:

Çok Acil: 12 ay içinde kapsamlı bir koruma planı uygulanmadığı takdirde, tamamı yada büyük bir bölümü, geri dönüşsüz olarak yok olma tehlikesinde olan alanlar.

Acil: En geç iki yıl içinde, kapsamlı bir koruma planı uygulanmadığı takdirde, tamamı yada büyük bir bölümü, geri dönüşsüz olarak yok olma tehlikesinde olan alanlar.

Korumaya Bağımlı: Düzenli olarak göz altında tutulmadığı ve tek tek ortaya çıkan sorunlara yönelik müdahaleler yapılmadığı takdirde, önemli bir bölümü yok olma tehlikesinde olan alanlar.

İzlenmesi Gerekli: Henüz geri dönüşsüz zararlar veren bir tehditle karşı karşıya olmayan ancak düzenli olarak izlenmesi gereken alanlar.

Yeterince Bilinmiyor: Önemli Doğa Alanı'nın koruma önceliğini belirlemek için yeterince veri bulunmamaktadır.

Çizelge 3.18'de Van ili'ne özgü 16 önemli doğa alanı olduğunu görmekteyiz. Bu alanlar önemli bitki alanı, önemli kuş alanı, kelebekler ve içsu balıklarını içermektedir. Van İli'nde toplam 475 412 hektar önemli doğa alanları bulunmaktadır. Bu alanların 470 547¹¹ hektarı korunmamaktadır. Bir başka deyişle Van ili'nde önemli doğa alanlarının %98'si korunmamaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise 26 92 820 hektarlık önemli doğa alanlarının %92 'si korunmamaktadır (Bkz. Şekil 3.3). Van ilinde DoG037, DOG032 ve DOG046 sıfır yok oluş alanları olup tamamı korunmamaktadır. Oysa bu sıfır yok oluş alanlarında yer alan önemli kuş ve önemli bitki alanlarında yaşayan canlılar dünyada sadece bu noktalar üzerinde yaşayan ve nesli tehlike altında olan canlılardır. Yukarıda koruma önceliği dikkate alındığında, DOG046 (Çaldıran Ovası) “acil”, DOG032 (Erek Dağı ve Turna Gölü) ve DOG037 (İspiriz Dağı) “korumaya bağımlı” alanlardır.

Van ili su kuşları temelinde uluslararası öneme sahip sulak alanlar içerisinde yer almaktadır(Bkz. Resim 3.1).

¹¹ Van iline ilişkin önemli doğa alanlarının hesaplamasında DOG047(Ağrı-Van) ve DOG032(Bitlis-Van) olmak üzere her iki ili de kapsamaktadır. Bu alanların yaklaşık yarısı Van ili içinde yer almaktadır. Bu nedenle hesaplamada bu alanların yarısı toplamdan çıkarılmıştır.

bir ekonomik değere sahiptirler. Balıkçılık, tarım ve hayvancılık, saz üretimi, turizm olanaklarıyla bölge ve ülke ekonomisine önemli katkı sağlarlar .

Van'da önemli sulak alanlar içerisinde yer alan DOG21 (Güney Van Gölü Kıyıları) ve DOG 30 (Erçek Gölü'nün) uluslararası öneme sahip sulak alanlardır. Çizelge 3.18' de de görüldüğü gibi bu alanlar korunmamaktadır.

Oysa Türkiye'de önemli doğal alanlar 18 farklı koruma statüsüyle korunmaktadır. Hatta bazen tek bir alana birkaç koruma statüsü verilmektedir. Bu koruma statülerinin bir kısmı ulusal mevzuatımıza¹² göre ilan edilirken, bir kısmı da uluslararası sözleşmelere dayanarak oluşturulmuştur[EK-6.]. Ancak tüm bu statüleri uygulayabilmek için kısıtlı olanaklar bulunmaktadır ve bu nedenle alanlar etkili bir şekilde yönetilememektedir. Van'da bulunan önemli doğal alanların korunmadığını görmekteyiz.

Tarihi ve kültürel miraslar

Van'da 28 arkeolojik sit alanı, 5 doğal sit alanı, 1 tarihi sit alanı, ve 3 diğer sit alanı bulunmaktadır. 159 tane tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bulunmaktadır.

Yerli ve Yabancı Turistler tarafından en fazla ziyaret edilen önemli kaleler şunlardır:

Van Kalesi: Van Gölünün doğu kıyısında Urartu Kralı I .Sardur tarafından M.Ö. 840 yıllarında inşa edilmiş olup bir süre Urartulara başkentlik etmiştir. Kalede Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait ilave yapılar mevcuttur. Sağlam kayalık bir zemin üzerine oturtulmuş olan kale doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Yerden yüksekliği 80m uzunluğu 1800m ve genişliği 75m dir. Kale iç içe dört aradan oluşmakta, kalede dikkate değer yapılardan biri 5 m uzunluğunda 28 m genişliğinde ve 4.5m yüksekliğindeki Sardur Burcu blok taştan harçsız olarak yapılmıştır. 19. yüzyıl ortalan ile 20. yüzyılda kalede yapılan araştırmalarda, Urartu yerleşmesine

12 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 3167 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, Orman Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 3386 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

ilişkin fazla buluntu ele geçmemiştir. Geç dönem yapıları yüzünden mimari kalıntı yoktur. Ancak kuzeydoğuda Analı Kız olarak bilinen yerde 2. Saruri'nin yazıtları vardır. Kaledeki diğer yapılar ise Türk dönemindedir [İlal, 1994]. Her yıl yüzlerce turist tarafından ziyaret edilen Van Kalesi, önemli bir Urartu yerleşim yeridir.

Çavuştepe Kalesi: Van'a 23 km uzaklıkta, Van-Başkale yolu üzerinde Gürpınar ilçesi sınırları içersindedir. Urartu Kralı 2.Sardur tarafından yaptırılmıştır. Kalenin yüksekliği 80m, uzunluğu ise 850m dır. Duvar kalınlıkları yer yer 5-6 metreyi bulur. Su sarnıçları, erzak depoları, su kanalları ve kolonlarıyla hala varlığını sürdürmektedir. Kalenin yukarı kısmında ise bundan dört kez büyük olan Tanrı Irmuşini adına yaptırılan iki tapınak mevcuttur. Yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği yerlerden biri olan Çavuştepe Kalesinin ulaşımı son derece kolay ve ucuzdur [Köşker,2001].

Van Kalesi, Toprakkale ve Çavuştepe kalesinde yıllar öncesinde başlatılan arkeolojik kazılar günümüzde de sürdürülmektedir.

Hoşap Kalesi: Van- Hakkari İran güzergahında bulunan kale, adı bugün 'güzelsu'olarak değiştirilen Hoşap'ta bulunmaktadır. Hoşap Van'a 60km Gürpınar ilçe merkezine ise 39 km mesafededir. Sarp ve dik kayalıklar üzerine kondurulmuş kartal yuvasını andıran kale, geçmişi itariyle Urartu Devleti'ne (M.Ö. 9-6. yüzyıl) kadar iner. Kale, Osmanlı Devleti'ne Mahmudi Beylerinin yaptırdığı, şekliyle günümüze ulaşmıştır.

İç kale girişi kapıdaki kitabesine göre Mahmudi Süleyman Bey tarafından 1052 (Hicri 1643) tarihinde yaptırılmıştır. Üç surla çevrilmiş plan kalede iki cami, üç hamam, yer altı zindanları, çeşmeler ve çeşitli amaçlarla kullanılan çok sayıda oda vardır. Doğu ve güney cephesinde tırmanılması mümkün olmayan kale bir şato görünümündedir [Top, 1993].

Maddi olmayan miras

Bir ülkenin, toplumun kültür değerleri, bilindiği üzere o milletin dili edebiyatı, tarihi, dîni ve inançları, adet ve ananeleri, sanatı, folkloru, müşterek idealleri, düşünceleri ve duygularıdır.

El Sanatları: Farklı yörelerde farklı güzellikleri bulunan el sanatları Van ve yöresinde de önem taşımaktadır. Yaygınlığı başlangıç olarak Van'ın İran ve Doğu Türkistan yol kavşağında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ticari bakımdan önem taşıyan Van, zamanla ticaretin odak noktası haline gelmiş, böylece yörede bir canlılık başlamıştır [Köşker, 2001]. Bu alış verişler sayesinde Van ve yöresi el sanatları, değer ve çeşitlilik kazanmıştır.

Kilim Dokumacılığı: Van kiliminin özelliklerini; sık dokuması, ilik boylarının kısalığı, ağırlıklı olarak koyu renklerin kullanılması, (kırmızı, siyah, lacivert, yeşil, kahverengi, Van beyazı-kirli beyaz, sarı renk) motiflerinin sık ve karmaşık olması, bordur sayısının fazlalığı, stilize hayvan ve geometrik şekillerin çoğunlukta olması, motiflerin simetrik olarak düzenlenmesi şeklinde özetlemek mümkündür [Köşker, 2001].

Tümüyle yünden dokunan yöre kilimlerinden; Herkisuvak, Kasaran ve Jirki aşiretlerinin kilimleri çok ünlüdür. Van yöresindeki diğer önemli kilim isimleri şunlardır. Halit Beyi kilimi, Gülsarya kilimi, Karaboğ kilimi, Ayna (yöre adı Eynik) kilimi, Nehrek kilimi ve Lüleper kilimidir [Ünsal, 1995].

Van Gümüşçülüğü: Günümüzde çok az usta tarafından yürütülmektedir. Osmanlılardan kalma savat işlemeli kemer, köstek, bilezik, kolye ,tütün tabakası, ağızlık, tepelik kırbaç gibi eşyalar bulunmaktadır

Günümüzde yasayan el sanatlarının en önemlisi kilimlerdir. Van'da kilim dışında yün coraplar, gümüş takılar ve oyalar da yasayan el sanatlarıdır.

3.4. Turistik Organizasyon

Turizmde, toplam turistik talebi yönlendirmek toplam turistik arzın başarısına bağlıdır. Toplam turistik arzın başarısı ise, turizmde yönetici ögeleri olan, planlama, finansal destek, pazarlama ve politikaların başarılı bir şekilde organize edilmesine bağlıdır.

Ancak, planlama, finansal destek, pazarlama-promosyon ve politikalar, yatırımlar açısından turizmin yönetici ögelerini Van için değerlendirdiğimizde; planlama açısından çalışmalar ya gerçekleşmemekte ya da hedeflenen zamandan çok sonra gerçekleşmektedir. Uygulamada yaşanan bu aksaklıkların yanısıra, turizm alanındaki kamu ve özel sektör girişimleri ve kamu yatırımları yetersizdir. Pazarlama açısından, sivil toplum kuruluşları kamu kuruluşları fuarlar düzenleyerek ya da fuarlara katılarak ilin uluslararası anlamda tanıtılmasını amaçlamaktadırlar. Ancak ilde yer alan ve ilin pazarlanmasında etkin rol alabilecek olan konaklama işletmeleri ya da seyahat acentaları kendilerini tanıtmakta yetersiz kalmaktadırlar.

4. ALAN ÇALIŞMASI

Alan Çalışmasında görüşmeler 2005 yılı Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Çalışmada ziyaretçi anketi, konaklama anketi ve turizme yönelik ticari işletmeler anketi olmak üzere üç tip anket uygulanmıştır.

4.1.Yerli ve Yabancı Turistlerle Yapılan Görüşmelerin Sonuçları

2005 yılı Ağustos ayında ili 6000 yerli, 2500 yabancı turist ziyaret etmiştir. Alan çalışmasında 50'si yerli 82'si yabancı olmak üzere toplam 132 turist ile görüşme yapılabilmektedir.

Görüşme için hazırlanmış ziyaretçi anketinde, turistlerin tüketim harcamaları, konaklanan işletme içindeki yeme içme harcamaları, konaklanan işletme dışındaki yeme içme harcamaları, Van' a ulaşım için yapılan harcamalar, Van'ın içindeki ulaşım için yapılan harcamalar, hediyelik eşya için yapılan harcamalar, kişisel alışveriş için yapılan harcamalar, ve diğer(özen yerleri için bedel, rent a car vb.) harcamalar olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamadaki temel amaç, ziyaretçilerin Van'da ortalama kişi başına yaptıkları harcamayı ortaya koymaktır. Ziyaretçilerin tüketim harcamalarına ilişkin soruların yanı sıra, geldikleri ülke/kent, cinsiyetleri, yaşları, meslekleri sorulmuş ve böylece ili ziyaret eden turistlerin nereden, hangi yaş grubundan, hangi meslekten olan turistler tarafından tercih edildiği ortaya konularak turist profili belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, turistlerin ilde hangi konaklama işletme tipini tercih ettiği ve ziyaret için neden bu ili tercih ettiği, ilde nereleri ziyaret ettiği sorgulanarak en çok tercih edilen ya da en çok ziyaret edilen yerler saptanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise, turizmin sürdürülebilirliğinde önem teşkil eden, turistlerin yapmış olduğu bu ziyarete ilişkin memnuniyetlerini ortaya koyma yönünde, sunulan hizmetlerin niteliği, kendilerini emniyet ve güvende hissedip hissetmedikleri, görülen yerlere, yöresel davranış ve tutumlara ilişkin deneyimleri /görüşleri sorulmuştur.

Bu kapsamda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde, yerli turistlerin %76'sı iş nedeni ile Van'ı ziyaret etmektedir. % 24'ü ise Ankara, İstanbul, İzmir gibi diğer bölgelerden ildeki sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelmiştir. İş nedeni ile gelen yerli turistlerin % 32'si Diyarbakır'dan gelmiştir. Diyarbakır' da birçok firmanın bölgesel ana bayilerinin bulunması nedeniyle, ilin Diyarbakır ile ekonomik ilişkileri vardır. Bu yüzden özellikle Diyarbakır'dan gelen ziyaretçiler iş nedeni ile gelmektedir (Bkz.Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Görüşme yapılan yerli turistlerin geldikleri yere göre ziyaret amaçları [Alan Çalışması, 2005].

Gelinen Şehir	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Diyarbakır	16	32	2	4	18	36
İstanbul	7	14	3	6	10	20
Ankara	4	8	6	12	10	20
Erzurum	2	4	2	4	4	8
Mardin	2	4	0	0	2	4
Muş	3	6	0	0	3	6
Adana	1	2	0	0	1	2
Batman	0	0	1	2	1	2
Cizre	0	0	1	2	1	2
Eskişehir	0	0	1	2	0	2
İzmir	0	0	1	2	1	2
Mersin	1	2	0	0	1	2
Toplam	38	76	12	24	50	100

Yapılan görüşmelerde, yabancı turistlerin %18'i iş nedeni ile Van'ı ziyaret etmişlerdir. %82'i ise, Van'daki sosyal, tarihi kültürel değerleri görmek için gelmişlerdir. İş nedeni ile gelen yabancı turistler genellikle İran'dan gelmişlerdir. Bunun nedeni, Van ile İran arasındaki ekonomik ilişkilerin olmasıdır.

Yapılan görüşmelerde, konaklama işletmeleri İran'dan gelen ziyaretçilerin İran'da daha ucuz olan mallarını(özellikle gıda üzerine) satmak için ziyarette bulunduklarını belirtmişlerdir. Görüşmelerde, Van'a en fazla %24 oranla Fransa, %21 oranla İtalya ve %13 oranla Hollanda ülkelerinden geldiği görülmektedir (Bkz.Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Görüşme yapılan yabancı turistlerin geldikleri yere göre ziyaret amaçları [Alan Çalışması, 2005].

Gelinen Ülke	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler (Sayı)	Oran(%)	Toplam (Sayı)	Oran(%)
İran	8	10			8	8
Almanya		0	3	4	3	4
Avusturalya		0	2	2	2	2
Ermenistan		0	2	2	2	2
Fransa		0	20	24	20	24
Hollanda		0	11	13	11	13
İngiltere		0	1	1	1	1
İspanya		0	2	2	2	2
İsviçre		0	3	4	3	4
İtalya		0	17	21	17	21
Kanada		0	1	1	1	1
Slovenya		0	1	1	1	1
Tayvan		0	1	1	1	1
YeniZelanda		0	1	1	1	1
Yunanistan		0	9	11	9	11
Toplam	8	18	74	90	82	100

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile Van'ı ziyaret eden yerli turistlerin %32'si 3 yıldızlı otelde, % 14'ü 4 yıldızlı otelde, %4'ü belediye belgeli 1.sınıf ve %4'ü belediye belgeli 2.sınıf otelde konaklamayı tercih etmişlerdir. Büyük firmalara bağlı olarak satış temsilcisi olarak gelen turistlerin masrafları firma tarafından karşılandığı için, daha çok 3 yıldızlı ve 4 yıldızlı otelleri tercih etmektedirler (Bkz.Çizelge 4.3).

Sosyal, tarihi kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin ise % 6'sı 4 yıldızlı otelde, % 2'si 3 yıldızlı otelde, %6'sı belediye belgeli 2.sınıf otelde, %2'si belediye belgeli 1.sınıf otelde ve tatil kampında konaklamayı tercih etmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.3).

Ayrıca, yerli turistler 2 yıldızlı otellerin niteliklerine yakın olan belediye belgeli 1.sınıf ve 2. sınıf nitelikteki otelleri de konaklamak için tercih ettiklerini sözlü olarak ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.3. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre konakladıkları otellerin nitelikleri [Alan Çalışması, 2005]

Otelin Niteliği	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler (Sayı)	Oran(%)	Toplam (Sayı)	Oran(%)
2yıldızlı otel	6	12	3	6	9	18
3 yıldızlı otel	16	32	1	2	17	34
4 yıldızlı otel	7	14	3	6	10	20
Belediye belgeli 1.sınıf	2	4	1	2	3	6
Belediye belgeli 2.sınıf	7	14	3	6	10	20
Tatil kampı		0	1	2	1	2
Toplam	38	76	12	24	50	100

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile Van'ı ziyaret eden yabancı turistlerin, %1'i 2 yıldızlı otelde, % 7'si belediye belgeli 1.sınıf otelde, %1'i belediye belgeli 2. sınıf otelde konaklamayı tercih etmişlerdir. Bu ziyaretçiler İran'dan gelen ziyaretçilerdir. Konaklama işletmeleri, sözlü görüşmelerde, iş nedeni ile İran'dan gelen ziyaretçilerin, oda fiyatı daha ekonomik olan 2 yıldızlı ve belediye belgeli otelleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yabancı ziyaretçilerin, % 45'i 2 yıldızlı otelde, % 16'sı 4 yıldızlı otelde, % 11'i 3 yıldızlı otelde, % 9'u belediye belgeli 1.sınıf otelde, % 4'ü belediye belgeli 2.sınıf otelde, % 6'sı tatil kampında konaklamayı tercih etmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre konakladıkları otellerin nitelikleri [Alan Çalışması, 2005]

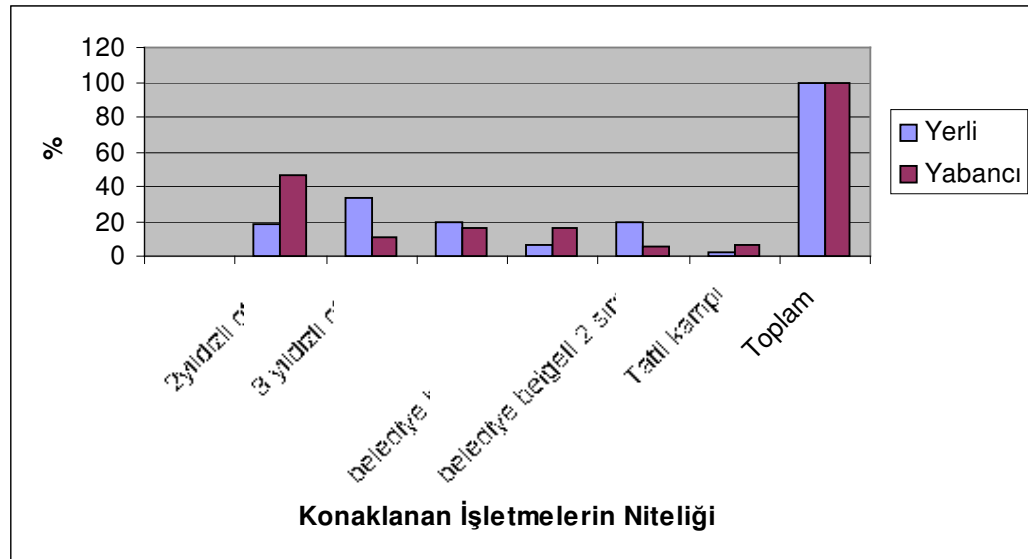
Otelin Niteliği	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler (Sayı)	Oran(%)	Toplam (Sayı)	Oran(%)
2yıldızlı	1	1	37	45	38	46
3 yıldızlı		0	9	11	9	11
4 yıldızlı		0	13	16	13	16
Belediye belgeli 1.sınıf	6	7	7	9	13	16
Belediye belgeli 2.sınıf	1	1	3	4	4	5
Tatil kampı		0	5	6	5	6
Toplam	8	10	74	90	82	100

Şekil 4.1 de de görüldüğü gibi yabancı turistlerin daha çok(%46) 2 yıldızlı otelde, yerli turistlerin (%34) ise 3 yıldızlı otelde konaklamayı tercih ettiklerini görmekteyiz

(Bkz.Çizelge 4.5). Bu gösterge gelen yabancı turistlerin, düşük gelirli olduklarını göstermektedirler.

Çizelge 4.5. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin konakladıkları otellerin niteliklerine göre yüzdesi [Alan Çalışması, 2005]

Otelin Niteliği	Yerli	Yabancı
	Oran(%)	Oran(%)
2yıldızlı otel	18	46
3 yıldızlı otel	34	11
4 yıldızlı otel	20	16
belediye belgeli 1.sınıf	6	16
belediye belgeli 2.sınıf	20	5
Tatil kampı	2	6
Toplam	100	100

Şekil 4.1. Görüşme yapılan yerli ve yabancı konakladıkları otellerin niteliklerine göre yüzdesi

Yapılan görüşmelerde, iş nedeniyle gelen yerli turistlerin, % 56'sı daha önce Van'ı ziyaret etmiştir. %10'u daha önce Van'ı ziyaret etmemiştir. Sosyal, tarihi kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin %20'si Van'ı daha önce ziyaret etmişlerdir. %24'ü ise Van'ı daha önce görmediklerini belirtmiştir (Bkz.Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre daha önce Van'ı ziyaret edip etmedikleri [Alan Çalışması, 2005]

	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Evet	28	56	10	20	38	76
Hayır	10	20	2	4	12	24
Toplam	38	76	12	24	50	100

Yapılan görüşmelerde, iş nedeniyle gelen yabancı turistlerin % 9'u daha önce Van'ı ziyaret etmiştir. %1'i daha önce Van'ı ziyaret etmemiştir. Sosyal, tarihi kültürel değerleri görmek için gelen yabancı turistlerin, %9'u Van'ı daha önce ziyaret etmişlerdir. %81'i ise Van'ı daha önce görmediklerini belirtmiştir (Bkz.Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre daha önce Van'ı ziyaret edip etmedikleri [Alan Çalışması, 2005]

	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Evet	7	9	7	9	14	18
Hayır	1	1	67	81	68	82
Toplam	8	10	74	90	82	100

Çizelge 4.8'de de görüldüğü gibi iş nedeni ile ziyaret eden yerli turistlerin %56'sı, yabancı turistlerin % 9'u Van'ı daha önce ziyaret etmişlerdir. İş nedeni ile gelen yerli turistlerin %20'si ve yabancı turistlerin % 1'i Van'ı daha önce ziyaret etmemişlerdir. Sosyal ve tarihi kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin %20'si ve yabancı turistlerin %9'u Van'ı daha önce ziyaret etmişlerdir. Sosyal ve tarihi kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin %4'ü ve yabancı turistlerin %81'i ise Van'ı daha önce ziyaret etmemişlerdir. Daha önce Van'ı ziyaret eden sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin yüzdesi yabancı turistlere göre daha yüksektir. Ancak hem yerli hem yabancı turistlerin Van'ın tarihi ve kültürel değerlerini tekrar görmek için gelmiş olması Van'daki turizmin sürdürülebilirliği açısından önemli ve olumlu bir göstergedir.

Çizelge 4.8. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre daha önce Van'ı ziyaret edip etmedikleri [Alan Çalışması, 2005]

	Yerli(%)		Yabancı(%)	
	İş	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler	İş	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler
Evet	56	20	9	9
Hayır	20	4	1	81
Toplam	76	24	10	90

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yerli turistlerin % 72'si erkek, % 4'ü kadındır. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin ise, %4'ü kadın, %4'ü erkektir. Genellikle iş nedeni ile gelen yerli turistler erkektir (Bkz.Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına cinsiyetleri[Alan Çalışması, 2005]

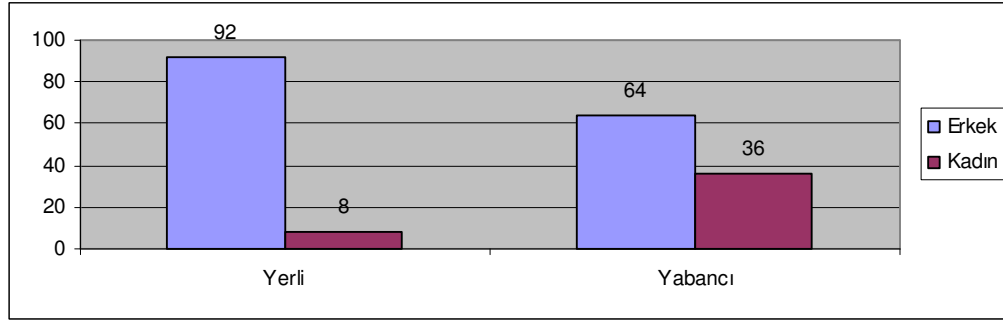
Cinsiyet	İş(Sayı)	Oran %	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Erkek	36	72	10	20	38	92
Kadın	2	4	2	4	12	8
Toplam	38	76	12	24	50	100

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni gelen yabancı turistlerin tamamı erkektir. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yabancı turistlerin %54'ü erkek %36'sı kadındır. İş nedeni ile gelen yabancı turistlerin tamamı erkek iken, kültürel amaçlı gelen turistlerin cinsiyetleri erkek ağırlıklı da olsa, aralarında kadınlarında bulunduğunu görmekteyiz. (Bkz.Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına cinsiyetleri[Alan Çalışması, 2005]

Cinsiyet	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Erkek	8	10	44	54	52	64
Kadın			30	36	30	36
Toplam	8	10	74	90	82	100

Şekil 4.2’de de görüldüğü gibi görüşme yapılan yerli turistlerde %92’si erkektir. Bu oran yabancı turistlerde %64 tür. Yerli turistlerin % 8’si kadın, yabancı turistlerin ise % 36’sı kadındır.

Şekil 4.2. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin cinsiyetlerinin yüzdesi
[Alan Çalışması, 2005]

Görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yerli turistlerin % 6’sı 20-24, % 20’si 25-29, %30’u 30-34, % 4’ü 35-39, % 8’i 40-44, % 6’sı 45-49, %2’si 50-54 yaş aralığındadır.. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için yerli turistlerin ise % 2’si 20-24, % 6’sı, 25-29, % 4’ü, 30-34, %10’u 45-49, %2’si 50-54 yaş aralığındadır. İş nedeni ile gelen yerli turistlerin geneli 20-34 arası yaşdadırlar. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin geneli ise 25-44 yaş aralığındadır. İş nedeni ile gelen yerli turistler daha genç nüfusu oluşturmaktadır. (Bkz.Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına yaş dağılımı [Alan Çalışması, 2005]

Yaş Dağılımı	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
20-24	3	6	1	2	4	8
25-29	10	20	3	6	13	26
30-34	15	30	2	4	17	34
35-39	2	4		0	2	4
40-44	4	8	5	10	9	18
45-49	3	6		0	3	6
50-54	1	2	1	2	2	4
55-59	0	0		0	0	0
Toplam	38	76	12	24	50	100

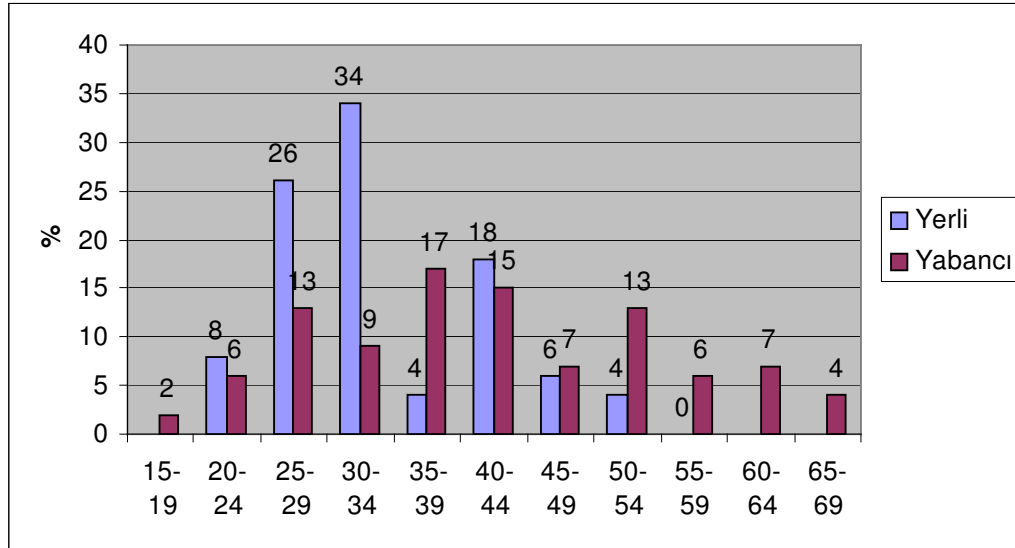
Görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yabancı turistlerin % 4'ü 25-29, %6'sı 35-39 yaş aralığındadırlar. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için yabancı turistlerin ise % 2'si 15-19, %6'sı 20-24, % 10'u 25-29, % 9'u, 30-34, %11'i 35-39, %15'i 40-44, %7'si 45-49, % 13'ü 50-54, % 6'sı 55-59, %7'si 60-64, %4'ü ise 65-69 yaş aralığındadır (Bkz.Çizelge 4.12).

İş nedeni ile gelen yabancı turistlerin geneli 25-39 arası yaşdadırlar. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yabancı turistlerin geneli ise 25-69 yaş aralığındadır olup, hemen hemen her yaş grubundan yabancı turistin Van'ı ziyaret ettiğini görmekteyiz (Bkz.Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına yaş dağılımı [Alan Çalışması, 2005]

Yaş Dağılımı	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
15-19	0	0	2	2	2	2
20-24	0	0	5	6	5	6
25-29	3	4	8	10	11	13
30-34	0	0	7	9	7	9
35-39	5	6	9	11	14	17
40-44	0	0	12	15	12	15
45-49	0	0	6	7	6	7
50-54	0	0	11	13	11	13
55-59	0	0	5	6	5	6
60-64	0	0	6	7	6	7
65-69	0	0	3	4	3	4
Toplam	8	10	74	90	82	100

Şekil 4.3'de de görüldüğü gibi 30-34 yaş aralığında en yüksek oranı % 34 ile yerli turistler oluşturmaktadır. 15-19 yaş aralığında % 2, 55-59 yaş aralığında % 6, 60-64 yaş aralığında % 7, 65-69 yaş aralığında %4 oranla ise, sadece yabancı turistler olduğunu görmekteyiz. Bu yaş aralığındaki turistler, sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yabancı turistlerdir.

Şekil 4.3. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin yaş dağılımı yüzdesi [Alan Çalışması, 2005]

Bu soruya cevap veren gelen yerli turistlerin %76'sı hizmet ve satış elemanları, %15'i profesyonel meslek grubunda, %9'u da yardımcı profesyonel meslek grubunda yer almaktadır. Yabancı turistlerin %50'si profesyonel meslek grubunda, %20'si yardımcı profesyonel meslek grubunda, %20 si hizmet ve satış elemanları ve %10'u büro ve müşteri hizmetinde çalışanlardır. Çizelge 4.13 de'de görüldüğü gibi, ağırlıklı olarak profesyonel meslek grubunda yer alanların ziyaret amaçları sosyal, tarihi ve kültürel değerler için, hizmet ve satış elemanları meslek grubunda yer alanların ziyaret amaçları ise iş içindir.

Çizelge 4.13. Yerli ve yabancı ziyaretçilerin ziyaret amaçlarına göre meslekleri % [Alan Çalışması, 2005]

	Yerli(%)		Yabancı(%)	
	İş	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler	İş	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler
Profesyonel Meslek Mensubu (Av., öğret.)		15		50
Yardımcı Profesyonel Meslek Grubu(teknisyen)		9		20
Hizmet ve Satış Elemanları	76		20	
Büro ve Müşteri Hizmetinde Çalışanlar				10

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yerli turistlerin % 4'ü arkadaşları akrabaları, % 4'ü reklamlar aracılığı ile Van' a yönelmişlerdir. %68'i çalıştıkları firmalar tarafından iş için gönderilmişlerdir. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yerli turistlerin %18 si arkadaş akraba tavsiyesi ile % 4'ü reklamlar, % 2 si seyahat acentası aracılığı ile Van'a yönelmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretlerini yönlendirmede bilgi aldıkları en önemli kaynak [Alan Çalışması, 2005]

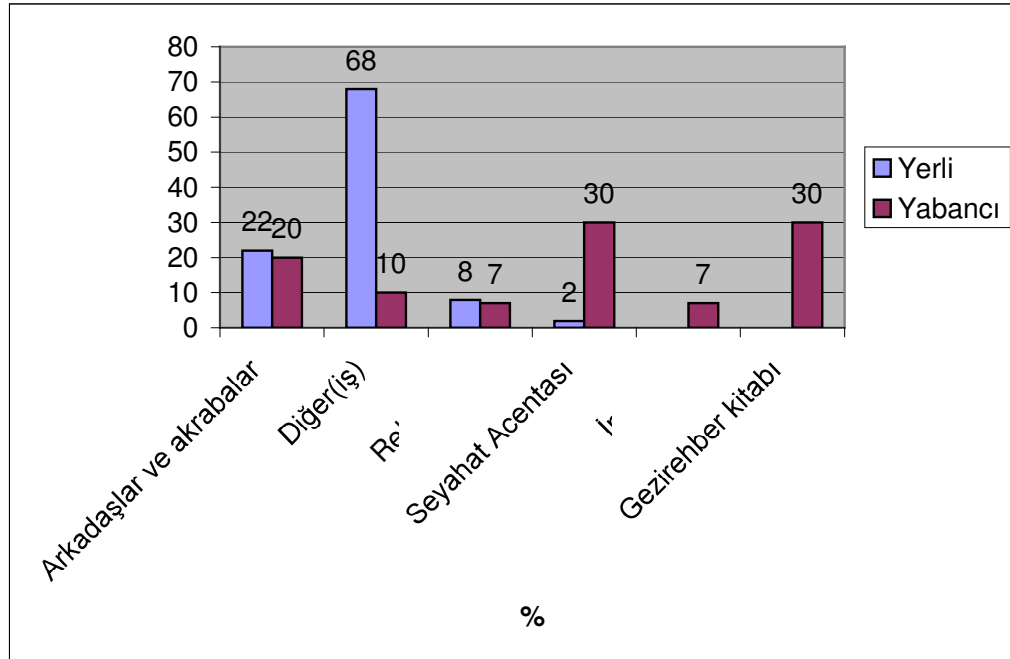
Bilgi Kaynağı	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Arkadaşlar ve akrabalar	2	4	9	18	11	22
Diğer(iş)	34	68	0	0	34	68
Reklamlar	2	4	2	4	4	8
Seyahat Acentası		0	1	2	1	2
Toplam	38	76	12	24	50	100

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yabancı turistlerin %10'u iş ilişkileri nedeniyle Van'a yönelmişlerdir. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için yabancı turistlerin ise % 20'si arkadaşlar, ve akrabaları aracılığıyla, %30'u gezirehber kitabı, %7'si internet, % 2'si reklamlar %30'u ise seyahat acentaları aracılığıyla Van'a yönelmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretlerini yönlendirmede bilgi aldıkları en önemli kaynak [Alan Çalışması, 2005]

Bilgi Kaynağı	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Arkadaşlar ve akrabalar		0	16	20	16	20
Diğer(iş)	8	10	0	0	8	10
Gezir rehber kitabı		0	25	30	25	30
İnternet		0	6	7	6	7
Reklamlar		0	2	2	2	2
Seyahat Acentası		0	25	30	25	30
Toplam	8	10	74	90	82	100

Şekil 4.4.de de görüldüğü gibi yerli turistlerin % 68 si, yabancı turistlerin ise %10'u iş ilişkileri nedeni ile Van' a ziyarette bulunmuşlardır. Bunun dışında sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yabancı turistler, yerli turistlerden farklı olarak %30 oranla seyahat acentası, %30 oranla gezirehber kitabı ve %7 oranla internetden yararlanarak Van'a ziyarette bulunmuşlardır. Van'ın internet ortamında ve gezirehber kitabında ve yurtdışı seyahat acentalarında yer alıyor olması Van'ın turizm etkinlikleri açısından uluslararası anlamda tanıtımının yapıldığının bir göstergesidir.

Şekil 4.4. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'a ziyaretlerini yönlendirmede bilgi aldıkları en önemli kaynak yüzdesi [Alan Çalışması, 2005]

Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yerli turistlerin %72'si bağımsız %4'ü özel grup olarak Van'a gelmişlerdir. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için yerli turistlerin % 86'sı bağımsız % 6'sı aile, % 8'i de özel grup olarak gelmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretçilerin sehayahatlerini organize etme biçimi [Alan Çalışması, 2005]

	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Bağımsız	36	72	7	14	43	86
Aile		0	3	6	3	6
Özel Grup	2	4	2	4	4	8
Toplam	38	76	12	24	50	100

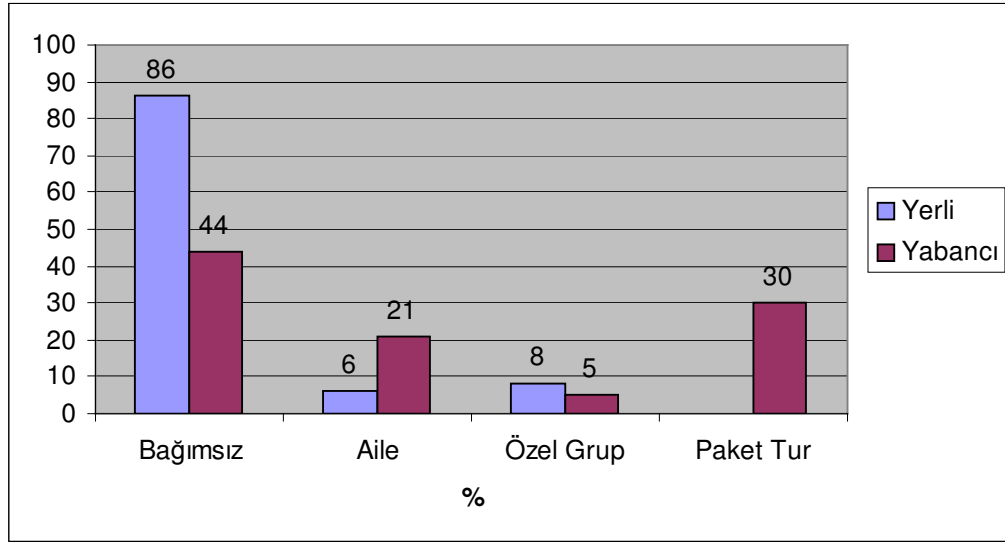
Yapılan görüşmelerde, iş nedeni ile gelen yabancı turistlerin %10'u bağımsız olarak Van'a gelmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.17).

Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen yabancı turistlerin ise, % 34'ü bağımsız % 21'i aile, %5'i özel grup, % 30'uda paket turla gelmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretçilerin sehayahatlerini organize etme biçimi [Alan Çalışması, 2005]

	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
Bağımsız	8	10	28	34	36	44
Aile		0	17	21	17	21
Özel Grup		0	4	5	4	5
Paket Tur		0	25	30	25	30
Toplam	8	10	74	90	82	100

Şekil 4.5'de de görüldüğü gibi yerli turistlerin % 86'sı bağımsızdır. Yabancı turistlerde ise, bağımsız, aile olarak gelenlerin toplamı %65 olduğundan paket turun öneminin daha az olduğunu görmekteyiz.

Şekil 4.5. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre ziyaretçilerin seyahatlerini organize etme biçimi [Alan Çalışması, 2005]

Görüşme yapılan yabancı turistlerin % 39'u otobüs+uçak ile seyahat etmişlerdir. Bu yüzdedeki turistler ülkelerinden önce İstanbul' a gelmişler, daha sonra ziyaret etmek istedikleri yerlere otobüs ile yani karayolunu kullanarak gitmişlerdir. Bu ziyaretçiler uçak ile geldikleri noktayı belirtmişlerdir. Ancak İstanbul varış noktasından direkt Van'a gitmediklerinden Van'a en son nereden (Diyarbakır, Ağrı vb.) otobüsle gelmişlerse onu belirtmişlerdir. Van'a otobüs ile geldiklerini belirten % 5'lik dilim ise, İran ve Ermenistan'dan gelen turistlerdir. Uçak ile geldiklerini belirten %10 luk dilim ise Van'a ülkelerinden direkt uçak ile seyahat etmişlerdir. Otomobil+ uçak ile seyahat eden %9'luk dilim ise uçakla önce İstanbul'a daha sonra Diyarbakır, Antalya gibi kimi kentlerden otomobil kiralayarak Van'a seyahat etmişlerdir. Yine uçak+otobüsü kullanan % 30'luk dilim ise paket turlarla seyahat eden turistler olup, bu turistler öncelikle uçakla İzmir, İstanbul ya da Trabzona gelmişler ve bu hareket noktalarından acentanın organize ettiği otobüslerle Türkiye turuna çıkmışlardır (Bkz. 4.18).

Çizelge 4.18. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaretlerini gerçekleştirmek kullandıkları ulaşım aracı [Alan Çalışması, 2005].

Ulaşım Aracı	Yabancı	
	Sayı(kişi)	Oran(%)
Otobüs+Uçak	32	39
Otobüs	4	5
Uçak	8	10
Otomobil	6	7
Paket Tur(Uçak+Otobüs)	25	30
Otomobil+Uçak	7	9
Toplam	82	100

Görüşme yapılan yerli turistlerin % 48'i otomobil ile seyahat etmişlerdir. Bunlar özellikle iş nedeni ile Diyarbakır, Erzurum gibi illerden gelen turistlerdir. %28'i ise otobüs ile İstanbul, Diyarbakır, Mardin gibi illerden, daha çok iş nedeni ile gelen ziyaretçilerdir. Uçakla gelen %28'lik dilim ise İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerden daha çok sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için gelen turistlerdir (Bkz. 4.19).

Çizelge 4.19. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaretlerini gerçekleştirmek kullandıkları ulaşım aracı[Alan Çalışması, 2005].

Ulaşım Aracı	Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)
Otobüs	14	28
Uçak	12	24
Otomobil	23	48
Toplam	50	100

Görüşme yapılan yerli turistlerin %42'si Van'da 1 gece, %58'si 2 gece ve %6'sı 3 gece konaklamaktadır. İş nedeni ile gelenlerin % 36'sı 1 gece, %40'ı 2 gece konaklamaktadır. Sosyal, tarihi ve kültürel değerleri görmek için turistlerin %42'si 1 gece, % 52'si 2 gece ve ' 6'sı 3 gece konaklamaktadır (Bkz.Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. Görüşme yapılan yerli turistlerin ziyaret amaçlarına göre Van'da konaklanan gün sayısı [Alan Çalışması, 2005].

Vanda Kalınan Gün Sayısı	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
1	18	36	2	6	21	42
2	20	40	8	12	29	52
3			2	6		6
Toplam	38	76	12	24	50	100

Görüşme yapılan yabancı turistlerin %60'ı 1 gece, %34'ü 2 gece, %6'sı 3 gece konaklamaktadır. İş nedeni ile gelenlerin %10'u 1 gece, sosyal, tarihi ve kültürel değerler için gelenlerin %60'ı 1 gece, %24'ü 2 gece %6'sı 3 gece konaklamaktadır (Bkz.Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. Görüşme yapılan yabancı turistlerin ziyaret amaçlarına göre Van'da konaklanan gün sayısı [Alan Çalışması, 2005].

Vanda Kalınan Gün Sayısı	İş(Sayı)	Oran(%)	Sosyal, tarihi ve kültürel değerler(Sayı)	Oran(%)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
1			50	60	50	60
2	8	10	20	24	28	34
3			4	6	4	6
Toplam	8	10	74	90	82	100

14 ya da 21 günlük paket turlar, Van'da sadece 1-2 gece konaklamaktadır. (Bkz.Çizelge 4.22). Paket turlar konaklamak için, turizm işletme belgeli olan otelleri tercih etmektedirler.

Çizelge 4.22. Görüşme yapılan paket turla gelen yabancı turistlerin paket tur kapsamında Van'da konakladıkları gün sayısı [Alan Çalışması, 2005].

Paket Turun Süresi	Vanda Konaklama Süresi	Sayı(kişi)	Oran(%)
14	1	2	8
14	2	17	68
21	1	2	8
21	2	4	16
Toplam		25	100

Sonuç olarak, iş nedeni ya da sosyal, tarihi, kültürel değerleri görmek için gelen yerli ve yabancı turistlerin en fazla 1-2 gün konakladıklarını görmekteyiz.

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'da gezip gördükleri yerlerin değerlendirilmesi

Görüşme yapılan yabancı turistlerin % 42'si, yerli turistlerin %64'ü merkezde yer alan Van Kalesi'ni öncelikli olarak ziyaret etmişlerdir. Yabancı Turistlerin % 23'ü, yerli turistlerin % 6'sı Van, Hoşap, Çavuştepe Kaleleri'ni ziyaret ederken yerli turistlerin %16'sı ve yabancı turistlerin % 4'ü kalelerin hiçbirini ziyaret etmeyi tercih etmemişlerdir (Bkz.Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri kaleler [Alan Çalışması, 2005].

	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Van Kalesi	34	42	32	64
Hoşap Kalesi	1	1	0	0
Çavuştepe Kalesi	1	1	0	0
Hiçbiri	3	4	8	16
Van ve Hoşap Kalesi	11	13	7	14
Van,Hoşap ve Çavuştepe Kalesi	19	23	3	6
Hoşap ve Çavuştepe	13	16	0	0
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli turistlerin % 39'u ve yabancı turistlerin %30'u kent merkezine daha yakın olan Muradiye Şelalesi'ni ziyaret etmişlerdir. Yabancı turistlerin % 5'i, Muradiye ve Ganisipi Şelalesini ziyaret etmişlerdir. Buna karşın yerli turistlerin %70'i ve yabancı turistlerin % 54'ü şelalelerin hiçbirini görmeyi tercih etmemişlerdir. (Bkz.Çizelge 4.24).

Çizelge 4.24. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri şelaleler [Alan Çalışması, 2005].

	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Muradiye Şelalesi	32	39	15	30
Ganisipi(Beyazbulak) Şelalesi	2	2	0	0
Hiçbiri	44	54	35	70
Muradiye ve Ganisipi Şelalesi	4	5	0	0
Toplam	82	100	50	100

Özellikle yabancı turistler tarafından %95 oranla en fazla görülen kıyı Gevaş İlçesi'nin kıyısıdır. Bunun nedeni, Akdamar Adası'na Gevaş kıyısından gidilmesidir. Edremit Kıyısı ise daha çok % 36 oranla yerli turistler tarafından tercih edilmektedir. Yabancı turistlerin %10'unu ve yerli turistlerin %34 'ü bu kıyıları görmeyi tercih etmemiştir (Bkz.Çizelge 4.25).

Çizelge 4.25. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri kıyılar [Alan Çalışması, 2005].

	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Edremit Kıyısı			18	36
Gevaş Kıyısı	74	95	15	30
Hiçbiri	8	10	17	34
Toplam	82	100	50	100

En kolay erişim Akdamar Adası'na olduğu için hem yerli (%52), hem de yabancı turistler (%87) ağırlıklı olarak Akdamar Adası'nı ziyaret etmektedirler. Çarpanak Adası'na gitmek için ise özel tekne kiralınmalıdır. Bu nedenle Çarpanak Adası tercih edilmemektedir. Yerli turistlerin %48'i, yabancı turistlerin % 13'ü bu adalardan hiçbirini görmeyi tercih etmemiştir (Bkz.Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da görmek istedikleri veya görmek istemedikleri adalar [Alan Çalışması, 2005].

	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Çarpanak	0	0	0	0
Akdamar	71	87	26	52
Hiçbiri	11	13	24	48
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'daki seyahatleri süresince memnuniyetlerinin değerlendirilmesi

Bu bölümde, turistlerin yapmış olduğu bu ziyarete ilişkin memnuniyetlerini belirleyebilmek için, sunulan hizmetlerin niteliği, kendilerini emniyet ve güvende hissedip hissetmedikleri, görülen yerlere, yöresel davranış ve tutumlara ilişkin deneyimleri /görüşleri sorulmuştur.

Hem yabancı turistlerin % 87'si, yerli turistlerin tamamı Van'da bulunmuş olmaktan hoşnut olduklarını belirtmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27.Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'da bulunmaktan hoşnut olup olmadığı [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	-	-	-	-
Katılmıyorum	1	1	-	-
Katılıyorum	45	55	30	60
Kesinlikle Katılıyorum	26	32	20	40
Kararsızım (Fikrim Yok)	10	12	-	-
Toplam	82	100	50	100

Van' a erişilebilirlikte memnuniyet

Yapılan görüşmelerde, Van'a erişilebilirlik açısından memnun olmadığını belirten turistler otomobil ya da otobüsle seyahat edenlerdir. Bunun en önemli nedenlerinden biride 2005 yılında karayollarında yol çalışmasının olmasıdır. Havayolunu tercih edenler ise olumsuz bir yanıt vermemişlerdir (Bkz.Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van'a erişimde memnun olup olmadığı [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	11	13	19	38
Katılmıyorum	25	31	16	32
Katılıyorum	18	22	8	16
Kesinlikle Katılıyorum	2	2	1	2
Kararsızım (Fikrim Yok)	26	32	6	12
Toplam	82	100	50	100

Çevre temizliğinden memnuniyet

Yapılan görüşmelerde, yabancı ve yerli turistlerin %66'sı, kenti temiz bulduklarını belirtmişlerdir.Yabancı ve yerli turistlerin %34'ü ise temiz bulmadıklarını belirtmişlerdir (Bkz.Çizelge 4.29).

Çizelge 4.29. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince kenti temiz bulup bulmaması [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	8	10	7	14
Katılmıyorum	20	24	10	20
Katılıyorum	50	61	32	64
Kesinlikle Katılıyorum	4	5	1	2
Toplam	82	100	50	100

Yapılan görüşmelerde, yabancı turistlerin %32'si yerli turistlerin % 46'sı gölü temiz bulurken, yabancı turistlerin %33'ü, yerli turistlerin %44'ü gölü temiz bulmamıştır. Oranlar birbirine oldukça yakındır (Bkz.Çizelge 4.30).

Turistlerin göl kıyılarının temizliğine ilişkin deneyimi ve memnuniyeti turizmin sürekliliğini tehdit etmesi açısından oldukça önemli bir konu olduğundan burada memnuniyetin yüksek çıkması olumsuz bir göstergedir.

Çizelge 4.30. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri süresince Van gölü ve kıyılarını temiz bulup bulmaması [Alan Çalışması, 2005]

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	9	11	9	18
Katılmıyorum	17	21	14	28
Katılıyorum	18	22	14	28
Kesinlikle Katılıyorum	9	11	8	16
Kararsızım (Fikrim Yok)	29	35	5	10
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'daki tarihi yerlere erişilebilirlik ve korunmasına ilişkin gözlemleri

Görüşme yapılan yabancı turistlerin % 42'si (kesinlikle katılmıyorum+katılmıyorum) yerli turistlerin % 66'sı tarihi ve kültürel yerlerin iyi korunmadığını düşünmektedir (Bkz.Çizelge 4.31).

Görüşme yapılan yabancı turistlerin % 35'i tarihi ve kültürel yerlerin erişilebilir olduğunu % 22'si ise, erişilebilir olmadığını belirtmişlerdir. % 43'ü ise bu konuda bir fikri olmadığını belirtmiştir.Yerli turistlerin yaklaşık %30'u tarihi ve kültürel yerlerin erişilebilir olduğunu % 42'si ise erişilebilir olmadığını belirtmişlerdir. % 28 lik bir dilim ise bu konuda bir fikri olmadığını belirtmiştir (Bkz.Çizelge 4.32).

Çizelge 4.31. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre tarihi ve kültürel yerlerin korunup korunmamasına ilişkin gözlemleri [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	8	10	26	52
Katılmıyorum	26	32	7	14
Katılıyorum	17	21	5	10
Kesinlikle Katılıyorum	5	6	3	6
Kararsızım (Fikrim Yok)	26	32	9	18
Toplam	82	100	50	100

Çizelge 4.32. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre tarihi ve kültürel yerlerin erişilebilirlik durumu [Alan Çalışması, 2005]

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	1	1	7	14
Katılmıyorum	17	21	14	28
Katılıyorum	24	29	11	22
Kesinlikle Katılıyorum	5	6	4	8
Kararsızım (Fikrim Yok)	35	43	14	28
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'daki el sanatlarını yeterli bulup bulmaması

Görüşme yapılan, yabancı turistlerin % 45'i yerli turistlerin %52'si Van'da sunulan el sanatlarını yeterli bulduklarını belirtmişlerdir (Bkz. Çizelge 4.33)

Çizelge 4.33. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre Van'daki el sanatlarını yeterli bulup bulmaması [Alan Çalışması, 2005]

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	2	2	2	4
Katılmıyorum	8	10	7	14
Katılıyorum	32	39	20	40
Kesinlikle Katılıyorum	5	6	6	12
Kararsızım (Fikrim Yok)	35	43	15	30
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin van yöresel yemeklerini tanıma fırsatı elde etmesi ve yemeklerin kalitesine ilişkin .gözlemleri

Yerli turistlerin %78'i, yabancı turistlerin %66'sı yöresel yemekleri tanımaktan memnundurlar. Aynı zamanda, yerli turistlerin %72'si, yabancı turistlerin %75'i de yemeklerin kalitesini iyi bulmuşlardır (Bkz. Çizelge 4.34 - Çizelge 4.35).

Çizelge 4.34. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin yöresel yemekleri tanımış olmasındandolayı memnuniyeti[Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	4	5	7	14
Katılmıyorum	4	5	2	4
Katılıyorum	36	44	31	62
Kesinlikle Katılıyorum	18	22	8	16
Kararsızım (Fikrim Yok)	20	24	2	4
Toplam	82	100	50	100

Çizelge 4.35. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere .göre yöresel yemeklerin kalitesinin iyi olup olmadığı [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	3	4	9	18
Katılmıyorum	6	7	3	6
Katılıyorum	43	52	30	60
Kesinlikle Katılıyorum	19	23	6	12
Kararsızım (Fikrim Yok)	11	13	2	4
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre konaklanan işletmenin kalitesi ve işletmelerdeki personelin hizmetinden yeterliliği

Görüşme yapılan yabancı turistlerin % 66'sı (katılıyorum+ kesinlikle katılıyorum) yerli turistlerin % 78'si konaklanan işletmelerden memnun olduklarının belirtmişlerdir (Bkz. Çizelge 4.36 - Çizelge 4.37).

Çizelge 4.36. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere .göre konaklanan işletmelerin kalitesinin yeterliliği [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	4	5	2	4
Katılmıyorum	5	6,	4	8
Katılıyorum	39	48	27	54
Kesinlikle Katılıyorum	15	18	15	30
Kararsızım (Fikrim Yok)	19	23	2	4
Toplam	82	100	50	100

Çizelge 4.37. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere .göre konaklanan işletmelerdeki personelin hizmetlerinin yeterliliği [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	2	2	1	2
Katılmıyorum	9	11	3	6
Katılıyorum	9	11	7	14
Kesinlikle Katılıyorum	32	39	24	48
Kararsızım (Fikrim Yok)	30	37	15	30
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlere göre van'da kendilerini güvende hissetme durumu

Uzun yıllar terör hareketlerinin etkisinde olan ilde, turistler şaşırtıcı bir şekilde kendilerini güvende hissettiklerini belirtmişlerdir. Oysa terörün yoğunlaştığı 90'lı yıllardan itibaren Van'ı ziyaret eden turist sayısında da hissedilir bir düşüş gözlenmiştir (Bkz. Çizelge 4.38).

Çizelge 4.38. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin kendini güvende hissetme durumu [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	1	1	-	-
Katılmıyorum	6	7	3	6
Katılıyorum	43	52	24	48
Kesinlikle Katılıyorum	26	32	11	22
Kararsızım (Fikrim Yok)	6	7	12	24
Toplam	82	100	50	100

Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin yapmış oldukları bu seyahatten tatmin olma ve buna bağlı olarak kenti tekrar ziyaret edip etmeyeceği .durumu

Yabancı turistlerin % 72'si (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) yerli turistlerin % 88'si (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) ödediği paranın karşılığını aldığını düşünmektedir (Bkz. Çizelge 4.39).

Çizelge 4.39. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'ı seyahatleri süresince ödediği paranın karşılığını alıp almadığını hissetme durumu [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	-	-	1	2
Katılmıyorum	3	4	1	2
Katılıyorum	45	55	22	44
Kesinlikle Katılıyorum	14	17	22	44
Kararsızım (Fikrim Yok)	20	24	4	8
Toplam	82	100	50	100

Yabancı turistlerin % 64'ü (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum), yerli turistlerin %86'sı (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum), bu seyahatten memnun kalmış ve ödediği paranın karşılığını aldığını ve Van'ı tekrar ziyaret etmek istediklerini belirtmişlerdir (Bkz. Çizelge 4.40).

Çizelge 4.40. Görüşme yapılan yerli ve yabancı turistlerin Van'ı tekrar ziyaret edip etmeme isteği [Alan Çalışması, 2005].

Görüş	Yabancı		Yerli	
	Sayı(kişi)	Oran(%)	Sayı(kişi)	Oran(%)
Kesinlikle katılmıyorum	6	7	2	4
Katılmıyorum	7	9	2	4
Katılıyorum	24	29	8	16
Kesinlikle Katılıyorum	29	35	35	70
Kararsızım (Fikrim Yok)	16	20	3	6
Toplam	82	100	50	100

4.2. Yerli ve Yabancı Turistlerin Yaptıkları Tüketim Harcamaları

Bu bölümde, turistlerin tüketim harcamaları, konaklanan işletme içindeki yeme içme harcamaları, konaklanan işletme dışındaki yeme içme harcamaları, Van' a ulaşım için yapılan harcamalar, Van'ın içindeki ulaşım için yapılan harcamalar, hediyelik eşya için yapılan harcamalar, kişisel alışveriş için yapılan harcamalar, ve diğer(ören yerleri için bedel, rent a car vb.) harcamalar olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamada ki temel amaç, ziyaretçilerin Van'da ortalama kişi başına yaptıkları harcamayı ortaya koymaktır.

Turizm Bakanlığı 1972 yılından itibaren Türkiye'ye giriş-çıkış yapan yabancı ziyaretçi ve vatandaş sayılarına ilişkin verileri sınır kapılarında Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı Pasaport Polisi'nin tuttuğu milliyet bazındaki kayıtlardan elde etmektedir. Turizm harcamasında; bir ülkede yabancı ziyaretçilerin ve yurtdışında ikamet edipte ziyaret için ülkesine gelen vatandaşların yapmış oldukları harcamalar, turizm gelirini, ülkenin vatandaşının yurtdışında yapmış olduğu harcamalar ise turizm giderini oluşturmaktadır.

2001 yılından itibaren Dünya Turizm Örgütü'nün ziyaretçi tanımına göre yurt dışında ikamet eden, fakat ziyaret için Türkiye'ye gelen vatandaşlarda ziyaretçi kapsamındadır. Bu nedenle bu tarihten itibaren TÜİK, Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Merkez Bankası'nın işbirliği ile yürütülen turizm gelir hesabında kullanılan "yabancı ziyaretçi anketi " bu vatandaşlara da uygulanmaktadır. Turizm gideri'de "çıkan vatandaş anketi"sonucunda elde edilmektedir.

Yabancı ziyaretçi anketinde, ulaşım için yapılan harcamalar sadece Türkiye içinde yapılan harcamaları kapsamaktadır. Bu nedenle çizelge 4.42 ve çizelge 4.44'ün, çizelge 4.46 ile karşılaştırılabilmesi için Van'da yerli ve yabancı turistlerin sadece Van için'de yapmış oldukları ulaşım harcamaları değerlendirmeye alınmıştır. Ancak bilgi vermesi açısından turistlerin Van'a ulaşmak için yaptıkları tüm ulaşım giderlerini içeren tüketim harcamaları da çizelge 4.43 ve 4.45'te görülmektedir.

Türkiye'ye gelen yabancı turistler 14 ya da 21 günlük paket turlara katılmaktadırlar. Paket turların fiyatı 1000-2100 dolar¹³ arasında değişmektedir. Tur kapsamında her şey dahildir. Bu süre zarfında ise Van da sadece 1-2 gece konaklanmaktadır. Ayrıca bu turlar yerli ve yabancı seyahat acentalarının organizatörlüğünde gerçekleşmektedir. Burada en ciddi sıkıntı yerli acentaların Ankara, İzmir, İstanbul merkezli olmasıdır.

Van merkezde 5 tane seyahat acentası bulunmasına rağmen, hiçbir acenta yurtdışı ile bağlantıya geçememektedir. Böylece turdan elde edilen kazanç kent dışındaki başka bir yerli acentanın olmaktadır. Her şeyin dahil olduğu bu tur kapsamında, Van'da sadece 1 ya da 2 gece konaklanan işletmeler tarafından ekonomik fayda sağlanmaktadır.

Van'da bu paket turlarla anlaşmalı birkaç sayıda restoran bu tip turlara hizmet vermektedir. Dolayısı ile bu durum birçok işletme tarafından memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Çünkü konaklama süresinin hem çok kısa olması hemde paket turların belli noktalara yönlendirilmesi hediyelik eşya vb gibi bireysel harcamalar tur kapsamında gerçekleşmemektedir.

Yukarıda belirtilen harcamalarda konaklanan işletme içindeki yeme içmeye yapılan harcama, hediyelik eşya için yapılan harcama ve kişisel alışveriş(kozmetik vb.) için yapılan harcamalar paket turla gelen turistlerin kendileri tarafından yapılmaktadır.

Ulaşımaya yapılan harcamalar, yeme içme için yapılan harcamalar ve ören yerlerine giriş ücretleri de dahil olmak üzere ise, acenta tarafından karşılanmaktadır. Ancak, tur rehberleri tarafından kişi başına yapılan ödemeler; konaklama harcamaları, konaklanan işletme dışındaki yeme içme harcamaları ve ören yerlerine giriş ücretleri Van'daki işletme tarafından kazanıldığı için tur rehberlerinden öğrenilerek Çizelge 4.41'de veri olarak kullanılmıştır.

¹³ Ağustos ayı 2005 1 Dolar: 1,354 YTL.

Çizelge 4.41. Paket turla seyahat eden yabancı turistlerin harcama dağılımı
[Alan Çalışması, 2005].

	Toplam Harcama Dağılımı (Dolar)	Ortalama Kişi Başına Harcama (Dolar)
Paket tur için ödenen miktar: Dolar	41 650	1 666
Konaklama için yaptığınız toplam harcama	1 420	57
Konaklama dışında yaptığınız toplam harcama	1 411	56
• yeme içme (konaklanan işletme içindeki) harcama	355	14
• yeme içme (konaklanan işletme dışındaki) harcama	786	31
• Van'a ulaşım için yapılan harcama	0	0
• Van'ın içindeki ulaşım için yapılan harcama	0	0
• Hediyelik eşya harcama	270	11
• kişisel alışveriş harcama	0	0
• diğer harcama	0	0
Toplam Harcama	2 045	82

Yapılan görüşmelerde, paket turla gelen 25 yabancı turistin toplam harcaması, 2045 dolardır. Ortalama kişi başına, 1666 dolar tur hizmetleri için, 14 dolar konaklanan işletme içindeki yeme içme için, 31 dolar konaklanan işletme dışındaki yeme içme için, 11 dolar hediyelik eşya için, 57 dolar konaklama için harcama yapılmıştır. Ortalama kişi başına yapılan toplam harcama ise, 82 dolardır (Bkz, Çizelge 4.41).

Çizelge 4.42. Yabancı turistlerin(paket tur hariç) tüketim harcama dağılımı(dolar)
[Alan Çalışması, 2005].

	Toplam Harcama Dağılımı (Dolar)	Ortalama Kişi Başına Harcama (Dolar)
Konaklama için yaptığınız toplam harcama	2 924	51
Konaklama dışında yaptığınız toplam harcama	4 698	82
• yeme içme (konaklanan işletme içindeki) harcama	289	5
• yeme içme (konaklanan işletme dışındaki) harcama	1 377	24
• Van'ın içindeki ulaşım için yapılan harcama	1 021	18
• Hediyelik eşya harcama	1 110	19
• kişisel alışveriş harcama(kozmetik,vb)	571	10
• diğer harcama(ören yerleri girişi, rent a car vb.)	330	6
Toplam Harcama	7 622	134

Çizelge 4.42 incelendiğinde Van'da, kalınan sürenin 1-2 gece olması nedeni ile ortalama kişi başına düşen harcama 134 dolardır. Ortalama kişi başına konaklama için 51 dolar, konaklanan işletme içindeki yeme içme harcaması 5, konaklanan işletme dışındaki yeme içme harcaması 24, Van içindeki ulaşım yapılan harcama 18, hediyelik eşya için yapılan harcama 19, kişisel harcamalar 10, diğer harcamalar ise 6 dolardır. Yapılan görüşmelerde, toplam 57 yabancı turistin (paket tur kapsamındaki 25 turist hariç) yapmış oldukları toplam harcama 7622 dolardır.

Ağustos ayında Van'ı 2500 yabancı turist ziyaret etmiştir. Gerçeği yansıtmamakla birlikte, kabaca bu turistlerin tamamının kişi başına 134 dolar harcadığını varsayarsak Ağustos ayı içinde Van'da 2500 turist, 335000 dolar harcama yapmıştır diyebiliriz. 2005 yılında ise 27753 yabancı turist ili ziyaret etmiştir. Ağustos ayı için yapılan hesaplamayı tüm yıla uyarlırsak turistlerin tamamı yaklaşık 3.718.902 dolar harcama yapmıştır.

Çizelge 4.43. Yabancı turistlerin(paket tur hariç) tüm ulaşım harcamalarını içeren tüketim harcama dağılımı(Dolar) [Alan Çalışması, 2005].

	Toplam Harcama Dağılımı(Dolar)	Ortalama Kişi Başına Harcama (Dolar)
Konaklama için yaptığınız toplam harcama	2 924	51
Konaklama dışında yaptığınız toplam harcama	24 163	424
• yeme içme (konaklanan işletme içindeki) harcama	289	5
• yeme içme (konaklanan işletme dışındaki) harcama	1 377	24
• Van'a ulaşım için yapılan harcama	2 073	36
• Uçuş Harcaması	17 392	305
• Van'ın içindeki ulaşım yapılan harcama	1021	18
• Hediyelik eşya harcama	1 110	19
• kişisel alışveriş harcama(kozmetik,vb)	571	10
• diğer harcama(ölen yerleri girişi, rent a car vb.)	330	6
Toplam Harcama	33 858	594

Çizelge 4.43'de görüldüğü gibi Van'a ulaşmak için yapılan ulaşım giderleri de bu hesaplamaya dahil edilirse, ortalama kişi başına düşen toplam harcamanın 134 dolardan, 594 dolara yükseldiğini görmekteyiz. Burdan hareketle tüketim harcamalarında ulaşım yapılan harcamaların seyahatte oldukça önemli bir payı olduğunu söylebiliriz.

Çizelge 4.44. Yerli ziyaretçilerin harcama dağılımı (YTL ve Dolar cinsinden)
[Alan Çalışması, 2005].

	Toplam Harcama Dağılımı (YTL)	Ortalama Kişi Başına Harcama Dağılımı (YTL)	Toplam Harcama Dağılımı (Dolar)	Ortalama Kişi Başına Harcama Dağılımı (Dolar)
Konaklama için yaptığınız toplam harcama	3 495	70	2 599	52
Konaklama dışında yaptığınız toplam harcama	7 074	141	5 259	105
• yeme içme (konaklanan işletme içindeki) harcama	496	10	369	7
• yeme içme (konaklanan işletme dışındaki) harcama	1 893	38	1407	28
• Van'ın içindeki ulaşım yapılan harcama	2 190	44	1 628	33
• Hediyeelik eşya harcama	1 615	32	1 201	24
• kişisel alışveriş harcama	615	12	457	9
• diğer harcama	265	5	197	4
Toplam	10 569	211	7 859	157

Yapılan görüşmelerde, toplam 50 yerli turistin yapmış olduğu harcama 7859 dolardır. Kişi başına ortalama toplam harcama 157 dolardır. Yerli turistlerin konaklama için yapmış olduğu ortalama kişi başına düşen harcama 52 dolardır. Ortalama kişi başına yeme içme (konaklanan işletme içindeki) 7, yeme içme (konaklanan işletme dışındaki) harcaması 28, Van içindeki ulaşım yapılan harcama 33, hediyeelik eşya harcaması 24, kişisel harcama 9, diğer harcamalar 4 olmak üzere ortalama konaklama dışında yapılan kişi başına harcama 105 dolardır.

2005 yılı Ağustos ayında ili 6 000 yerli turist ziyaret etmiştir. Kaba bir hespla bu ay içinde ziyaret eden turislerin tamamının kişi başına 157 dolar harcadığını varsayarsak, Ağustos ayında yerli turistler, toplam 942 000 Dolar harcama yapmıştır diyebiliriz. Aynı varsayımı tüm yıla uyarlırsak 2005 yılında ili 104 496 yerli turist ziyaret etmiş ve 16 405 872 Dolar harcama yapmıştır diyebiliriz.

Yukarıda yapılan basit hesaplama, Van'da iç turizmin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü yerli turistlerin yabancı turistlere göre ortalama kişi başına yaptıkları harcama daha fazladır. Ayrıca ili ziyaret eden yerli turist sayısı yabancı turist sayısına göre daha fazla olduğundan ilin ekonomik kalkınmasında iç turizmin önemi gözardı edilemez.

Çizelge 4.45. Yerli ziyaretçilerin tüm ulaşım harcamalarını içeren tüketim harcama dağılımı (ytl ve dolar cinsinden) [Alan Çalışması Görüşme Sonuçları, 2005].

	Harcama Dağılımı (YTL)	Ortalama Kişi Başına Harcama Dağılımı (YTL)	Harcama Dağılımı (Dolar)	Ortalama Kişi Başına Harcama Dağılımı (Dolar)
Konaklama için yaptığınız toplam harcama	3495	69	2 599	52
Konaklama dışında yaptığınız toplam harcama	14 888	297	11 069	221
• yeme içme (konaklanan işletme içindeki) harcama	496	10	369	7
• yeme içme (konaklanan işletme dışındaki) harcama	1 893	38	1407	28
• Van'a ulaşım için yapılan harcama	7 814	156	5 810	116
• Van'ın içindeki ulaşım yapılan harcama	2 190	44	1 628	33
• Hediyelik eşya harcama	1 615	32	1 201	24
• kişisel alışveriş harcama	615	12	457	9
• diğer harcama	265	5	197	4
Toplam	18 383	366	13 668	273

Yerli ziyaretçilerin tüm ulaşım giderlerini bu hesaplama katarsak ortalama kişi başına 273 dolar harcama yapıldığını görmekteyiz. Bu oran yabancı turistlerde 134 dolardan, 594 dolara çıkarken, yerli turistlerde 157 dolardan 273 dolara çıkmıştır. Bunun temel nedeni yabancı turistlerin Van'a ulaşmak için, ulaşım giderlerinin yerli turistlere göre daha fazla olmasıdır.

Çizelge 4.46 2005 yılı aylık turizm geliri [TÜİK, 2006].

Aylar	Turizm Geliri(Dolar)	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başına Ortalama Harcama
Ocak	689 539 352	960 696	718
Şubat	547 522 938	777 537	704
Mart	756 662 088	1 117 340	677
Nisan	860 424 048	1 351 782	637
Mayıs	1 400 417 386	2 181 170	642
Haziran	1 499 979 613	2 353 311	637
Temmuz	2 602 469 252	3 073 718	847
Ağustos	3 453 346 310	4 002 939	863
Eylül	2 762 394 435	3 201 087	863
Toplam	14 572 755 422	19 019 582	766

2005 yılında yabancı ziyaretçiler ve yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarına uygulanan anket sonucuna göre yabancı başına ortalama harcama 678,7 dolar, vatandaş başına ortalama harcama ise 348 dolar olarak gerçekleşmiştir [TÜİK,2006].

2005 yılında toplam turizm geliri 14.572.755.422 dolar, Ağustos ayında ise, 3.453.346.310 dolardır. Ağustos ayında kişi başına ortalama harcama 863 dolardır. Van'da ise yabancı turistlerde bu oran 134 dolar, yerli turistlerde 157 dolardır. Her iki değerde 863 doların oldukça altındadır. Bunun en temel nedeni, ulaşım giderlerinin Van ili içindeki ulaşım giderlerini içermesi, Van'da kalınan sürenin 1-2 gece ile sınırlı olması ve sunulan turistik etkinliklerin yetersiz oluşu, yani turistleri para harcamaya yönlendirecek organizasyonun zayıf olmasıdır (Bkz. Çizelge 4.46).

Turistlerle yapılan görüşmelerin genel değerlendirmesi

Yapılan görüşmelerde, Van'ı yerli turistlerin %76'sı iş nedeni ile ziyaret ederken %24'ü ise sosyal, tarihi kültürel değerleri görmek için ziyaret etmişlerdir. Yabancı turistlerin ise, % 90'ı sosyal, tarihi kültürel değerleri görmek için, %10'u iş nedeni ile ziyaret etmişlerdir. Dolayısı ile kültürel turizm ve iş turizmi olmak üzere iki tip turizm etkinlik tipi görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde, Van'a, iş nedeni ile gelen yerli ya da yabancı turistlerin tamamı erkektir. Kültürel turizm etkinlik tipinde ise hem kadın hem de erkek turistler yer almaktadır. Kültürel turizm etkinlik tipinde yer alan yabancı turistler en fazla %17 oranla 35-39 yaş aralığında olmakla birlikte, 15-19 ve 65-69 olmak üzere her yaş grubundan yabancı turisti görebilmekteyiz. İş turizmi için gelen yerli turistler ise en fazla %30 oranla 30-34 yaş aralığındadır. Kültür turizmi için gelen yerli turistler en fazla %10 oranla 40-44 yaş aralığındadır. Kültür turizmi için ziyarette bulunan yerli ve yabancı turistler genelde profesyonel meslek grubunda (av., öğr., doktor vb.) yer alırken, iş turizmi için ziyarette bulunanların hizmet ve satış elemanları meslek grubunda yer aldıklarını görmekteyiz.

İş turizmi etkinlik tipinde yer alan yerli turistlerin % 68'i çalıştıkları firmalar, %8'i ise reklamlar ya da arkadaşlarının tavsiyesi aracılığı ile Van'a yönlendirilmiştir. Kültür turizmi etkinlik tipinde yer alan yerli turistlerin %18'i akraba arkadaş tavsiyesi %6' sı ise reklamlar ve seyahat acentaları aracılığı ile Van'a yönelmişlerdir. Sonuç olarak yerli turistlerin seyahatlerini yönlendirmede en temel etkenler, Van'ın, Ankara, İstanbul, Diyarbakır gibi kentlerdeki firmalarla ekonomik ilişkileri ve daha önce kenti ziyaret etmiş arkadaş akrabaların tavsiyesi olarak nitelendirilebilir.

Yabancı turistlerin seyahatlerini yönlendiren temel etmenler iş turizminde, Van'ın İran ile olan ekonomik ilişkileridir. Kültür turizminde ise yerli turistleri yönlendiren etmenlerden farklı olarak, yabancı turistlerin %30'u gezi rehber kitabı(guide book), %30'u seyahat acentaları(yurtdışı acenta), %7 si internet aracılığıyla seyahatlerini Van'a yönlendirmişlerdir. Firmaların, kentlerin, tur operatörlerinin WEB siteleri her türlü bilgiye erişmeyi ve yönelmeyi büyük ölçüde etkilediği için, yabancı turistlerin Van'a seyahatini yönlendiren, internet, yurtdışı seyahat acentaları ve gezi rehber kitabı gibi bu temel etmenlerin yönlendirici olması olumlu bir göstergedir.

Yapılan görüşmelerde, Van'ı ziyaret eden yerli turistlerin seyahatlerini gerçekleştirme biçimi, daha çok bağımsız iken, yabancı turistlerde seyahatlerini gerçekleştirme biçimi bağımsız, aile, paket tur ve özel gruptur.

Yerli turistlerin gerek iş turizmi olsun, gerek kültür turizmi olsun Van'da genellikle 1-2 gece konakladıklarını görmekteyiz. Aynı şekilde yabancı turistler de, en çok 1-2 gece konaklamaktadırlar. Sonuç olarak turizm etkinlik tipi değişse de bu durum geceleme sayısını değiştirmemektedir. Kalınan gün sayısının kısa olması, turistlerin ilde yapacağı tüketim harcamaları toplamının da süreye bağlı olarak daha az olması demektir. Özellikle kültür turizmi için gelen turistlerin, ilde konaklama süresini artırmak için turistik etkinliklerin çeşitlenmesi ve organize edilmesi önem taşımaktadır. Toplam turistik arzı yönlendiren organizasyon olmadığı sürece toplam talepten artış beklenemez.

Yapılan görüşmelerde, yabancı turistlerin % 23'ü ildeki Van, Hoşap, Çavuştepe Kalesi'ni görmeyi tercih etmişlerdir. Yerli turistlerin ise % 6'sı bu kalelerin tamamını görmeyi tercih etmişlerdir. Hem yabancı hem yerli turistlerin en çok görmeyi tercih ettikleri kale yabancı turistlerde % 42, yerli turistlerde % 64 olmak üzere erişimin daha kolay olması nedeni ile merkezde bulunan Van Kalesi'dir. Ancak, yabancı turistlerin % 4'ü, yerli turistlerin % 16'sı bu kalelerin hiçbirini ziyaret etmeyi tercih etmemişlerdir. Sonuç olarak görmek için en fazla tercih edilen kale Van Kale'sidir.

Görüşmelerde, yabancı turistlerin, % 39'u, yerli turistlerin % 30'u kent merkezine en yakın olan Muradiye Şelalesi'ni görmeyi tercih etmişlerdir. Erişimi Muradiye Şelalesi'ne göre daha zor olan Ganisipi Şelalesi ise yerli turistlerin hiçbirisi tarafından tercih edilmezken, yabancı turistlerin %2'si tarafından tercih edilmiştir. Yerli turistlerin %70'i, yabancı turistlerin %54'ü bu şelalelerin hiçbirini görmeyi tercih etmemişlerdir.

Yabancı turistlerin % 95'i, yerli turistlerin %30'u Akdamar Adası'na Gevaş kıyısından gidildiği Gevaş ilçesinin kıyılarını görmeyi tercih etmektedirler. Edremit Kıyısı ise daha çok % 36 oranla yerli turistler tarafından tercih edilirken, yabancı turistlerin hiçbirisi Edremit Kıyısını görmeyi tercih etmemektedir. Yabancı turistlerin %10'u ve yerli turistlerin % 34'ü ise bu kıyıların hiçbirini görmeyi tercih etmemişlerdir. Hem yerli, hem yabancı turistler tarafından görülmeyi tercih edilen ada Akdamar Adası'dır. Oluşturulmuş özel gruplar tarafından, özel teknelerin kiralanması ile gidilebilen Çarpanak Adası ise tercih edilmemektedir.

Sonuç olarak turistler daha çok erişimin kolay olduğu yerleri gezip görmeyi tercih etmektedirler. Turistlerin taleplerini yönlendirmede etkili olan yerleşmelere göre, ve kaynaklara göre var olan olanakların da organizasyonlarla yönlendirilmesi gerekliliği burada da kendini göstermektedir. Çünkü yönlendirilmemiş toplam turistik arz, var olan tarihi ve kültürel değerlere, doğal değerlere olan talebide yukarıda da görüldüğü gibi azaltmaktadır.

Turizmin sürdürülebilirliğinde önem teşkil eden, turistlerin yapmış olduğu bu ziyarete ilişkin memnuniyetlerini ortaya koyma yönünde, sunulan hizmetlerin niteliği, kendilerini emniyet ve güvende hissedip hissetmedikleri, görülen yerlere, yöresel davranış ve tutumlara ilişkin deneyimleri /görüşleri sorulmuştur. Genel olarak, görüşme yapılan turistler, yörede sunulan konaklama hizmetlerinden, konaklama hizmetlerindeki personel kalitesinden memnun kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, yöresel yemekleri tanımaktan hoşnutturlar. Yörede sunulan el sanatlarını ise yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Ancak, tarihi ve kültürel yerlere erişim açısından yeterli hizmetlerin sunulmaması ve bu yerlerin yeterli derecede korunmaması ise ziyaretçilerin bu konuda memnuniyetsizlik duymasına neden olmuştur. Çevresel açıdan bir diğer memnuniyetsizlik ise göl kıyılarının kirli olduğu yönündedir. Van'ın, uzun yıllar terör hareketlerinin etkisinde olmasına rağmen, ziyaretçilerin kendilerini Van'da güvende hissettiklerini belirtmiş olması, şaşırtıcı olmasına karşın olumlu bir göstergedir. Ayrıca, ziyaretçilerin yoğunluğunun bu seyahatten memnun kalması ve tekrar Van'ı ziyaret etmek istemeleri de oldukça olumlu bir göstergedir. Çünkü turizmin başarılı bir şekilde organize edilmesi gelecekte bu memnuniyetin düzeyini daha da artıracak ve yukarıda bahsedilen memnuniyetsizliklerde yerini memnuniyete bırakacaktır.

Yapılan sınırlı görüşmelerde, yabancı turistler ortalama kişi başına 134 dolar harcarken, yerli turistler 157 dolar harcamaktadır. 2005 yılında Ağustos ayında Türkiye'de turistlerin kişi başına harcaması 863 dolardır. Bu orana göre, Van'da kişi başına ortalama harcama oldukça düşüktür. Bunun nedeni kalınan sürenin 1-2 gün gibi kısa süreli olmasının yanı sıra, ilde, turistin para harcamasını yönlendirecek turistik etkinliklerin ve organizasyonun yetersiz olmasıdır. Van'da, 2004 yılına oranla 2005 yılında Yerli Turist Sayısında % 25 artış, yabancı turist sayısında % 15 artış olmuştur 2005 yılında ili, 104496 yerli, 27553 yabancı turist ziyaret etmiştir. Yerli turistlerin daha fazla harcama yapması ve sayıca yabancı turistlere göre daha fazla olması Van'da iç turizmin daha önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

4.3. Görüşme Yapılan Konaklama İşletmeleri

Turizm işletme belgeli 13 otelden 12'si yani % 92'si, belediye belgeli 23 otelden 14'ü yani % 60'ı ile görüşme yapılmıştır.

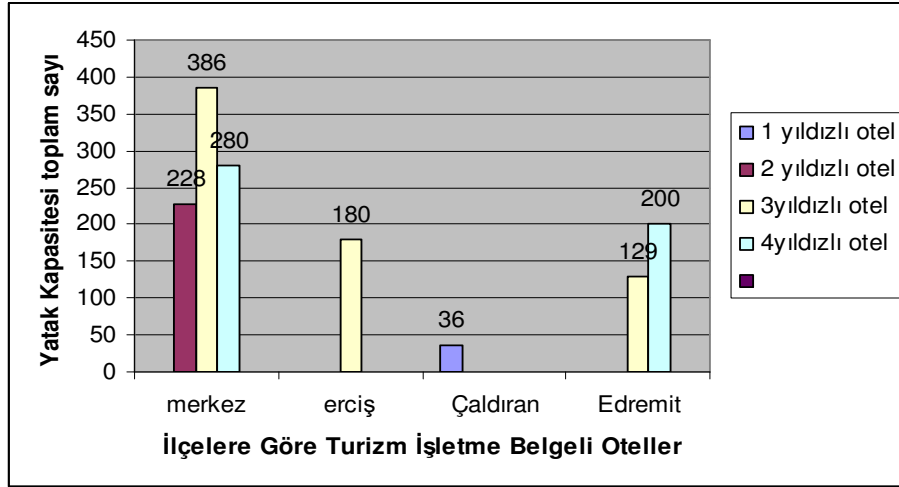
Bu görüşmede, işletmenin tipi, yatak kapasitesi, faaliyet süresi, işletme sahibinin yöre sakini olup olmadığı gibi soruların yanı sıra, yöre sakini ve yöre sakini olmayan çalışanların sayısı, sezonluk yada mevsimlik geçici olarak farklı il ya da ülkelerden personel çalıştırıp çalıştırılmadığı böylece turizmin alanda ne kadar etkin olduğu ve turizmden dolayı geçici işçi göçü alıp almadığı ve yöre insanının ne kadarının istihdam edildiği, ayrıca işletmelerin yatak başına düşen istihdamı karşılayıp karşılamadığı belirlenmektedir. Ayrıca, çalışanlara verilen aylık gelirin derecesi ile turizm etkinliklerinde çalışanların sosyo-ekonomik açıdan tatmin olup olmadığı belirlenmektedir. Konaklama işletmelerinde sunulan hizmet kalitesini belirlemeye yönelik çalışan personelin ne kadarının hangi seviyede ve turizmle ilgili eğitim alıp almadığı sorulmuştur. İşletmelerin pazarlama açısından kendilerini uluslar arası/yerel ölçekte ne kadar tanıtabildiğini ortaya koyabilmek için en fazla kullandıkları tanıtım şekli sorgulanmıştır. Turizmin işletmelere olan ekonomik katkısını ortaya koymak için gelir ve gidere ilişkin sorular sorulmuş ayrıca talep edilen mal ve hizmetlere olan talebin yerel kaynaklardan hangi oranda yararlanıldığı sorulmuştur. Son olarak da, ilde turizmi olumsuz etkileyen faktörlerin olup olmadığı ve bu konudaki önerileri/görüşleri açık uçlu olarak sorulmuştur.

Bu kapsamda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

İlçelere göre turizm işletme belgeli otellerin toplam yatak kapasitesi

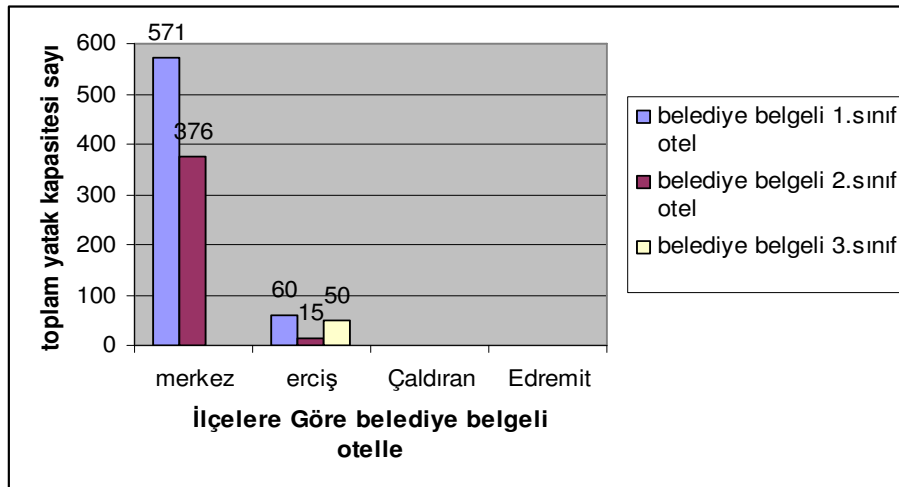
Görüşme yapılan tüm konaklama işletmelerinin mülkiyeti özel olup yöre sakinleri tarafından işletilmektedir. Henüz Van'a bu anlamda yabancı bir girişimci katkıda bulunmamıştır. İşletmelerin tamamı yıl boyu hizmet vermektedir. Ancak sezonun aktif olduğu dönemler yaz aylarıdır.

Şekil 4.6’ da da görüldüğü gibi ilçelere göre turizm işletme belgeli otellerde toplam yatak kapasitesi en fazla Merkez ilçededir. Merkez ilçe turistik etkinliklerinde en fazla olduğu ilçedir.

Şekil 4.6. İlçelere göre turizm işletme belgeli otellerin toplam yatak kapasitesi

Şekil 4.7’de de görüldüğü gibi ilçelere göre belediye belgeli otellerde en fazla toplam yatak kapasitesi Merkez ilçededir.

Şekil 4.7. Belediye belgeli otellerin ilçelere göre dağılımı

Gerek turizm işletme belgeli olsun, gerek belediye belgeli olsun konaklama işletmelerinin büyük bir çoğunluğu Van Merkez de yer almaktadır.

Görüşme yapılan konaklama işletmelerinin oda sayısı ve yatak kapasitesi

Turizm işletme belgeli otellerin toplam oda sayısı 666, yatak kapasitesi 1373 dür (Bkz. Çizelge 4.47).

Çizelge 4.47. Turizm işletme belgeli otellerin oda sayısı ve yatak kapasitesi(toplam) [Alan Çalışması, 2005].

Otelin Niteliği	Toplam Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi	İşletme Sayısı
1yıldız	16	32	1
2yıldız	108	228	2
3 yıldız	323	653	6
4 yıldız	219	460	3
Toplam	666	1373	12

Belediye belgeli otellerin toplam oda sayısı 499, yatak kapasitesi 999 dür(Bkz. Çizelge 4.48).

Çizelge 4.48. Belediye belgeli otellerin oda sayısı ve yatak kapasitesi(toplam) [Alan Çalışması, 2005].

Otelin Niteliği	Toplam Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi	İşletme Sayısı
B.B 1.sınıf	279	551	7
BB 2.sınıf	195	398	6
BB 3.sınıf	25	50	1
Toplam	499	999	14

Konaklama işletmelerinin yüksek sezon ve düşük sezonda doluluk oranı

Görüşmelerde turizm işletme belgeli oteller, yüksek sezonda doluluk oranlarının maksimum %70 minimum %41, düşük sezonda ise maksimum %60 minimum %18 olduğunu belirtmişlerdir (Bkz. Çizelge, 4.49).

Çizelge 4.49. Turizm işletme belgeli otellerin ortalama oda doluluk oranı
[Alan Çalışması, 2005].

Otelin Niteliği	Ortalama Oda Doluluk Oranı Yüksek Sezon(%)	Ortalama Oda Doluluk Oranı Düşük Sezon(%)	İşletme Sayısı
1yıldız	70	60	1
2yıldız	41	18	2
3 yıldız	57	35	6
4 yıldız	71	30	3
Toplam			12

Görüşme yapılan belediye belgeli oteller yüksek sezonda doluluk oranı maksimum %75 minimum %50, düşük sezonda ise maksimum %65 minimum %34 olduğunu belirtmişlerdir(Bkz. Çizelge 4.50).

Çizelge 4.50. Belediye belgeli otellerin ortalama oda doluluk oranı yüzdesi [Alan Çalışması, 2005].

Otelin Niteliği	Ortalama Oda Doluluk Oranı Yüksek Sezon(%)	Ortalama Oda Doluluk Oranı Düşük Sezon(%)	İşletme Sayısı
B.B 1.sınıf	50	24	7
BB 2.sınıf	70	65	6
BB 3.sınıf	75	40	1
Toplam			14

Konaklama işletmelerinde yabancı ve yerli ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı

Turizm işletme belgeli otellerde, yabancı turistlerin gecemele sayısı ortalama 2,2, yerli turistlerin geceleme sayısı ortalama 2,1, düşük sezonda yabancı turistlerin geceleme sayısı ortalama 1,6, yerli turistlerin geceleme sayısı ortalama 1,7 dir (Bkz Çizelge 4.51).

Geceleme sayısının düşüklüğü, ilin önemli bir sorunudur. Turistlerin geceleme sayısı artarsa, ildeki işletmeler kalkınabilecektir.

Çizelge 4.51 Turizm işletme belgeli otellerin yabancı ve yerli ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı [Alan Çalışması, 2005].

Otelin Niteliği	Yabancı ziyaretçilerin yüksek sezonda ortalama geceleme sayısı	Yerli ziyaretçilerin yüksek sezonda ortalama geceleme sayısı	Yerli ziyaretçilerin düşük sezonda ortalama geceleme sayısı	Yabancı ziyaretçilerin düşük sezonda ortalama geceleme sayısı	İşletme Sayısı
1yıldız	2	2	1	1	1
2yıldız	2	2	2	2	2
3 yıldız	3	2	1,5	2,6	6
4 yıldız	2	2,6	2	1,3	3
Toplam Ortalama	2,2	2,1	1,6	1,7	12

Belediye belgeli oteller de de yabancı turistlerin gecemele sayısı ortalama 2,2, yerli turistlerin geceleme sayısı ortalama 2,1, düşük sezonda yabancı turistlerin geceleme sayısı ortalama 1,6, yerli turistlerin geceleme sayısı ortalama 1,7 dir (Bkz Çizelge 4.52).

Çizelge 4.52. Belediye belgeli otellerin yabancı ve yerli ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı [Alan Çalışması, 2005].

Otelin Niteliği	Yabancı ziyaretçilerin yüksek sezonda ortalama geceleme sayısı	Yerli ziyaretçilerin yüksek sezonda ortalama geceleme sayısı	Yerli ziyaretçilerin düşük sezonda ortalama geceleme sayısı	Yabancı ziyaretçilerin düşük sezonda ortalama geceleme sayısı	İşletme Sayısı
B.B 1.sınıf	2	2,2	1,7	2	7
BB 2.sınıf	2,6	2	1,6	2,3	6
BB 3.sınıf	0	2	2	0	1
Toplam Ortalama	2,2	2,1	1,6	1,7	14

Konaklama işletmelerinin çalışanlarının sayısı

Görüşme yapılan tüm konaklama işletmelerinde, çalışanlar yöre sakinidir. Yani işletmelerde çalışmak için farklı il ya da ülkelerden gelen personel bulunmamaktadır.

Turizm işletme belgeli otellerde toplam çalışan sayısı 257 kişidir. Bunun 40'ı idari(sürekli), 2'si idari(mevsimlik), 199'u diğer(sürekli), 37'si Diğer (mevsimlik) tir (Bkz. Çizelge 4.53).

Çizelge 4.53. Turizm işletme belgeli otellerin çalışanların sayısı [Alan Çalışması, 2005].

	1yıldız (Sayı)	2yıldız (Sayı)	3 yıldız (Sayı)	4 yıldız (Sayı)	Toplam (Sayı)
Çalışanlarınızın sayısı İdari Sürekli	3	4	12	23	40
Çalışanlarınızın sayısı İdari Mevsimlik	0	2	0	0	2
Çalışanlarınızın sayısı İdari Kısa Süreli	0	0	0	0	0
Çalışanlarınızın sayısı Diğer Sürekli	3	16	90	90	199
Çalışanlarınızın sayısı Diğer Mevsimlik	0	2	0	35	37
Çalışanlarınızın sayısı Diğer Kısa Süreli	0	0	0	0	0
Toplam	6	24	102	125	257

Belediye Belgeli Otellerde toplam çalışan sayısı 108 kişidir. Bunun 23'ü idari(sürekli), 2'si idari(mevsimlik), 88'si diğer(sürekli), 5'i Diğer (mevsimlik) tir (Bkz. Çizelge 4.54).

Çizelge 4.54. .Belediye belgeli otellerin çalışanların sayısı [Alan Çalışması, 2005].

	B.B 1.sınıf (Sayı)	BB 2.sınıf (Sayı)	BB 3.sınıf (Sayı)	Toplam (Sayı)
Çalışanlarınızın sayısı İdari Sürekli	14	8	1	23
Çalışanlarınızın sayısı İdari Mevsimlik	0	0	0	0
Çalışanlarınızın sayısı İdari Kısa Süreli	0	0	0	0
Çalışanlarınızın sayısı Diğer Sürekli	54	32	2	88
Çalışanlarınızın sayısı Diğer Mevsimlik	5	0	0	5
Çalışanlarınızın sayısı Diğer Kısa Süreli	0	0	0	0
Toplam	73	32	3	108

Konaklama biçimine göre yatak başına yaratılan doğrudan istihdam [Bowyer and Lawson,1998]:

- 5 yıldızlı otellerde 1,0
- 4 yıldızlı otellerde 0,6-0,9
- 3 yıldızlı otellerde 0,4-0,6
- 2 yıldızlı otellerde 0,3-0,4
- 1 yıldızlı otellerde 0,2-0,3 biçimindedir.

Çizelge 4.55’de yukarıda verilen değerlerin alt sınırları baz alınarak yapılan hesaplama göre, Van’da görüşme yapılan turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerde yatak başına olması gereken minimum doğrudan istihdam görülmektedir.

Çizelge 4.55. Turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerde mevcut yatak başına istihdam ve minimum olması gereken istihdam

Turizm İşletme Belgeli Oteller	Çalışan Sayısı	Yatak başına göre olması gereken minimum istihdam	Yatak Kapasitesi
1yıldız	6	6	32
2yıldız	24	68	228
3 yıldız	102	261	653
4 yıldız	125	276	460
Toplam	257	611	1373
Belediye Belgeli Oteller	Çalışan Sayısı	Yatak başına göre olması gereken minimum istihdam	Yatak Kapasitesi
B.B 1.sınıf	73	110	551
BB 2.sınıf	32	79	398
BB 3.sınıf	3	10	50
Toplam	108	199	999
Ana Toplam	365	810	2372

Alt sınırlarla yapılan bu hesaplamada çıkan sonuca göre, turizm işletme belgeli otellerde en az istihdam 611 kişi olmalıdır. Mevcutta ise, turizm işletme belgeli otellerde 257 kişi istihdam edilmektedir. Belediye Belgeli otellerde ise, alt sınır(0,2) 1 yıldızlı olan otellerle aynı değerde alınmıştır. Alt sınırlarla yapılan bu hesaplamada çıkan sonuca göre, belediye belgeli otellerde, en az olması gereken istihdam 199 kişidir. Mevcutta ise belediye belgeli otellerde, 108 kişi istihdam edilmektedir. Sonuç olarak, Van’da yatak başına yaratılan doğrudan istihdam 2372 yatak için 365 kişidir. Oysa, bu istihdam en az 810 kişi olmalıdır. Bu sonuç, en az 435 kişinin daha istihdam edilmesi anlamına gelmektedir.

Çizelge 4.56 ‘da da görüldüğü gibi turizm işletme belgeli 1 yıldızlı otellerde idari personelin tamamı(%100) asgari ücretle çalışmaktadır. Bu işletmelerde çalışan diğer personelin tamamı(%100) ise asgari üretiler altında çalışmaktadır. 2 yıldızlı otellerde ise, idari personelin %50 si 50-1000YTL arasında ücret alırken %50’si asgari ücretle

çalışmaktadır. Diğer personeline %50'si asgari ücretle, %50'si asgari ücretin altında almaktadır. 3 yıldızlı ve 4 yıldızlı otellerde idari personelin tamamı(%100) 500-1000 YTL arasında, diğer personelin tamamı(%100) asgari ücretle çalışmaktadır.

Belediye Belgeli otellerin tamamında idari personel asgari ücretle çalışmaktadır. İdari personelin dışındaki diğer personelin tamamı asgari ücretin altında çalışmaktadır.

Çizelge 4.56. Turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerde idari ve diğer personellerin maaşlarına göre yüzdesi [Alan Çalışması, 2005].

Turizm İşletme Belgeli Oteller	İdari Personel (Maaş Aralığı)		Diğer Personel (maaş aralığı)	
	500-1000YTL Oran(%)	Asgari Ücret Oran(%)	Asgari Ücret Oran(%)	Asgari Ücretin altı Oran(%)
1yıldız		100		100
2yıldız	50	50	50	50
3 yıldız	100		100	
4 yıldız	100		100	
Belediye Belgeli Oteller	İdari Personel (Maaş Aralığı)		Diğer Personel (maaş aralığı)	
	500-1000YTL Oran(%)	Asgari Ücret Oran(%)	Asgari Ücret Oran(%)	Asgari Ücretin altı Oran(%)
B.B 1.sınıf		100		100
BB 2.sınıf				100
BB 3.sınıf				100

Turizm işletme belgeli otellerde çalışanların maaşlarının görece olarak, belediye belgeli otellerde çalışanlara göre daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Ancak, gerek idari, gerek diğer personel olsun tüm işletmelerde çalışanların ücretlerinin yetersiz olduğu söylenebilir. Sonuç olarak işletmelerdeki doğrudan istihdamın yetersiz olmasının yanısıra, istihdam edilenlerin maaşlarının yetersiz olması, hem işletmelerin verimlilik düzeyinin düşük olduğunu göstermekte, hem de çalışanların ekonomik açıdan yeterince tatmin olmadığını göstermektedir.

Konaklama işletmelerinde çalışanların eğitim durumu

Turizm İşletme Belgeli otellerde idari personelin %17'si ilköğretim, 36'sı lise mezunu, %14'ü turizm meslek lisesi, %12'si turizm yüksek okulu(2yıllık), %7'si

turizm yüksek okulu(4 yıllık), ve %14'ü üniversite mezunudur. İdari personelin toplam %33'ü turizm ile ilgili eğitim almıştır (Bkz. Çizelge 4.57).

Çizelge 4.57. Turizm işletme belgeli otellerin idari personel çalışanlarının eğitim durumu[Alan Çalışması, 2005].

	1yıldız(Sayı)	2yıldız(Sayı)	3 yıldız(Sayı)	4 yıldız(Sayı)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
İlköğretim	3	0	4	0	7	17
Lise	0	2	5	8	15	36
Turizm meslek lisesi	0	0	2	4	6	14
Turizm Y.O (2yıllık)	0	0	0	5	5	12
TurizmY.O (4yıllık)	0	0	0	3	3	7
Ünv.	0	2	1	3	6	14
Toplam	3	4	12	23	42	100

Turizm işletme belgeli otellerde çalışan diğer personelin %51'i ilköğretim, 37'si lise mezunu, %3'ü turizm meslek lisesi, %5'i turizm yüksek okulu(2yıllık) ve %4'ü üniversite mezunudur. Çalışan diğer personelin toplam %8'i turizm ile ilgili eğitim almıştır (Bkz. Çizelge 4.58).

Çizelge 4.58. Turizm işletme belgeli otellerin diğer(personel) çalışanlarının eğitim durumu[Alan Çalışması, 2005].

	1yıldız(Sayı)	2yıldız(Sayı)	3 yıldız(Sayı)	4 yıldız(Sayı)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
İlköğretim	3	18	45	56	122	51
Lise	0	2	35	51	88	37
Turizm meslek lisesi	0	0	4	2	6	3
Turizm Y.O (2yıllık)	0	0	3	9	12	5
Ünv.	0	0	3	7	10	4
Toplam	3	20	90	125	238	100

Belediye belgeli otellerde idari personelin % 30'u ilköğretim mezunu, %60'ı lise, %10'u üniversite mezunudur (Bkz.Çizelge 4.59).

Çizelge 4.59. Belediye belgeli otellerin idari personel çalışanlarının eğitim durumu [Alan Çalışması, 2005].

	B.B 1.sınıf(Sayı)	BB 2.sınıf(Sayı)	BB 3.sınıf(Sayı)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
İlköğretim	4	2	1	7	30
Lise	8	6	0	14	60
Ünv.	2	0	0	2	10
Toplam	14	8	1	23	23

Çizelge 4.60 Belediye belgeli otellerin diğer personel çalışanlarının eğitim durumu
[Alan Çalışması, 2005].

	B.B 1.sınıf(Sayı)	BB 2.sınıf(Sayı)	BB 3.sınıf(Sayı)	Toplam(Sayı)	Oran(%)
İlköğretim	22	12	2	36	41
Lise sayı	18	20	0	38	43
Turizm meslek lisesi	7	0	0	7	8
Toplam	54	32	2	88	100

Belediye belgeli otellerde diğer personelin % 41'i ilköğretim mezunu, % 43'ü lise, % 8'i turizm meslek lisesi mezunudur (Bkz. Çizelge 4.60).

Konaklama işletmelerinde, kalifiye personel sayısının yüksek olması sunulan hizmetlerin kalitesini ve aynı zamanda müşteri memnuniyetini artıracak bir ögedir. Van'da gerek turizm işletme belgeli otellerde, gerek belediye belgeli otellerde çalışan idari ya da diğer personellerin eğitimleri açısından çarpıcı farklılıklar yoktur. Ancak, turizm işletme belgeli otellerde çalışanların %33'ü, belediye belgeli otellerde ise %8'i turizm ile ilgili eğitim almıştır. Bu yüzdelerin daha yüksek olması işletmelerde sunulan hizmetin kalitesini artırması açısından önemlidir. Bu gösterge, otellerin personellerinin eğitim düzeyinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, otellerin verimliliği, düzeyi istihdam, personele ödenen maaş ve personelin eğitimi açısından yetersizdir. Otellerin belirtmiş olduğu doluluk oranları ve geceleme sayısının düşük olması, otellerin gelirlerinin de düşük olmasına neden olmaktadır. Bu durum, personele ödenen maaşlarında etkilemektedir.

Turizm İşletme belgeli otellerin %50 si yerli veyabancı tur operatörleri, internet ve reklam, %42 si yerli tur operatörü ve internet, %8 'de sadece internet aracılığı ile işletmelerinin tanıtımını yapmaktadır. Görüşme yapılan belediye belgeli 14 otel ise işletmelerini pazarlarken hiçbir tanıtım biçimini kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum konaklama işletmelerinin pazarlama biçimlerinin yetersiz ya da zayıf olduğunun bir göstergesidir (Bkz. Çizelge 4.61).

Çizelge 4.61. Turizm işletme belgeli otellerin işletmelerini pazarlamada kullandıkları tanıtım biçimi [Alan Çalışması, 2005]

	Yerli ve yabancı tur operatörleri, internet, reklam		Yerli tur operatörü, ve internet		İnternet		Toplam	
	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)
1yıldız					1	100	1	100
2yıldız			2	100			2	100
3 yıldız	3	50	3	50			6	100
4 yıldız	3	100					3	100
Toplam	6	50	5	42	1	8	12	100

Konaklama işletmelerine göre Van'da turizmi olumsuz etkileyen etmenler

Konaklama işletmelerine göre, Van'da turizmin gelişmesine olumsuz etki yapan en temel faktör %49 oranla güvenlidir. Güvenliği takiben sırasıyla, %37 turizm hizmetlerinin yetersizliği, %11 tanıtım yetersizliği ve %3 konaklama hizmetlerinin kalitesinin düşük olmasının da olumsuz faktörler olarak belirtmişlerdir (Bkz. Çizelge 4.62)

Çizelge 4.62. Konaklama işletmelerine göre Van'da turizmi olumsuz etkileyen faktörler[Alan Çalışması, 2005]

	Sayı	Oran(%)
Güvenlik	13	49
Turizm Hizmetlerinin Yetersizliği	9	37
Tanıtım Yetersizliği	3	11
Konaklama Kalitesi	1	3
Toplam	26	100

Konaklama işletmeleri ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi

Yapılan görüşmelerde, tüm konaklama işletmeleri yıl boyu hizmet vermekte ve merkez ilçede yığılmaktadır. Bu işletmelerin tamamının mülkiyeti yöre sakinidir. Bu olumlu bir göstergedir. Çünkü, yörede yapılacak yabancı yatırımların/işletmelerin elde ettikleri kazanç yöre dışına transfer edilerek yöre

ekonomisi için ekonomik sızıntı yaratmamaktadır. Böylece, bu işletmelerin gelirleri yöre ekonomisinde çarpan etkisini yükseltmektedir.

Benzer şekilde yapılan görüşmelerde, tüm konaklama işletmelerinde çalışanlarda yöre sakinidir. Bu işletmelerde işgücü hareketlerinin yöre dışından olmaması, işletmeler tarafından yaratılan istihdamdan yöre sakinlerinin faydalanmasını sağlamaktadır. Böyle çalışanlar tarafından elde edilen kazanç yöre dışına transfer edilmemektedir.

Yapılan görüşmelerde, işletmelerde yatak sayısına göre istihdamın yeterli olmadığı görülmüştür. Turizm işletme belgeli otellerde çalışanların maaşları görece olarak, belediye belgeli otellerde çalışanlara göre daha yüksektir. Ancak, gerek idari, gerek diğer personel olsun tüm işletmelerde çalışanların ücretleri ya asgari ücret ya da asgari ücretin altındadır. Bu nedenle, çalışan personel maaşları açısından tatmin olamamaktadır. Sonuç olarak işletmelerdeki doğrudan istihdamın yetersiz olması, çalışanlarının ekonomik açıdan yeterince tatmin olamaması bu otellerin verimliliğinin yetersiz olduğunun bir göstergesidir.

4.4. Görüşme Yapılan Turizme Yönelik Ticari İşletmeler

Turizme yönelik ticari işletmeler olarak, seyahat acentaları, halı kilim satıcıları, gümüşçüler, hediyelik eşya, yeme içme işletmeleri (turizm işleme belgeli yeme içme tesisleri, belediye belgeli restoranlar, restoran ve kamping olan işletmeler bu kapsamda alınmıştır), kahvaltı salonları, giyim mağazaları bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Bu işletmelerden 12 seyahat acentasının 6'sı, 19 adet halı kilim satıcı işletmelerinin 6'sı, 15 adet gümüşçü(kuyumcunun) 6'sı, Rus pazarındaki 70 adet hediyelik eşya satan işletmenin 5'i, 34 yeme içme işletmesinin 14'ü, 6 kahvaltı salonunun 3'ü, 236 giyim mağazasının 5'i yapılan anketleri cevaplamıştır. Toplam 392 işletmenin 45'i (%11) anketleri doldurmuştur.

Turizme yönelik ticari işletmelere, yapılan görüşmelerde işletmelerin mülkiyet durumu, faaliyet süresi, ne kadar yöre sakininin istihdam edildiğini ortaya çıkarmak için yöre sakini ve yöre sakini olmayan çalışanların sayısı sorulmuştur. Turizm alanında çalışanların sağladığı sosyo ekonomik faydayı ve işletmelerinde turizmden sağladığı ekonomik faydayı belirleyebilmek için, çalışanların maaşları, daimi, mevsimlik ya da kısa süreli mi olarak çalışıp çalışmadıkları sorulmaktadır. Son olarak, bu işletmelere ilde turizmi olumsuz etkileyen faktörlerin olup olmadığı ve bu konudaki önerileri/görüşleri açık uçlu olarak sorulmuştur.

Yapılan görüşmelerde, turizme yönelik ticari işletmelerin, konaklama işletmeleri gibi merkez ilçede yoğunlaştığını görmekteyiz. Genel olarak turistik etkinlikler merkez ilçede toplanmıştır diyebiliriz (Bkz. Çizelge, 4.63)

Çizelge 4.63. Turizme yönelik ticari işletmelerin dağılımı [Alan Çalışması, 2005].

İşletmeler	İşletmenin Sayısı ve Yeri				Oran (%)
	Merkez (Sayı)	Edremit (Sayı)	Gevaş (Sayı)	Toplam (Sayı)	
Gümüşçüler(Kuyumcu)	6	-	-	6	13
Hediyelik eşya	5	-	-	5	11
Kilim halı dükkanları	6	-	-	6	13
Giyim	5	-	-	5	11
Kahvaltı salonu	3	-	-	3	7
Yeme içme	9	3-	2	14	32
Seyahat acentaları	6	-	-	6	13
Toplam	40	3	2	45	100

Turizme yönelik ticari işletmelerin mülkiyet durumu

Yapılan sınırlı görüşmelerde, işletmelerin %72'si işletmenin kendi sahibi tarafından, %28'si kiracılar tarafından işletilmektedir. Görüşme yapılan tüm işletmelerin sahibi yöre sakinidir (Bkz. Çizelge 4.64).

Çizelge 4.64 Turizme yönelik ticari işletmelerin mülkiyet durumu [Alan Çalışması, 2005]

İşletmeler	Kendi İşletmesi		Kiracı			
	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Toplam Sayı	Toplam oran(%)
Gümüşçüler(Kuyumcu)	5	83	1	17	6	100
Hediyelik Eşya	5	100	0	0	5	100
Kilim Halı Dükkanları	2	33	4	67	6	100
Giyim	4	80	1	20	5	100
Kahvaltı Salonu	0	0	3	100	3	100
Yeme İçme	11	78	3	12	14	100
Seyahat Acentaları	5	83	1	17	6	100
Toplam	32	72	13	28	45	100

Turizme yönelik ticari işletmelerin faaliyet süresi

Turizmle ilgili etkinlik alanlarının %96'sı yıl boyu faaliyet, %4'ü sezonluk faaliyet göstermektedir. Yeme içme işletmelerinin %14'ü sezonluk faaliyet göstermektedirler. Bunlar, kıyı turizmin geliştiği Gevaş ilçesindeki işletmelerdir (Bkz. Çizelge 4.65).

Çizelge 4.65 Turizme yönelik ticari işletmelerin faaliyet süresi [Alan Çalışması, 2005]

İşletmeler	Yıl Boyu		Sezonluk		Toplam Sayı	Toplam oran(%)
	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)		
Gümüşçüler(Kuyumcu)	6	100	0	0	0	100
Hediyelik Eşya	5	100	0	0	5	100
Kilim Halı Dükkanları	6	100	0	0	6	100
Giyim	5	100	0	0	5	100
Kahvaltı Salonu	3	100	0	0	3	100
Yeme İçme	12	86	2	14	14	100
Seyahat Acentaları	6	100	0	0	6	100
Toplam	43	96	2	4	45	100

Turizmle ilgili işletmelerde yöre sakini idari ve personel çalışan sayıları

Konaklama işletmelerinde olduğu gibi, görüşme yapılan turizmle ilgili etkinlik alanların da çalışan personel yöre sakini. Tüm işletmelerde daimi olarak çalışan

idari personel sayısı 49, mevsimlik çalışan idari personel sayısı 4, daimi olarak çalışan diğer personel sayısı 169 ve mevsimlik çalışan diğer personel sayısı 114'dür. Sonuç olarak, görüşme yapılan 45 işletmede, toplam 336 personel çalışmakta ve bunun 218'si daimi, 118'i ise mevsimlik olarak çalışmaktadır. Mevsimlik çalışan personeller, ağırlıklı olarak, kilim halı dükkanları ve yeme içme birimlerinde yer almaktadır (Bkz. Çizelge 4.66).

Çizelge 4.66. Turizmle ilgili etkinlik alanlarında idari ve diğer personel çalışan sayıları [Alan Çalışması, 2005].

	Gümüşçü	Hediyelik Eşya	Kilim Halı Dükkanları	Giyim	Kahvaltı Salonu	Yeme İçme	Seyahat centaları	Toplam (Sayı)
İdari (Sürekli)	5	5	6	5	4	18	6	49
İdari (Mevsimlik)	1		1			2		4
Diğer Sürekli)	3	2	7	58	18	45	36	169
Diğer (Mevsimlik)	1		41			70	2	114
Toplam	10	7	55	63	22	135	44	336

Yapılan görüşmelerde, bazı işletmelerin mevsimlik(sezonluk) personel çalıştırması, sezonun aktif olduğu yaz aylarında daha fazla personele ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir

Çizelge 4.67. Turizme yönelik ticari işletmelerde idari ve diğer personellerin maaşlarına göre yüzdesi [Alan Çalışması, 2005].

İşletmeler	İdari Personel (maaş aralığı)		Diğer Personel (maaş aralığı)	
	Asgari Ücret Oran(%)	Asgari Ücretin Altı oran(%)	Asgari Ücret Oran(%)	Asgari Ücretin Altı Oran(%)
Gümüşçü	100		100	
Hediyelik eşya	100		100	
Kilim halı dükkanları	100		60	40
Giyim	100		100	
Kahvaltı salonu	100		100	
Yeme içme	100		35	75
Seyahatacentaları	100		100	

Bu etkinlik alanlarında çalışanlarda, konaklama işletmelerinde çalışanlar gibi ekonomik açıdan tatmin olabilecek ücretleri almamaktadır. Bu gösterge turizme yönelik ticari işletmelerin de, ekonomik açıdan yeterli düzeyde kalkınmadığını göstermektedir (Bkz. Çizelge 4. 67.)

Turizme yönelik ticari işletmelerin turizmden elde ettiği gelirin toplam gelirlerine göre oranı

Yapılan sınırlı görüşmelerde, turizmle ilgili etkinlik alanlarında, gümüşçülerin %16'sı gelirlerinin % 75 -100'nü turizmden, %16'sı gelirlerinin %50-74'nü turizmden, %68'si gelirlerinin %1-24 'nü turizmden sağladıklarını belirtmişlerdir. Hediyeelik eşya satan işletmelerin %80'ni gelirlerinin %50-74'nü, %20'si gelirlerinin %25-49'nu turizmden sağladıklarını belirtmişlerdir. Yeme içme birimlerinin %86'sı, gelirlerinin %1-24'nü turizmden, % 14'ü gelirlerinin %75-100'nü turizmden sağladıklarını belirtmişlerdir. Giyim(konfeksiyon) işletmelerinin tamamı gelirlerinin %1-24'nü turizmden sağladıklarını, seyahat acentaları ve kilim halı dükkanlarının tamamı ise, gelirlerinin %75-100'nün turizmden sağladıklarını belirtmişlerdir (Bkz Çizelge 4.68).

Çizelge 4.68. Turizme yönelik ticari işletmelerin turizmden elde ettiği gelirlerinin toplam gelirlerine göre oranı [Alan Çalışması, 2005]

İşletmeler	%1-24		%25-49		%50-74		%75-100	
	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)
Gümüşçü	4	68			1	16	1	16
Hediyeelik eşya			1	20	4	80		
kilim halı dükkanları							6	100
Konfeksiyon	5	100						
Kahvaltı salonu			6	100				
Yeme içme	12	86					2	14
Seyahatacentaları							6	100

Gümüşçülerin %68'nin turizmden elde ettiği gelirin toplam gelirine göre düşük olmasının en temel nedeni bu gümüşçülerin yöre dışından hazır olarak getirdikleri ve her yerde bulunabilecek ürünleri satmasıdır. Bu nedenle, bu işletmelere talep

turistlerden çok yerel halk tarafından olmaktadır. Yapılan görüşmelerde, gelirinin % 25-49'nu turizmden sağlayan kahvaltı salonları, yabancı turistlerden değil yerli turistlerden ilgi gördüklerini belirtmişlerdir. Kahvaltı sofraları, yerel halkın da yararlandığı işletmelerdir. Bu gösterge turizmle ilgili etkinlik alanlarının turizmden beklenen ekonomik faydayı sağlamadığını göstermektedir.

Turizmle ilgili etkinlik alanlarının mal ve hizmetlere olan taleplerinde bölgesel/yerel kaynaklardan yararlanma oranı

Van'da, gümüşçülerden sadece tek bir firma üretici firmadır. Bu firma, hammaddeyi Van dışından karşılamaktadır. Diğer gümüşçüler ise üretici firma değildir. Kahramanmaraş ve İstanbul'dan hazır olarak getirdikleri ürünleri satmaktadırlar. Dolayısı ile, gümüşçülerin tamamı mallarını bölgesel kaynaklardan yararlanarak değil, bölge dışından karşılamaktadırlar.

Hediyelik eşya işletmelerinde görüşme yapılan işletmelerden sadece bir tanesi ürünlerinin %90'nını Van'dan karşılamaktadır. Bu işletme ağırlıklı olarak Van'a özgü olan Bahçesaray ve Çatak Mirvana Ceviz Ağacı oymacılığından yapılan ürünlerini satışa sunmaktadır. Geriye kalan işletmeler ise mallarının tamamını Van dışından temin etmektedirler. Çünkü bu işletmeler hediyelik eşya olarak Hindistan, Pakistan, ve Endonezya El sanatları ürünlerini satışa sunmaktadırlar. Görüşme yapılan kilim halı dükkanlarının tamamı, mallarını Van'dan sağladıklarını belirtmişlerdir. Giyim mağazalarının tamamı, mallarını bölge dışından temin etmektedirler. Yeme içme işletmeleri de mallarının tamamını Van'dan sağlamaktadırlar. Kahvaltı salonları ise, mallarının %90'nını Van'dan karşıladıklarını ancak kaşar peynir, zeytin gibi ürünleri ise, Van dışından temin ettiklerini belirtmişlerdir.

Turizme yönelik ticari işletmelere göre Van turizmini olumsuz etkileyen faktörler

Turizmle ilgili etkinlik alanları/işletmeler yörede turizmi olumsuz etkileyen en önemli faktörün, %90 oranla terör hareketleri nedeniyle doğan, güvenlik problemi

olduğunu belirtmişlerdir. %10 oranla'da sunulan turizm hizmetlerinin yetersizliğinin, yörede turizmin gelişmesinde olumsuz bir faktör olduğunu belirtmişlerdir.

Turizme yönelik ticari işletmelerle yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi

Görüşme yapılan, turizme yönelik ticari işletmeler yöre sakinleri tarafından işletilmektedir. Bu işletmeler genellikle (%96) yıl boyu hizmet vermektedirler. İşletmelerin yıl boyu faaliyet göstermesi sezonun aktif olduğu yaz aylarının işletmelerin faaliyet süresinde çok fazla etkisinin olmadığını göstermektedir.

Gelirinin neredeyse tamamını turizmden sağlayan işletmeler, kilim halı dükkanlarıdır. Yeme içme, hediyelik eşya, gümüşçüler, konfeksiyon, kahvaltı sofraları ise turizmin toplam gelirlerine etkilerinin istenilen düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Dolayısı ile bu gösterge, bu işletmelerin ekonomik gelişmesinde turizmin etkisinin düşük olduğunu göstermektedir. Turizmden istenilen faydayı sağlayamayan bu işletmelerde toplam 336 kişi çalıştırılmaktadır. Çalışanların yöre sakini olması elde edilen kazancın yöre dışına tranfer edilmemesi anlamına gelmektedir. Bu gösterge turizm etkinliklerinde yaratılan istihdamın yöre sakinlerince karşılandığını gösteren, olumlu bir göstergedir. Böylece, çalışanlar tarafından elde edilen kazanç, yöre dışına tranfer edilmemektedir. Ancak, çalışanlar ekonomik açıdan tatmin olamamaktadır. Çünkü, ya asgari ücret karşılığında , ya da asgari ücretin altında maaşla çalışmaktadırlar.

Kahvaltı sofraları da dahil olmak üzere, genellikle yeme içme işletmelerinin ve kilim halı dükkanlarının, mal ve hizmetlere olan talepte bölgesel/yerel kaynaklardan yararlandığını görmekteyiz. Giyim alanında, Van'da tekstil sektörü gelişmediğinden mal ve hizmetlere olan talepte bölgesel/yerel kaynaklardan yararlanılmamaktadır. Ancak, burada önemli olan iki etkinlik alanı vardır. Bunlar, hediyelik eşya ve gümüşçülerdir. Gümüşçülerin, hammadde Van'da sağlanamadığı için bölgesel kaynaklardan yararlanamaması doğaldır. Fakat bunu sadece üretici olan tek bir firma yapmaktadır. Diğer gümüşçülerin tamamı ise Kahramanmaraş ve İstanbul'dan getirdikleri hazır ürünleri satmaktadırlar. Dolayısı ile tüm kentlerde bulunabilecek olan ürünlerin satıldığı gümüşçülerde yöreye özgü ürün satılmamaktadır. Bu da

turistlerin bu ürünlere olan ilgisini azaltacak bir ögedir. Oysa “Beypazarı gümüşü” ile markalaşmış Beypazarı’da da hammadde yoktur. Bu işletmelerin savatlı gümüş işlemeciliğini ön plana çıkaracak ve bu alanda markalaşacak çabayı göstermeleri gerekmektedir. Aksi takdirde turizmden fayda sağlanamayacak ve daha çok yerel halka hitap eden işletmeler durumuna dönüşeceklerdir.

Hediyelik eşya’da da aynı durum söz konusudur. Hediyelik eşya satan işletmeler de, dışarıdan talep ettikleri Hindistan, Pakistan, ve Endonezya El sanatları ürünlerinin yanı sıra, yöreye özgü ceviz oymacılığı ürünlerini ön plana çıkarmalıdır. Böylece bu işletmeler bölgesel/yerel kaynaklardan daha fazla yararlanmış olacaklar ve yerel ekonominin turizmden sağlayacağı fayda ve dolayısı ile turizmin çarpan etkisi de artacaktır.

4.5. Ölçümü ve Değerlendirilmesi Yapılan Göstergeler

Dünya Turizm Örgütü geliştirdiği sürdürülebilir turizm modelini, turizmin geliştiği destinasyonlarda, turizmden kaynaklanan çevresel, ekonomik ve sosyal göstergeler ve bunların etkilerini ortaya koyma yönünde geliştirmiştir.

Van’da ise belirlenen göstergeler turizmden kaynaklanan çevresel, ekonomik ve sosyal göstergeler değil, turizmin sürdürülebilirliğine etki edecek göstergelerdir. Bu nedenle aşağıda göstergelerin etki değerlendirmesi/analizi pozitif etki ve negatif etki olarak sınıflandırılmıştır. Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler ise Ek-7’de sunulmaktadır.

4.5.1. Ekonomik göstergeler

Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilmiş olan, 42 ekonomik göstergeden 7’si Van ili için seçilmiştir (Bkz. Çizelge 4. 69). Kodu ve ismi belirtilen bu göstergelerin, kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıda tanımlanmıştır [Kuntay, 2004].

Çizelge 4. 69. Ekonomik göstergeler [Kuntay, 2004].

Gösterge kodu	Göstergenin Adı		
IC1.2	Yerel Üretimin Önemi Ve Aracısız Satış Noktasına Başvuranlar		
	Yerel işletmelerin gelişmesi	Yerli ürün veya hizmet alımı	Turizm
IC1.4	Mevcut turistik işletmelerin % si ve yerel aktörler tarafından yönetilmesi		
	Yerel işletmelerin gelişmesi	Mülkiyet	Turizm
IC2.7	Otellerin verimlilik düzeyi		
	Ekonomik etkinliğin gelişmesi ve verimlilik	Verimlilik	Turizm
IC2.9	Turistik yatırımların gelişme yüzdesi		
	Ekonomik etkinliğin gelişmesi ve verimlilik	Yatırım ve ekonomik büyüme	Turizm
IC2.11	Turistlerin harcama oranı		
	Ekonomik etkinliğin gelişmesi ve verimlilik	Dolar	Turizm
IC2.15	Konaklama biçimlerinin çeşitliliği ve bölgede sunulanların önemi		
	Ekonomik etkinliğin gelişmesi ve verimlilik	Arzın profili	Turizm
IC4.27	Uluslararası anlaşmaların onayı ve uygulanması		
	Ülke düzenleme, organizasyon ve planlama	Yasal çerçeve ve hukuki araçları	Genel durum

IC1.2 kodlu “yerel üretimin önemi ve aracısız satış noktasına başvuranlar” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Turizmle ilgili yerel işletmelerin gelişmesinde yerli ürün veya mal hizmet alımını ölçmektedir. Mal ve hizmetlere olan talepte bölgesel kaynaklardan ne kadar yararlanıldığını kapsamaktadır.

Erişim: Hizmet üretimleri için, turistik işletmelerin alımlarına yöneliktir. Daha çok turistik işletmelerin temel arzına yönelik, gıda vb. üretimleridir. Bu tip üretimlerin bazen alanda bulunması zordur. İthal etmek gerekir. Bu ise yerel ekonomi üzerine turistik etkinliklerin çarpan etkisini azaltır.

Van için erişim: Turizm ile ilgili işletmelerle yapılan görüşmelere bağlı olarak işletmelerin mallarının ne kadarının Van ili’nden ya da Van ili dışından sağlandığını hesaba katmaktadır.

Konaklama işletmeleri ve yeme içme birimlerinin tamamı, kahvaltı salonlarının ise % 90'nı mal ve hizmetlere olan talebinde bölgesel kaynaklardan yararlanmaktadır. Bu, turizmin çarpan etkisi düşünüldüğünde bölge ekonomisi için önemli bir gelişmedir.

Ancak, gümüşçülerin, giyim(konfeksiyon) işletmelerinin tamamı ve hediyelik eşya satanların % 80'ni, mal ve hizmetlere olan talebinde bölgesel kaynaklardan yararlanmamaktadırlar. Gümüşçüler ve giyim mağazaları açısından durumu değerlendirdiğimizde gümüş hammaddesinin Van'da bulunmaması ve tekstilin Van'da gelişmemesi nedeniyle mal ve hizmetlere olan talepte yerli üründen yararlanılamaması doğaldır. Hediyelik eşya açısından da daha çok ürünler bölgesel kaynaklardan değil dışarıdan sağlanmaktadır. Bu işletmelerde de yöreye özgü ceviz oymacılığının ön plana çıkarılmadığını görmekteyiz. Bu nedenle bu durum yerel işletmelerin turizmden sağlamak istediği ekonomik faydayı kısıtlayacaktır.

Ölçümü: Turistik etkinlik tipine göre, bölgeye göre, yerel alım hacmi, değişebilir. Ölçüt olarak, turistik işletme tarafından yapılan tüm alımların değeri üzerinden yerel alımın değeri alınır. Bir başka deyişle, hizmet üretiminde kullanılan ithal ürünlerin üretimi ve yerel üretim tarafından sunulan hizmetlerin karşılaştırılmasıdır.

Van için ölçümü: İşletmelerin tipine göre, işletmelerin mallarının hangi oranda Van'dan ya da Van dışından sağlandığı analiz edilmektedir. Bu analizde, işletmelerle yapılan görüşmede ankete verilen cevap değerlendirilmiştir.

Ölçü birimi: İşletme tipine göre talep edilen malların bölge/yöreden sağlanma yüzdesi.

IC1.4 kodlu “mevcut turistik işletmelerin % si ve yerel aktörler tarafından yönetilmesi” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Yerel işletmelerin gelişmesinde mülkiyetinin yöre içinden olmaması ve yabancı girişimcilerin elde ettikleri ekonomik kazancı bölge dışına taşımaları ekonomik sızıntı teşkil etmektedir. Bu gösterge, turistik etkinliklerin bütünü üzerinde, yerele ait olan veya işletilen turistik işletmelerin oranıdır.

Erişim: Genel olarak turistik etkinliklerde, üretim sistemi gönderici pazarlar veya pazar, gidilen yer, yerel arasında dağılmıştır. Turistik üretimlerin dağıtım ağı dünya ölçeğinde, Avrupa ve Amerika'dadır. Bazı büyük gruplar, bazı destinasyonlarda turistik donatı yatırımı yapmaktadırlar. Bu ise kapalı bir dolaşım sistemini geliştirmiştir(tatil köyleri gibi). Yatırımlar için seçilen alanlar, ilk olarak, başkent veya uluslararası hava alanı ile donatılı büyükşehirlerdir. İkinci olarak, biyolojik çeşitliliği veya peyzaj açısından çekici doğal alanlar ve kıyı bölgeleridir.

Yerel aktörler tarafından kullanılan turistik işletmeler yerel ekonomi için bir kazanç sağlamaktadır. Turistik işletmelerin mülkiyetinde yerel aktörlerin varlığı yerel ekonomi için bir kazanç sağlayan yatırımın geri dönüşümünü geliştirmektedir.

Van için erişim: Yerel işletmelerin mülkiyetinin ne kadarının yöre sahiplerince işletildiği, konaklama işletmeleri ve turizme yönelik ticari işletmelerle yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Bu kapsamda Van'da görüşme yapılan 26 konaklama işletmesinin ve 45 turizme yönelik ticari işletmelerin tamamının (%100) mülkiyeti yöre sakinidir. Bu durum yerel işletmelerin gelişmesinde yabancı yatırımlarla bölge dışına ekonomik sızıntı olmadığını göstermektedir.

Ölçümü: İki tip tamamlayıcı ölçüm mümkündür. Birincisi, turistik işletmelerin bütünü üzerinde, yerel tarafından işletilen veya büyük miktarı yerel olan mülkiyetin ne kadar olduğunu görmektir. İkincisi, turistik hizmetin işlem oranını hesaplamaktır (konaklama, ulaşım, rehberli ziyaret, restoran, sportif etkinlikler ve kültürel etkinlikler vb.). Yani, yerel turistik işletmeler tarafından yerine getirilen hizmetler.

Van için ölçümü: İşletmelerle yapılan görüşmeler, anket yoluyla elde edilmektedir.

Ölçü birimi: Turizme yönelik işletmelerde, yerel mülkiyetin yüzdesi.

IC2.7 kodlu “otellerin verimlilik düzeyi” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Konaklanan turistik arzın bileşkesidir, ancak, kullanılan araç, otellerin yatak sayısıdır. Otellerde verimlilik, sabit maliyetlerin ağırlığı ve doluluk oranına bağlıdır. Örneğin, binanın maliyeti, işletmeye bağlı harcamalar, personele bağlı giderler veya işletme için gıda alımındaki giderler sözkonusudur.

Erişim: Otelin verimliliği, sektörün özelliklerini ele alarak, pazarlama, satış sistemi maliyetleri gibi parametrelerin ölçülmesiyle belirlenir. Bu parametreler, komisyonlar, ortalama oda fiyatı, ek hizmetler ve doluluk oranı. Turistik pazarlamanın uluslararası ağda etkinliklerin arzı, imajı, özgünlüğü, kalitesi verimlilik aynı zamanda sektörün büyüme potansiyeline bağlıdır.

Van için erişim: Otellerin verimlilik düzeyine ilişkin erişim, görüşmelerden elde edilen otellerin oda fiyatı, belirttikleri doluluk oranları ve işletmenin pazarlama biçiminden yola çıkılarak sağlanmıştır. Turizm işletme belgeli otellerin yüksek sezonda doluluk oranı maksimum % 70 minimum % 41, düşük sezonda ise maksimum % 60 minimum % 18’dir. Belediye belgeli otellerin yüksek sezonda doluluk oranı maksimum %75 minimum %50, düşük sezonda ise maksimum %65 minimum %34’dür. Bu gösterge yüksek sezonda dahi otellerin doluluk oranının çok yüksek olmadığını göstermektedir. Oda fiyatları ise turizm işletme belgeli otellerde 90 -20 YTL arasındadır. Belediye belgeli otellerde ise, 20-8 YTL arasındadır. 1 yıldızlı ve belediye belgeli otellerin hiçbirinde yan hizmet birimleri yoktur. Oda fiyatlarının düşük olduğu bu işletmelerde, sunulan hizmet kalitesi de yeterli nitelikte değildir. Ayrıca, görüşme yapılan turizm işletme belgeli otellerde yatak başına

istihdam en az 611 olması gerekirken mevcutta 257 kişidir. Belediye belgeli otellerde ise, yatak başına istihdam az 199 olması gerekirken mevcutta 108 kişidir.

Turizm işletme belgeli otellerin %50'si yerli ve yabancı tur operatörleri, internet ve reklam, %42 si yerli tur operatörü ve internet, %8 'de sadece internet aracılığı ile işletmelerinin tanıtımını yapmaktadır. Görüşme yapılan belediye belgeli 14 otel ise, işletmelerini pazarlarken hiçbir tanıtım biçimini kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç, otellerin işletmelerini pazarlama konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bileşenler otellerin verimlilik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Ölçümü: Otellerin verimlilik hesabına giren verilerin bütünü kapsar. Bunlar :

1. Odaların ortalama fiyatı
2. Doluluk oranı(oda başına, yatırım başına, aylık ve üç aylık, yıllık) gelirden alınan komisyon. Fiyatların genel enflasyona göre turistik hizmetlerin fiyat gelişimi. Etkinliğin işlevine bağlı maliyetlerin hacim ve özelliği.

Van için ölçümü: Otellerin doluluk oranı(yüksek sezon/düşük sezon), oda fiyatları ve işletmelerin kendilerini pazarlama biçimi

Ölçü birimi: Otel hizmetlerinin ortalama değeri için veriler, ödenecek komisyon ve etkinlik için harcamalardır. Doluluk için yüzde, komisyonun oranı; genel enflasyon ile turistik hizmetler arasında fiyatın gelişme oranıdır.

Van için ölçü birimi: Görüşmelerden elde edilen, doluluk oranı, oda fiyatı, yatak başına istihdam, otellerin pazarlama biçimi(yüzde).

IC2.9 kodlu “turistik yatırımların gelişme yüzdesi” göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Turistik yatırımın gelişme yüzdesi, sektörün sağlıklı gelişimini belirler ve çeşitlenmesini sağlar. Sektörün dinamizmi ekonominin genel gelişmesiyle karşılaştırılabilir.

Erişim: Arzın tipoloji analizi(ekoturizm, kültürel turizm, deniz turizmi) bu gelişmeyi taşıyan parçaları belirleyebilir. Bir yerin çekiciliği, çok zaman, arzın birçok üretiminin veya özgünlüğünün ifadesidir. Gelecek arzı oluşturma eğilimi, potansiyel talep eğilimini takip eden yatırımlarla ortaya çıkar. Turizm etkinliklerinde yatırımın büyümesi dinamizmin bir göstergesidir. Uzun süre gelişmeyi öngörmek için kullanılamaz.

Van için erişim: Van'da kamu yatırımları 1999-2005 yılları arasında tarım, imalat, gibi diğer sektörlerle yatırım yapılırken, turizm alanında hiçbir yatırım yapılmamıştır(Bkz.EK-4). 2001-2005 yılları arasında Van'da 53 sektöre yatırım teşvik belgesi verilmiştir. Bu yıllar arasında turizm alanında ise, sadece 3 (%5) yatırım teşvik belgesi verilmiştir(Bkz. Çizelge, 3.4). Bu bileşenler değerlendirildiğinde, Van'da turistik yatırımların gelişme düzeyi de yetersizdir.

Ölçümü: Turistik yatırımların farklı bileşenlerini arzın tipolojisi yoluyla olduğu gibi, sayılan kategorilerle de belirlemek önemlidir (yerel altyapı, miras yapıları).

Van için ölçümü: Kamu yatırımları, yatırım teşvik belgesi verilen sektörler.

Ölçü birimi: Büyüme yüzdesi ve turistik yatırımların gelişimi ile diğer sektör yatırımları arasında gelişmenin karşılaştırılmasıdır.

Van'da ölçü birimi: Kamu yatırımları yüzdesi, yatırım teşvik belgesi verilen sektörler arasındaki yüzdesi.

IC2.11 kodlu “turistlerin harcama oranı”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Bir bölgeye gelen turist sadece konaklama ve yeme içme değil, alışveriş, ulaştırma, eğlence, müze, sanat galerileri, spor merkezleri, ören yerlerine giriş vb. para harcayacaktır. Yapılan bütün bu harcamalar turizm gelirlerini oluşturmaktadır. Böylece, turizmden belirli bir dönemde elde edilen gelir miktarındaki artış, ülkeye/bölgeye/yöreye giren ilk gelir miktarını aşmış ve ulusal gelirin genel düzeyi yükselmiş olmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde turizmin gelişmesinden yana olanlar, konusu harcamaların çoğaltan etkisi(multiplier effect) üzerinde önemle durmaktadırlar.

Erişim: Turistik gelişmede, girişimcinin temel amacı, her turistin harcamasını, kalış süresini artırmak ve dolayısı ile harcamaların her seferinde artış göstermesini sağlamaktır.

Van için erişim: Alan çalışmasında ziyaretçilerle yapılan görüşmelerde ziyaretçilerin Van'da yaptıkları tüketim harcamaları belirlenmiştir.

Bu kapsamda elde edilen sonuç, Türkiye'de 2005 yılında Ağustos ayında kişi başına ortalama harcama 863 dolarken, ziyaretçilerle sınırlı sayıda yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre, Van'da paket turla gelen yabancı turistlerde ortalama kişi başına harcama 82 dolar, paket turla gelmeyen yabancı turistlerde ortalama kişi başına harcama 134 dolar, yerli turistlerde ise ortalama kişi başına harcama 157 dolardır. Bu oran Türkiye ortalamasının altındadır. Bir başka ifade ile, Van'da turistler tarafından yapılan harcamalar yetersizdir.

Ölçümü: Ülke düzeyinde, turizm tarafından yaratılan dövizlerin toplamı üzerinde, gidilen yerde yaratılan dövizin oranıdır. Bu oran, bir turistik bölgenin veya sitin ülke bütününe göre ağırlığını belirlemeye yardım etmektedir.

Van için ölçümü: Türkiye'de turizm geliri ve turistlerin harcama oranları TÜİK, Merkez Bankası ve Kültür ve Turizm Bakanlığının birlikte yürüttüğü “yabancı ziyaretçi anketi” ve vatandaş ziyaretçi anketi” kapsamında sorulan, ziyaretçilerin Türkiye'de yaptıkları tüketim harcamalarının toplanmasıyla elde edilir.

Van’da turistler tarafında yapılan tüketim harcamaları da Van’da (yerel ölçekte) yapılan harcamaları içermektedir.

Ölçü birimi: Döviz olarak ve toplanan turistik harcamaların hacminin değerleridir. Yüzde(%), döviz harcamalarında düşen pay.

Van için ölçü birimi: Görüşmelerden elde edilen yerli ve yabancı ortalama kişi başına harcama(Dolar cinsinden).

IC2.15 kodlu “konaklama biçimlerinin çeşitliliği ve bölgede sunulanların önemi”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Bölgenin arzının önemi, konaklama çeşitlerinde değişkenliktir. Yani geniş bir müşteri yelpazesine yanıt veren, konaklama arzının çeşitliliğidir. Sürdürülebilir turizmde turistik etkinlikler yoksa turistik gelişme sağlanamaz, turistik organizasyonlarla, toplam turistik arz yaratılır.

Erişim: Sürdürülebilir turizm gelişmesinde, istenilenlere uygun arz büyüklüğü ve çeşitlilik önemlidir. Bu ölçüm yalnızca talep için pazara yönelmek değil, aynı zamanda arz içinde yönelmektir. Toplam turistik talebin başarısı toplam turistik arza bağlıdır. Sunulan turistik etkinliklerin çeşitliliği bir bölge/yörede turizmden sağlanması düşünülen faydayı artıracaktır.

Van için erişim: Van’da, Edremit ve Gevaş ilçeri olmak üzere toplam 435 çadır kapasiteli 6 kamping bulunmaktadır. İlde toplam 1493 yatak kapasiteli 13 turizm işletme belgeli otel ve 1457 yatak kapasiteli 23 belediye belgeli otel vardır. İlde sunulan konaklama biçimleri, kampinglerin dışında çeşitlilik sunmamaktadır. Bu konuda toplam turistik arzın profili yetersizdir.

Ölçümü: Sınıflamaya göre, toplam konaklama arzının belirlenmesini ölçmektir. Yani işletme sayısını saymak, yatak ve oda sayısı olarak kapasitelerini, her konaklama sınıfı için sıralamaktır. Sınıflara göre farklı olarak, doluluk yüzdelerinin analizi tamamlayıcı olarak yapılabilir. Bu bize, bu konaklama kapasitesinin ve çeşitliliğinin zamanla, geçerliliğini ve kararlılığını gözlemeye yaramaktadır.

Ölçü birimi: Konaklama işletmelerinin sayısı ve kapasitesi.

IC2.27 kodlu “uluslararası anlaşmaların onayı ve uygulanması”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 69).

Kısa tanımı: Uluslararası bazı anlaşmaların onaylanması, onaylanan ülke tarafınan kabulü ve onaylanması anlamına gelir. Sürdürülebilir gelişmeyi içeren uluslararası anlaşmaların, ulusal seviyede yerine getirilmesi için yasal benzerliklerin olması anlamına gelir.

Erişim: Bu gösterge bazı uluslararası anlaşmalarda belirlenen sürdürülebilir gelişmenin amaçlarının ve ilkelerinin çerçevesinde hükümetlerin yükümlülüğünü gösterir. Bu gösterge için seçilen uzlaşmalar, kabul edilmelidir. Çünkü sürdürülebilir gelişme için sorunları kapsamaktadır. Özel sorunlarda bazen en az bir uzlaşmanın olmasıdır. Sürdürülebilir gelişme teması üzerine uluslararası onaylama, sürdürülebilir tüketim ve üretim biçiminde yerine getirilmesi gerekenleri sıralar. Bazı ülkelerde uluslararası bu sözleşme ulusal yasal sözleşme yerine geçer.

Van için erişim: Türkiye’de Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası 39 tane sözleşme vardır. T.C. Anayasası'nın antlaşmalarla ilgili 90. maddesinde "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir" denmektedir. Dolayısıyla taraf olduğumuz antlaşma ve protokollerin Türk iç hukuk düzeninde sahip oldukları hukuki güç, en az Çevre Kanunu değerinde olup, bu sözleşmeler ulusal mevzuatımızın bir parçasıdır.

2002 yılında Johannesburg'ta gerçekleştirilen ve Türki'yenin de katıldığı Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde ise sürdürülebilir tüketim ve üretim sürdürülebilir kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede sürdürülebilir tüketim ve üretim, çevre alanındaki küresel politikaların iş dünyasına ve tüketiciye yansıyan uygulamalarının önemli bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Sürdürülebilir tüketim ve üretim, çevresel sınırları göz önüne alarak, doğal hayata verilen zararı en aza indiren yolları ararken, dünyanın kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde kullanarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Tüketim, hem ürün ve servislerin kullanımını hem de doğal kaynakların; suyun, enerjinin, toprağın kullanımını kapsamaktadır.

Yukarıda ki tüm sözleşmeler uluslararası taraf olunan sözleşmeler olduğundan tüm bunlar ülke/bölge/yerel ölçekte geçerlidir. Van'da bu uygulamaların nasıl olduğu yönünde tam bir erişim sağlanamakta, ancak, ilde miras coğrafyaların %98'si korunmamaktadır.

Ölçümü: En basit ölçüm onaylanan sözleşme sayısıdır. Örneğin tehlikeli atıkların yerinden alınarak başka ülkeye nakli gibi, -biyolojik çeşitlilik üzerine uzlaşma, iklimsel değişme üzerine çerçeve uzlaşma, çölleşmeye karşı birleşmiş milletler uygulaması, ozon yatağının korunması için viyana uzlaşması, birleşmiş milletlerin deniz hukuku üzerine sözleşmesi. Gösterge, ulusların altı sözleşme üzerine uzlaşma sayısına karşılıklar uzlaşma, seçilen uluslar arası uzlaşmanın her biri için yazılı araçların belirlenmesiyle ölçülür.

Ölçü birimi: Onaylanan uzlaşma sayısı. Onaylanan uzlaşmaların uygulanmasını sağlayan yasaların toplam uzlaşmalara oranı.

Bu ekonomik göstergelere ilişkin etki analizi Çizelge 4. 70'de görülmektedir.

Çizelge 4. 70. Ekonomik göstergelerin etki analizi

Gösterge Kodu	Gösterge Kapsamı	Etki Tipleri			Tanımlama
		Pozitif Etki	Negatif Etki	Etki yok	
IC1.2	Yerel İşletmelerin Gelişmesi		*		Yerel Üretimin Önemi Ve Aracısız Satış Noktasına Başvuranlar İşletmelerin Bölgesel Kaynaklardan Yararlanma Oranı
IC1.4	Yerel İşletmelerin Gelişmesi	*			Mevcut Turistik İşletmelerin % Si Ve Yerel Aktörler Tarafından Yönetilmesi Bölge Dışına Yabancı Yatırım İle Ekonomik Sızıntı Olmaması
IC2.7	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik		*		Otellerin Verimlilik Düzeyinin , doluluk oranı, oda fiyatı, pazarlama biçimi, yatak başına istihdam
IC2.9	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik		*		Turistik Yatırımların Gelişme Yüzdesi Kamu Yatırımları, yatırım teşvik belgesi verilen sektörler
IC2.11	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik		*		Turistlerin Harcama Oranı Yerli Ve Yabancı Turistlerin Ortalama Kişi Başına Harcama Oranı (Dolar)
IC2.15	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik		*		Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği
IC4.27	Ülke Düzenleme, Organizasyon ve Planlama		*		Uluslararası Anlaşmaların Onayı Ve Uygulanması

4.5.2. Sosyal göstergeler

Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilmiş olan, 45 sosyal göstergeden 3'ü Van ili için seçilmiştir (Bkz Çizelge 4.71). Kodu ve ismi belirtilen bu göstergelerin, kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir [Kuntay, 2004].

Çizelge 4.71. Sosyal göstergeler [Kuntay, 2004].

Gösterge kodu	Gösterge Adı		
IS1.43	İstihdam üzerine turizmin sosyal etkisi		
	İstihdam	Profil	Turizm
IS7.69	Turistlerin ve turistik sitelerin güvenliği		
	Sosyal güvenlik/toplumsal güvenlik	Cinayet /Terör	Turizm
IS8.74	Bulaşıcı hastalıkların tipi ve oranı /Kuş Gribi		
	Sağlık	Hastalık	Genel Durum

IS1.43 kodlu “istihdam üzerine turizmin sosyal etkisi”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz . Çizelge 4. 71).

Kısa tanımı: Turizm etkinliklerinde yer alan istihdamı kapsamaktadır.

Erişim: Turizm etkinliklerinde yer alan istihdamın yüksek olması, yörede turizmin gelişmişliğini gösterir. Yörede sunulan turistik etkinlikler artıkça turizm alanında istihdamda o aranda artacaktır.

Van’da görüşme yapılan 26 konaklama işletmelerinde 365 kişi, toplam 45 turizmle ilgili işletmelerde ise 336 olmak üzere, turistik etkinliklerde 701 kişi istihdam edilmektedir. Sunulan turistik etkinliklerin sayıca yetersizliği de göz alındığında, turizmin istihdam üzerine sosyal etkisinin zayıf ya da yetersiz olduğu söylenebilir.

Ölçümü: Görüşmelerden elde edilen konaklama işletmeleri ve turizmle ilgili işletmelerde çalışan yöre sakini sayısı.

Ölçü Birimi: Çalışan sayısı

IS7.69 kodlu “turistlerin ve turistik sitlerin güvenliği”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 71).

Kısa tanımı: Bu gösterge, turistlerin karşılaştıkları veya içinde bulundukları suçları, cinayetlerin kaydedilen sayısı, şiddetin derecesi ve özelliğini kapsar. Ayrıca, toplumsal güvenlik için önemli bir tehdit unsuru oluşturan terör olaylarının da kapsar. Bir ülke/bölge de gerçekleşen terör bölgedeki turizmin sürdürülebilirliğini etkilemektedir.

Erişim: Farklı boyutlarda güvenlik. Hissedilen güvensizliğe karşılık sayısal bir güvenlik. Örneğin, İsrail, Londra, Newyork. Aynı zamanda, turizmin gelişmesinde güvenlik gerekli bir şarttır. Ziyaretçilerin hareket imkanını ve arzularını yönlendirmektedir.

Van için erişim: Van'ın Muradiye İlçesi'nde 31 Mayıs 2006 tarihinde bisikletleriyle giden İsviçre asıllı turistler 3 kişi tarafından, soyulmuş ve 1 bayan turiste tecavüz etmişlerdir.

Türkiye'de 1991'de başlayan terör hareketleri sonucunda, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 1993'te 1992'ye oranla %8 oranında azalmıştır [Unur, 2000]. Van'da da 1994'te 19.714 olan yabancı turist sayısı 1995 'te 11.154'e düşmüştür.

Emniyet Genel Müdürlüğünden alınan verilere 2001'de Van'da 18, 2002'de 15, 2003'de 32, 2004'te 18 ve 2005 yılında 40 terör olayı olmuştur. Son 5 yıldır gözlenen bu artış, 1990'lı yıllardaki terörün turizm üzerindeki olumsuz etkisini yeniden gündeme getirebilir.

Ölçümü: Turistlere karşı olan ilan edilen vahim suçların tipi ve sayısı. Ziyaretçilerin ilan edilen suç ve cinayetlerin toplamına göre uğradıkları suçların ve cinayetlerin oranı.

Ölçü birimi: Turistler tarafından ilan edilen suç ve cinayetlerin sayısı. Her kategori için artma yüzdesi. Bu durumlarla karşılaşan turistlerin oranı.Terör olay sayısı.

IS8.74 kodlu “bulaşıcı hastalıkların tipi ve oranı”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 71):

Kısa tanımı: Önemli bulaşıcı hastalıkların tipini ve oranını kapsamaktadır.

Erişim: Kuş gribi, bazı salgın hastalıkların bir bölge/yöre de artış göstermesi ya da görülmesi turizmi olumsuz(toplam turistik talebi) etkileyebilir.

Van için erişim: Van İl Sağlık Müdürlüğü tarafından verilen veriye göre, kuş gribinden ölen kesin vaka sayısı 2 'dir. Van yabancı kuş göç yolları üzerinde bulunduğu için bu riski taşıyan bir yörede bulunmaktadır.

Ölçü birimi: Vaka Sayısı

Bu sosyal göstergelere ilişkin etki analizi Çizelge 4. 72 de görülmektedir.

Çizelge 4. 72. Sosyal göstergeler etki analizi

Göstergenin Kodu	Göstergenin Kapsamı	Etki Tipleri			Tanımlama
		Pozitif Etki	Negatif Etki	Etki yok	
IS1.43	İstihdam		*		İstihdam üzerine turizmin sosyal etkisi
IS7.69	Sosyal Güvenlik		*		Turistlerin güvenliği, terör suç oranı
IS8.74	Sağlık		*		Bulaşıcı hastalıklar/ kuş gribi vakası

4.5.3. Çevresel göstergeler

Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilmiş olan, 53 çevresel göstergeden 7'si Van ili için seçilmiştir(Bkz. Çizelge 4.73). Kodu ve ismi belirtilen bu göstergelerin, kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir [Kuntay, 2004].

Çizelge 4.73.Çevresel göstergeler [Kuntay, 2004].

Göstergenin Kodu	Göstergenin Adı		
IE2.92	Van Gölü Kirliliğinin KirlenmeSeviyesi		
	Su Kalitesi	Göl	Turizm
IE2.93	Kullanılmış su arıtma sistemi olan otel % si		
	Su kalitesi	Deniz ve okyanus	Turizm
IE2.94	İçilebilir su kalitesi/İçme- Kullanma Suyu Şebekesi		
	Su kalitesi	Tüketim suyu ve rezervi	Genel durum
IE2.95	Arıtma sistemlerinin etkililiği		
	Su kalitesi	Arıtma	Genel durum
IE5.102	Üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanması		
	Katı atıkların kaldırılma ağı	Atık	Genel durum
IE8.124	Çağdaş, geleneksel, anıtsal mirasın genel durumu		
	Tarihi ve arkeolojik sitler	Koruma durumu	Turizm
IE8.125	Sitlerin ve etkinliklerin çekim kapasitesi ve ünü		
	Tarihi ve arkeolojik sitler	Ünlülük	Turizm
IE10.137	Ekosistemlerin hassaslığı		
	Vahşi yaşam, flora ve fauna	Denge	Genel durum

IE2.92 kodlu “Van Gölü kirliliğinin kirlenme seviyesi”adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Kıyı sularında kirlenme seviyesi, plajlara, sığ kayalıklara etkisi, azot atılması ve kıyı sularında fazlar veya plajlarda kaliform varlığı. Gölün kirlenmesine etki eden faktörleri kapsamaktadır.

Erişim: Bu gösterge yetersiz arıtma varlığını ve buna bağlı olarak kirlenme seviyesini göstermektedir. Lağım kaliformu sağlık açısından büyük bir tehlike yaratır.

Van için erişim: Van Gölü'nün kirlenmesine etki eden en temel faktör IE2.95 den kaynaklanmaktadır. Bu kapsam da gölde meydana gelen koliform sayısı aşağıdaki gibidir [Deniz, ve Doğu, 2006].

Çizelge 4.74. Van Gölü kıyılarında su örneklerinin alındığı yerler ve koliform sayıları (100 ml. su/adet) [Deniz, ve Doğu, 2006].

Su Örneğinin Alındığı Yer	Koliform Sayısı	Su Örneğinin Alındığı Yer	Koliform Sayısı
İskele (Van)	2 100	Adilcevaz sahil parkı	1 600
Bardakçı köyü	1 600	Ahlat sahil parkı	2 000
Kampüs	2 300	Sarıkum köyü (Tatvan)	1 600
Edremit belediye parkı	400	Tatvan sahili	5 300
Tuzla (Van-Erciş yolu üzeri)	1 100	Elektrik santrali (Edremit)	1 600
Karahan köyü (Muradiye)	1 500	DSİ kampı (Gevaş)	700
Bendimahı köprüsü (Muradiye)	4 600	Akdamar iskelesi	300
Akçıra köyü (Adilcevaz)	3 600	Güzelkonak (Gevaş)	2 300
Mollakasım köyü sahili	600	Ayanis sahili	0

İnsanlarda idrar yolu ve birçok sindirim sistemi hastalıklarına neden olan kolibasili ve koliform oranları (100 ml. sudaki bakteri sayısı) 0 ile 5300 arasında değişmektedir. 100 ml göl suyundaki bakteri sayısının, insan sağlığı açısından normal değerini saptamak çoğu kez güçtür. Çünkü mikroplara karşı koymak, insanların dirençleriyle de bağlantılıdır. Ancak, insan sağlığı açısından normal sınır değeri olarak genellikle 700 kabul edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde göldeki kirlilik insan sağlığını tehdit edecek boyuttadır(Bkz. Çizelge 4. 74).

Ölçümü: Kaliform sayısı, mikrobiyolojik analiz ile yapılır. Kıyıdaki suyun kalitesi açık bir göstergedir.

Ölçü birimi: Koliform Sayısı.

IE2.93 kodlu “kullanılmış su arıtma sistemi olan otel %’si” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Su arıtma sistemi olan otellerin toplam otellere oranıdır.

Erişim: Birçok ülkede çevre kalitesi özel teşebbüslere bırakılmıştır. Özellikle otellerde bu şekildedir. Bunun iki nedeni vardır: Bir taraftan yerel yönetim her zaman iyi bir arıtma sistemi kuracak kapasitede değildir ve yaptıklarında da arıtma kapasitesi turistik gelişmenin yüzdesine erişemez. Diğer taraftan böyle bir yetkilendirme kirleten öder ilkesine yanıt verir.

Van için erişim: Van’da 36 otelin tamamında(%100) kullanılmış su arıtma sistemi yoktur.

Ölçümü: Toplam yerel otellere göre otel kategorisine göre arıtma tesisi ve çeşitli sistemleri bulunan otel sayısı.

Ölçü birimi: Yüzde

IE2.94 kodlu “içilebilir su kalitesi” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Suyun sağlığa yararlı durum derecesi veya içilebilir suyun kalite seviyesidir. İçme-kullanma suyu şebekesi kullanan ve bu içme suyu arıtma tesisi olan yerleşmeler/belediyeleri kapsar.

Erişim: Yerel yerde kullanılan suyun kalitesini ölçmeye yarar veya endüstriyel kullanım olduğu gibi evsel kullanım içinde gerekir.

Van için erişim: Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2003 verilerine göre Van’da, 20 belediye’den 17 si (%88 tüm belediye nüfusunun) içme- kullanma suyu şebekesi kullanmaktadır. Ancak, bu belediyelerden sadece bir tanesi(Van Belediyesi) arıtma tesisi kullanmaktadır. Yani toplam belediye nüfusunun %52’sinin içme kullanma suyu arıtılmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2003 verilerine göre, içme- kullanma şebekesi olan belediyeler 265.900 m3 suyu kuyulardan temin etmektedirler. İçme suyu arıtma tesisi olan yılda 315630 m3 suyu tam kapasite ile fiziksel arıtma ile arıtmaktadır

İçme-kullanma suyu şebekesinin 20 belediyeden 17’sinde bulunması ve bu belediyelerden sadece 1 tanesinin arıtma tesisi olması içme suyunun içilebilir kalite de olmadığıının olmadığıının göstergesidir.

Ölçümü: Çok çeşitli ölçümler var. DTÖ musluktan akan sağlıklı suyu dikkate alıyor

Van için ölçümü: İçme-kullanma suyu şebekesi kullanan ve bu içme suyu arıtma tesisi olan yerleşmeler/belediyeleridir.

Ölçü birimi: mg/l oksijen, 20 derece sıcaklık 5 günde tükenen oksijen miktarı. Gün sayısı, kullanan sayısı.

Van için ölçü birimi: Arıtılan içme suyu m3/yıl, içme suyu arıtma tesisi olan belediye sayısı.

IE2.95 kodlu “arıtma sistemlerinin etkililiği” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Arıtma sisteminin uygunluğu kullanılan suyun arıtma ölçüsüne bağlıdır (toplanan, taşınan ve arıtılan su, evsel, ticari, endüstriyel hacim olarak). Yani arıtılan su yüzdesidir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet veren belediyelerin alıcı ortamlarına göre toplam atıksu miktarını ve arıtılan atıksu miktarının suyun kalitesini artırır.

Erişim: TÜİK 2004 yılı verilerine göre, Van’da kanalizasyon şebekesi ile hizmet veren 3 belediye vardır. Bu belediyeler Erciş, Van, Muradiye belediyeleridir. Yani toplam 20 belediye içinde %15 ‘i kanalizasyon şebekesi ile hizmet vermektedir. 3 belediyenin toplam nüfusu 259.385’tir (toplam belediye nüfusunun %52’si)

Alıcı ortamlarına göre kanalizasyon şebekesi ile hizmet veren bu belediyelerde toplam atıksu miktarı 19 998 000 m³ ‘tür. Bunun 194 62 000 m³’ü Van Gölü’ne deşarj edilmektedir.

Atıksu arıtma tesisi olan belediyelerin tesislerinin toplam kapasitesi 28.950.000 m³ olup 19 998 000 m³’ü biyolojik arıtma yöntemi ile arıtılmaktadır.

Ölçü birimi: m³/yıl atıksu arıtma miktarı.

IE5.102 kodlu “arıtma sistemlerinin etkililiği” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Katı atıkların yönetilen miktarı (oranı), kişi başına kullanılan katı atık miktarına göre yeniden kullanılan atık yüzdesi ve atılan miktar.

Erişim: Van ilinde yaz ve kış aylarında toplanan katı atık miktarları (kg/gün) ve bunların giderilme yönteminin mevcut durumu aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4.75) [DPT, 2002].

Çizelge 4.75. İlçelere göre, günlük toplanan katı atık miktarı ve depolama biçimi [DPT, 2002]

İlçe Adı	Nüfus(2000)	Günlük Toplanan Katı Atık Miktarı(ton/gün)Ortalama	Mevcut Durum
Merkez	285.000	626	Düzensiz Depolama
Çatak	6.000	3	Düzensiz Depolama
Bostaniçi	11.534	6	Düzensiz Depolama
Muradiye	24.000	8	Düzensiz Depolama
Erciş	84.600	20	Düzensiz Depolama
Çelebibağ	7.552	4	Düzensiz Depolama
Edremit	6.460	14,2	Düzensiz Depolama

Düzensiz depolamanın yapıldığı ilde, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğine uygun bir “Katı Atık Yönetim Sistemi” yoktur.

Ölçü birimi: kg/kişi/gün ortalama katı atık miktarı ve katı atıkların depolanma biçimi.

IE8.124 kodlu “çağdaş, geleneksel, anıtsal mirasın genel durumu” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa Tanımı: Güncel veya eski olsun, artistik ve sanatsal üretimin, tescilli yapıların, koruma seviyelerini gösteren göstergedir.

Erişim: Van ilinde tescil edilmiş taşınmaz ve kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanları tescilli sit alanları toplamı 37’dir. İlde 28 arkeolojik sit alanı, 5 doğal sit alanı, 1 tarihi sit alanı, 3 diğer sit alanı ve 159 tane tescilli taşınmaz kültü ve tabiat varlıkları bulunmaktadır. Bu alanların korunması, 25 Mart 2006 tarihinden önce Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu sorumluluğunda iken, bu tarihten itibaren faaliyete geçen Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun sorumluluğundadır.

Van müzesinde sergi salonlarının yetersizliği nedeni ile 1.000 eser sergilenenbilmektedir. Depoda, Hz.İsa’nın konuştuğu ilk dil olan Aramice ile yazılmış

kutsal metnin bulunduğu parşömenin depoda korunma koşulları yetersiz olduğu için ne durumda olduğu bilinmektedir.

2005 yılında Van Valiliği İl kültür ve TurizmMüdürlüğü Tarafından, Ayanis Kalesi Kazısı, Yukarı Anazf Kalesi Kazısı, Yoncatepe Kale ve Nekropolü Kazısı, Hüsrev Paşa Külliyesi ve Kent Etrafını Koruma Çalışmaları, Eski Van Kenti Saray Kapısı ve Çifte Hamam Temizlik Kazı ve Çalışmaları için toplam, 52090 YTL harcama yapılmıştır[Van Valiliği, 2006][Şekil, 3.2]. Kazılarda çıkarılan eserler korunma koşullarının yetersiz olduğu müzeye gönderilmektedir.

Yerli ve yabancı turistlerin en fazla ziyaret ettiği Akdamar Adası, Van Kalesi, Hoşap Kalesi, Çavuştepe Kalesi gibi, sit alanlarının taşıma kapasitesine yönelik hiçbir çalışma yoktur. Bu alanlara yapılan günlük/aylık/ yıllık ziyaretçilerin istatistikleri tutulmamaktadır.

Alan çalışmasında yapılan görüşmelerde, bu sit alanlarını ziyaret eden yabancı turistlerin %42'si, yerli turistlerin %66'sı bu alanların yeterince korunmadığını düşünmektedirler.

Bu bileşenler, sit alanlarında koruma denetiminin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Ölçümü: Sitlerin, restorasyon ve bakımında yıllık olarak tahmini maliyetler ve gerçekleşen restorasyonlarında harcamalar ve maliyetler ele alınmaktadır. Aynı zamanda sitleri tahrip eden ve durumunu işgal edenlerin durumunu ortaya koymaktadır. Örneğin etkileri belirlemek çağdaş ve tarihi varlıkların korunmasında ulaşımın yarattığı titreşimden kaynaklanan sorunlar.

Ölçü birimi: Değer, maliyet.

IE8.125 kodlu “sitlerin ve etkinliklerin çekim kapasitesi ve ünü” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Yerel miras sitlerin herkesçe bilinen ve gidilen yerin bütününde çekim derecesi olanlar.

Erişim: Bu gösterge turistler tarafından gittiği yerdeki algılamalarına bağlıdır. Gidilen yerin kalitesini oluşturan etmenler, diğerleri arasında, orjinallik turistlerin ilgisini çekmektedir.

Van için erişim: Görüşme yapılan 132 turist tarafından en fazla ziyaret edilen sit alanları, kaleler Van Kalesi, Hoşap Kalesi,ve Çavuştepe Kalesi ve Akdamar Adası'dır.

Ölçü birimi: Görüşme yapılan turistlerde en çok görmeyi tercih ettikleri ettikleri yerlerin yüzdesi.

IE8.137 kodlu “ekosistemlerin hassaslığı” adlı göstergenin kısa tanımı, erişimi, ölçümü ve ölçü birimi aşağıdaki gibidir (Bkz. Çizelge 4. 73).

Kısa tanımı: Bu gösterge, ekzotik ve endemik arasındaki ilişkileri ölçer. Ekzotik türlere göre endemik türlerin farklılığının önemi sözkonusudur.

Erişim: Ekosistemin dayanıksızlığı, türler arasında kırılganlık, birinin diğerini bozmasına bağlıdır. Ekosistemin dengesi önemlidir.

Van için erişim: Van iline özgü 16 önemli doğa alanı vardır. Bu alanlar önemli bitki alanı, önemli kuş alanı, kelebekler ve içsu balıklarını içermektedir. Van İli'nde toplam 475.412 hektar önemli doğa alanları bulunmaktadır. Bu alanların 470547 hektarı korunmamaktadır. Bir başka deyişle Van ili'nde önemli doğa alanlarının %98'si korunmamaktadır.

Ölçümü: Ekzotik hayvanlarla endemik hayvanlar arasındaki oran (turistik gelişme bölgelerinde ve tüm alanda). Aynı şekilde bitkisel türler içinde sözkonusudur.

Ölçü Birimi: yüzde.

Bu çevresel göstergeler ilişkin etki analizi Çizelge 4. 76'da görülmektedir.

Çizelge 4.76. Çevresel göstergeler etki analizi

Göstergenin Kodu	Göstergenin Kapsamı	Etki Tipleri			Tanımlama
		Pozitif Etki	Negatif Etki	Etki yok	
IE2.92	Su Kalitesi		*		Göl Su Kalitesi Koliform Sayısı
IE2.93	Su Kalitesi		*		Kullanılmış Su Arıtma Sistemi Olan Otel % Si
IE2.94	Su Kalitesi		*		İçilebilir su kalitesi İçme kullanma suyu şebekesi olan yerleşmeler
IE2.95	Su Kalitesi		*		Arıtma Sistemlerinin Etkiliği, Atıksu arıtma tesisi olan belediye sayısı, arıtılan atıksu.
IE8.124	Tarihi ve Arkeolojik Sitler		*		Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu Korunma Durumu
IE8.125	Tarihi ve Arkeolojik Sitler		*		Sitlerin Ve Etkinliklerin Çekim Kapasitesi Ve Ünü
IE10.137	Vahşi Yaşam, Flora ve Fauna		*		Ekosistemlerin Hassaslığı Korunma Durumu

4.5.4. Etki analizlerinin değerlendirilmesi

Van ili'nde yaptığımız araştırmaya göre, turizm ekonomik gelişmede etkili görülmemektedir. Yerel kaynaklardan yararlanma ve konaklama biçimlerinin çeşitliliği göstergeleri, turistik yatırımların gelişmesi ve otellerin verimlilik düzeyi göstergelerinin artması halinde başarılı olunabileceğini göstermektedir. Bir başka anlamda, sunulan turistik etkinliklerin çeşitlenmesi halinde, turistik harcamalar oranını gösteren göstergelerin yararlı olabileceği görülmektedir.

Ekonomik göstergelerin turizmin düşük etkisine bağlı olarak, turizmin istihdam üzerine etkisi de düşük düzeydedir. Görüşme yapılan konaklama işletmelerinde,

istihdamın en az 810 dolayında olması gerekirken, mevcutta 365 kişi dolayında olduğu hesaplanmıştır. Görüşme yapılan 45 turistik işletmede toplam 365 kişi istihdam edildiği görülmektedir. Turistik etkinliklerde yaratılan istihdamın düşük olması, yörede turizmin istenilen düzeyde gelişmediğini göstermektedir. Turistlerin güvenliğini kapsayan, toplumsal ve sosyal güvenlik, önemli bir sosyal göstergedir. Bölgenin uzun yıllardır önemli bir sorunu olan, terör, toplumsal güvenlik açısından önemli bir tehdit ögesidir. Son beş yıldır Van'da terör olayları artış göstermektedir. Terör, sadece yöredeki toplumsal güvenlik açısından bir tehdit ögesi değildir. Turizmin gelişmesini ve sürdürülebilirliğini de olumsuz etkileyecek bir ögedir. Ayrıca, Van'da 2006 yılında, İsviçre asıllı turistlerin soyulmuş ve bir bayan turist tencavüze uğramış olması, turistlerin sosyal güvenliği açısından olumsuz bir imaj geliştirmiştir.

Turistlerin sağlık ve hijyen noktasındaki kaygılarının oluşmasına neden olan, sosyal göstergelerden biri de, bulaşıcı hastalıkların tipi ve oranıdır. Van'da, turizmin sürdürülebilirliğini engelleyecek en önemli bulaşıcı hastalık son bir yıldır gündemde olan kuş gribi hastalığıdır. İlde kuş gribi, kesin vaka sayısı ikidir. Ancak, medyada oldukça fazla gündeme gelmiş bir konu olarak vaka sayısının azlığı bir önem teşkil etmemektedir. Van'ın yabancı kuş göç yolları üzerinde olması bu riski artırmaktadır. Bu nedenle, bulaşıcı hastalıkların tipi ve oranını içeren bu göstergenin, olumsuz etkisinin azaltılması da turizmin sürdürülebilirliği açısından önem teşkil etmektedir

Arıtma sistemlerinin etkililiğini gösteren, çevresel göstergeye göre, Van'da. 20 belediye içinden kanalizasyon şebekesi ile hizmet veren sadece 3 belediye vardır ve sadece bu belediyelerin atık su arıtma tesisi bulunmaktadır. Atık su arıtma tesisi olmayan yerleşimlerin atıkları ise, ya doğrudan ya da yerleşim yerleri yakınından geçen akarsular vasıtasıyla dolaylı olarak Van Gölü'ne dökülmektedir. Bu göstergenin olumsuz etkisine bağlı olarak, Van Gölü'nün kirlenme seviyesine ilişkin göstergede olumsuz etkilenmektedir. Yani, atık suların arıtılmadan Van Gölü'ne dökülmesi, Van'da koliform bakteri sayısını artırmaktadır. İnsan sağlığını tehdit edecek sınır değeri 700 olan koliform sayısına bağlı göldeki kirlilik, insan sağlığını tehdit etmektedir.

İçilebilir su kalitesine ilişkin bir başka çevresel göstergeye göre, Van'da İçme-kullanma şebekesi olan toplam 17 belediyeden sadece bir tanesinin arıtma tesisi vardır. Dolayısı ile içilebilir suyun kalitesinin Van'da ne kadar düşük olduğunu gösteren bu gösterge, hem yerel halkın, hem turistlerin sağlığını tehdit eden bir öğedir. Su kalitesine ilişkin, bir diğer önemli gösterge ise, kullanılmış su arıtma sistemi olan otellerin yüzdesidir. Van'da hiçbir otelde böyle bir sistem yoktur. Bu göstergenin önemi ise şudur: Yerel yönetimler, her zaman iyi bir arıtma sistemi kuracak kapasitede olamayabilir, bu durumda, doğrudan turizmden fayda sağlayan otellerin bu donanımına sahip olması turizmin sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

Üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanmasına yönelik çevresel göstergesinin etkisi turizmin sürdürülebilirliği açısından olumsuzdur. Çünkü, Van'da, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğine uygun, katı atık yönetim sistemi gelişmemiştir. Tüm ilçelerde, katı atıklar düzensiz depolanmaktadır. Düzensiz depolama sahalarından sızan sular, yer altı ve yer üstü kirliliğine yol açmaktadır.

Tarihi ve arkeolojik sitlerin, koruma durumunu gösteren, çağdaş, geleneksel, anıtsal mirasın durumuna ilişkin çevresel gösterge de, turizmin sürdürülebilirliği açısından düşük düzeyde etkiye sahiptir. Çünkü, Van'da görüşme yapılan yerli ve yabancı turistler tarafında en fazla ziyaret edilen, Van Kalesi, Hoşap Kalesi, Çavuştepe Kalesi, Akdamar Adası gibi sit alanlarında, bu alanların taşıyabileceği insan sayısı veya etkinlik türü sayısını gösteren fiziki taşıma kapasitesine yönelik hiçbir çalışma yoktur. Ayrıca, bu alanlara yapılan, günlük/aylık/yıllık ziyaretçilerin sıklığını/yoğunluğunu gösterecek istatistiklerde tutulmamaktadır. Ayrıca, Van müzesi deposunda birçok eser yetersiz korunma koşullarında bekletilmekte ve şu anda bu eserlerin ne durumda oldukları bilinmemektedir. Depoda bekletilen eserlerden en önemlisi ise, Hz. İsa'nın ilk konuştuğu dil olan Aramice ile yazılmış kutsal metnin bulunduğu parşömendir. Görüşme yapılan turistlerin büyük bir kısmı da, gezip gördükleri sit alanlarının korunmadığını belirtmişlerdir.

Sitlerin ve etkinliklerin çekim kapasitesi ve ünlülüğünü ortaya koyan çevresel göstergenin de turizme etkisi olumsuzdur. Çünkü, Van'da görüşme yapılan , yerli

ve yabancı turistler tarafında en fazla ziyaret edilen sit alanları sadece erişimin kolay olduğu Van Kalesi, Hoşap Kalesi, Çavuştepe Kalesi, Akdamar Adası'dır.

Ekosistemlerin hassaslığına ilişkin çevresel gösterge turizmin sürdürülebilirliğine ilişkin, önemli bir gösterge olup Van'da bu göstergenin de etkisi düşük düzeydedir. Çünkü, Van'da 16 önemli doğa alanının 4'ü sıfır yok oluş alanlarıdır. Sıfır yok oluş alanların da, yaşayan önemli bitki alanı, önemli kuş alanlarında yaşayan canlılar dünyada sadece, bu noktalar üzerinde yaşayan ve nesli tehlike altında olan canlılardır. Ayrıca bu alanlar içerisinde, uluslararası öneme sahip sulak alanlar bulunmaktadır. Bu alanların %98'i korunmamaktadır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde, politik, ekonomik ve sosyal gelişmenin önemli bir nedeni olan turizm etkinliklerinin ekonomiye ve kalkınmaya çarpanlar etkisi tarım, balıkçılık gibi diğer yerel ekonomik etkinliklerin gelir ve istihdam açısından büyümesinde bir katalizör etkisi yaratmaktadır. Türkiye’de, bugüne kadar uygulanan turizm politikalarında, ağırlıklı olarak turizmin ekonomik boyutu üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat bu durum, turizmin gelişim gösterdiği destinasyonlarda, pek çok, çevresel ve sosyal sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, günümüzde turizm ve sürdürülebilirlik kavramları birbirinden bağımsız düşünülmemelidir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ekonomik gelişme, sosyal ve çevresel değerlerin korunması ilkelerine dayandırılmaktadır. Turizmin başarısı da doğal ve kültürel kaynaklara bağlıdır. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizm de, sürdürülebilir kalkınma kavramının içerdiği prensiplere dayanmaktadır. Sürdürülebilir turizm kavramı, 1990’lı yıllarda turizm etkinliklerinin gelişim süreci ile birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir turizmin gelişmesi, kültürel bütünlüğü, temel çevresel süreci, biyolojik canlılığı ve yaşamı sürdürme gereksinimlerini karşılayarak bütün kaynakların yönetilmesine liderlik etmektedir. Turizmden beklenen ekonomik gelişmelerin, sürdürülebilir kalkınma yolu ile elde edilmesi, yaşam kalitesinin artırılmasını ve bu yolla çevre koruma bilincinin geliştirilmesini sağlamaktadır.

Dünya Turizm Örgütü, turizm, çevre ve toplum arasındaki ilişkinin yönetim ve planlama ile kurulabileceğini kabul etmektedir. Bu amaçla, Dünya Turizm Örgütü, turizmin geliştiği destinasyonlarda, turizmin sürdürülebilirliğini ve kontrolünü sağlayabilmek için, turizmin etkilerinin ölçülmesine yönelik, sürdürülebilir turizm modeli kapsamında, çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere toplam 140 gösterge belirlemiştir. Bu destinasyonlara ilişkin göstergelerin belirlenmesi ise, dört aşamada gerçekleşmektedir. Bu çalışmada, seçilen Van ili henüz turizmle ilgili yeterli gelişmeyi göstermiş bir il değildir. Ancak, doğal zenginlikleri, tarihi ve kültürel mirasa yönelik kaynakları ile, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olan ilin kalkınmasında, turizme dayalı bir gelişim, turizmin diğer sektörler üzerindeki çarpan

etkileri göz önünde bulundurulduğunda, istihdamı, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılayı artıracak önemli bir sosyo-ekonomik kalkınma aracı olacaktır.

Bu nedenle, bu çalışmada, turizmden beklenen ekonomik faydanın sürdürülebilir olması için, çevresel ve sosyal amaçlarla bütünleşmesi gerektiği ilkesinden yola çıkarak, ziyaretçi anketi, konaklama işletmeleri anketi, turizme yönelik ticari işletmeler anketleri sonucunda elde edilen görüşmelere ek olarak, kurumsal istatistikler ve alanla ilgili bilimsel çalışmalarda kullanılabilecek verilerin katkısı ile, Dünya Turizm Örgütü'nün sürdürülebilir turizm modeli göz önünde bulundurularak, turizmin önemli bir kalkınma aracı olabileceği düşünülen Van iline ilişkin, turizmin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için, temel ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeleri ve etkileri saptanarak, temel sorunları belirlenmiştir.

Bu kapsamda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Turizmin yerel ekonomik katkısına ilişkin sonuçlar

Sürdürülebilir turizmde, toplam turistik talebi yönlendirmek, toplam turistik arzın başarısına bağlıdır. Toplam turistik arzın başarısı da turizmde yönetici öğeler olan, planlama, finansal destek, pazarlama ve politikaların başarılı bir şekilde organize edilmesine bağlıdır.

Van İli'nde 1977 yılından günümüze, turizm alanında yapılan planlama çalışmaları, finansal kaynakların yetersizliği nedeni ile gerçekleşmemektedir. İlde 1999-2005 yılları arasında turizm alanında hiçbir kamu yatırımı yapılmamıştır. 2001-2005 yılları arasında, turizme yönelik yatırım teşvik belge adeti ise sadece üç adettir. Pazarlama açısından, sivil toplum kuruluşları son iki yıldır, uluslararası fuar düzenleyerek ve uluslararası fuarlara katılarak ilin tanıtılmasını amaçlamaktadırlar. Ancak ilde, yer alan konaklama işletmeleri, seyahat acentaları, pazarlama konusunda yetersizdir. Sonuç olarak, planların uygulanmasında yaşanan aksaklıklar, kamu yatırımlarının, kamu ve özel sektör girişimlerinin ve pazarlamanın yetersizliği, ilde turizmi yönetici öğelerin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Turistlerin bir bölgeye gelmesi ve harcama yapması sonucu oluşan turizm gelirleri sayesinde, bölgenin toplam gelir ve refahında meydana gelen artış, turizmin o bölgeye olan ekonomik katkısıdır. Turistin yapmış olduğu bir birim tutarındaki harcama, çarpan etkisi sayesinde, bir birimden daha fazla bir ekonomik etki yaratacaktır. Bu harcamalarda ortalama kişi başına harcama oranının düşük olması, çarpan etkisini de azaltacağından, bölgeye olan ekonomik katkıyı da düşürecektir.

Turizmin yerel ekonomiye olan katkısını ölçebilmek için, yerli ve yabancı turistlerin tüketim harcamaları, çalışma alanında, 2005 yılı Ağustos ayında turistlerle yapılan sınırlı görüşmeler sonucunda, Van ili'nde, paket turla gelen yabancı turistlerin ortalama kişi başına harcaması 82 dolar, paket turla gelmeyen turistlerin ortalama kişi başına harcaması 134 dolar, yerli turistlerin ortalama kişi başına harcaması 157 dolar olarak bulunmuştur. Yerli turistlerin ortalama kişi başına harcaması, yabancı turistlere göre daha fazladır. Yıllar itibari ile ili ziyaret eden yerli turist sayısı, yabancı turist sayısına göre daha fazladır. Bu durum, ilin turizm açısından ekonomik kalkınmasında iç turizmin önemini ortaya koymaktadır.

Sınırlı görüşmeler sonucunda yerli turistlerin, ilin diğer illerle olan ekonomik ilişkilerine bağlı olarak, daha çok iş nedeni ile ziyaret ettiği, yabancı turistlerin ise büyük oranda sosyal, tarihi, kültürel değerleri görmek için geldiği görülmüştür. Yani, ilde kültürel turizm ve iş turizmi olmak üzere iki tip turizm etkinlik tipi görülmektedir. Ancak her iki etkinlik tipinde de, konaklama süresi 1-2 gece ile sınırlı kalmaktadır. Konaklama süresinin düşük olması turistlerin yapmış oldukları harcama oranında düşük olmasına neden olmaktadır.

Gelirinin neredeyse tamamını turizmden sağlayan turizme yönelik ticari işletmeler, kilim halı dükkanlarıdır. Yeme içme, hediyelik eşya, gümüşçüler, konfeksiyoncular ve kahvaltılık sofraları ise turizmin toplam gelirlerine etkilerinin istenilen düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Görüşme yapılan oteller doluluk oranlarının düşük olduğunu ve turizmden elde edilen gelirlerinin yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Bu otellerde, toplam yatak sayısına göre doğrudan istihdam 365 kişidir. Oysa bu istihdamın en az 810 kişi olması gerekmektedir. Görüşme yapılan, turizme yönelik

ticari işletmelerde ve konaklama işletmelerinde, çalışan personel, aylık olarak, ya asgari ücret ya da asgari ücretin altında bir maaş karşılığında çalışmaktadırlar. Sonuç olarak, görüşme yapılan turizme yönelik ticari işletmeler ve konaklama işletmelerinde turizmin ekonomik olarak katkısı yetersiz bulunmuştur. İşletmelerde turizmden sağlanan ekonomik faydanın yetersiz olması dolayısı ile gelirlerinin düşük olması, ili ziyaret eden turistlerin, konaklama süresinin 1-2 gece ile sınırlı kalması ve turistlerden tarafından yapılan tüketim harcamalarının düşük olmasına bağlıdır. Bu nedenle, çarpan etkisi azalmakta ve turistik etkinliklerde yer alan çalışanlar da sosyo ekonomik açıdan yeterli faydayı sağlayamamaktadır.

Van'da, konaklama tesisleri, sınırlı sayıda olup oteller ve kampinglerden oluşmaktadır. Tatil köyü, pansiyon gibi farklı konaklama biçimleri sunulmamaktadır. Aynı şekilde, 4086 kişi kapasiteli 34 tane yeme içme birimleri ile, 235 kişi kapasiteli kahvaltı salonları ve halı kilim işletmeleri de sınırlı sayıdadır. Sınırlı sayıdaki gümüşçülerin geneli, her yerde bulunabilecek hazır ürünleri satmaktadır. Van' a özgü savatlı işlemeciliği sadece bir işletmede sunulmaktadır. Aynı şekilde, hediyelik eşya işletmeleri de yöreye özgü ceviz oymacılığı gibi el sanatlarının yerine, daha çok bölge dışından getirdikleri ürünleri pazarlamaktadırlar.

Turizmin sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğine ilişkin sonuçlar

Uzun yıllardır terör hareketleri etkisinde olan, ilde, terör turistlerin ve yerel halkın güvenliğini tehdit eden önemli bir sosyal göstergedir. Terör ya da turistlere yönelik herhangi bir suç işlenmesi, turizmin gelişmesini ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyecek bir göstergedir. Çünkü, turistler can ve mal güvenliklerinde, risk oluşturacak bölge/yöreyi talep etmemekte ya da talebini başka bir zamana ertelemektedir. Nitekim 1990 yıllarında, bölgede yoğun bir şekilde görülen terör hareketleri, özellikle kıyı turizmin gelişmiş olduğu Edremit ilçesindeki kampingleri etkilemiştir. Bu işletmeler, terör hareketlerinden önceki yıllarda, kampinglerin kapasitelerinin yerli ve yabancı turistleri ağırlamaya yetmediklerini belirtmişlerdir. Bugün ise, hem restaurant hem kamping olan bu işletmeler, yerel halka ve nadiren yerli turiste hitap eden resturantlar niteliğindedir. Son beş yıldır, bölgede terör

hareketlerin yeniden canlanmaya başlaması, ve 2006 yılında bir turiste tecavüz edilmesi, daha sonraki yıllarda gelen ziyaretçi sayısını olumsuz yönde etkileyecek önemli bir ögedir.

Turistlerin, seyahat ettiği bir ülke/bölge/yöredeki en önemli endişesi, sağlığını yitirmesi veya bulaşıcı bir hastalığa yakalanması önemli bir sosyal göstergedir. Yabani kuş göç yolları üzerinde bulunan ilde, son bir yıldır kuş gribi hastalığı turizmin sosyal sürdürülebilirliği açısından risk taşımaktadır.

Van'da yirmi belediye içinden sadece üçü atık su arıtma sistemine sahiptir. Atık su arıtma tesisi olmayan yerleşimlerin atıkları ise, ya doğrudan ya da yerleşim yerleri yakınından geçen akarsular vasıtasıyla dolaylı olarak Van Gölü'ne dökülmektedir. Bu nedenle gölde oluşan kirlilik insan sağlığını tehdit edecek düzeye ulaşmıştır. Van'da, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğine uygun, katı atık yönetim sistemi gelişmemiştir. Tüm ilçelerde, katı atıklar düzensiz depolanmakta ve bu durum yer altı ve yerüstü sularında kirliliğe neden olmaktadır. Bu göstergeler turizmin çevresel açıdan sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye de tanımlanmış 266 adet hem çok hassas hem de benzersiz önemli doğa alanları yani miras coğrafyalar bulunmaktadır. Van'da 16 önemli doğa alanı vardır ve bunların 4'ü sıfır yok oluş alanlarıdır. Sıfır yok oluş alanların da, yaşayan önemli bitki ve önemli kuş alanlarında yaşayan canlılar dünyada sadece, bu noktalar üzerinde yaşayan ve nesli tehlike altında olan canlılardır. Van'da bu önemli doğa alanlarının %98'i korunmamaktadır. Ayrıca, ilde, en fazla ziyaret edilen, Van Kalesi, Hoşap Kalesi, Çavuştepe Kalesi, Akdamar Adası gibi sit alanlarında, bu alanların taşıyabileceği insan sayısı veya etkinlik türü sayısını gösteren fiziki taşıma kapasitesine yönelik hiçbir çalışma yoktur. Sonuç olarak, turizmin çevresel açıdan sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen miras coğrafyalar, tarihi ve kültürel değerler Van'da yeterince korunamamaktadır.

Turizmin yerel ekonomik katkısının artırılmasına yönelik öneriler

Sürdürülebilir bir turizm gelişiminin esası, bir ülke/bölge/yöredeki turizm etkinliklerine dahil tüm unsurların, ülke/bölge/yöre ekonomisine en faydalı şekilde koordine edilmesi ve yönlendirilmesidir. Toplam turistik arzı ve toplam turistik talebi oluşturan öğelerin bütünü, turizm ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, arzın temelini oluşturan, ildeki yerleşmelere ve kaynaklara göre var olan olanaklar, turistik organizasyonlarla, bu kaynakları tüketmeden sürdürülebilir bir biçimde kullanılması ile toplam turistik arz yaratılır. Toplam turistik talebin başarısı, toplam turistik arzı güçlendirecek organizasyona bağlıdır. Arzın başarılı olması, talebi artıracaktır. Böylece ili, ziyaret eden turist sayısı, konaklama süresi artacak ve buna bağlı olarak, turistlerin harcama oranı yani turizm gelirleri artacaktır. Bunun sağlanabilmesi için şunlar yapılmalıdır:

Konaklama ve turizme yönelik ticari işletmeler, turizmin gelişmesini etkileyen en önemli turistik etkinliklerdendir. Bu etkinliklerin başarısı, yöredeki turizm gelirlerinde de bir artış sağlamaktadır. Bu nedenle, ilde bu tip işletmelere yönelik yatırım aşamasında, çeşitli teşviklerin sağlandığı destekleyici politikalar izlenilmelidir. Bu işletmelerin uluslararası standartlarda hizmet sunmalarını, turistlerin haklarını korumalarını, işletmelerin turizm kaynakları üzerinde oluşturacağı zararların önlenmesini sağlayan denetleyici politikalar geliştirilmelidir. İşletmeler arasında, ortak akıl ve ortak yararı sağlayacak koordinasyona yönelik politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye’de, turizm hareketleri, güneş, deniz, kum ekseninde yer alan kıyı kesimlerinde yoğunlaşmıştır. Turistik yatırımlarda yine bu kesimlerde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle, ulus ölçeğinde yatırımlar, Van gibi az gelişmiş ancak, turizm yönünden gelişme gösterebilecek olanaklara sahip yörelere yönlendirilmelidir. Yıllardır kalkınmada öncelikli iller arasında olan Van ili’ne yönelik turizm yatırımların yönlendirilmesi, ulusal hedefler arasında yer almalıdır ve turizmi geliştirici yatırımlara yönelik mali yardım programları yapılmalıdır.

Turistik yatırım ve finansman politikası, kamu ve özel sektör işbirliği içinde gerçekleştirilmelidir. Bu amaç doğrultusunda, kamu sektörü alt yapı yatırımlarını üstlenirken, özel sektör üst yapı yatırımlarını gerçekleştirmelidir. Turistik yatırımların, yer seçim kararlarında, doğal, sosyal ve kültürel çevrenin korunması ve bununla ilgili sorunların birlikte değerlendirilerek gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Öncelikli turizm gelişme alanları saptanarak, yatırımlarında önceliği belirlenmelidir.

İle gelecek turistlerin seyahatlerini yönlendirmede ildeki benzersizliklerin öne çıkarılması önemlidir. Urartu Medeniyeti 200 yılı aşkın sadece o bölgede hüküm sürmüş bir medeniyettir. Van merkez ilçede yer alan Urartu Medeniyeti'nin Başkenti Tuşpa (Van Kalesi) Van için önemli bir benzersizliktir. Şu anda Van Müzesinin deposunda bulunan, Hz İsa'nın ilk konuştuğu dil olan Aramice kutsal metnin yer aldığı parşömende ildeki bir diğer önemli benzersizliktir. Bu nedenle, depodaki diğer eserlerinde sergilenebilmesi için en kısa zamanda, yeni bir müze binası yapılmalıdır. İlde bir başka benzersizlik ise, önemli bitki ve önemli kuş alanlarının içeren önemli doğa alanlarıdır. Bu alanlarda, buradaki canlılara zarar vermeyecek, kuş gözlemciliği önerilebilir. Böylece, hem alandaki canlılar zarar görmeyecek, hem de bu alanlar turizm açısından değer kazanmış olacaktır. Sonuç olarak, kamu ve özel sektör temsilcileri, sivil toplum örgütleri ve seyahat acentaları işbirliği içinde ulusal ve uluslararası çapta, bu benzersizliklerin önemini vurgulayacak tanıtımlar yapılmalıdır.

İlde turistler daha çok, erişimin kolay olduğu, Van Kalesi, Muradiye Şelalesi ve Akdamar Adası'nı gezip görmeyi tercih etmektedirler. Yerel yönetimler ve seyahat acentaları, konaklama işletmeleri tarafından işbirliği ile erişimin sağlanamadığı, ancak turistlerin ilgisini çekebilecek doğal ve tarihi kültürel kaynakların yer aldığı alanlara yönelik çalışmalar yapılmalı ve bu kapsamda tur güzergahları belirlenmelidir. Bu yönde yapılacak çalışmalar turistlerin 1-2 gece ile sınırlı olan konaklama süresini uzatacak biçimde düzenlenmelidir. Konaklama süresinin uzaması turistler tarafında yapılacak harcamaları da artıracaktır.

Gidilen yerde, yöreye özgü el sanatlarının öne çıkarılması turistlerin taleplerini yönlendirmede önemli bir unsurdur. Van'da gümüşçülerin geneli, Kahramanmaraş ve

İstanbul'dan getirdikleri tüm kentlerde bulunabilecek hazır ürünleri satmaktadırlar. Oysa turistlerin ilgisini çekebilmek için, yöreye özgün savatlı işlemeciliğin ön plana çıkarılması gerekmektedir. İlde gümüşçüler, “Beypazarı gümüşü” ile markalaşmış Beypazarını bu konuda kendine örnek almalıdır. Hediyelik eşya satan işletmelerde de yöreye özgü ceviz oymacılığı ürünlerini ön plana çıkarmalıdır. Böylece turistlerin talebi artacak ve buna bağlı olarak turistin kişi başına harcama oranı da yükselecektir. İlde, oteller ve kampinglerle sınırlı olan konaklama işletmelerinde, tatil köyü, pansiyonculuk gibi çeşitliliği artıracak farklı konaklama biçimleri sunulmalıdır. Çünkü, turistlerin para harcamasında sunulan etkinliklerin çeşitlendirilmesi, sayılarının artırılması, yöreye özgü el sanatlarının öne çıkarılması önemlidir. Böylece, konaklama işletmeleri ve turizme yönelik ticari işletmeler, turizmden istenilen ekonomik faydayı sağlayacaktır.

Turizm pazarlarında iyi bir tanıtım ve olumlu imaj, talebi önemli ölçüde etkilemektedir. Tanıtım ve pazarlama yönünden yetersiz olan ilde, tanıtım ve imaj konularında profesyonel kişi ve kuruluşlardan yararlanılmalı ve daha etkin reklam kampanyaları yürütülmelidir.

Bu öneriler uygulanabilirse, ilde sürdürülebilir turizmin ön koşullarından, istihdam, gelir artışı ve dolayısı ile yaşam kalitesi artacak ve turizmden beklenen sürdürülebilir ekonomik fayda sağlanacaktır.

Turizmin sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik öneriler

Sürdürülebilir turizmde, turizm etkinliklerinde yer alacak istihdamın ve turizmin çarpan etkisi ile dolaylı olarak farklı sektörlerde neden olacağı istihdamın artması, turistik etkinliklerin gelişmesine bağlıdır. Turistik etkinliklerin gelişmesi ise, turizmin yerel ekonomik katkısının artırılmasına yönelik önerilerin gerçekleştirilmesi ile sağlanacaktır. Böylece ilde, turizmden beklenen sosyal fayda sağlanacaktır.

Terörizmle mücadele uluslararası, ulusal ve işletmeler düzeylerinde alınabilir. Devlet ve turizm etkinlikleri kapsamındaki tüm kuruluşların başarılı kriz yönetimi stratejileri

ve kriz ekipleri oluşturmaları gerekmektedir. Bunun dışında, ülke/ bölge/yörenin uluslararası düzeyde turistler için emniyetli olduğu yolunda güvenilir bir imaj oluşturulmalıdır. Ulusal/yerel düzeyde terörizmle mücadelede, devlet, güvenlik güçleri, yargı organları, üniversiteler ve eğitici medya bir ekip olarak çalışmalı ve özellikle turistlerin gezip görmeyi tercih ettiği alanlarda güvenlik önlemleri artırılmalıdır.

Kuş gribi gibi bulaşıcı hastalıkların turizm açısından tehdit oluşturmaması için ilde, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri işbirliği içinde önleyici tedbirler almalı, halk bu konuda bilinçlendirilmeli ve risk taşıyan bölgelerde uyarıcı önlemler alınmalıdır.

Sürdürülebilir bir kıyı turizmi için öncelikli olarak göldeki kirliliği önleyecek, ilgili yasa ve yönetmelikler çevresinde, acil önlemler alınmalı ve ildeki atık su arıtma tesislerin sayısı ve kapasitesi artırılmalıdır.

Hem yerel halkın, hem turistin sağlığını tehdit eden, içilebilir suyun kalitesini artırmak için, tüm yerleşmelerde içme-kullanma suyu arıtma tesisleri kurulması yönünde çalışmalar başlatılmalıdır. İlde, hiçbir otelde su arıtma sistemi yoktur. Yerel yönetimler, her zaman iyi bir arıtma sistemi kuracak kapasitede olamayabilir. Bu nedenle, doğrudan turizmden fayda sağlayan işletmelerin bu tip donanımlara sahip olacak nitelikte yapılanması gerekmektedir.

Katı Atıkları Kontrol Yönetmeliği'ne uygun "Katı Atık Yönetim Sistemi"nin yer almadığı ilde, düzensiz depolamanın yer açtığı kirliliğin önlenmesi için, öncelikli olarak bir katı atık analizinin yapılması gerekmektedir. Katı atık analizinin yapılması ile atık sınıflaması yapılabilecek, işlenebilir ve işlenemeyen atıklar ve bertaraf yöntemleri belirlenebilecektir. Geri dönüşümü sağlanan atıklar içinde, geri kazanım tesisleri oluşturulmalıdır.

Özellikle turistlerin en fazla gezip görmeyi tercih ettikleri sit alanlarında, Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun denetiminde, bu alanların korunmasına ilişkin denetimler artırılmalı, turist sayılarını gösteren istatistikler

tutulmalı ve fiziki taşıma kapasiteleri belirlenmesine yönelik uzman kişiler tarafından çalışmalar yapılmalıdır.

İldeki, önemli doğa alanları, mutlak koruma alanları değildir, dolayısı ile bu alanlarda, bulunduğu yer ve koşullar değerlendirilerek ilgili yasa ve yönetmelikler çerçevesinde, en uygun koruma statüsü verilmelidir. Bu alanlarda, çevre üzerine baskısı çok az olan eko turizm faaliyetleri kapsamında, kuş gözlemciliği önerilebilir.

Turizm etkinliklerinde yer alan, işgücünün yanı sıra, tüm toplumda, sürdürülebilir turizm bilincini kazandıracak, toplumsal turizm eğitimi verilmelidir. Böylece, sunulan turistik etkinliklerde hizmet kalitesi de yükselecektir.

Sonuç olarak, turistik organizasyon açısından, ilde yer alan yerleşmelere göre doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara göre olan olanaklar, bir arz unsuru oluşturmaktadır. Ancak, ildeki bu varlıklara/olanaklara yönelik talebin ve çekiciliğin artırılması, bu değerlerden yararlanılmak üzere, kamu ve özel sektör temsilcilerinin, konaklamadan, ulaşturmaya, pazarlamadan, güvenliğe ve çeşitli altyapı hizmetlerine kadar her türlü turistik etkinliğin turizm için organize edilmesi ile mümkün olabilecektir. İstihdam ve gelir artışı ile yerel refahın ve yaşam kalitesinin artırılması sürdürülebilir turizmin koşullarındandır. Ancak, uzun vadede, turizmin ekonomik sürdürülebilirliğini bir başka deyişle turistik etkinliklerin devamlılığını sağlamak, kaynakların sürdürülebilirlik ilkelerine göre etkin bir şekilde yönetilmesine ve korunmasına bağlıdır.

Kısacası, sürdürülebilir turizmde, kaynaklar sürdürülebilir bir biçimde kullanılmalı, sunulan turistik etkinliklerin çeşitliliği ve bunların sürekliliği sağlanmalı, yerel ekonomileri desteklemeli ve güçlendirmeli, turizm bilinçli bir şekilde pazarlanmalı, turizm planlamayla entegre edilmeli ve yerel halkın karar mekanizmalarında katılımı sağlanmalı ve bu doğrultuda, ekonomik, çevresel, sosyal göstergeler ve etkileri saptanarak, periyodik olarak izlenebilmelidir.

Bu tez çalışmasından sonraki çalışmalarda, kamu/özel kurum ve kuruluşlarca ya da yerel yönetimler tarafından yapılacak çalışmalarda, bu temel verilere ek, noktasal alanlara özgün, çevresel, sosyal, ekonomik göstergeler eklenebilir. Böylece, turizm plancıları ya da yöneticileri turizmin bağlı olduğu doğal kaynaklara yönelik çevresel, sosyal ve ekonomik tehditler/riskleri önceden tahmin edebilecek ve tehdit unsuru oluşturacak etkileri azaltabilecek ya da kontrol edebileceklerdir.

KAYNAKLAR

Birkan, İ., “Türkiye’nin Turizm Kalkınmasının Sürdürülebilir Turizm İlkelerinin Uygunluğu”, *II. Turizm Şurası Bildirileri*, III: 139-154 (2002).

Christian, M., R., “Tourism-Led Local Economic Development: The South African Experience”, *Urban Forum*, 13 (1): 25-95 (2002).

Çakır, M., Bostan, A., “Turizm Sektörünün Ekonomisinin Diğer Sektörleri İle Bağlantılarının Girdi Çıktı Analizi İle değerlendirilmesi”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 11, Eylül-Aralık, 35-44 (2000) .

Çevre ve Orman Müdürlüğü, Van Çevre Durum Raporu, *Van Çevre ve Orman Müdürlüğü*, Van, 112-115 (2005).

Deniz,O., Doğu, F., “Van Gölü Kıyılarındaki Doğal Plajlar ve Onları Tehdit Eden Unsurlar”,Van Gölü Havzası Sempozyumu 8-10 Eylül 2004, Van Gölü Havzası Sempozyum Kitabı, *Van Valiliği*, 313-315(2006).

Denizcilik Müsteşarlığı, Van Gölü Deniz Yolu Yolcu ve Yük Taşımacılığı Hakkında Rapor, *Ankara*, 24-27(2006).

Diane, A., “Local Economic Development in South Africa: A Useful Tool for Sustainable Development”. *Urban Forum*, Apr-Sep2003, 14(2-3):185(2003).

Dinçer, F., “Ekonominin Yapısı ve Turizm Sektörü Açısından Uydu Hesap Sisteminin Bağlı Yeri ve Önemi”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, 16(1): 81-92(2001).

Erçoşkun, Ö., Özer, N., “Sürdürülebilir Kıyı Turizmi Konusunda Antalya’ya Yönelik Öneriler”, *Turizm ve Mimarlık Turizmde Sosyal, Kültürel, Fiziksel Gelişmeler: Sorunlar ve Öneriler Sempozyumu*, Antalya, 138-145(2006).

DPT, “2006 Yılı Programı”, *DPT*, Ankara, 110(2006).

DPT, “İller ve İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000), *DPT*, Ankara, 186-187(2003).

DPT, Doğu Anadolu Projesi, *DPT*, Ankara, 346-378(2000).

DPT, Van İl Gelişme Raporu, *DPT*, Ankara, 105(2002).

Gürer, N., “Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, 29(2003)

İcöz. O.; Kozak, M., “Turizm Ekonomisi”, *Turhan Kitabevi*, Ankara, 276(2005).

İçöz, O.; Var, T.; İlhan, İ., “Turizm Planlaması”, *Turhan Kitabevi*, Ankara, 2-45(2002).

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Turizm Master Planı .Ön Hazırlık Çalışmaları”, *Van Valiliği Yayınları*, Van, ,20-28(2005).

İlal, K. Y., “Van İli Turizm Envanteri ve Geliştirme Planı”, *Van Valiliği Yayınları*, Ankara, 38-63(1994).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Van gölü ve Çevresi Turizm ve Rekreasyon Master Planı”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 1-3(1977).

Kozak, N.; Kozak, M.A.; Kozak, M; Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, *Turhan Kitabevi*, Ankara, 89-105(2000).

Köşker, H., 2001, “Van’ın Turizm Potansiyeli ve Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul. 33-76(2001).

Kuntay, O., “Sürdürülebilir Turizm Planlaması”, *Alp Yayınevi*, Ankara. 75-96 ve Ek CD, (2004).

Levine, M.V., “Tourism Based Redevelopment and The Fiscal Crisis of The City: The Case of Montreal”, *Canadian Journal of Urban Research*, 12(1): 102-123 (2003).

M.Bowry; F, Lawson, “Tourism and Recreation”, *Architectural Press*, Oxford, 372 (1998).

Milne, S., Atelijevec, I., “Tourism, Economic development and The Global-local nexus: Theory Embracing Complexity”, *Tourism Geographies*, 3(4):369-393 (2001).

Neyişçi, T., “Turizm: Bir Kendine Yabancılaşma Öyküsü”, *Turizm ve Mimarlık Sempozyumu*, Antalya, 29-32 (2006).

Özgürel, A., Haziran 18, *Radikal gazetesi*, 3(2006).

Öztaş, K., “Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri”, *Nobel Yayın*, 15-42(2002).

Sematı, A., “Turizm Uydu Hesabı”, *II. Turizm Şurası Bildirileri*, III: 211-220(2002).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, “Van Tarım Master Planı”, *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 34-37(2003).

Top, M., “Hoşaptaki Mahmudi Beyliği Mimarisi”, Yüksek Lisans Tezi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 21-28(1993)

Tutar, E., Tutar, F., “Turizm Ekonomi Türkiye ve OECD”, *Şeckin Yayıncılık San. Ve Tic. Aş.*, Ankara, 61 (2004).

Türkay, O., “Gündem 21’in Türk Konaklama Endüstrisinde Uygulanma Koşulları”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 58-62 (2002).

TÜİK, “Türkiye İstatistik Yıllığı 2005”, Yayın No:3009, *Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası*, Ankara, 263-266(2006)

Unur K, “Turizm Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 11, Eylül-Aralık, 169-177(2000).

Unur, K., “Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4):114-142(2004).

Unur, K.; İçöz, O., “Turizm Uydu Hesapları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1): 304-327 (2004).

Ünal, Ö., “Planning and Policy Implications of Tourism’s Local Economic Impacts Case Study of Çeşme”, Doktora Tezi, *DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İzmir, 185-209(1998).

Van Valiliği, “2005 Yılı Faaliyet Raporu”, *Van Valiliği Yayınları*, Van, 42(2006)

Van Valiliği, “2007-2011 Stratejik Plan”, *Van Valiliği İl Özel İdaresi Yayını*, Van, 72-77(2006).

World Tourism Organization, “Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism”, *WTO*, London, 130 (2001).

World Tourism Organization, “Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations”, *WTO*, London, 115-136(2004).

WTO, “Tourism Satellite Account (TSA) The Methodological Framework”, *WTO Report, Madrid*, 23(1999).

Yeşil Atlas, “Miras Coğrafyalar Sıfır Yok Oluş”, *Dergi Yayıncılık*, İstanbul, 01: 30-36(2003)

Yağcı, Ö., “Turizm Ekonomisi”, *Detay Yayıncılık*, Ankara, 182-186(2003).

EKLER

EK-1. Alan çalışmasında kullanılan anketler(Ağustos, 2005)

GÜVENLİ VE GİZLİDİR

TURİZMİN YEREL EKONOMİYE ETKİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ; VAN ÖRNEĞİ
--

ZİYARETÇİ ANKETİ

(Cevaplarınızı lütfen işaretleyiniz () ya da yazınız)

Form No:()**Ziyaret ayı:**/...../2005 den/...../2005'e kadar**Konaklanan İşletmenin Tipi:**

1. Nereden geldiniz?.....

Daha önce Van'ı ziyaret ettiniz mi?

2.Cinsiyetiniz: ()Kadın ()Erkek Yaş: İş:.....

3. Size eşlik eden kişilerin sayısı:.....yetişkin.....çocuk(18 yaşın altında)

4. Ziyaretiniz için bilgi aldığınız en önemli kaynak nedir?

()Seyahat Acentası

()Arkadaşlar ve akrabalar

()Reklamlar

()Diğer.....(lütfen belirtiniz)

5.Turist tipi: () bağımsız () aile () grup

6.Seyahatinizi paket turla aracılığı ile mi yaptınız? () evet () hayır

7. Buraya otobüs/uçak/araba/tren ile mi geldiniz?

8.Van'da kalış süreniz:.....

9.Paket Turun süresi :

10. Paket tur için ödenen miktar: TL/Euro/ Dollar/

11. Konaklama için yaptığınız toplam harcama: TL/Euro/ Dollar/

12. Konaklama dışında yaptığınız toplam harcama: TL/Euro/ Dollar/

13. Aşağıdakilere yapılan toplam harcama.:

% or TL/Euro/ Dollar/

.....yeme içme (konaklanan işletme içindeki)

.....yeme içme (konaklanan işletme dışındaki)

.....Van'a ulaşım için yapılan

.....Van'ın içindeki ulaşım için yapılan

.....Hediyelik eşya

.....kişisel alışveriş

.....diğer (lütfen belirtiniz)

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

14.Tatiliniz için neden Van'ı tercih ettiniz?

- () Göl,güneş () sosyal, tarihi ve kültürel değerler () sağlık () iş
() arkadaş ve akrabalar () tatilin maliyeti () bavul turizmi () Diğer.....

15.Vanı seyahateniz süresince nereleri ziyaret ettiniz ? (Lütfen işaretleyiniz)

Kaleler	Şelaleler	Kıyılar	Adalar	Bunlardan Başka
() Van	() Muradiye	() Amik	() Akdamar	
() Toprak	() Ganisipi(Beyazbulak)	() Edremit	() Çarpanak	
() Hoşap	()	() Gevaş		
() Çavuştepe	()	()		

16.Size göre en doğru cevabı daire içine alınız :

- 1:Kesinlikle katılmıyorum 2:Katılmıyorum 3:Kararsızım(Fikrim yok) 4:Katılıyorum
5: Kesinlikle katılıyorum

➤ Van'daki deneyimimden hoşlandım.	1	2	3	4	5
➤ Yolların durumu seyahatimi kolaylaştırdı.	1	2	3	4	5
➤ Van'ı temiz buldum.	1	2	3	4	5
➤ Van kalabalıktı.	1	2	3	4	5
➤ Yöreye ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	1	2	3	4	5
➤ Tarihi ve kültürel yerler çok iyi korunuyor	1	2	3	4	5
➤ Tarihi ve kültürel yerler erişilebilirdi.	1	2	3	4	5
➤ Göl ve kıyı temizdi.	1	2	3	4	5
➤ Çok iyi hediyelik eşyalar ve el sanatları vardı.	1	2	3	4	5
➤ Yöresel yemekleri tanıma fırsatım oldu.	1	2	3	4	5
➤ Yemeklerin niteliği kalitesi iyiydi.	1	2	3	4	5
➤ Konaklama işletmesinin kalitesi iyiydi.	1	2	3	4	5
➤ Personel yeterli ve yardımseverdi.	1	2	3	4	5
➤ Şehirde sağlanan hizmetlerin düzeyi yüksekti.	1	2	3	4	5
➤ Yoğun yapılaşmadan rahatsız oldum.	1	2	3	4	5
➤ Gürültüden rahatsız oldum.	1	2	3	4	5
➤ Kamusal alanlarda çöpten(kirlilikten) rahatsız oldum.	1	2	3	4	5
➤ Doğal çevrenin durumu iyiydi.	1	2	3	4	5
➤ Van ilginç ve çeşitli doğal güzelliklere sahip.	1	2	3	4	5
➤ Van'a ulaşım kolaydı (ziyaret için)	1	2	3	4	5
➤ Van'ı ziyaretim süresince kendimi güvende ve emniyette hissettim.	1	2	3	4	5
➤ Ödediğim paranın karşılığını aldığımı düşünüyorum..	1	2	3	4	5
➤ Arkadaşılarıma Van'ı tavsiye edeceğim.	1	2	3	4	5
➤ Van'ı tekrar ziyaret edeceğim.	1	2	3	4	5

17.Aylık geliriniz :

YARDIMLARINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİM.

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

IN STRICT CONFIDENCE

THE IMPACT OF TOURISM ON LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT AND
ITS SUSTAINABILITY; THE CASE OF VAN

SURVEY OF VISITORS

(Please tick () or write in answers as appropriate)

Form No:()

Month of visit: from/...../2005 **to**...../...../2005

Type of accommodation used:

1.What is your country home and town?.....

Did you visit in Van before?

2.Sex: ()Woman ()Man Age: Job:.....

3. Number of persons accompanying you:.....adults.....children(under 18)

4. What is the most important source of information for your visit?

()Travel Agency/ Transportation Company

()Friends and Relatives

()Advertisement

()Other.....(Please indicate)

5.Tourist Type: () individual () family, ()group

6.Did you visit with package tour? () Yes () No

7. Did you come here by bus/plane/car/train/.....

8.Length of stay in Van:.....

9.Length of package tour:

10. The amount paid for package tour: Euro/ Dollar/..../(please indicate)

11. Total expenditure on accommodation: Euro/ Dollar/..../(please indicate)

12. Total expenditure other than accommodation: Euro/ Dollar/..../(please indicate)

13. Total expenditure on the following:

% or Euro/ Dollar/.../

.....food and beverages (in accommodation)

.....food and beverages (other than the place of accommodation)

.....transport to destinations

.....transport within destination

.....souvenirs

.....personal shopping

.....others (please indicate)

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

14. Why did you prefer Van for holiday?

- ()Lake, sun and sand ()Social, historical and cultural values ()Health purposes
 ()Friends and relative () Cost of holiday () Other.....(Please indicate)
 ()Suitcase trade () Business travel

15.Which sites (places) did you visit during your travelling in Van? (Please Tick)

Castles	Waterfall	Coast	Island	Other than These
() Van	() Muradiye	() Amik	() Akdamar	
() Toprak	() Ganisipi(Beyazbulak)	() Edremit	() Çarpanak	
() Hoşap	()	() Gevaş		
() Çavuştepe	()	()		

16.Circle the best answer :

1:Strongly disagree 2:Disagree 3:Neutral 4:Agree 5: Strongly agree

➤ I enjoyed my experience in Van	1	2	3	4	5
➤ The state of roads made travel easy	1	2	3	4	5
➤ I found “Van” clean	1	2	3	4	5
➤ Van was crowded	1	2	3	4	5
➤ I had a good experience involving the local culture	1	2	3	4	5
➤ Historical and Cultural sites were well maintained	1	2	3	4	5
➤ Historical Cultural sites were accessible	1	2	3	4	5
➤ The lake and the coast were clean	1	2	3	4	5
➤ Good souvenirs and crafts were available	1	2	3	4	5
➤ I had opportunities to enjoy local cuisine	1	2	3	4	5
➤ The quality of food was good	1	2	3	4	5
➤ The quality of accommodation was good	1	2	3	4	5
➤ Service staff were competent and helpful	1	2	3	4	5
➤ The level of service provided in the city was high	1	2	3	4	5
➤ I was bothered by the messy appearance of built areas	1	2	3	4	5
➤ I was bothered by noise	1	2	3	4	5
➤ I was bothered by garbage in public areas	1	2	3	4	5
➤ The state of naturel enviroment was good	1	2	3	4	5
➤ Van had interesting and varied landscape	1	2	3	4	5
➤ It was easy to get to Van for my visit	1	2	3	4	5
➤ I felt safe and secure during my visit	1	2	3	4	5
➤ I feel I received good value for money	1	2	3	4	5
➤ I would recommend “Van” to my friends	1	2	3	4	5
➤ I would visit Van again	1	2	3	4	5

17.Monthly income :

THANK YOU FOR YOUR HELP TO COMPLETE THIS FORM.

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

GÜVENLİ VE GİZLİDİR

TURİZMİN YEREL EKONOMİYE ETKİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ; VAN ÖRNEĞİ
--

KONAKLAMA İŞLETMELERİ ANKETİ

Form No:()

1.Konaklama işletme tipi:

() Otel () motel () pansiyon () Tatil Kampı (özel)
 () Tatil Kampı(kamu) () gençlik kampı () diğer(lütfeñ belirtiniz)

2.Mülkiyet Durumu () Özel-yöre sakini () Kamu () yabancı mülkiyet
 () Özel- yöre dışından () diğer(lütfeñ belirtiniz)

3. Yatak Kapasitesi:

4. Toplam Oda Sayısı:

5.İşletmenin faaliyet süresi () yıl boyu () sezonluk
 Sezonluk İse Hangi Aylarda Açık Olduğunuzu Lütfeñ İşaretleyiniz

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A

6.Oda doluluk oranı: Yüksek sezon:% Düşük sezon:.....%

7.Ne kadar turist ağırlyorsunuz: **Yerli** **Yabancı**
 % ya da Sayı % ya da Sayı
 Yüksek sezon:.....
 Düşük sezon:

8. Yerli ziyaretçilerin geldikleri bölgelere göre ziyaretçi sayısı ve yüzdesi:

% ya da Sayı % ya da Sayı
Van'ın yakın çevresi **Doğu Anadolu**
 Bitlis
 Muş
 Hakkari **Diğer Bölgeler**
 Kars
 Ağrı

9.Geldikleri milliyetlere göre yabancı ziyaretçi sayısı veya yüzdesi:

% or Sayı % ya da Sayı % ya da Sayı
 Alman..... Amerikan
 İngiliz..... Japon
 Fransız..... İranlı Diğer.....

Yüksek Sezon / Düşük Sezon

10.Yerli ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı:.....

11.Yabancı ziyaretçilerin ortalama geceleme sayısı:.....

EK-1.(Devam) alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

- 12.** Odaların değeri: Yüksek Sezon/Düşük Sezon
 TL tam pansiyon
 TL yarım pansiyon

- 13.** Toplam gelir(ciro): TL.bir sezon içinde
 Toplam kar : TL.bir sezon içinde

- 14.** Diğer kullanımlardan kazanılan aylık gelir (Yan hizmet Birimleri):
 % ya da TL

.....diskodan
restorandan
havuzdan
diğer (lütfeñ belirtiniz)

- 15.** Çalışanlarınızın sayısı:

	İdari	Diğer
Sürekli:		
Mevsimlik:		
Kısa süreli(15günlük):		

- 16.** Yöre sakini olan çalışanlarınızın sayısı:

	İdari	Diğer
Sürekli:		
Mevsimlik:		
Kısa süreli(15günlük):		

- 17.** Çalışanlarınızın aylık geliri: İdari Diğer

- 18.** İşletmeniz aylık harcamaları:

% ya da TL

.....maaş ve yevmiye
yeme ve içme
bar ve restaurant hizmetleri(konaklama yapmayanlar için)
tamir ve bakım onarım
vergi
elektirik, telefon,su vb.
diğer harcamalar (çamaşırhane,temizlik malzemeler vb.)

- 19.** Yeme ve içme malzemelerinizi nereden sağlıyorsunuz?

.....% Van'dan% Van dışından

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

20. Çalışanlarınızın Eğitim Durumu:

	İlköğr.	Lise	Turizm Meslek Lisesi	TUREM	Turizm Y.O (2yıl)	Turizm Y.O (4yıl)	Ünv.	Yüksek lisans	Okuma yazma Bilmeyen
İdari									
diğer									

21. İşletmenizi pazarlarken en fazla kullandığınız tanıtım şekli nedir?(birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- () Yabancı tur operatörleri () internet () reklam () hiçbir
() Yerli tur operatörleri () diğerleri(lütfen belirtiniz)

22.İşletmenize gelen müşterilerin seyahatlerini organize etme biçimlerine göre oransal dağılımı:

Seyahat acentaları% münferit% özel grup..... % diğer.....%

23.Van turizmini etkileyen olumsuz faktörler nelerdir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- () güvenlik () sağlık () iklim () erişilebilirlik
() konaklama kalitesi () diğer.....(lütfen belirtiniz)
() turizm hizmetlerinin yetersizliği

24. Sizce yöredeki turizmi geliştirmek için neler yapılmalıdır? (Lütfen Görüşlerinizi belirtiniz)

.....

.....

.....

YARDIMLARINIZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİM.

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

GÜVENLİ VE GİZLİDİR

TURİZMİN YEREL EKONOMİYE ETKİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ; VAN ÖRNEĞİ
--

TURİZM İLE İLGİLİ TİCARİ İŞLETMELER ANKETİ

Form No:()

1.İşletme tipi:

- () Yeme içme () hediyelik eşya () gümüşçüler
 () kilim halı dükkanları () Seyahat acentaları
 () Konfeksiyon mağazaları () Diğer.....(lütfen belirtiniz)

2.Mülkiyet Durumu: () Kendisinin () Aile işletmesi () diğer(lütfen belirtiniz)

3.Yaklaşık Günlük Müşteri Sayısı:

4. Yaklaşık Günlük Alışveriş yapan Müşteri Sayısı:

5.İşletmenin faaliyet süresi () yıl boyu () sezonluk

Sezonluk İse Hangi Aylarda Açık Olduğunuzu Lütfen İşaretleyiniz.

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A

6.Kişi başına günlük harcama TL

7. Yerli ziyaretçilerin geldikleri bölgelere göre ziyaretçi sayısı ve yüzdesi:

	%	ya da	Sayı		%	ya da	Sayı
Van'ın yakın çevresi				Doğu Anadolu			
Bitlis							
Muş							
Hakkari				Diğer Bölgeler			
Kars							
Ağrı							

8.Yabancı turistlerin milliyetlerine göre yüzdesi:

%		%		%	
Alman.....	Amerikan				
İngiliz.....	Japon				
Fransız.....	İranlı	Diğer.....			

9. Çalışanlarınızın sayısı:

	İdari	Diğer
Sürekli:		
Mevsimlik:		
Kısa süreli(15günlük):		

EK-1.(Devam) Alan çalışmasında kullanılan anketler (Ağustos, 2005)

10. Yöre sakini olan çalışanlarınızın sayısı:

	İdari	Diğer
Sürekli:		
Mevsimlik:		
Kısa süreli(15günlük):		

11.Çalışanlarınızın aylık geliri: İdari Diğer

12. Toplam gelir(ciro): TL.bir sezon içinde
 Toplam kar: TL.bir sezon içinde
 Turizmden elde ettiğiniz gelirin yaklaşık olarak toplam gelirinize oranı nedir?.....%

13. İşletmenizin aylık harcamaları:

% ya da TL

- maaş ve yevmiye
- alınan mallar
- malların nakliyesi
- tamir ve bakım onarım
- vergi
- elektirik, telefon,su vb.
- diğer harcamalar (lütfen belirtiniz)

14. Mallarınızı nereden sağlıyorsunuz?

.....% Van'dan % Van dışından

15.Van turizmini etkileyen olumsuz faktörler nelerdir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- () güvenlik () sağlık () iklim () erişilebilirlik
- () konaklama kalitesi () diğer.....(lütfen belirtiniz)
- () turizm hizmetlerinin yetersizliği

16. Sizce yöredeki turizmi geliştirmek için neler yapılmalıdır? (Lütfen Görüşlerinizi belirtiniz)

.....

.....

.....

YARDIMLARINIZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİM.

EK-2. (Devam) Devlet İstatistik Enstitüsü çıkan ziyaretçi anketi örneği ve Dünya
Turizm Örgütünün sürdürülebilir turizm modelinde uyguladığı çıkış yapan
ziyaretçi anketi örneği

26. Türkiye'de kaldığınız süre içinde yaptığınız harcamaları yazınız.

HARCAMANINZIN TURLERİ	TÜRK LİRASI	ABD \$	EURO	DİĞER	KİŞİ SAYISI
2610 YEME-İÇME					
2620 KONAKLAMA					
2630 SAĞLIK					
2640 ULAŞTIRMA (TÜRKİYE'DEKİ)					
2650 SPOR, EĞİTİM, KÜLTÜR					
2660 TÜRKİYE İÇİ TUR HİZMETLERİ					
2670 DİĞER MAL VE HİZMETLER					
2673 Giyecek ve ayakkabı					
2677 Hediye/lik eşya					
2680 Hali, kıyım vb.					
2681 Geyri menkul (ev, arsa)					
2682 Diğer harcamalar					
2683 Başlı					
2690 TOPLAM					
2690 YURT DIŞINA SATMAK AMAÇLIYA GÖTÜRMEK İÇİN YUKARIDAKİLER DİSİNDA TOPTAN ALDIĞINIZ MALLARIN DEĞERİ					
2691 Gıda					
2692 Giyecek					
2693 Mücevher, altın, gümüş					
2694 Diğer					
2695 TOPLAM					

27. Harcamalarınızı nasıl yaptınız? Yaptığınız harcamaların Nakit ve Kredi kartı oranlarını belirtiniz.

☐ Nakit% ☐ 27.1. ☐ Kredi Kartı% ☐ 27.2.

28. Türkiye'de herhangi bir sağlık sorunuz oldu mu?

☐ Evet ☐ 28.1. ☐ Hayır ☐ 28.2. → Anket Bitti Tesekkür Ederiz

29. Sağlık sorunuzun seyahatinizin kaçınıcı gününde oldu?

☐ Evet ☐ 29.1. ☐ Hayır ☐ 29.2. → Anket Bitti Tesekkür Ederiz

30. Türkiye'de meydana gelen sağlık sorunlarınız neledir?

☐ Daha önce var olan kronik hastalık ☐ 30.1. ☐ Üst solunum yolu enfeksiyonu ☐ 30.5.
☐ İdrar ☐ 30.2. ☐ Alt solunum yolu enfeksiyonu ☐ 30.6.
☐ Cinsel yolla bulaşan hastalık ☐ 30.3. ☐ Diğer (Belirtiniz) ☐ 30.7.
☐ Kaza-travma ☐ 30.4.

ANKET BİTTİ TEŞEKKÜR EDERİZ.

Anketörün Adı, Soyadı: Mülakat Tarihi (Gün, Ay, Yıl):
 Sicil No: Kapa adı: Kapa türü:

EK-2. (Devam)Devlet İstatistik Enstitüsü çıkan ziyaretçi anketi örneği ve Dünya
Turizm Örgütünün sürdürülebilir turizm modelinde uyguladığı çıkış yapan
ziyaretçi anketi örneği

C 5 Exit Questionnaire Model

The questions suggested in the sample below are based on a model questionnaire undertaken in several destinations in a number of countries and are designed to quantify and clarify the components of visitor satisfaction. Additional questions can be added, including probes to clarify the reasons why specific responses were received.

Analysis of responses according to motivation for the visit, origin, region, and demographic characteristics can assist in understanding what the indicator (or specific sub-indicator) really means. The overall list could become a long list of questions which would be too much to administer to exiting tourists (in the few minutes available in a departure lounge, ferry line-up, customs post or hotel lobby). It may be useful to begin with a shorter list of questions of greatest importance.

Some of the questions may be amenable to asking only to a smaller set of tourists so that no one departing tourist is overwhelmed with the list. A pilot test of the questions will provide insight into the best way to administer the questions.

Exit Questionnaire

Why did you visit [this destination]?

Is this your first visit? Yes, No. If yes, when were you last here? _____

While [here] did you:

Visit a beach	Yes	No
Visit the mountains	Yes	No
Walk on natural trails	Yes	No
Attend a conference	Yes	No
Visit relatives	Yes	No
Visit cultural sites	Yes	No
Take a cruise	Yes	No
Conduct business	Yes	No
Attend a cultural performance	Yes	No
Participate in _ (See note 1) etc.	Yes	No

Which was your primary reason for the visit? (ring answer).

(Note: include the key destination activities or attractions)

Which parts of (the destination) did you visit (where there are different sites)?

Site A	_____
Town B)	_____
The Hills etc.	_____
Site C	_____
The heritage site	_____
etc.	_____

Where did you spend most of your time? (ring one answer)

(Possible follow-up question for where precisely the respondent stayed _____
- a specific resort, hotel, or community).

EK-2. (Devam)Devlet İstatistik Enstitüsü çıkan ziyaretçi anketi örneği ve Dünya
Turizm Örgütünün sürdürülebilir turizm modelinde uyguladığı çıkış yapan
ziyaretçi anketi örneği

492

Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook

Please respond to the following questions with the appropriate answer:

- 1 Strongly Disagree
- 2 Disagree
- 3 Neutral
- 4 Agree
- 5 Strongly Agree

Note: The following questions are samples – choose those appropriate or modify as needed for the destination. The questions can refer generally to the following main aspects of tourist's satisfaction: access, tourist information, quality of services, safety and security, variety of experiences/sites/activities, attitude of relation with locals, destination environment (cleanliness, noise, built and natural environment, etc.), overall satisfaction, intent to repeat visit or advise destination to friends, etc.

Circle best answer

• I enjoyed my experience in "destination"	1	2	3	4	5
• The state of roads and signage made travel easy	1	2	3	4	5
• I found the "destination" to be clean	1	2	3	4	5
<i>(Note: can also duplicate these for sub destinations such as the beach, the town centre, the Park etc)</i>					
• "Destination" provided a good variety of experiences	1	2	3	4	5
• The towns and villages were crowded	1	2	3	4	5
• I had a good experience involving the local culture	1	2	3	4	5
• Cultural sites were well maintained	1	2	3	4	5
• Cultural sites were accessible	1	2	3	4	5
• The beaches were clean	1	2	3	4	5
• Good souvenirs and crafts were available	1	2	3	4	5
• I had good opportunities to enjoy local cuisine	1	2	3	4	5
• The quality of food was good *	1	2	3	4	5
• The quality of accommodation was good *	1	2	3	4	5
• The level of service provided was high	1	2	3	4	5
• Service staff were competent and helpful #	1	2	3	4	5
• I was bothered by the messy appearance of built areas	1	2	3	4	5
• I was bothered by noise *	1	2	3	4	5
• I was bothered by garbage in public areas*	1	2	3	4	5
• The state of the natural environment was good #	1	2	3	4	5
• "Destination" has an interesting and varied landscape	1	2	3	4	5
• It was easy to get to "destination" for my visit	1	2	3	4	5
• I felt safe and secure during my visit	1	2	3	4	5
• I feel I received good value for money	1	2	3	4	5
• I would recommend "destination" to my friends	1	2	3	4	5
• I would visit "destination" again	1	2	3	4	5

*Note: possible follow up: * probe if get strong response – ask where or what caused this opinion?, # identify reason for negative*

Note that the same question can also be phrased in the negative (I feel I did not get good value for money. In practice, both seem to obtain similar responses but the phrasing should be kept constant over time for valid comparisons.

EK-3. Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri

Çizelge 3.1. Sürdürülebilir turizmin ekonomik göstergeleri [Kuntay, 2004].

Gösterge Kodu	Göstergenin Adı		
IC1.1	YEREL ÜRETİMİN ÖNEMİ VE ARACISIZ SATIŞ NOKTASINA BAŞVURANLAR		
	Yerel İşletmelerin Gelişmesi	Yerli Ürün veya Hizmet Alımı	Genel Durum
IC1.2	İŞLENMEMİŞ MADDELERİN ALINMASININ ÖNEMİ VE YEREL İŞLETMELERDE ÜRETİMLER		
	Yerel İşletmelerin Gelişmesi	Yerli Ürün veya Hizmet Alımı	Turizm
IC1.3	YABANCI MÜLKİYETİN % Sİ VE MÜLKİYETİN DEĞERİ		
	Yerel İşletmelerin Gelişmesi	Mülkiyet	Genel Durum
IC1.4	MEVCUT TURİSTİK İŞLETMELERİN % Sİ VE YEREL AKTÖRLER TARAFINDAN YÖNETİLMESİ		
	Yerel İşletmelerin Gelişmesi	Mülkiyet	Turizm
IC1.5	İŞLETMELERİN YARATILMASINA YARDIM SİSTEMİ VE İŞLETME SAHİPLERİNE KREDİLER		
	Yerel İşletmelerin Gelişmesi	Krediler	Genel Durum
IC2.6	DİĞER GİDİLEN YERLERE GÖRE ALANDAKİ TURİSTİK ETKİNLİKLERİN VERİMLİLİK GÖSTERGESİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Verimlilik	Turizm
IC2.7	OTELLERİN VERİMLİLİK DÜZEYİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Verimlilik	Turizm
IC2.8	KAYNAKLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR YÖNETİMİNİN EKONOMİK VARLIĞI VE YATIRIMIN GERİ DÖNÜŞ YÜZDESİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Verimlilik	Genel Durum
IC2.9	TURİSTİK YATIRIMLARIN GELİŞME YÜZDESİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Yatırım ve Ekonomik Büyüme	Turizm
IC2.10	YEREL EKONOMİYE TURİZMİN KATILMASI		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Yatırım ve Ekonomik Büyüme	Turizm
IC2.11	TURİSTLERİN DÖVİZ OLARAK HARCAMA ORANI		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Döviz	Turizm
IC2.12	TOPLAM TURİSTİK GELİRE GÖRE KAÇAN DÖVİZ % Sİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Döviz	Turizm
IC3.13	VERGİNİN EKONOMİK ETKİNLİK ÜZERİNE ETKİSİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Vergi Yasaları	Genel Durum
IC3.14	ELDE EDİLEN TÜM GELİRLERE GÖRE TURİSTİK GELİRİN ORANI		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Vergi Yasaları	Turizm
IC2.15	KONAKLAMA BİÇİMLERİNİN ÇEŞİTLİLİĞİ VE BÖLGEDE SUNULANLARIN ÖNEMİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Arzın Profili	Turizm
IC2.16	GECELEMENİN GELİŞMESİ VE MEVSİMLİK DAĞILIMI		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Arzın Profili	Turizm
IC2.17	DEMİRYOLU VE HAVAYOLU İLE GELİŞLERİN GELİŞMESİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Arzın Profili	Turizm
IC5.18	ETKİNLİKLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞMESİ		
	Mesleki Birlikler ve Kuruluşlar	Temsilcilik	Genel Durum
IC5.19	ORTAK EYLEM VE DANIŞMANIN DAĞILIM DÜZEYİ		
	Mesleki Birlikler ve Kuruluşlar	İşbirliği	Genel Durum
IC5.20	ETKİNLİKLERİN PROMOSYONU, SATIŞI, DONATIMI İÇİN ORTAK YAPILARIN İŞLEV LİK DERECE Sİ		
	Yardım Araçları ve Yapısı	Altyapı	Genel Durum

EK-3.(Devam) Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri

Çizelge 3.1.(Devam) Sürdürülebilir turizmin ekonomik göstergeleri [Kuntay, 2004].

IC521	İHRACATTA YARIŞMA		
	Gelişmede Yardım Araçları ve Yapısı	Ticaret ve İhracat	Genel Durum
IC122	DONATI MALLARININ İTHALATI		
	Gelişmede Yardım Araçları ve Yapısı	Ticaret ve İhracat	Genel Durum
IC323	İHRACATIN ULUSAL ZENGİNLİK ÜZERİNE YANSIMASI		
	Gelişmede Yardım Araçları ve Yapısı	Ticaret ve İhracat	Genel Durum
IC124	YABANCI YATIRIMLAR, TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE TEKNOLOJİ DEVRİ		
	Gelişmede Yardım Araçları ve Yapısı	Ekonomik ve Teknolojik İşbirliği	Genel Durum
IC525	GELİŞMEYE YARDIM KAPSAMINDA FİNANSMAN YARDIMLARININ ETKİSİ		
	Gelişmede Yardım Araçları ve Yapısı	Ekonomik ve Teknolojik İşbirliği	Genel Durum
IC426	SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GELİŞMESİNE KATKIDA BULUNAN YASALARIN ÇIKARILMA VE KULLANIMI DÜZEYİ		
	Ülke Düzenleme, Organizasyon ve Planlama	Yasal Çerçeve ve Hukuki Araçları	Turizm
IC427	ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN ONAYI VE UYGULANMASI		
	Ülke Düzenleme, Organizasyon ve Planlama	Yasal Çerçeve ve Hukuki Araçları	Genel Durum
IC528	ÜLKE DÜZENLEME SÜREÇLERİ: TURİSTİK GİDİLECEK YERLER İÇİN STRATEJİK BÖLGESEL BİR PLANIN VARLIĞI VE ONUN UYGULANMA DERECESESİ		
	Ülke Düzenleme, Organizasyon ve Planlama	Ülke Düzenleme ve Planlama	Turizm
IC529	EKONOMİK DEVLETİN TAAHHÜTLERİ		
	Ülke Düzenleme, Organizasyon ve Planlama	Ülke Düzenleme ve Planlama	Genel Durum
IC630	SÜRDÜRÜLEBİLİR TESCİLLİ DONATILAR VE SİTLERİN ORANI		
	Altyapı ve Bilgi Ağı	Çeşitli Programlar ve Tescili	Turizm
IC631	BİLGİ AĞI VE YAPISI – YAYILMA DERECESESİ		
	Altyapı ve Bilgi Ağı	Bilgiler	Genel Durum
IC632	EKONOMİK ETKİNLİĞİN GELİŞMESİNİ İÇEREN ÖNGÖRÜLERİN KALİTESİ		
	Altyapı ve Bilgi Ağı	Bilgiler	Genel Durum
IC633	YEREL TOPLUMUN VE TURİSTLERİN GENEL HAREKETLİLİĞİ VE İLETİŞİM ARAÇLARI		
	Altyapı ve Bilgi Ağı	Altyapı	Genel Durum
IC734	YEREL ÜCRETLERDE GIDAYA AYRILAN ORTALAMA ÜCRET PAYI		
	Hayat Pahalılığı, Tüketim Değeri	Hayat Pahalılığı	Genel Durum
IC735	DİĞER ÜLKELERE GÖRE MAL VE HİZMET SUNUŞLARININ YEREL FİYAT GÖSTERGELERİ		
	Hayat Pahalılığı, Tüketim Değeri	Hayat Pahalılığı	Turizm
IC836	YEREL HALKIN TURİZMDEN ELDE ETTİĞİ GELİRİN DİĞER ETKİNLİKLERDEN ELDE ETTİĞİ GELİRE ORANI		
	Etkinlik Çeşitliliği	Destekleyici Gelirler	Turizm
IC837	TURİSTİK GELİRİ OLAN ÇİFTÇİ YÜZDESİ		
	Etkinlik Çeşitliliği	Destekleyici Gelirler	Turizm
IC838	DUYARLI BÖLGELERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİMİN ÇEŞİTLİLİK DERECESESİ		
	Etkinlik Çeşitliliği	Tamamlayıcı Üretimler	Genel Durum
IC939	GELENEKSEL USTALIK HİZMETİ KARŞILIĞININ ÖLÇÜLMESİ		
	Geleneksel Etkinlikler	Yeniden Tanımlama	Genel Durum
IC940	İŞLENEN TARIM ALANLARININ SAYISI VE GELİŞİMİ ,AĞI VE BAĞLI HİZMETLER		
	Geleneksel Etkinlik	Gelişme Seviyesi	Genel Durum
IC941	İMALATHANELERİN KATMA DEĞERİNİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA ORANI		
	Geleneksel Etkinlikler	Gelişme Seviyesi	Genel Durum
IC1042	KAYITSIZ EKONOMİDEN GELEN GELİRLERİN ORANI		
	Kayıtsız Ekonomi	Ayrıt Edilmiş Stratejiler	Genel Durum

EK-3.(Devam) Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri

Çizelge 3.2. Sürdürülebilir turizmin sosyal göstergeleri [Kuntay, 2004].

IS1.43	İSTİHDAM ÜZERİNE TURİZMİN SOSYAL ETKİSİ		
	İstihdam	Profil	Turizm
IS1.44	TURİZMDE KADINLARIN İSTİHDAMI		
	İstihdam	Eğitlik	Turizm
IS1.45	ÜLKEDE HİZMETLER, TİCARET VE İSTİHDAMIN DAĞILIMI		
	İstihdam	Dolaylı Etki	Genel Durum
IS2.46	NÜFUSUN GENEL EĞİTİM SEVİYESİ		
	Eğitim ve Öğretim	Eğitim Seviyesi	Genel Durum
IS2.47	SANAYİDE ÇALIŞANLARIN EĞİTİM SEVİYESİ VE UYGULAYICILARIN BÜTÜNÜ		
	Eğitim ve Öğretim	Eğitim Seviyesi	Turizm
IS2.48	EĞİTİM VE ARAŞTIRMA PROJELERİNDE NİCELİK VE NİTELİK		
	Eğitim ve Öğretim	Eğitim Seviyesi	Genel Durum
IS3.49	SEKTÖRÜN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE NİTELİĞİN % SI VE NİTELİĞİ SAĞLAYAN STAJ SİSTEMİ		
	Eğitim ve Öğretim	Öğretim	Turizm
IS5.50	NÜFUS ARTMASINDA GÖÇÜN ÖNEMİ		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Nüfus	Genel Durum
IS4.51	KENTSEL NÜFUS		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Nüfus	Genel Durum
IS4.52	NÜFUS ÜZERİNE ETKİ		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Nüfus	Turizm
IS5.53	SOSYAL YARAR / TURİZM MALİYETİ ORANI		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Turizm Maliyeti	Turizm
IS4.54	BASKI GÖSTERGESİ		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Turizm Maliyeti	Turizm
IS4.55	TÜM NÜFUS İÇİN KONUT STOĞUNUN GELİŞMESİ VE DURUMU		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Konut-Yerleşme	Genel Durum
IS4.56	YASAL OLAN VE OLMAYAN İŞLETMELERİN NÜFUSU VE YÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Konut-Yerleşme	Genel Durum
IS4.57	GELİRE ORANLA İŞLETMELERİN GENEL GİDERLERİ		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Konut-Yerleşme	Genel Durum
IS6.58	TURİSTİK SİTLERE VE PLAHLARA ERİŞİLEBİLİRLİK		
	Erişilebilirlik	Fiziksel Erişme	Turizm
IS6.59	ENGELLİLER VE GENÇLER İÇİN ERİŞME ARAÇLARI		
	Erişilebilirlik	Özel Erişme	Turizm
IS6.60	YEREL TOPLUMUN KATILIM SEVİYESİ VE TOPLUM ÖRGÜTLERİ		
	Erişilebilirlik	Toplumsal Ağ	Turizm
IS6.61	SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME PROMOSYONU İÇİN OLAN ORGANİZASYONLARDA YERLİ NÜFUSUN VE ETNİK AZINLIĞIN TEMSİL EDİLMESİ		
	Erişilebilirlik	Toplumsal Ağ	Turizm
IS10.62	KÜLTÜREL ORTAMLARIN NİTELİĞİ, ÇEŞİTLİLİĞİ, SAYISI		
	Kimlik ve Kültür	Miras ve Tescil	Genel Durum
IS10.63	YEREL KÜLTÜR ÜZERİNE BİLGİLER VE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI		
	Kimlik ve Kültür	Miras ve Tescil	Genel Durum
IS10.64	YEREL TEKNİKLERİN KULLANILMASI VE TOPLANMASI YÜZDESİ ORANI		
	Kimlik ve Kültür	Geleneksel Etkinlikler	Genel Durum
IS7.65	KOMŞULUK İLİŞKİLERİ: SORUNLARIN VARLIĞI VE ÖNEMİ		
	Toplumsal Güvenlik	Nüfus	Turizm
IS8.66	ÇOCUKLARA TECAVÜZ OLAYLARININ VARLIĞI		
	Toplumsal Güvenlik	Etkinlik	Turizm
IS7.67	YEREL ETKİNLİKLERE KARŞI ŞİKAYET VE TOPLU DİLEKÇE SAYISI		
	Sosyal Güvenlik	Etkinlik	Turizm
IS7.68	ÖNEMLİ SUÇ TIPLARI VE CİNAYET ORANI		
	Sosyal Güvenlik	Cinayet	Genel Durum
IS7.69	TURİSTLERİN VE TURİSTİK SİTLERİN GÜVENLİĞİ		
	Sosyal Güvenlik	Cinayet	Turizm

EK-3.(Devam) Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri

Çizelge 3.2(Devam) Sürdürülebilir turizmin sosyal göstergeleri [Kuntay, 2004].

IS8.70	TEMEL ARITMA VE KENTSEL TEMİZLİK		
	Sağlık	Temizlik ve Hijyen	Genel Durum
IS8.71	BELGELENDİRME VE KONAKLAMA DONATILARINDA TEMİZLİK		
	Sağlık	Temizlik ve Hijyen	Turizm
IS8.72	İÇİLEBİLİR SUYA ERİŞME		
	Sağlık	Halk Sağlığı	Genel Durum
IS8.73	SAĞLIĞIN GENEL DURUMU		
	Sağlık	Halk Sağlığı	Genel Durum
IS8.74	BULAŞICI HASTALIKLARIN TİPİ VE ORANI		
	Sağlık	Hastalık	Genel Durum
IS8.75	DOĞAL AFETLERE BAĞLI EKONOMİK VE İNSAN KAYBI		
	Sağlık	Kaza	Genel Durum
IS9.76	KONTROL VE YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ETKİNLİĞİ		
	Yasal ve Politik Çerçeve	Yapı	Genel Durum
IS9.77	ULUSLARARASI ARAÇLARIN UYGULANMA KAPASİTESİ VE ÜLKELER ARASINDA ANLAŞMALAR		
	Yasal ve Politik Çerçeve	Yapı	Genel Durum
IS9.78	SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME KAPSAMINDA SİVİL TOPLUM İLE DEVLET KURULUŞLARININ FARKLI DÜZEYLERİNDE YASAL VE EŞGÜDÜMLÜ GAYRET VE POLİTİKALARIN ÇERÇEVESİ		
	Yasal ve Politik Çerçeve	Eşgüdüm ve Çerçeve İçinde	Genel Durum
IS9.79	KURUMLAR VE SEKTÖRLER ARASINDA EŞGÜDÜM VE KURUMSALLAŞMANIN NİCELİĞİ VE NİTELİĞİ		
	Yasal ve Politik Çerçeve	Eşgüdüm ve Çerçeve İçinde	Genel Durum
IS9.80	ÜLKEDE MEVCUT YASALARIN PROMOSYONU VE UYUMLAŞTIRILMASI		
	Yasal ve Politik Çerçeve	Eşgüdüm ve Çerçeve İçinde	Genel Durum
IS6.81	KATI ATIK YÖNETİMİNDE, İLETİŞİMDE, TEMİZ SU VE ELEKTRİK DAĞITIMINDA KONUTLAR VE KAMUNUN GÖREV DERECESESİ		
	Halk Eylemi	Hizmetler	Genel Durum
IS9.82	KURUMSAL DANIŞMA VE İLETİŞİM GAYRETLERİ		
	Halk Eylemi	Araçlar	Genel Durum
IS9.83	MESLEKİ ODALARDA VE YEREL ÖRGÜTLERDE EYLEM BİRLİĞİ		
	Halk Eylemi	Araçlar	Genel Durum
IS9.84	HALK SAĞLIĞI İÇİN ULUSAL HARCAMALARIN ORANI		
	Halk Eylemi	Araçlar	Genel Durum
IS2.85	EĞİTİM İÇİN ULUSAL HARCAMALARIN ORANI		
	Halk Eylemi	Araçlar	Genel Durum
IS2.86	GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILADA GELİŞME VE ARAŞTIRMA HARCAMALARININ % Sİ		
	Halk Eylemi	Araçlar	Genel Durum
IS9.87	TURİSTİK ETKİNLİKLER TARAFINDAN ÜRETİM DEĞERİNİN TÜM EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ORANI		
	Halk Eylemi	Araçlar	Turizm

Çizelge 3.3. Sürdürülebilir turizmin çevresel göstergeleri [Kuntay, 2004].

IE1.88	KİRLİTİCİ İŞLETMELER: KİRLENMENİN SOSYAL VE MEKANSAL YOĞUNLAŞMASI		
	Hava Kalitesi ve Ses Seviyesi	Hava Kalitesi	Genel Durum
IE1.89	EMİSYON SEVİYESİ VE ATMOSFERİ KİRLİTENLERİN YİĞİLMASI		
	Hava Kalitesi ve Ses Seviyesi	Hava Kalitesi	Genel Durum
IE7.90	AKUSTİK(SES) KİRLENME SEVİYESİ		
	Hava Kalitesi ve Ses Seviyesi	Ses Seviyesi	Genel Durum
IE7.91	OTEL BÖLGELERİNDE İZİN VERİLEN DESİBEL SEVİYESİ VE TURİSTLERİN GÜRÜLTÜYLE İLGİLİ ŞİKAYET SAYISI		
	Hava Kalitesi ve Ses Seviyesi	Ses Seviyesi	Turizm
IE2.92	PLAJLARIN VE KAYALIKLARIN YAKININDAKİ SULARIN KİRLENME SEVİYESİ		
	Su Kalitesi	Deniz ve Okyanus	Turizm
IE2.93	KULLANILMIŞ SU ARITMA SİSTEMİ OLAN OTEL % Sİ		
	Su Kalitesi	Deniz ve Okyanus	Turizm
IE2.94	İÇİLEBİLİR SU KALİTESİ		
	Su Kalitesi	Tüketim Suyu ve Rezervi	Genel Durum

EK-3.(Devam) Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri

Çizelge 3.3. (Devam) Sürdürülebilir turizmin çevresel göstergeleri [Kuntay, 2004].

IE2.95	ARITMA SİSTEMLERİNİN ETKİLİLİĞİ		
	Su Kalitesi	Arıtma	Genel Durum
IE2.96	ARITILAN SUYU TEKRAR KULLANAN OTEL % Sİ		
	Su Kalitesi	Arıtma	Turizm
IE4.97	EROZYON HIZI VE SEVİYESİ		
	Toprağın Fakirleşmesi ve Erozyon	Erozyon	Genel Durum
IE4.98	TURİZMDEN KAYNAKLANAN EROZYONUN ÖNEMİ		
	Toprağın Fakirleşmesi ve Erozyon	Erozyon	Turizm
IE4.99	ÇÖLLEŞMEYE BAŞLAYAN TOPRAKLAR		
	Toprağın Fakirleşmesi ve Erozyon	Çölleşme	Genel Durum
IE4.100	AŞIRI SU ÇEKME VE TUZLU SU SIZMASINA UĞRAYAN TOPRAKLAR		
	Toprağın Fakirleşmesi ve Erozyon	Sızma	Genel Durum
IE4.101	SÜRDÜRÜLEBİLİR YÖNETİLEN AĞAÇLANDIRMA ALANLARI % Sİ		
	Toprağın Fakirleşmesi ve Erozyon	Ağaçalandırılan Alanın Sürdürülebilir Yönetimi	Genel Durum
IE5.102	ÜRETİLEN ATIKLARIN HACMİNE GÖRE KATI ATIKLARIN İŞLENMESİ VE DEPOLANMASI		
	Katı Atıkların Kaldırılma Ağı	Atık	Genel Durum
IE5.103	KATI ATIKLARIN TOPLANMA, YENİDEN KULLANMA, DÖNÜŞTÜRME SİSTEMLERİNE SAHİP OTELLERİN % Sİ		
	Katı Atıkların Kaldırılma Ağı	Atık	Turizm
IE5.104	DUYARLI VE KORUNAN BÖLGELERDE İNSAN VARLIĞININ GÖRÜLEBİLİRLİĞİ		
	Katı Atıkların Kaldırılma Ağı	Atık	Turizm
IE10.105	ÇEVRE GÜVENLİĞİ VE KORUNMASI İÇİN ÖLÇME ARAÇLARI, TEDBİRLER VE YÖNETMELİKLERİN KULLANILMASI		
	Eylem Programları	Yasal Çerçeve	Genel Durum
IE10.106	YASALARA UYMAYANLARA KARŞI KONTROL VE CEZALANDIRMA SAYISI		
	Eylem Programları	Yasal Çerçeve	Genel Durum
IE10.107	ÇEVRENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YÖNETİM SİSTEMLERİNİN VE YARARLILIĞININ ETKİNLİĞİ		
	Eylem Programları	Özel Programlar	Genel Durum
IE10.108	ÇEVRENİN KORUNMASI İÇİN GİDER SEVİYESİ		
	Eylem Programları	Araçlar	Genel Durum
IE6.109	TURİSTLERİN SAYISINDA DEĞİŞİM		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Turistlerin Varlığı	Turizm
IE6.110	KULLANIM YOĞUNLUĞU		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Turistlerin Varlığı	Turizm
IE6.111	TURİSTİK AKIMIN YÖNETİMİNDE ETKİLİLİK, ALARM SİSTEMİ, GELİŞMEMİŞ KAPASİTE KAYNAKLARININ KULLANIMI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Turistlerin Varlığı	Turizm
IE2.112	OTURAN YEREL NÜFUSA GÖRE TURİSTİN TEMİZ SU KULLANIM ORANI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Su Tüketimi	Turizm
IE2.113	NÜFUSUN ETKİNLİKLERİNE GÖRE TURİZM TARAFINDAN KULLANILAN SUYUN ORANI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Su Tüketimi	Turizm
IE3.114	HİDROLOJİK REZERVLERİN VE ŞEBEKENİN BULUNABİLİRLİĞİ		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Su Tüketimi	Genel Durum
IE6.115	YEREL OTURANA GÖRE TURİSTİN KULLANDIĞI ENERJİ MİKTARI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Enerji Tüketimi	Turizm
IE6.116	TOPLUMUN ETKİNLİKLERİNE GÖRE TURİZM TARAFINDAN KULLANILAN ENERJİ ORANI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Enerji Tüketimi	Turizm
IE6.117	ENERJİ REZERVLERİNİN VE AĞININ KAPASİTE VE KULLANILABİLİRLİĞİ		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Enerji Tüketimi	Genel Durum

EK-3.(Devam) Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri

Çizelge 3.3. (Devam) Sürdürülebilir turizmin çevresel göstergeleri [Kuntay, 2004].

IE4.118	SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMA YÖNETİMİNİ UYGULAYAN DUYARLI BÖLGELERİN % Sİ		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Arazi Kullanımı	Genel Durum
IE4.119	TÜM DUYARLI BÖLGELERE GÖRE TURİZM VE LOİSİR ETKİNLİKLERİNİN YÖNETİMİ ALTINDA DUYARLI BÖLGELERİN ORANI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Arazi Kullanımı	Turizm
IE9.120	YEREL MİMARİ VE MALZEMENİN KULLANILMASI		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Malzemeler	Genel Durum
IE6.121	KARA, DENİZ, HAVA TRAFİĞİNİN YOĞUNLUĞU VE ARTMA YÜZDESİ VE ATMOSFER KİRLENMESİ		
	Hava, Deniz, Kara Trafik	Yoğunluk	Genel Durum
IE6.122	İLGİ ÇEKEN BAŞLICA ODAKLARA AKIM VE ŞEBEKENİN KULLANIM YOĞUNLUĞU		
	Hava, Deniz, Kara Trafik	Yoğunluk	Genel Durum
IE6.123	BÜTÜN YIL BOYUNCA TOPLU TAŞIM KALİTESİ VE VARLIĞI		
	Hava, Deniz, Kara Trafik	Toplu Taşım	Genel Durum
IE8.124	ÇAĞDAŞ, GELENEKSEL, ANITSAL MİRASIN GENEL DURUMU		
	Tarihi ve Arkeolojik Sitler	Koruma Durumu	Turizm
IE8.125	SİTLERİN VE ETKİNLİKLERİN ÇEKİM KAPASİTESİ VE ÜNÜ		
	Tarihi ve Arkeolojik Sitler	Ünlülük	Turizm
IE9.126	İNŞAAT VE KENTLEŞME AÇISINDAN SINIRLAMALARIN SEVİYESİ		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	İmar Planları	Genel Durum
IE9.127	TURİSTİK GİRİŞİMCİLER TARAFINDAN İMAR KURALLARINA SAYGI		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	İmar Planları	Turizm
IE9.128	ÇEVRESEL OLARAK YETKİLİ YÖNLENDİRMELERE VE KALİTE SÖZLEŞMELERİNE ÜYELİK		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	Yatırım, Danışma ve Programlar	Turizm
IE10.129	TURİZME YÖNELİK ENDEMİK FLORA VE FAUNANIN KORUNMASI İÇİN PROGRAMLARIN SAYISI VE ETKİLİLİĞİ		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	Yatırım, Danışma ve Programlar	Turizm
IE10.130	ETKİNLİĞİN GELİRİ ÜZERİNE ÇEVREDE YATIRIMLAR VE DUYARLI BÖLGELERDE YÖNETİM İÇİN GELİRİN KULLANILMA ORANI		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	Yatırım, Danışma ve Programlar	Turizm
IE10.131	ÇEVRE DÜZENLEMESİ İÇİN YASAL VE POLİTİK ÇERÇEVELERİN EKONOMİK VE EKOLOJİK SINIRLAMALAR İÇİNDE ELE ALINMASI		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	Düzenleme ve İnşaat	Genel Durum
IE9.132	ALTYAPININ PEYZAJLA BÜTÜNLEŞMESİ		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	Düzenleme ve İnşaat	Turizm
IE9.133	DOĞAL KAYNAKLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMI VE PEYZAJ ÖZELLİKLERİNİN GELİŞMESİ		
	İnsan ve Yaşam	Peyzaj ve Etkinlik	Genel Durum
IE10.134	TURİZMİN OLDUĞU YERLERDE DOĞAL KAYNAKLARIN KULLANIMI VE GELENEKSEL YAŞAM ETKİNLİKLERİ İLE YARARLANILABİLİR KAYNAKLARIN ORANI		
	İnsan ve Yaşam	Peyzaj ve Etkinlik	Turizm
IE10.135	DUYARLI BÖLGELERDE YAŞAYAN NÜFUSUN GELİŞMESİ VE YOĞUNLUĞU		
	İnsan ve Yaşam	Nüfus	Genel Durum
IE10.136	İNSAN VE HAYVAN ARASINDA ÇATIŞMA SEVİYESİ		
	İnsan ve Yaşam	Güvenlik	Genel Durum
IE10.137	EKOSİSTEMLERİN HASSASLIĞI		
	Vahşi Yaşam, Flora ve Fauna	Denge	Genel Durum
IE10.138	FAUNA'DA DÜZENSİZLİK VE EKOLOJİK BOZULMA % Sİ		
	Vahşi Yaşam, Flora ve Fauna	Denge	Genel Durum
IE10.139	DOĞAL YENİDEN CANLANMA VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK SAYISI YÜZDESİ		
	Vahşi Yaşam, Flora ve Fauna	Çeşitlerin Elde Edilmesi	Genel Durum
IE10.140	TEHLİKE ALTINDAKİ ÇEŞİTLERİN KORUNMASI VE GENETİK KAYNAKLARIN MUHAFAZASINDA TEDBİRLER		
	Vahşi Yaşam, Flora ve Fauna	Çeşitlerin Elde Edilmesi	Genel Durum

EK-4. Van İli 1999-2005 yılı kamu yatırımlarının sektörel dağılımı

Çizelge 4.1. Van İli 1999-2005 yılı kamu yatırımlarının sektörel dağılımı[<http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html>, 2006]

	İLLER	TARIM	MADENCİLİK	İMALAT	ENERJİ	ULAŞTIRMA HABERLEŞME	TURİZM	KONUT	EĞİTİM	SAĞLIK	DİĞER KAMU HİZMETLERİ	TOPLAMI Bin YTL
1999	VAN	900000	0	0	0	536000	0	86400	1905000	1590000	1772705	6790105
	Türkiye	242340001	62770000	194249776	717010000	1114230000	17480396	60520000	605834900	213253000	1383780675	4611468748
2000	VAN	1390000	0	0	0	300004	0	1038000	3400000	2348500	2904005	11380509
	Türkiye	397000001	93300000	398258758	1201850000	1796640000	36307760	376968695	993676002	379772100	1938806867	7612580183
2001	VAN	2260	0	0	0	1053	0	790	6120	3130	5585	18938
	Türkiye	503 060	121 650	478 116	1 570 200	1 708 550	42 194	12 900	1 152 650	400 327	2 208 349	8 197 996
2002	VAN	3 620				4 135		1 369	8 225	5 175	7 331	29 855
	Türkiye	1 096 995	195 300	705 597	2 060 200	4 177 644	157 566	1 064 911	2 079 705	744 529	3 251 117	15 533 564
2003	VAN	13283	0	0	0	3550	0	1140	7689	5714	12057	43433
	Türkiye	1 280 718	270 300	665 554	2 656 150	4 043 320	120 971	834 658	2 190 303	918 038	3 029 211	16 009 223
2004	VAN	12 107		640		8 875	0	1 780	12 551	18 101	14 556	68 610
	Türkiye	1 399 793	386 025	411 882	2 746 575	4 024 561	93 892	348 169	2 294 717	1162 433	3 225 296	16 093 343
2005	VAN	6 251	566	1 620	0	6 116	0	4 100	26 491	14 705	48 492	108 341
	Türkiye	1 426 872	510 777	634 315	2 726 202	5 971 319	101 787	379 628	2 535 985	1 556 541	4 056 021	19 899 447

EK-5.Kaşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilmiş “Turizme Özgü Hizmetler Listesi ile TÜİK tarafından kullanılan Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması ile Karşılaştırılması aşağıda yapılmıştır.

Bu karşılaştırmada temelde Dünya Turizm Örgütü’nün kodu alınmıştır. NACE’de bulunmayan etkinlikler gösterilmiştir. Sonuçta, son sütunda bilgiler toplanmaktadır. Kullanılan harflerin anlamı çizelgenin sonunda gösterilmiştir. Hizmetlerin istatistiklerinde Van için bulunan değerlerle ülke genelinde bulunan değerlerin değerlendirilmesi alt sektörler açısından aynı değildir. Van’da yalnızca ana sektörler verilmiştir.

Çizelge 5.1. Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

DÜNYA TURİZM ÖRGÜTÜ Turizme Özgü Hizmetler Listesi (WTO)		TÜİK tarafından kullanılan Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması NACE1.1(Türkiye)		NACE 1.1 Kapsamında Van İlinde yer alan Faaliyetler(2002)		
CPC/Kod	Hizmetler	Sınıflamanın İsmi	NACE1.1/Kod	Nace 1.1 (FAALİYET)	İşyeri Sayısı	Çalışanları n Ortalaması
63110.0	Hotel ve motel konaklama hizmetleri	Oteller ve moteller	55.1	55 (H)	871	3289
63191.0	Tatil merkezi ve yazlık ev hizmetleri	YOK				
63192.0	Möbleli konaklama kiralama hizmetleri	YOK				
63193.0	Gençlik yurdu servisleri	YOK				
63194.0	Çocuk eğitim ve tatil kampı servisleri	Kamp yerleri ve diğer kısa süreli konaklama yerleri	55.2	55 (H)		
63195.0	Kamp ve karavan alanı servisleri	Kamp yerleri (karavan alanları dahil)	55.22	55 (H)		
63199.1	Yataklı tren, vagonu ve benzer ulaşım araçları, öğrenci konaklama salonu hizmetleri	YOK				
63210.0	Tüm restoran servislerinin bulunduğu yemek hizmetleri	YOK				
63290.0	Diğer yiyecek sunum hizmetleri	Kantinler ve dışarıya yemek hizmeti sunan işletmeler (catering)	55.5	55 (H)		
63300.0	Bina ve müstemilatlarındaki içecek sunum hizmetleri	YOK				
64111.1	Tarifeli yolcu treni servisleri	Demiryolu taşımacılığı	60.1 / 60.10	60 (I)	3196	4863
64111.2	Tarifesiz yolcu treni servisleri	Demiryolu taşımacılığı	60.1 / 60.10	60 (I)		
64112.0	Şehir içi ve banliyö yolcu demiryolu ulaşım hizmetleri	Demiryolu taşımacılığı	60.1 / 60.10	60 (I)		
64211.0	Şehir içi ve banliyö tarifeli yolcu karayolu ulaşım hizmetleri	Demiryolu taşımacılığı	60.1 / 60.10	60 (I)		

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

64212.0	Şehiriçi ve banliyö özel amaçlı karayolu yolcu ulaşım hizmetleri	Demiryolu taşımacılığı	60.1 / 60.10	60 (I)		
64213.0	Şehirlerarası tarifeli karayolu yolcu taşıma hizmetleri	Kara taşımacılığı ile yapılan diğer tarifeli yolcu taşımacılığı	60.21	60 (I)		
64214.0	Şehirlerarası özel amaçlı karayolu yolcu taşıma hizmetleri	Kara taşımacılığı ile yapılan diğer tarifeli yolcu taşımacılığı	60.21	60 (I)		
64219.1	Tarifeli kayak merkezine taşıma servisleri	YOK				
64219.2	Teleferik ve dağ demiryolu servisleri	YOK				
64221.0	Taksi servisleri	Taksi taşımacılığı	60.22	60 (I)		
64222.0	Şoförlü yolcu arabası kiralama hizmetleri	Diğer ulaştırma acentelerinin faaliyetleri	63.4 / 63.40	63 (I)	46	130
64223.0	Şoförlü otobüs kiralama hizmetleri	Diğer ulaştırma acentelerinin faaliyetleri	63.4 / 63.40	63 (I)		
64224.0	İnsan veya hayvan çekişli araçla yolcu taşıma hizmetleri	YOK				
65111.0	Feribot ile kıyı veya okyanuslararası deniz taşıma servisleri	Deniz ve kıyı taşımacılığı	61.1 / 61.10	61 (I)	1	0
65119.1	Diğer kıyı veya okyanuslararası deniz yolcu tarifeli taşıma servisleri	Deniz ve kıyı taşımacılığı	61.1 / 61.10	61 (I)		
65119.2	Diğer kıyı veya okyanuslararası tarifesiz deniz yolcu taşıma servisleri	Deniz ve kıyı taşımacılığı	61.1 / 61.10	61 (I)		
65119.3	Gezi teknesi hizmetleri	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-ıç vb.)	61.2 / 61.20	61 (I)		
65119.4	Nakliye gemilerinde yolcu hizmetleri	YOK				
65130.1	Kıyı veya okyanus aşırı seyahatler için kaptanlı yolcu gemisi kiralama hizmetleri	YOK				
65140.0	Kıyı veya açık sularda gemi çekme ve itme servisleri	YOK				
65211.0	İç sularda feribotla yolcu taşıma servisleri	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-ıç vb.)	61.2 / 61.20	61 (I)		
65219.1	İç sularda feribotla tarifeli yolcu taşıma servisleri	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-ıç vb.)	61.2 / 61.20	61 (I)		
65219.2	Turistik yerlere tekne gezintisi hizmetleri	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-ıç vb.)	61.2 / 61.20	61 (I)		
65219.3	Gemi hizmetleri	Su yolu taşımacılığı	61	61 (I)		
65230.0	İç sularda kaptanlı yolcu teknesi kiralama hizmetleri	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-ıç vb.)	61.2 / 61.20	61 (I)		
65240.0	İç sularda gemi çekme ve itme servisleri	yok				
66110.0	Tarifeli havayolu yolcu taşıma hizmetleri	Tarifeli havayolu taşımacılığı	62.1 / 62.10	62 (I)		
66120.1	Tarifesiz havayolu yolcu taşıma hizmetleri	Tarifesiz havayolu taşımacılığı	62.2 / 62.20	62 (I)		
66120.2	Uçak ve helikopterle gezi hizmetleri	Hava yolu taşımacılığını destekleyici diğer faaliyetler	63.23	63 (I)	46	130
66400.0	Pilotlu uçak kiralama hizmetleri	YOK				
67300.0	Navigasyon yardım hizmetleri	YOK				

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

67400.0	Demiryolu taşımacılığı destek hizmetleri	YOK				
67510.0	Otobüs durakları hizmetleri	YOK				
67520.1	Otoyol işletme hizmetleri	YOK				
67520.2	Köprü ve tünel işletme hizmetleri	YOK				
67530.1	Yolcu terminali parketme işletmesi	YOK				
67590.0	Diğer yolcu taşıma destek hizmetleri	Diğer destekleyici ulaştırma faaliyetleri	63.2	63 (I)		
67610.0	Liman ve su yolu servisleri (kargo hariç)	Su yolu taşımacılığı	61	61 (I)		
67630.0	Tekne kurtarma ve yeniden yüzdürme hizmetleri	YOK				
67690.1	Gemi yakıtı servisleri	YOK				
67690.2	Özel eğlence yerleri yolcu servislerinin bakım ve idame hizmetleri	YOK				
67710.0	Havayolu işletme servisleri (kargo hariç)	YOK				
67790.0	Hava veya uzay taşımacılığı diğer destek hizmetleri	Uzay taşımacılığı	62.3 / 62.30	62 (I)	1	0
67811.0	Seyahat ajansları hizmetleri	Seyahat acenteleri ve tur işletmelerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler	63.3 / 63.30	63 (I)		
67812.0	Tur operatörü servisleri	Seyahat acenteleri ve tur işletmelerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler	63.3 / 63.30	63 (I)		
67813.0	Turist bilgi servisleri	Seyahat acenteleri ve tur işletmelerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler	63.3 / 63.30	63 (I)		
67820.0	Turist rehberi servisleri	Seyahat acenteleri ve tur işletmelerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler	63.3 / 63.30	63 (I)		
71100.1	Seyahat kartı servisleri	YOK				
71100.2	Seyahat ödünç verme servisleri	YOK				
71100.3	Araç ödünç verme servisleri	Otomobil kiralama	71.1 / 71.10	71 (I)	3	4
71311.1	Seyahat hayat sigortası servisleri	YOK				
71320.1	Seyahat kaza sigortası servisleri	YOK				
71320.2	Seyahat sağlık sigortası servisleri	YOK				
71331.1	Özel motorlu araçlar sigorta servisleri	YOK				
71334.1	Yolcu uçağı sigorta hizmetleri	YOK				
71334.2	Yolcu gemisi sigorta hizmetleri	YOK				
71339.1	Seyahat sigortası servisleri	YOK				
71552.0	Döviz bozdurma büfesi hizmetleri	Diğer parasal aracı kuruluşların faaliyetleri	65.12	65 (J)	42	539

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

72211.1	Zaman paylaşımlı aktivitelere destek hizmetleri	YOK				
73111.0	Araba ve hafif van tipi araçların kiralama servisleri (şoförsüz)	Otomobil kiralama	71.1 / 71.10	71 (K)	3	4
73114.1	Motorlu kamp araçları kiralama servisleri (şoförsüz)	Operatörsüz diğer makine ve teçhizatın kiralınması	71.3 / 71.31	71 (K)		
73115.1	Kaptansız yolcu gemisi kiralama servisleri	Su taşıtlarının kaptansız kiralınması	71.22	71 (K)		
73116.1	Pilotsuz yolcu uçağı kiralama servisleri	Hava taşıtlarının pilotsuz kiralınması	71.23	71 (K)		
73240.1	Motorsuz kara taşıma araçları kiralama servisleri	Kara taşımacılığında kullanılan diğer araçların kiralınması	71.21	71 (K)		
73240.2	Kış sporları malzemesi kiralama servisleri	YOK				
73240.3	Motorsuz havayolu taşıma araçları kiralama servisleri	YOK				
73240.4	Su sporları ve plaj malzemeleri kiralama servisleri	YOK				
73240.5	Kamp malzemeleri kiralama servisleri	YOK				
73240.6	At kiralama servisleri	YOK				
73290.1	Fotoğraf kamerası kiralama servisleri	YOK				
83811.1	Pasaport/vize fotoğraf servisleri	YOK				
83820.0	Fotoğraf filmi işleme servisleri	Fotoğrafçılıkla ilgili faaliyetler	74.81	74 (K)	211	506
83910.0	Çeviri ve yorumlama servisleri	Sekreterlik ve çeviri hizmetleri	74.85	74 (K)		
84510.0	Kütüphane hizmetleri	Kütüphanecilik, arşivleme, müzecilik ve diğer kültürel faaliyetler	92.5 / 92.51	92 (O)	84	186
84520.0	Arşiv hizmetleri	Kütüphanecilik ve arşivleme faaliyetleri	92.51	92 (O)		
85970.0	Ticaret fuarı organizasyon hizmetleri	Fuar ve lunapark faaliyetleri	92.33	92 (O)		
87141.0	Motorlu araçlar bakım ve tamir hizmetleri	Motorlu taşıtların bakım ve onarımı	50.2 / 50.20	50 (G)	679	1970
87142.0	Motosiklet ve kar motosikleti tamir ve bakım hizmetleri	Motosiklet ve ilgili parça ve aksesuarların satışı,bakımı ve onarımı	50.4 / 50.40	50 (G)	679	1970
87143.0	Römork ve diğer motorlu araçların tamir ve bakım hizmetleri	Motorlu taşıtların bakım ve onarımı	50.2 / 50.20	50 (G)		
87149.1	Gezi tekneleri tamir ve bakım hizmetleri	Deniz taşıtlarının yapımı ve onarımı	35.1			
87149.2	Gezi uçakları tamir ve bakım hizmetleri	YOK				
87290.1	Diğer araçların tamir ve bakım hizmetleri	YOK				
91131.1	Balık avlama lisans hizmetleri	YOK				
91131.2	Avlanma lisans hizmetleri	YOK				
91210.1	Pasaport verme hizmetleri	Dış işleri ile ilgili hizmetler	75.21			
91210.2	Vize verme hizmetleri	Dış işleri ile ilgili hizmetler	75.21			
92900.1	Dil eğitim servisleri	YOK				

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

92900.2	Operatör lisans eğitim servisleri	YOK				
96151.0	Film gösterim servisleri	Sinema filmi gösterimi	92.13	92 (O)		
96230.0	Sahne sanatları fasilite işletim hizmetleri	YOK				
96310.0	Sahne sanatçılarının hizmetleri	Güzel sanatlar ve edebi sanatların yaratımı ve aktarımı	92.31	92 (O)		
96411.0	Tarihi yerler hariç müze servisleri	YOK				
96412.0	Tarihi yerlerin korunma hizmetleri	Tarihi yapı ve alanları koruma ve müzecilik faaliyetleri	92.52	92 (O)		
96421.0	Botanik bahçesi servisleri	Botanik ve hayvanat bahçeleri ile milli parklarla ilgili faaliyetler	92.53	92 (O)		
96422.0	Doğal alan ve yaşamı koruma servisleri	YOK				
96510.0	Spor ve spor organizasyonu servisleri	Spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
96520.1	Golf sahası hizmetleri	Diğer spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
96520.2	Kayak merkezi işletme servisleri	Diğer spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
96520.3	Yarış pisti	Diğer spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
96520.4	Binicilik eğitimi servisleri	Diğer spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
96520.5	Eğlence parkı ve plajı servisleri	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer eğlence-dinlenme faaliyetleri	92.72	92 (O)		
96590.1	Macera sporları	Diğer spor faaliyetleri	92.62	92 (O)		
96620.1	Spor okulu servisleri	Spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
96629.2	Rehberlik hizmetleri (dağcılık, avlanma ve balıkçılık)	YOK				
96910.1	Temalı park servisleri	YOK				
96910.2	Eğlence parkı servisleri	Fuar ve lunapark faaliyetleri	92.33	92 (O)		
96910.3	Fuar ve karnaval servisleri	Fuar ve lunapark faaliyetleri	92.33	92 (O)		
96920.1	Talih oyunları – casino servisleri	Kumar ve müşterek bahis faaliyetleri	92.71	92 (O)		
96920.2	Sigara, çikolata vb. madde alınabilir otomatik makine servisleri	YOK				
97230.1	Fitness merkezi	Spor faaliyetleri	92.6	92 (O)		
97230.2	Sauna ve hamam servisleri	Hamam, sauna, masaj salonu vb. yerlerin faaliyetleri	93.04	93 (O)	271	617
97230.3	Masaj servisleri	Hamam, sauna, masaj salonu vb. yerlerin faaliyetleri	93.04	93 (O)		
97230.4	Güzellik merkezi servisleri	Berber kuaför ve güzellik salonları faaliyetleri	93.02	93 (O)		
97910.0	Refakatçi servisleri	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer eğlence-dinlenme faaliyetleri	93.05	93 (O)		
99000.0	Bölge dışı organizasyon ve kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetler	YOK				
62121.1	Uzmanlaşmamış meyve ve sebze perakende satış yeri hizmetleri	Çeşitli gıda.ıcecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti(belli bir konuda uzmanlaşmamış)	51.39	51 (G)	473	1220
62122.1	Uzmanlaşmamış süt ürünleri, yumurta, yağ benzeri yiyecek satış yeri hizmetleri	Çeşitli gıda.ıcecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti(belli bir konuda uzmanlaşmamış)	51.39	51 (G)		

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

62123.1	Uzmanlaşmamış et ve tavuk satış yeri hizmetleri	Çeşitli gıda.ıcecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti(belli bir konuda uzmanlaşmamış)	51.39	51 (G)	473	1220
62124.1	Balık ve deniz mahsulleri, uzmanlaşmamış satış yeri hizmetleri					
62125.1	Uzmanlaşmamış unlu ve şekerli mamuller satış yeri hizmetleri	Çeşitli gıda.ıcecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti(belli bir konuda uzmanlaşmamış)	51.39	51 (G)		
62126.1	Uzmanlaşmamış ıcecek satış yeri hizmetleri	Çeşitli gıda.ıcecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti(belli bir konuda uzmanlaşmamış)	51.39	51 (G)		
62128.1	Uzmanlaşmamış tütün mamulleri satış yeri hizmetleri	Çeşitli gıda.ıcecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti(belli bir konuda uzmanlaşmamış)	51.39	51 (G)		
62132.1	Uzmanlaşmamış çadır ve kamp malzemeleri satış yeri hizmetleri	YOK				
62133.1	Uzmanlaşmamış (ya da markalaşmamış) giyim, kürk ve giysi aksesuarları satış yeri hizmetleri	YOK				
62134.1	Uzmanlaşmamış ayakkabı satış yeri hizmetleri	YOK				
62142.1	Uzmanlaşmamış radyo ve televizyon ekipmanı, müzik enstrümanları ve kayıtları ve teypleri satış yeri hizmetleri	YOK				
62151.1	uzmanlaşmamış kitap, gazete, magazin ve kırtasiye satış yeri hizmetleri	YOK				
62152.1	Uzmanlaşmamış fotoğraf, optik ve hassas cihazlar satış yeri hizmetleri	YOK				
62154.1	Uzmanlaşmamış kol saati, saat ve mücevher satış yeri hizmetleri	YOK				
62155.1	Bisiklette dahil olmak üzere spor malzemeleri satan uzmanlaşmamış (markalaşmamış) satış yeri hizmetleri	YOK				
62156.1	Deri malzemeler ve seyahat aksesuarları satan uzmanlaşmamış satış yeri hizmetleri	YOK				
62159.1	Uzmanlaşmamış hatıra eşya satış yeri hizmetleri	YOK				
62175.1	Uzmanlaşmamış parfümeri, kozmetik ve banyo sabunları satış yeri hizmetleri	YOK				
62181.1	Uzmanlaşmamış motorlu araç, motosiklet, kar-mobility ve bu araçlarla ilgili parça ve aksesuar satış yeri hizmetleri	YOK				
62182.1	Uzmanlaşmamış diğer ulaşım ekipmanı (bisiklet hariç) satış yeri hizmetleri	YOK				

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

62184.1	Uzmanlaşmamış bilgisayar ve paket yazılım satış yeri hizmetleri	YOK				
62191.1	Uzmanlaşmamış katı, sıvı ve gaz yakıt ve ilgili ürünler satış yeri hizmetleri	YOK				
62221.1	Uzmanlaşmış meyve ve sebze satış yeri hizmetleri	Sebze meyve perakende ticareti	52.21	52 (G)	4899	8035
62222.1	Uzmanlaşmış süt ürünleri, yumurta, yağ benzeri yiyecek satış yeri hizmetleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer gıda içecek ve tütün perakende ticareti	52.27	52 (G)		
62223.1	Uzmanlaşmış et ve tavuk satış yeri hizmetleri	Et ve et ürünleri perakende ticareti	52.22	52 (G)	4899	8035
62224.1	Uzmanlaşmış balık ve deniz mahsulleri satış yeri hizmetleri	Balık , kabuklular ve yumuşakların perakende ticareti	52.23	52 (G)		
62225.1	Uzmanlaşmış unlu ve şekerli mamuller satış yeri hizmetleri	Ekmek,kek ve unlu mamüller ile şekerleme perakende ticareti	52.24	52 (G)		
62226.1	Uzmanlaşmış içecek satış yeri hizmetleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer gıda içecek ve tütün perakende ticareti	52.2	52 (G)		
62228.1	Uzmanlaşmış tütün mamulleri satış yeri hizmetleri	Tütün ürünleri perakende ticareti	52.26	52 (G)		
62232.1	Uzmanlaşmış çadır ve kamp malzemeleri satış yeri hizmetleri	YOK				
62233.1	Uzmanlaşmış (markalaşmış) giyim, kürk ve giysi aksesuarları satış yeri hizmetleri	Giyim eşyası perakende ticaret	52.42	52 (G)		
62234.1	Uzmanlaşmış ayakkabı satış yeri hizmetleri	Ayakkabı ve deri eşya perakende ticareti	52.43	52 (G)		
62242.1	Uzmanlaşmış radyo ve televizyon ekipmanı, müzik enstrümanları ve kayıtları ve teypleri satış yeri hizmetleri	Elektirikli ev cihazları ile radyo ve televizyon perakende ticareti	52.45	52 (G)		
62251.1	Uzmanlaşmış kitap, gazete, magazin ve kırtasiye satış yeri hizmetleri	Kitap,gazete ve dergi ile kırtasiye malzemelerinin perakende ticareti	52.47	52 (G)		
62252.1	Uzmanlaşmış fotoğraf, optik ve hassas cihazlar satış yeri hizmetleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer perakende ticaret	52.48	52 (G)		
62254.1	Uzmanlaşmış kol saati, saat ve mücevher satış yeri hizmetleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer perakende ticaret	52.48	52 (G)		
62255.1	Bisiklette dahil olmak üzere spor malzemeleri satan uzmanlaşmış (markalaşmış) satış yeri hizmetleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer perakende ticaret	52.48	52 (G)		
62256.1	Uzmanlaşmış deri malzemeler ve seyahat aksesuarları satış yeri hizmetleri	Ayakkabı ve deri eşya perakende ticareti	52.43	52 (G)		
62259.1	Uzmanlaşmış hatıra eşya satış yeri hizmetleri	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer perakende ticaret	52.48	52 (G)		
62275.1	Uzmanlaşmış parfümeri, kozmetik ve banyo sabunları satış yeri hizmetleri	Kozmetik,parfümeri ve tuvalet malzemelerinin perakende ticareti	52.33	52 (G)		

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

Çizelge 5.1.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

62281.1	Uzmanlaşmış motorlu araç, motosiklet kar-mobiledi ve bu araçlarla ilgili parça ve aksesuar satış yeri hizmetleri	YOK				
62282.2	Uzmanlaşmış diğer ulaşım ekipmanı (bisiklet hariç) satış yeri hizmetleri	YOK				
62284.2	Uzmanlaşmış bilgisayar ve paket yazılım satış yeri hizmetleri	YOK				
62291.1	Uzmanlaşmış katı, sıvı ve gaz yakıt ve ilgili ürünler satış yeri hizmetleri	YOK				

Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetler Sınıflamasının (NACE) sektörel kapsamı tarım dışı tüm sektörler olup bunlar şunlardır:

- _ Madencilik ve Taşocakçılığı(C)
- _ İmalat Sanayi(D)
- _ Elektrik, Gaz ve Su(E)
- _ Yapı (İnşaat) ve Bayındırlık İşleri (F)
- _ Toptan ve Perakende Ticaret (G)
- _ Otel, Lokanta (H)
- _ Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme (I)
- _ Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri (J)
- _ Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri (K)
- _ Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik (L)
- _ Eğitim (M)
- _ Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler (N)
- _ Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri (O)
- _Ev içi personel çalıştıran hanehalkları ve hanehalkları tarafından kendi kullarımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış üretim faaliyetleri (P)
- _Uluslararası örgütler ve temsilcilikleri (Q)

NACE1.1 Sınıflamasına göre çizelge de kullanılan sektörlerin alt sektörleri ve kodları ise şöyledir:

Section G	Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı
50	Motorlu taşıtlar ve motosikletlerin satışı, bakımı ve onarımı; motorlu taşıt yakıtının perakende satışı
50.1	Motorlu taşıtların satışı
50.10	Motorlu taşıtların satışı
50.2	Motorlu taşıtların bakım ve onarımı
50.20	Motorlu taşıtların bakım ve onarımı
50.3	Motorlu taşıtların parça ve aksesuarlarının satışı
50.30	Motorlu taşıtların parça ve aksesuarlarının satışı
50.4	Motosiklet ve ilgili parça ve aksesuarların satışı, bakımı ve onarımı
50.40	Motosiklet ve ilgili parça ve aksesuarların satışı, bakımı ve onarımı
50.5	Motorlu taşıt yakıtının perakende satışı

EK-5.(Devam)Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

50.50	Motorlu taşıt yakıtının perakende satışı
51	Motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu
51.1	Bir ücret veya sözleşme esasına dayalı toptan ticaret (komisyonculuk)
51.11	Tarımsal hammadde, canlı hayvan, tekstil hammaddesi ve yarı işlenmiş ürünlerin ücretli ya da sözleşmeli satışı
51.12	Yakıt, maden cevheri, metal ile endüstriyel ve teknik kimyasal maddelerin ücretli ya da sözleşmeli satışı
51.13	Kereste ve inşaat malzemelerinin ücretli ya da sözleşmeli satışı
51.14	Makine, sanayi donanımı, deniz ve hava taşıtlarının ücretli ya da sözleşmeli satışı
51.15	Ücretli ya da sözleşmeli mobilya, ev eşyası, madeni eşya ve hırdavat satışı
51.16	Ücretli ya da sözleşmeli dokuma, giyecek, ayakkabı ve deri eşya satışı
51.17	Ücretli, ya da sözleşmeli gıda ürünleri, içecek ve tütün satışı
51.18	Belirli malların satışında uzmanlaşmış, başka yerde sınıflandırılmamış ürün ve ürün grupları ile ilgili aracılık
51.19	Komisyoncular; belli bir mala yönelik olmayan, genel aracılık
51.2	Tarımsal hammadde, canlı hayvan, gıda; içecek ve tütün toptan ticareti
51.21	Tahıl, tohum ve hayvan yemi toptan ticareti
51.22	Çiçek ve bitki toptan ticareti
51.23	Canlı hayvan toptan ticareti
51.24	Ham deri, post ve deri toptan ticareti
51.25	İşlenmemiş tütün toptan ticareti
51.3	Gıda, içecek ve tütün toptan ticareti
51.31	Sebze ve meyve toptan ticareti
51.32	Et ve et ürünleri toptan ticareti
51.33	Süt ürünleri, yumurta ve yenilebilir yağların toptan ticareti
51.34	Alkollü ve alkolsüz içecek toptan ticareti
51.35	Tütün ürünleri toptan ticareti
51.36	Şeker, çikolata ve şekerleme toptan ticareti
51.37	Kahve, çay, kakao ve baharat toptan ticareti
51.38	Balık, kabuklular ve yumuşakçalar dahil, diğer gıda maddelerinin toptan ticareti
51.39	Çeşitli gıda, içecek ve tütün ürünlerinin toptan ticareti (belli bir konuda uzmanlaşmamış)
51.4	Ev eşyalarının ve kişisel eşyaların toptan ticareti
51.41	Tekstil ürünleri toptan ticareti
51.42	Giyim ve ayakkabı toptan ticareti
51.43	Elektrikli ev cihazları ile radyo ve televizyon toptan ticareti
51.44	Porselen, cam eşya, duvar kağıdı ve temizlik malzemeleri toptan ticareti
51.45	Parfüm ve kozmetik ürünleri toptan ticareti
51.46	Eczacılık malzemeleri toptan ticareti
51.47	Diğer ev eşyaları ve kişisel eşyaların toptan ticareti
51.5	Tarımsal olmayan ara mallar, atık ve hurda toptan ticareti
51.51	Katı, sıvı ve gaz yakıtlar ile ilgili ürünlerin toptan ticareti
51.52	Maden ve maden cevheri toptan ticareti
51.53	Ağaç ürünleri ve inşaat malzemeleri ile sıhhi teçhizat toptan ticareti

EK-5.(Devam)Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

51.54	Hırdavat, su ve ısıtma teçhizatı toptan ticareti
51.55	Kimyasal maddelerin toptan ticareti
51.56	Diğer ara malların toptan ticareti
51.57	Atık ve hurda toptan ticareti
51.8	Makine ve teçhizat toptan ticareti
51.81	Takım tezgahları toptan ticareti
51.82	Madencilik, inşaat ve inşaat mühendisliği makine toptan ticareti
51.83	Tekstil makineleri ile dikiş ve örgü makineleri toptan ticareti
51.84	Bilgisayar, bilgisayar çevre birimleri ve yazılımların toptan ticareti
51.85	Diğer büro makineleri ve malzemeleri toptan ticareti
51.86	Diğer elektronik parça ve donanımların toptan ticareti
51.87	Sanayi, ticaret ve denizcilikte kullanılan diğer makinelerin toptan ticareti
51.88	Tarımsal amaçlı makine, aksesuar ve aletleri toptan ticareti (traktör dahil)
51.9	Diğer toptan ticaret
51.90	Diğer toptan ticaret
52	Motorlu taşıtlar ve motosikletlerin dışında kalan perakende ticaret; kişisel ve ev eşyalarının tamiri
52.1	Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki perakende ticaret
52.11	Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalarda gıda içecek ve tütün ağırlıklı perakende ticaret
52.12	Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalarda diğer perakende ticaret
52.2	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda, içecek ve tütün perakende ticareti
52.21	Taze sebze ve meyve perakende ticareti
52.22	Et ve et ürünleri perakende ticareti
52.23	Balık, kabuklu ve yumuşakçaların perakende ticareti
52.24	Ekmek, kek ve unlu mamüller ile şekerleme perakende ticareti
52.25	Alkollü ve alkolsüz içeceklerin perakende ticareti
52.26	Tütün ürünleri perakende ticareti
52.27	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer gıda, içecek ve tütün perakende ticareti
52.3	Eczacılık ürünleri ve tıbbi aletler ile kozmetik ve tuvalet malzemelerinin perakende ticareti
52.31	Eczacılık ürünleri perakende ticareti
52.32	Tıbbi ve ortopedik aletlerin perakende ticareti
52.33	Kozmetik, parfümeri ve tuvalet malzemelerinin perakende ticareti
52.4	Belirli bir mala tahsis edilmiş, kullanılmamış mal satan mağazalardaki diğer perakende ticaret
52.41	Tekstil ürünleri perakende ticareti
52.42	Giyim eşyası perakende ticareti
52.43	Ayakkabı ve deri eşya perakende ticareti
52.44	Mobilya ve aydınlatma donanımı ile başka yerde sınıflandırılmamış ev eşyaları perakende ticareti
52.45	Elektrikli ev cihazları ile radyo ve televizyon perakende ticareti
52.46	Hırdavat, boya ve cam perakende ticareti
52.47	Kitap, gazete ve dergi ile kırtasiye malzemelerinin perakende ticareti
52.48	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalardaki diğer perakende ticaret
52.5	Kullanılmış malların satıldığı mağazalardaki perakende ticaret

EK-5.(Devam)Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

52.50	Kullanılmış malların satıldığı mağazalardaki perakende ticaret
52.6	Mağazalarda yapılmayan perakende ticaret
52.61	Posta yoluyla perakende ticaret
52.62	Pazarlarda, sergilerde veya seyyar olarak yapılan perakende ticaret
52.63	Mağazalarda yapılmayan diğer perakende ticaret
52.7	Kişisel ve ev eşyalarının tamiri
52.71	Bot, ayakkabı ve diğer deri eşyaların tamiri
52.72	Elektrikli ev eşyalarının tamiri
52.73	Saat ve mücevher tamiri
52.74	Başka yerde sınıflandırılmamış tamirler
Section H	Oteller ve lokantalar
55	Oteller ve lokantalar
55.1	Oteller ve moteller
55.10	Oteller ve moteller
55.2	Kamp yerleri ve diğer kısa süreli konaklama yerleri
55.21	Gençlik hostelleri ve dağ barınakları
55.22	Kamp yerleri (karavan alanları dahil)
55.23	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer konaklama yerleri
55.3	Lokantalar, pastaneler vb. yerler
55.30	Lokantalar, pastaneler vb. yerler
55.4	Barlar ve kahvehaneler
55.40	Barlar ve kahvehaneler
55.5	Kantinler ve dışarıya yemek hizmeti sunan işletmeler (catering)
55.51	Kantinler
55.52	Dışarıya yemek hizmeti sunan işletmeler (catering)
Section I	Ulaştırma, depolama ve haberleşme
60	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
60.1	Demiryolu taşımacılığı
60.10	Demiryolu taşımacılığı
60.2	Diğer kara taşımacılığı
60.21	Kara taşımacılığı ile yapılan diğer tarifeli yolcu taşımacılığı
60.22	Taksi taşımacılığı
60.23	Diğer kara taşımacılığı ile yapılan yolcu taşımacılığı
60.24	Karayolu yük taşımacılığı
60.3	Boru hattı taşımacılığı
60.30	Boru hattı taşımacılığı
61	Su yolu taşımacılığı
61.1	Deniz ve kıyı taşımacılığı
61.10	Deniz ve kıyı taşımacılığı
61.2	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-içi vb.)
61.20	İç sularda yük ve yolcu taşımacılığı (göl, nehir, liman-içi vb.)

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

62	Havayolu taşımacılığı
62.1	Tarifeli havayolu taşımacılığı
62.10	Tarifeli havayolu taşımacılığı
62.2	Tarifesiz havayolu taşımacılığı
62.20	Tarifesiz havayolu taşımacılığı
62.3	Uzay taşımacılığı
62.30	Uzay taşımacılığı
63	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri
63.1	Yükleme-boşaltma, depolama ve ambarlama hizmetleri
63.11	Yükleme-boşaltma hizmetleri
63.12	Depolama ve ambarlama hizmetleri
63.2	Diğer destekleyici ulaştırma faaliyetleri
63.21	Kara taşımacılığını destekleyici diğer faaliyetler
63.22	Suyolu taşımacılığını destekleyici diğer faaliyetler
63.23	Havayolu taşımacılığını destekleyici diğer faaliyetler
63.3	Seyahat acenteleri ve tur işletmelerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler
63.30	Seyahat acenteleri ve tur işletmelerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler
63.4	Diğer ulaştırma acentelerinin faaliyetleri
63.40	Diğer ulaştırma acentelerinin faaliyetleri
64	Posta ve telekomünikasyon
64.1	Posta ve kurye faaliyetleri
64.11	Ulusal posta faaliyetleri
64.12	Ulusal posta faaliyetleri dışındaki kurye faaliyetleri
64.2	Telekomünikasyon
64.20	Telekomünikasyon
Section J	Mali aracı kuruluşların faaliyetleri
65	Sigorta ve emeklilik fonları hariç, mali aracı kuruluşların faaliyetleri
65.1	Parasal aracı kuruluşların faaliyetleri
65.11	Merkez bankası faaliyetleri
65.12	Diğer parasal aracı kuruluşların faaliyetleri
65.2	Diğer mali aracı kuruluşlar
65.21	Finansal kiralama (finansal leasing) hizmetleri
65.22	Diğer kredi verme faaliyetleri
65.23	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer mali aracı kuruluşların faaliyetleri
66	Zorunlu sosyal güvenlik hariç, sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyetler
66.0	Zorunlu sosyal güvenlik hariç, sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyetler
66.01	Hayat sigortası
66.02	Emeklilik fonları
66.03	Hayat sigortası dışındaki sigortalar
67	Mali aracı kuruluşlara yardımcı faaliyetler

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

67.1	Sigorta ve emeklilik fonları hariç, mali aracı kuruluşlara yardımcı faaliyetler
67.11	Mali piyasaların idaresi (sermaye piyasası)
67.12	Menkul kıymetlerle ilgili faaliyetler ve fon yönetimi
67.13	Mali aracı kuruluşlara yardımcı diğer faaliyetler
67.2	Sigorta ve emeklilik fonlarına yardımcı faaliyetler
67.20	Sigorta ve emeklilik fonlarına yardımcı faaliyetler
Section K	Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri
70	Gayrimenkul faaliyetleri
70.1	Kendine ait gayrimenkul ile ilgili faaliyetler
70.11	Gayrimenkulun yapımının organize edilmesi ve satışı
70.12	Kendi adına yapılan gayrimenkul alım-satımı
70.2	Kendine ait gayrimenkulun kiraya verilmesi
70.20	Kendine ait gayrimenkulun kiraya verilmesi
70.3	Bir ücret ya da sözleşme esasına dayanan gayrimenkul faaliyetleri
70.31	Emlakçılık
70.32	Bir ücret ya da sözleşme esasına dayanan gayrimenkul idaresi
71	Operatörsüz makine ve teçhizat ile kişisel ve ev eşyalarının kiralanması
71.1	Otomobil kiralama
71.10	Otomobil kiralama
71.2	Diğer taşıma araçlarının ve teçhizatının kiralanması
71.21	Kara taşımacılığında kullanılan diğer araçların kiralanması
71.22	Su taşıtlarının kaptansız kiralanması
71.23	Hava taşıtlarının pilotsuz kiralanması
71.3	Operatörsüz diğer makine ve teçhizatın kiralanması
71.31	Operatörsüz tarımsal makine ve teçhizatın kiralanması
71.32	İnşaat ve mühendislikte kullanılan makine ve teçhizatın operatörsüz kiralanması
71.33	Büro makine ve teçhizatının kiralanması (bilgisayarlar dahil)
71.34	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer makine ve teçhizatın kiralanması
71.4	Başka yerde sınıflandırılmamış kişisel ve ev eşyalarının kiralanması
71.40	Başka yerde sınıflandırılmamış kişisel ve ev eşyalarının kiralanması
72	Bilgisayar ve ilgili faaliyetler
72.1	Bilgisayar donanım danışmanlığı
72.10	Bilgisayar donanım danışmanlığı
72.2	Bilgisayar yazılım danışmanlığı, program üretimi ve temini
72.21	Bilgisayar yazılımı üretim hizmetleri
72.22	Diğer bilgisayar yazılım danışmanlığı ve temini hizmetleri
72.3	Veri işleme
72.30	Veri işleme
72.4	Veri tabanı faaliyetleri
72.40	Veri tabanı faaliyetleri
72.5	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinelerinin bakım ve onarımı

EK-5.(Devam)Kaşılaştırmalı Turizme Özgü Hizmetler Listesi

72.50	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinelerinin bakım ve onarımı
72.6	Bilgisayarla ilgili diğer faaliyetler
72.60	Bilgisayarla ilgili diğer faaliyetler
73	Araştırma ve geliştirme hizmetleri
73.1	Tabii bilimler ve mühendislikle ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleri
73.10	Tabii bilimler ve mühendislikle ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleri
73.2	Sosyal ve beşeri bilimler ile ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleri
73.20	Sosyal ve beşeri bilimler ile ilgili araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleri
74	Diğer iş faaliyetleri
74.1	Hukuk, mali müşavirlik, muhasebe, hesap uzmanlığı ve vergi danışmanlığı, iş ve yönetim danışmanlığı ile piyasa ve kamuoyu araştırma faaliyetleri; holdingler
74.11	Hukuki faaliyetler
74.12	Muhasebe, mali müşavirlik ve hesap uzmanlığı hizmetleri; vergi danışmanlığı hizmetleri
74.13	Piyasa ve kamuoyu araştırma faaliyetleri
74.14	İş ve yönetim danışmanlığı faaliyetleri
74.15	Holding şirketlerinin yönetim faaliyetleri
74.2	Mimarlık, mühendislik ve ilgili teknik danışmanlık faaliyetleri
74.20	Mimarlık, mühendislik ve ilgili teknik danışmanlık faaliyetleri
74.3	Teknik test ve analiz faaliyetleri
74.30	Teknik test ve analiz faaliyetleri
74.4	Reklam hizmetleri
74.40	Reklam hizmetleri
74.5	İşe yeni girecek kişilerin seçimi ve yerleştirilmesi faaliyetleri
74.50	İşe yeni girecek kişilerin seçimi ve yerleştirilmesi faaliyetleri
74.6	Soruşturma ve güvenlik faaliyetleri
74.60	Soruşturma ve güvenlik faaliyetleri
74.7	Bina temizleme faaliyetleri (endüstriyel amaçlı temizlik)
74.70	Bina temizleme faaliyetleri (endüstriyel amaçlı temizlik)
74.8	Başka yerde sınıflandırılmamış, çeşitli iş faaliyetleri
74.81	Fotoğrafçılıkla ilgili faaliyetler
74.82	Ambalajlama faaliyetleri
74.85	Sekreterlik ve çeviri hizmetleri
74.86	Arama merkezi faaliyetleri
74.87	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer iş faaliyetleri
Section O	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri
90	Kanalizasyon ve atıkların toplanması, hıfzısıhha ve benzeri faaliyetler
90.0	Kanalizasyon ve atıkların toplanması, hıfzısıhha ve benzeri faaliyetler
90.01	Kanalizasyon toplama ve işlemden geçirme ile ilgili faaliyetler
90.02	Diğer atıkların toplanması ve bertaraf edilmesine yönelik hizmetler
90.03	Hıfzısıhha, sağlığa zararlı olacak durumları iyileştirme ve benzer hizmetler
91	Başka yerde sınıflandırılmamış üye olunan kuruluşların faaliyetleri

EK-5.(Devam) Karşılaştırmalı turizme özgü hizmetler listesi

91.1	İş, işveren ve meslek kuruluşlarının faaliyetleri
91.11	İş ve işveren kuruluşlarının faaliyetleri
91.12	Meslek kuruluşlarının faaliyetleri
91.2	Ücretle çalışanların sendika faaliyetleri
91.20	Ücretle çalışanların sendika faaliyetleri
91.3	Üye olunan diğer kuruluşların faaliyetleri
91.31	Dini kuruluşların faaliyetleri
91.32	Siyasi kuruluşların faaliyetleri
91.33	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer üye olunan kuruluşların faaliyetleri
92	Eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler
92.1	Sinema ve video filmleri ile ilgili faaliyetler
92.11	Sinema ve video filmi yapımı
92.12	Sinema ve video filmi dağıtımı
92.13	Sinema filmi gösterimi
92.2	Radyo ve televizyon faaliyetleri
92.20	Radyo ve televizyon faaliyetleri
92.3	Diğer eğlence faaliyetleri
92.31	Güzel sanatlar ve edebi sanatların yaratımı ve aktarımı
92.32	Sanatsal etkinliklerin yürütülmesi
92.33	Fuar ve lunapark faaliyetleri
92.34	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer eğlence faaliyetleri
92.4	Haber ajansı faaliyetleri
92.40	Haber ajansı faaliyetleri
92.5	Kütüphanecilik, arşivleme, müzecilik ve diğer kültürel faaliyetler
92.51	Kütüphanecilik ve arşivleme faaliyetleri
92.52	Tarihi yapı ve alanları koruma ve müzecilik faaliyetleri
92.53	Botanik ve hayvanat bahçeleri ile milli parklarla ilgili faaliyetler
92.6	Spor faaliyetleri
92.61	Spor sahalarının ve stadyumların işletilmesi
92.62	Diğer spor faaliyetleri
92.7	Diğer eğlence ve dinlenme faaliyetleri
92.71	Kumar ve müşterek bahis faaliyetleri
92.72	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer eğlence-dinlenme faaliyetleri
93	Diğer hizmet faaliyetleri
93.0	Diğer hizmet faaliyetleri
93.01	Tekstil ve kürk ürünlerinin yıkanması ve kuru temizleme
93.02	Berber, kuaför ve güzellik salonlarının faaliyetleri
93.03	Cenaze işleri ile ilgili faaliyetler
93.04	Hamam, sauna, masaj salonu vb. yerlerin faaliyetleri
93.05	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer hizmet faaliyetleri

EK-6.Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler

1. Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Kurulması Hakkında Anlaşma(Değişik), Roma 1949 (Türkiye R.G. 7.7.1967, sayı12641)
2. Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme, Paris 1959 (Türkiye R.G. 17.12.1966, sayı12480)
3. Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı Kurulması Hakkında Sözleşme(Değişik), Paris 1951 (Türkiye 10.8.1965)
4. Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete Dair Sözleşme(29.1.1960 ve onu değiştiren 28.1.1964 tarihli ek Protokol) (Türkiye R.G. 13.6.1967, sayı 12620)
5. İşçilerin İyonize Edici Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında Sözleşme, Cenevre 1960 (Türkiye 15.11.1969)
6. Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Silah Deneylerini Yasaklayan Sözleşme, Moskova 1963 (Türkiye R.G. 13.5.1965, sayı1997)
7. Devletlerin Ay ve Öteki Gök Cisimleri Dahil Uzayın Keşfi ve Kullanımı Faaliyetlerini Düzenleyen İlkelerle İlişkin Anlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C. 1967, (Türkiye R.G. 1.6.1968, sayı12913)
8. Uçakların Gürültüsü Konusunda Uluslararası Standartlar ve Tavsiye Edilen Uygulamalar, 1971
9. Hayvanların Uluslararası Nakliye Sırasında Korunması Konusunda Avrupa Sözleşmesi, Paris 1968 (Türkiye 20.2.1971)
10. Nükleer Silahların ve Öteki Toplu Tahrip Silahlarının Deniz Yataklarına, Okyanus Tabanı ve Bunların Altına Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Antlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C.(Türkiye 19.10.1972)
11. Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik Silahların Geliştirilmesi, Üretimi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Tahribi Hakkında Sözleşme, Londra, Moskova, Washington D.C. 1972 (Türkiye R.G. 5.11.1975)
12. Balina Avcılığının Tanzimi Hakkında Mukavelename 24.9.1931 (Türkiye R.G. 8.11.1934, sayı 2399)
13. Avrupa Kültür Anlaşması19.12.1954 (Türkiye R.G. 17.6.1957, sayı 9635)

EK-6.(Devam)Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler

14. Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri 14.4.1954 (Türkiye R.G. 8.11.1965, sayı 12145)
15. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme, Paris 1972 (Türkiye R.G. 14.2.1983, sayı 17959)
16. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi, Bern 1979 (Türkiye R.G. 20.2.1984, sayı 18318)
17. Uluslararası Enerji Programı Anlaşması, Paris 1974 (Türkiye 4.5.1981)
18. Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, Barselona 1976 (Türkiye R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
19. Akdeniz'in Gemi ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltmalarla Kirlenmesinin Önlenmesine Dair Protokol, Barselona 1976 (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
20. Akdeniz'in Kara Kökenli Kirleticilere Karşı Korunması Hakkında Protokol,Atina 1980 (Türkiye R.G. 18.3.1987, sayı 19404)
21. Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol, Cenevre 1982,(imza tarihi 6.11.1986) (R.G. 23.10.1988, sayı 19968)
22. Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol, (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
23. Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi, Cenevre 1979 (Türkiye R.G. 23.3.1983, sayı 17996)
24. Avrupa'da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Aktarılmalarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin İşbirliği Programının (EMEP) Uzun Vadeli Finansmanına Dair 1979 Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi'ne ek Protokol, Cenevre 1984 (R.G. 23.7.1985, sayı 18820)
25. Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi, Viyana 26.9.1986 (R.G. 3.9.1990, sayı 20624)
26. Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve İmhasının Kontrolü Sözleşmesi, Basel 22.3.1989 (R.G. 15.5.1994, sayı 21935)

EK-6.(Devam)Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler

27. Gemilerin Sebep Olduğu Deniz Kirlenmesini Önleme Sözleşmesi (MAR-POL 73/78), (13.9.1989 tarih ve 89/14547 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)(R.G. 24.6.1990, sayı 20558)
28. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, (R.G. 8-9.9.1990, sayı 20629)
29. Londra Değişiklikleri (28 Aralık 1994 tarih ve 22155 sayılı Resmi Gazete)
30. Kopenhag Değişiklikleri (28 Eylül 1994 tarih ve 20629 sayılı Resmi Gazete)
31. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio de Janeiro, 5.6.1992 (27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete)
32. Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, 1992(R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
33. Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol,1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
34. Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
35. Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
36. Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR), (R.G. 17.5.1994, sayı 21937)
37. Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Aralık 1994, Paris (21 Kasım 1996 tarihinde Çevre Komisyonunda kabul edildi. TBMM gündeminde olup henüz onaylanmadı)
38. Antarktika Antlaşması, (R.G.18.9.1985, sayı 22408)(3.8.1995 tarih ve 244 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)
39. CITES Nesli Tehlikede Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine ilişkin Sözleşme (20 Haziran 1996 tarihli Resmi Gazete) [<http://www.ockkb.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=118> ,2006]

EK- 7. Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler[Kuntay, 2004]

Bu göstergelere erişim sağlanamadığı için, elenmiş olması, önemini azaltmamaktadır.

Ekonomik göstergeler

IC2.6	DİĞER GİDİLEN YERLERE GÖRE ALANDAKİ TURİSTİK ETKİNLİKLERİN VERİMLİLİK GÖSTERGESİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Verimlilik	Turizm

Kısa tanımı :İşletmeler için, yatırıma uygunluk açısından, alandaki turistik etkinliklerin rantabiliteleri (Herhangi bir yatırım konusunun yatırılan sermayeye gelir sağlama olanağı; işletmenin belirli bir dönemde elde ettiği karın o dönemde işletmede kullanılan sermayeye oranı) yarışan turistik yerdeki arza karşılık, yerel turistik arzın rekabet edilebilirlik seviyesini ölçme biçimidir.

Erişim: Verimlilik genelde işletmenin gerçek yönetim ögesi gibi düşünülür. Ekonomiye katkısını ölçmek için bir araç olarak işletmenin verimliliği kullanılır. Verimlilik aynı zamanda, turistik arzın uluslar arası veya bölgesel pazar üzerine dolaylı bir etmendir. Her durumda, yatırım seçiminde verimlilik temel öğedir. Yani tursitik etkinliğin gelişmesine bağlıdır.

Ölçümü: Yarışan diğer destinasyonlara nazaran alanda turistik etkinliğin verimlilik analizi iki cepheye bağlıdır:

- 1.Yatırım üzerine işletmenin verimliliğinin çerçevesi.
2. Üretimin gelişme etmeni olarak turistik etkinliğin verimliliği. Gösterge kaynakların sürdürülebilir yönetimi açısından, yatırımın verimliliğini analiz için gereklidir. İşletmenin verimliliğini tanımlamak için (örneğin, gelirler, işletmenin finansman bilgisi öğeleri, kullanılan sermayenin dönüşü gibi).

EK -7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Üretimin gelişme etmeni gibi verimlilik etkinliğin yaratılma göstergesi, başka bir karşılaştırmadır. Benzer sermaye işletmeleri arasındaki farklılık gösterilebilir. Diğer bir eleman, doğal risklerin bulunup bulunmamasıdır(deprem vb. gibi)

Ölçü birimi: Turistik işletmenin verimlilik analizi ile, başka sektörde işletmenin verimlilik araçlarının karşılaştırılmasıdır. Diğer turistik alanlara göre karşılaştırmada yapılabilir.

IC2.10	YEREL EKONOMİYE TURİZMİN KATILMASI		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Yatırım ve Ekonomik Büyüme	Turizm

Kısa tanımı : Ödeme dengesinde sınıflanan ekonomik etkinlikler, kadar genel olarak turizm döviz olarak belirlenen dış gelirleri ortaya koymaktadır. Tüketim etkinliğine gelince, turistlerin harcamaları değişkendir ve dağınıktır. Bu tüketim ailenin tüketimine eklenmektedir. Yerel mal ve hizmet üretiminde mükemmel bir kaldırıcı etki oluşturmaktadır. Turizm aynı zamanda, yerel ekonomik zenginliklerin artmasını sağlar. Bu da yatırımın yeniden yatırım ve tüketim yollarıyla olur.

Erişim: Bu gösterge, yerel ekonomi üzerine etkiyi sentetize etmek zorundadır. Çok sayıdaki ekonomistin klasik pozisyonu brüt iç üretimde turistik gelirler oranının katılmasında bu katılımın azaltılmasıdır. Aynı zamanda, ağır altyapı yatırımında endişelenmek gerekir. Gerçekte ele alınması istenilen girişimcinin gelişmesini sağlamak ve girişimcinin gelişmesini özendirmeektir.

Ölçümü: Havaalanı, liman, demiryolu, karayolu ve su dağıtım şebekesi gibi donatılara yönelik yatırımlarda, turizmin sorumluluğunu görmemek sözkonusudur. Bu yerel kullanımlarda gidilen yere sehayat eden turistlerin, rolünü hesaplamak zordur. Fakat, yerel ekonomiye turizmin katılımının analizinde bunu çıkartmak zor değildir. Örneğin, bölgenin turistik gelişme planında, turistik ilginin tanındığı, iki sit

EK -7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

arasındaki bağı bağlamak için gerçekleştiren yatırım gibi. Turizmin gelişmesini yatırım gerçekleştiriyorsa veya yatırımın, turistik talebin yatırımı motive etmesi halinde ölçülebilir. Bu iki durumda yatırım ve gelişme birbirine bağlıdır. Eğer ziyaretçi sayısı bölgede artmışsa, turizme yatırılan yatırım uygundur.

Ölçü birimi: Yüzde(%), Brüt iç üretimde, turistik gelişim oranı, gelişme yatırımlarının bütünü üzerinde turistik yatırımların oranı, iç gelirde turistik gelişme yatırımlarının oranı. Brüt hasılda turizmin katma değer oranıdır.

IC2.17	DEMİRYOLU VE HAVAYOLU İLE GELİŞLERİN GELİŞMESİ		
	Ekonomik Etkinliğin Gelişmesi ve Verimlilik	Arzın Profili	Turizm

Kısa tanımı: Bu gösterge turistik gelişme yerinin programlanmasında başarı ve dinamiği tesbit eder. Deniz ve havayolu ile gelen turist sayıları alınır. Transit geçenler alınamaz. Kruvaziyerle gelenlerden bir günden fazla kalmayanlar dikkate alınmaz.

Erişim: Genelde havayolu ile gelen turist önem taşımaktadır.

Ölçümü: Yılda, üç aylık, haftada, günde gelen turist sayısı dikkate alınır. Charter uçuşları, uluslar arası, ulusal uçuş sayılarını dikkate almak gerekir. Gemi açısından da aynıdır. Ne kadar gemi geliyor.

Ölçü birimi: Sayı, gelen turist, hava ulaşım, charter, ulusal uluslar arası uçuşlar, her uçuşa göre gelen sayısı.

IC4.26	SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GELİŞMESİNE KATKIDA BULUNAN YASALARIN ÇIKARILMA VE KULLANIMI DÜZEYİ		
	Ülke Düzenleme, Organizasyon ve Planlama	Yasal Çerçeve ve Hukuki Araçları	Turizm

EK -7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Kısa tanımı: Turizme bağlı etkinliklerin sürdürülebilir gelişiminde promosyon için ulusal kurumsal ve yasal çerçevenin varlığıdır. Yenilik getirme seviyesi ve ölçülerin kalitesi ve bu amaca erişmek için girişimler. Kontrol araçları.

Erişim: Bu gösterge, turizm gelişmesinde başarı için ulusal kuruluşları belirlemeye çalışıyor. Bu araçlar, bazen yasa bazen yönetmelik, bazen yönetmelik, bazen yapısal ve kuruluşlar, kamusal veya yarı kamusal, bilgi alma veya katılımcı yönetim ve bunların birinci araçlarına bağlı bulunanlardır. Bu düzenleme ulusal ve yerel girişimcilerin meyveleridir. Bununla bağlı uluslar arası seviye için I.C.4.27 bakmak gerekir.

Ölçümü: Bu gösterge, gerçekleştirme derecesine ve sürdürülebilir gelişme başarısıyla yürütmeye uygun yasal düşünce işlevi ile ölçülür. Hangi mevcut uygulama olduğunu tanımladıktan sonra bunun başarısını ölçmek tavsiye edilir. Bir açıdan yasal bir uygulama başarılı olamayabilir. Ayrıca, yasal durumun başarısı onun sayısal önemiyle bağlantılı değildir. Belediye meclisince onay süresince veya onaylanmış projelerin sayısı ile ölçülebilir. Aynı zamanda sürdürülebilir turizmin gelişmesinde başarının kontrolü ve promosyonunu gerçekleştirmek için finansman araçlarının hesaba uygunluğudur.

Ölçü birimi: Yasaya uygun projelerin sayısıdır. Onaylanan projeler ile sürdürülebilir turizm ile ilişkili tam analiz edilmiş projeler arasındaki oran ve onaylanan genel durumların bütünü arasındaki oran. Bütçelerin hesaplanması bu düzenlemelerin yerine gelmesinde ödenek ayrılmasına bağlıdır.

IC6.30	SÜRDÜRÜLEBİLİR TESCİLLİ DONATILAR VE SİTLERİN ORANI		
	Altyapı ve Bilgi Ağı	Çeşitli Programlar ve Tescili	Turizm

EK -7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Kısa tanımı: Sürdürülebilir gelişme çerçevesinde turistik sitlerin ve donatıların sertifikalandırılması süreçleri ve programıdır. Sertifikalandırma kalitenin bir göstergesidir. Gelişme kapsamında ve turistik üretimlerin çeşitlendirilmesinde, sertifikalandırma, standart normlara nazaran arzın kalitesinin ve benzerliğinin onaylanmasıdır. Sürdürülebilir gelişme ilkelerine sadık kalındığını turistlere garanti etmek ve sosyal sorunlar ve çevresel ilkerelerle uymaktır.

Ölçümü: Turistleri ağırlayan işletmelerin bütününe nazaran sürdürülebilirliği. Sertifikalaştıran kuruluşların oranı. Sürdürülebilirliği sertifikalanmış doğal sitlerin ve plajların oranı. Sürdürülebilirliği sertifikalanmış sanat ürünleri ve kültürel sitlerin oranı.

Ölçü birimi: yüzde

Çevresel göstergeler

IE5.104	DUYARLI VE KORUNAN BÖLGELERDE İNSAN VARLIĞININ GÖRÜLEBİLİRLİĞİ		
	Katı Atıkların Kaldırılma Ağı	Atık	Turizm

Kısa tanımı: Ekolojik duyarlı ve korunan bölgelerde biyolojik çeşitlilik ve peyzaja insanın etkisi.

Erişim: Korunan ve hassas alanlarda yaşayan insan sayısı.

Ölçümü: DTÖ insan varlığının görünürlüğü sonucunda estetik kalitede azalmanın hesap edilmesi, tahrip ettiği miktarın ölçülmesi.

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Ölçü birimi: Sayı ve gelişmesi

IE10.107	ÇEVRENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YÖNETİM SİSTEMLERİNİN VE YARARLILIĞININ ETKİNLİĞİ		
	Eylem Programları	Özel Programlar	Genel Durum

Kısa tanımı: Çevre ile bütünleşme ve ekonomik muhasebe programının varlığı, ekonomik ve çevre istatistiklerinin düzenli yayını ve yayının etkisi. Doğal kaynakların tanınma derecesi ve çevre koruma derecesine etki oranı veya çevre üzerine istatistik yıllık bilgiler.

Erişim: (Eko-muhasebe) yapılması.

Ölçümü: Düzenli istatistiki bilgilerin varlığı. Duyarlı alanlar, plajlar, kıyılarda sürdürülebilirlik yönetimi, sistemi.

Ölçü birimi: :Evet/hayır yüzde.

IE6.109	TURİSTLERİN SAYISINDA DEĞİŞİM		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Turistlerin Varlığı	Turizm

Kısa tanımı: Gidilen yeri ziyaret eden turist sayısında değişme oranı. Çok gidilen bir yerde ölçüm değişikliği.

Erişim: En çok ziyaret edilen ay, yılda siti ziyaret eden turist sayısı.

Ölçü birimi: Sayısı

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

IE6.110	KULLANIM YOĞUNLUĞU		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketime Seviyesi	Turistlerin Varlığı	Turizm

Kısa tanımı: Hektara düşen kişi sayısı esas olacak şekilde en tepe(zirve) periyoda kullanım yoğunluğu.

Ölçümü: Bu gösterge taşıma kapasitesinin tanımlanmasını hedef alıyor. Bu yoğunluğu iki şekilde ölçmek mümkündür. Basit bir matematik hesaplama, sit yerinde kişi sayısını yüzeye bölerek yapılabilir (Örneğin erişilebilir plajda m2 ye düşen kişi sayısı gibi).

Başka bir şekilde taşıma kapasitesini belirleyerek, üç temel taşıma kapasitesi mevcut: anlık taşıma kapasitesi, günlük taşıma kapasitesi, yıllık taşıma kapasitesi.

Temel formül şudur:

$$CPI = \frac{AR}{a}$$

$$CPJ = CPI \times RV = AV \times RV/a$$

$$CPA = CPJ/RP = AR \times RV/(a \times RP)$$

CPI: anlık taşıma kapasitesi

CPJ: günlük taşıma kapasitesi

CPA: yıllık taşıma kapasitesi

AR:alanın yüzölçümü

a: Bir kişi için gerekli mekan

TU: Günlük ziyaretçi hacmi

RP: günlük ziyaretçi payı

Ziyaretçi Sayısı(yıllık ritme göre günlük ritme bakış)

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

$$= \frac{1}{365 \times \text{TO}}$$

TO: kullanım yüzdesi(yatak sayısı)

Ölçü birimi: Yüzde

IE4.118	SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMA YÖNETİMİNİ UYGULAYAN DUYARLI BÖLGELERİN % Sİ		
	Kaynakların Kullanımı ve Tüketimin Seviyesi	Arazi Kullanımı	Genel Durum

Kısa tanımı: Yerel sosyal ve kültürel değerli alanların korunması için bir yönetim gerektiren alanların toplam alana oranı.

Erişim: Bu gösterge bütün alanda korunan alanların sürdürülebilir yönetim sisteminden yararlanıp yararlanmadığını belirtmektedir. Bu sürdürülebilir yönetim bu mekanların kullanımı ve etkinliklerin çeşitliliğini hesaplamaktadır. Bu tüm sosyal, kültürel tüm özellikleri dikkate almalıdır. Örneğin, tarım avcılık, ağaç dikimi, balık avlanma veya dini tören. Sürdürülebilir yönetim aynı zamanda biyoçeşitliliğin korunması, çevrenin korunması olarak öncelikli görevlerdir.

Ölçümü: Sosyal kültürel değerlerin korunmasını sağlayan bir yönetimin var olduğu bölgelerin tüm bölgelere oranı. Bu bölgelerin korunmasında diğer etkinlik ve yararların var olduğu yüzdelere. Rezerv alanda yönetimin ve çevre korumasının alana oranı. Hektar başına yönetilen miktar(veya, yönetilmeyen alan).

Ölçü birimi: Ha ve yüzde.

IE6.123	BÜTÜN YIL BOYUNCA TOPLU TAŞIM KALİTESİ VE VARLIĞI		
	Hava, Deniz, Kara Trafiği	Toplu Taşım	Genel Durum

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Kısa tanımı: Turistik mevsim dışında toplu taşıma hizmetlerinin kalitesi varlığıdır. Bütün sene boyunca toplu taşıma ağının karar seçeneklerini bilmek ve turistik mevsimde ve turistik mevsim dışındaki durum önemlidir.

Erişim: Ulaşım gibi, bazı toplum hizmetlerinin “kış uykusuna” mevsimlik yatmalarının sonuçları araştırılmaktadır. Havayolu, otobüs, demiryolunda mevsimlik değişimler etkinlik ve sıklık olarak mevsimlik durumu belirler. Amaç kapasiteyi azaltmak değildir. Bütün mevsim içinde toplu taşıma talebi anlamada turistik talebin değişimini anlamaktır. İstenilen turizmin yerel toplumun yararına bir dinamizm oluşturmasıdır.

Ölçümü: Turistik mevsim ile turistik mevsim dışında toplu taşımanın kalitesi, performansı ve sıklığını temel alan analizlerdir. Aynı zamanda iki mevsimde etkin hatların karşılaştırılmasıdır.

Ölçü birimi: Sürekli olarak açık ulaşım hatlarının sayısı, yolcu sayısı kapasitesi ve doluluğu: yol ağında bulunan ulaşım birim sayısı.

IE1.88	KİRLETİCİ İŞLETMELER: KİRLENMENİN SOSYAL VE MEKANSAL YOĞUNLAŞMASI		
	Hava Kalitesi ve Ses Seviyesi	Hava Kalitesi	Genel Durum

Kısa tanımı: Kirletici işletmelerin mekansal yığılması ölçülüyor. Alanda bu tip işletmelerin yoğunluğu hava kalitesi ve sağlık ve yaşam kalitesine etki eder.

Erişim: Alanda kirletici işletme varlığını hesaba katıyor.

Ölçümü: Bu göstergenin analizi şu temele göredir. Alanda kirleten işletme sayısı, bu tip işletmenin bulunma yoğunluğu, inşa edilmiş alanda bu tip işletme, alanının oranı

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

ve bu kirlenmeden etkilenen nüfus hesabı. Kirletici işletmelerin tüm alandakilere göre oranı.

Ölçü birimi: Kirletici işletme sayısı.

IE2.96	ARITILAN SUYU TEKRAR KULLANAN OTEL % Sİ		
	Su Kalitesi	Aritma	Turizm

Kısa tanımı: WC lerde rezervuarlarda, golf alanlarında ve bahçelerde sulama için arıtılan suyun tekrar kullanıldığı hotel yüzdesi.

Erişim: Bu IE 2.92 ve IE 2.95 in bir sonucudur.

Ölçü birimi: Yüzde.

IE10.129	TURİZME YÖNELİK ENDEMİK FLORA VE FAUNANIN KORUNMASI İÇİN PROGRAMLARIN SAYISI VE ETKİLİLİĞİ		
	Görsel Kirlenme ve Estetik	Yatırım, Danışma ve Programlar	Turizm

Kısa tanımı: Göstergenin konusu.

Erişim: Bu programlar yalnızca doğanın korunması amaçlıdır. Bir çevresel yönlendirme ve sınıflama şartı sözkonusu değildir. Bazen bu programlar turizm ile özel bir bağlantıya sahip olabilir. Bazı işletmeler ve turistik etkinlikler bir projenin etrafında biçimleniyor veya doğanın korunması veya değerlendirme programını sağlayabilir.

Ölçümü: Turizme yönelik endemik fauna ve floranın korunması için programlar sayısı ve bu programların sonuçlarıdır.

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Ölçü birimi: Sayı ve programlar ve yerel olarak programların bütçeleri.

Sosyal göstergeler

IS4.54	BASKI GÖSTERGESİ			
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Turizm Maliyeti	Turizm	

Kısa tanımı: Bu gösterge, bir taraftan yerel nüfusun istenilen ihtiyaçları ve arzuları açısından, bir taraftan halen mevcut turistik projenin etkilerinin sonuçlarını görmeye yardım eder.

Erişim: Bu gösterge erkek ve bayan ortalama gelirleri arasındaki oranı ortaya koyan, IS143, IS 144, IS2.47 ve IS 5.53 göstergelerine bağlıdır. Gösterge, Mozambik’deki etütde, öğretim, kalifiye işgücü, erkek kadın arasındaki gelir farklılığı, eğitim ve istihdam üzerindeki gelişmelerin etkilerinin seviyesine turistik projenin etkilerini araştırmada kullanılmıştır. Konaklama yapısı, turizm az gelirli kalifiye olmayan bayan elemanlara istihdam sağlar. Diğer elemanlar ise, yerel nüfusun ortalama seviyesine göre sektörde öğretim ve eğitim düzeyleri okullaşma oranı gibi durumlara etki eder. Bir öncekinde analiz verilerinin yeniden katılması mümkün değildir.

Ölçümü: Yerel nüfus üzerine turizmin baskısının iyi bir katsayısı, nüfusun memnunluk göstergesi verileri olabilir. DTÖ, etkinliğin kabul derecesini belirleyecek yerel toplumda bir anket yapılmasını önermektedir. Sorular, sit çevreleri ve konut alanlarında sorulmalıdır. Birinci soru “memleketimizdeki turistik etkinlik üzerine düşünceniz nedir? 1-10 arasında bir ölçüde değerlendirilir. (mükemmel 10,9,8, iyi 7,6,5, yeterli değil 4,3, 2,1) ikinci soru “her şey eşit olsa istermiydiniz a)daha fazla turizm b)aynı seviyede turizm c)daha az turizm

Ölçü birimi: Çoklu yanıtlar ve ölçülendirme.

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

IS6.58	TURİSTİK SİTLERE VE PLAJLARA ERİŞEBİLİRLİK		
	Erişilebilirlik	Fiziksel Erişme	Turizm

Kısa tanım : Bu gösterge yerel nüfusun ve turistlerin plajlara ve ilgi duyulan sitlere erişim seviyesini ölçmektedir.

Erişim: Sürdürülebilir turizmin temel özelliği erişilebilirliktir. Turistik nüfusun veya yerel nüfusun bu kültürel ve doğal sitlere erişimlerinin sınırlandırılması memnuniyetsizliğe neden olmaktadır. Çok zaman yalnızca turistlerin erişebildiği özel plajlar görmek mümkündür.

Ölçümü: Kamuya açık olan plajların turizm etkinliği olarak işletilmesi veya kullanılmasının yüzde oranı gösterge olarak kullanılabilir. Bu gösterge, kültürel veya doğal ilgi duyulan sitlerin bütününe kapsayabilir ve nüfusun doğal kaynakları kullanma yüzdesi olarak alınabilir. Konaklama altyapısı için, yerel nüfusun altyapıları kullanma oranı olarak ele alınabilir, isimlendirme açısından yerel dilde ve yabancı dilde isimlendirme yapmak söz konusudur.

Ölçü birimi: Yüzde, düşen pay, evet/hayır, isimlendirme sisteminin mevcudiyeti.

IS5.53	SOSYAL YARAR / TURİZM MALİYETİ ORANI		
	Yaşam Seviyesi, Sosyal Dengesizlik	Turizm Maliyeti	Turizm

Kısa tanımı: Ev sahibi yerleşmeye nazaran turistik etkinliğin maliyet-yarar analizi şu eşitsizlikleri dikkate alarak yapmaktır. Kadın erkekler arasındaki gelir farklılığı, yoksulluk kadın erkek arasındaki gelir farklılığı, yoksulluk oranı, yerel nüfusun arasında ayrıcalıklı yaşam seviyesi olanlar, su ve elektrik bulundurabilme, sosyo ekonomik denge. Daha gelişmiş bir sınıflama turizme bağlı maliyetlere göre önemli kazançların oranının ele alınmasıdır.

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Erişim: Şayet açık olarak tanımlanmış ise turizmin sosyal etki analizi için evsahibi toplum üzerine turistik etkinliğin maliyet –yarar analizi en önemli göstergelerden birtanesidir. Bu tip analiz için uygun birçok eleman vardır. Bu arada, ele alınan elemanlar, burada kadın erkek eşitsizliğine, yerel yerli nüfus ile turistlerin gelirleri arasındaki eşitsizliğe, yoksulluk durumuna, yerel nüfusun yaşam seviyesine, su ve elektiriğin olmasına, sosyo ekonomik dengeye bağlıdır. Etkinliğe bağlı gelişmiş maliyet –yarar analizi yapılması arzu edilir. Kaynakların dağıtımında (dağılımında) eşitsizliği ölçen çok sayıda araç, uluslararası ajanslar ve kuruluşlar tarafından geliştirilmiştir.

Gini: Gini endisine bağlı, yoksulluğun aralığı endisi, yöntem olarak tehlikeli bir uğraştır. Ancak, turistik etkinliğin gelişmesi toplum arasında ve toplumda bazı eşitsizlikleri azaltmak için uygun bir çevre yaratabilir.

Ölçümü: 1) Gelirler arasındaki eşitsizlik için kadın ve erkeklerin ortalama aylıkları arasındaki oran kullanılmalıdır. Bu gösterge, çalışan kadınlara göre aylık, haftalık, günlük ortalama gelir oranları ile erkeklerin gelirleri arasındaki ortalama yüzde arasındaki oranlara işaret eder. Bu ilişkide turizm gelişmesinin rolünü ölçmek için yerel ekonomik temel sektörlerde veya genel ekonomide veya turizm sektöründe nasıl olduğuna bakılabilir.

Gini endisi, diğer bir eşitsizliği analiz aracıdır. Nüfusun kaynaklarında veya gelirlerindeki eşitsizliği ölçmeye imkan verir. Gelirin eşitsizliğini hesaplamak için çok kullanılan bir ölçüttür. Bu endis, farklılığı ölçmektedir. Gelirin efektif dağılımı ile, tüketim harcamaları, varsayımsal bir dağılım arasında her kişi benzer bir oran almaktadır. Endis 0 ile 1 arasında değişmektedir. Eğer 0 ise eşitsizlik yok, 1 ise çok büyük eşitsizlik var demektir. Bu bir grafik üzerinde işlenebilir. Ailelerin % olarak dağılımı, ordinat üzerinde algılanan toplam gelirler. Gini indeksi, lorenz eğrisi arasındaki bölge ile ölçülmektedir. Lorenz eğrisini (en fakir aile veya kişilerden başlayarak gelirlerin toplamı ile toplam algılanan gelirlerin toplamı arasındaki

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

yüzdeyle ilişkilidir. Mutlak eşitsizliğin varsayımsal hattı arasındaki bağda incelenir. Gini endisi, tüm mümkün ikili gelirler ile mutlak farklılığın ortalama değerinin yarısına karşılık gelmektedir ve mükemmel eşitlik hattının altında en yüksek bölgenin yüzdesinde tanımlamaktadır. Yöntem olarak, bu göstergelyi kullanabilmek için ordinat aksı üzerinde toplam gelirlerde, turistik gelirlerin eklenebilmesini sağlamaktır. Aynı zamanda, turistik gelirsiz ve turistik gelirli analiz yapmaktadır (Birleşmiş Milletler). Bir başka toplumda gelirlerin eşitsiz analizi ise, çok zenginlerin %20 gelirlerinin ortalamasını, en fakir nüfusun %20 gelirlerinin ortalamasını karşılıklı koymaktır. Gelirin eşitsizliğinin basit ölçüm elemanıdır. Burada bu ilişkide turistik gelirin ağırlığının ne kadar olduğuna bakılabilir. Bu hesap için temel istatistik verileri bulmak hezaman gerekli değildir.

2) Turizm gelişmesinin yoksulluk seviyesinin değişimi üzerine ağırlığı dolaylı bir ilişkidir. Yoksulluğun sayısal endisi gibi bir araç kullanabiliriz. Fakat, turizmin rolü, yoksulluk sınırı ve kişisel yaşam seviyesinin tahmininde analiz edilecektir. Yoksulluğun sayısal endisi, yoksulluk sınırı altında yaşama sahip nüfusun oranı ile ifade edilecektir. Bu toplam sayıya göre fakir kabul edilen kişi sayısına eşittir. Hesaplamak için, yoksulluk sınırı ve kişilerin yaşam seviyesinin tahmini kullanılabilir(Birleşmiş milletler).

Kişisel yaşam seviyesini ölçmek için, beslenme altındaki durumda veya erkeklerin yaşına göre tüketim temel alınabilir ya da ailenin global tüketimini karşılaştırabiliriz. O halde bekar yaşlı sayısı, tüketim açısından araçlarının durumu gözlenebilir. Beslenme için yeterli gıda bulamayanların yoksul olarak tanımlanmasıdır. Daha doğrusu çocuklarının beslenme durumu yaşam seviyesinin göstergesidir. Beslenme kişinin yaşam seviyesini belirleyen tek bir yön değildir. Yoksulluk karşılaştırması beslenme üzerine yalnızca kurulamaz. Yoksulluk sınırı mutlak yoksulluk sınırı tarafından belirlenebilir veya karşılaştırmalı olarak, birinci yaşam seviyesi için kullanılan (temel tüketim veya beslenme) göstergesine bağlıdır. Temel ihtiyaçlara bağlı tüketim ihtiyaçlarının karşılanması için gereklidir. Bu

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

analizler, gelir ile tüketim arasında ayırım üzerine kuruludur. Bir taraftan turizm kişilerin gelirlerin artmasına yarayabilir. Diğer taraftan fiyatları artırarak beslenmelerinin gerilemesine neden olabilir.

3)Bu etmenler, yerel nüfusun yaşam seviyesi üzerine etki yapmaktadır. Gini endisi alındığında referans olarak kullanılabilecek, mutlak eşitlik hakkına geçici olarak turistik orjinli gelirin gelire ilave edilmesini sağlayacaktır. Yoksulluk sınırının azalması, genel yaşam kalitesinde pozitif gelişmenin göstergesidir. Aynı zamanda yerel nüfusun ortalama net geliri ile turistlerin ortalama net gelirleriyle karşılaştırma yaparak yerel nüfusun yaşam seviyesi gelişmesi karşılaştırılabilir. Dünya Turizm Örgütü, başka bir gösterge sunuyor: yerel ihtiyaçlara cevap veren ticaret sayısı ile ayrıntı ticaret sayısı arasındaki ilişkiyi ele alıyor(turistlere karşıt olarak).

4) Su ve elektrik bulundurabilme, yerel basit ihtiyaçlarda, gecikmeye neden olacak, kamu harcamalarını kanıtlayacaktır. Turistik yatırımlar altyapı yatırımlarını yönlendirebilir. Bir başka gösterge, turistik yatırım tarafından azalan elektrik ve dağıtımında ailelere verilen yüzdenin araştırılmasıdır.

5) Kaynakların dağıtımında en dengeli ve mükemmellik sosyal denge için uygun elemanlardır. Sosyal adalet sorunudur. Turistik gelirlerin yerel nüfusun yararına sağlanması, toplumun tüm sektörlerini dahil ederek, eşitsizliği azaltacaktır.

Ölçü birimi: Gini endisi en az 0 ve en çok 1 arasında değişiyor.

IS10.63	YEREL KÜLTÜR ÜZERİNE BİLGİLER VE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI		
	Kimlik ve Kültür	Miras ve Tescil	Genel Durum

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Kısa tanımı: Bu gösterge, somut olmayan kültürel mirasın koruma derecesini ölçmektedir. Bu korumayı sağlamak için ortaya konulan araçların önemini ele almaktadır. Bu sözlü kültürel aktarma, haber alma kapsamaktadır.

Erişim: Somut olmayan, kültürel miras, UNESCO'nun yeni miras kategorisidir. Kültürel geleneksel ve halksal gösterilerin bütünü, toplumsal yardımı bilmeyi, bir toplumun yayılmasını, gelenek üzerine kurulmasını sözlü olarak aktarmaktadır. Toplumsal yenileme süreçleri tarafından zamanla düzeltilmektedir. Bunlar, soylu gelenek, görenek, dil, müzik, dans, ritüel, gösteri, geleneksel tıp ve eczacılık, mazo sanatları, her açıdan beceri, kültürel malzemeler ve yazandır (www.Unesco.org/culture/heritage). Bu gösterge, somut olmayan kültürel mirasın bileşenlerin korunma seviyesini ölçmektedir. Örneğin, geleneksel törenler, popüler müzik, beslenme alışkanlığı vs.

Ölçümü: Yerel somut olmayan kültürel mirasın sayım olanakları. Bu mirasın korunmasında eylemler ve politikalar. Yerel kültürel kimliğin kurucu öğelerinin farklılıklarının sürekliliği ve aktarımını hedef alan kuruluşların, derneklerin varlığı.

Ölçü birimi: Bu işleve bağlanan bütçelerin sayısal ve yapısal sayısı ve araçlarının sayımı.

IS8.75	DOĞAL AFETLERE BAĞLI EKONOMİK VE İNSAN KAYBI		
	Sağlık	Kaza	Genel Durum

Kısa tanımı: Doğal bir afet sonucunda, kaybolan ve ölen kişi sayısına bağlı, ekonomik ve insani kayıplardır. Bu afete direkt bağlı altyapı ve ekonomik kayıplardır(Birleşmiş Milletler).

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Erişim: Adalarda ve gelişen ülkelerin pek çoğunda, bu bölgelerin yaşamında temel öge doğal afetlerdir ve yatırımda belirsizlik ağını güçlendirmektedir. Acil durumların öngörülen kapasitesine nüfusun zarar görme gelişmesini sınırlandırmaya yardım edebilir. Yaşamın kaybolması yanında, ekonomik etkinliğin durması, kentsel üretimin durması, özellikle kırılgan zayıf bir gelire sahip olanlar için ve çevresel düzenlemeler için sorundur. Değerli tarım alanlarının kaybedilmesi, suyun bulaşıcı hastalığı vb. nüfusun göç etmesine neden olabilir. Şayet afet artmasa bile, nüfusun yararlanabilirliği az olabilir(arsada nüfus baskısı, aratan kentleşme ve riskli alanlara yerleşim, nüfusun yoksullaşması vb.). Bu göstergenin değeri, zarar gören ve ölenin risklerini tanımlayan farklı etmenler tarafından belirlenir. Örneğin, afetin sıklığı, nüfusun büyüklüğü, sermayenin önemi, nüfusun kapasitesi ve afetlere müdahalede yerel yönetimler.

Ölçümü: İlke olarak, kullanılan veriler, standart bir yöntemin ve ölçütleri esas olan yetkililer tarafından ülke seviyesinde toplanan ve kabul edilen göstergelerdir. Afetler, ani bir şekilde veya zamanla (örneğin kuraklık gibi) olabilir. Her durumda, bilimsel (meteoroloji veya deprem) ve idari (risk kuruluşu) olabilir. Afetler önceden belirlenmiş sınıflama sistemine sahiptir. Tayfun, kuraklık, volkan patlaması, su baskısı ve deprem gibi. Bütün bu elemanlar, yaraların sarılması ve maliyetlerin hesabında kullanılmaktadır. Aynı afet birçok ülkede olabilir. Bu durumda ayrılmış kayıtlar gerekecektir. Belirlenen afete direkt bağlı ekonomik kayıplar, tüm zarar görmelerin değeri, zararların belirlenen miktarıdır. Bir afetin ekonomik yanını tahminde, yerel ekonomi üzerine dolaylı (gelir kaybı, işsizlik, pazarın dengesizliği ve dolaysız(konutlar üzerine ve altyapı zararlar). Özel kurumlarda bu kayıpları hesaplamak için birçok kurumun yöntemleri vardır. Ekonomiye yansımalarının genel bir değerini hesap için, standart bir süreç mevcut değildir(Birleşmiş milletler). O halde, bu gösterge afetin genel alanları, insani ve ekonomik kayıpları içeren birçok ögeyi hesaba katmalıdır. Aynı zamanda mevcut ise periyodikliğine, kayıpları azaltma yüzdesine, en önemli ve ya son afete göre bir değerlendirme yapılabilir.

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Ölçü birimi: Ölen veya kaybolan kişi sayısı, dolar vs. Bu verilerin gelişimi ve toplam değeri.

IS9.83	MESLEKİ ODALARDA VE YEREL ÖRGÜTLERDE EYLEM BİRLİĞİ		
	Halk Eylemi	Araçlar	Genel Durum

Kısa tanımı: Bu gösterge sürdürülebilir gelişme için girişimcinin dağılma (ademi merkeziyet) biçimidir. Mesleki temsil yapısı ve kararın yerel seviyede tanımıdır.

Erişim: Sürdürülebilir gelişmenin promosyonu için kamu eyleminin araçlarından bir tanesi yerel kuruluşların girişimini desteklemektedir. Bu mesleki birikimin ve kuruluşların girişimini desteklemektedir. Bu destek, finansmanın özel araçları tarafından veya mesleki veya kurumsal olsun yerel aktörlerin kamu hizmetleri arasında birbirini tamamlama ve büyük işbirliği ile sağlanmaktadır.

Ölçümü: Ülke kalkınma çerçevesinde, girişimcinin gerçekleştirebilmesi için özel ve kamu yerel yetkililerin özel bir bütçe ile desteklenmesidir.

Ölçü birimi: Yerel para birimi değeri veya dolar.

IS9.87	TURİSTİK ETKİNLİKLER TARAFINDAN ÜRETİM DEĞERİNİN TÜM EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ORANI		
	Halk Eylemi	Araçlar	Turizm

Kısa tanımı: Özellikle özel teşebbüslere bırakılan, kamu gücünün eylemini onaylamak için temel politika elamanları, ulusal ekonomiye turizmin katılımının farklı bir yöntemidir. Turizmi içerenler tarafından üretilen değerlerin bu yönleri; vergiler devlet gelirleri olması için, verimlilik işletme için, aynı zamanda toplum için, mirasın kültürel kimliğin değerlendirilmesi ve istihdam içindir.

EK-7.(Devam) Erişim sağlanamadığı için elenen göstergeler [Kuntay, 2004]

Erişim: Bu gösterge IC2.10, IC 3.13 ve IC 3.14 le bağlıdır. Yani, tüm elde edilen gelirlerin bütününe göre turistik gelirlerin oranı ve etkinlik üzerine konulan verginin önemi ve yerel ekonomiye turizmin katılmasıdır. Bu arada, turizmin sürdürülebilir gelişmesi için kamu güçlerinin yasal eylemlerine bağlı öğelerini içine almaktadır. Devlet gelirlerinin bütünü içinde turistik gelirlerin oranı ve yerel ekonomiye turizmin katılımı, etkinlikler içinde vergilerin önemini kapsamaktadır.

Ölçümü: Analiz çeşitlidir. Kamu eylemleri acısından, turistik etkinliklerin üretim değeri şu şekilde ölçülebilir: Etkinliğin gelişmesiyle sağlanan devlet gelirlerinin bütünü, brüt olarak iç üretime göre toplam gelirlerin oranı, aynı zamanda turistik etkinliğe sahip kamu işletmelerinin sonuçları, sektör tarafından sağlanan işgücünün bütünü ve onun gelişmesi, turizm tarafından işletilmek üzere korunması ve yeniden değerlendirilmesi için gerekli yatırımlardır.

Ölçü birimi: Dolar değeri, yüzdesi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : UĞURLAR, Aysu
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 26.06.1977 Ankara
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 0 (312) 231 74 00
 e-mail : augurlar@hotmail.com.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniv./ŞBP	2006
Lisans	Dokuz Eylül Üniv./ŞBP	1999
Lise	Söke Lisesi	1995

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2003-	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2003-2006	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

1. Eke,F.,Uğurlar, A., “Kentsel Dönüşüm Başarı mı Hata mı?” *Dünya Şehircilik Günü* 28. *Kolokyumu*, 7-8-9 Kasım,381-399 (2004),
2. Uğurlar, A., “Havza Esaslı Bölge Planlaması”, Şehircilik Çalışmaları, Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 20.yıl Anısı, *Nobel Yayıncılık*, 121-145(2005).